

**T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**TABERİ VE MEVDUDİ’NİN YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIĞA
YAKLAŞIMI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Binnaz OKUR

Danışman

Prof. Dr. Süleyman TURAN

RİZE

2024

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında, Prof. Dr. Süleyman TURAN danışmanlığında, Binnaz OKUR tarafından hazırlanan *Taberi ve Mevdudi'nin Yahudilik ve Hristiyanlığa Yaklaşımı* adlı bu tez çalışması, 29/11/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/~~oy çokluğu~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Süleyman TURAN	
Üye	: Doç. Dr. Emine BATTAL	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Sema Nur UZUN	

ETİK BEYAN

Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Tezi Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Taberi ve Mevdudi’nin Yahudilik ve Hristiyanlığa Yaklaşımı” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

29/11/2024

Binnaz OKUR

ÖN SÖZ

Yahudilik yaklaşık dört bin yıllık tarihi geçmişi ile yaşayan dünya dinlerinin en önemlilerinden birisidir. Hristiyanlık ise dünya nüfusunun yaklaşık %33'lük kısmını teşkil eden ve en fazla taraftara sahip olan din olarak öne çıkmaktadır. Ehl-i kitap diye adlandırılan bu iki din ve mensupları, Kur'an-ı Kerim'de oldukça fazla zikredilmektedir. Kur'an, bu iki din ve mensuplarından hem olumlu hem de olumsuz ifadelerle söz ederken bir yandan da tevhid mücadelesi esnasında Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara bu iki din üzerinden mesajlar vermiştir.

Erken dönemlerden itibaren müfessirler Yahudi ve Hristiyanlar hakkında Kur'an'da geçen ayetlerin anlaşılmasında büyük gayretler sarf etmişlerdir. Ülkemizdeki alan yazın incelendiğinde de Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili kitap, makale, tez ve bildiri türlerinde çok sayıda çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Özelden tefsir çalışmalarına döndüğümüzde erken dönemlerde yazılan tefsirler ile modern dönemde yazılan tefsirlerde Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili bazı ayetlerin yorumlarında farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla zamanın ve şartların değişmesine bağlı olarak hangi ayetlerin yorumunda ne gibi farklılıkların olduğu ve müfessirlerin bu yorum farklılıklarına niye gittiği önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Bu sorunun çözümüne küçük de olsa bir katkı sunabilmek ve literatürde yer alan bu konudaki boşluğu doldurabilmek amacıyla hazırladığımız bu çalışmada müfessirlerin farklı bakış açıları, geleneksel tefsirlere İmam Taberi'nin *Taberi Tefsiri*, modern tefsirlere ise Mevdudi'nin *Tefhimu'l Kur'an* adlı eseri örnek olarak seçilerek yansıtılmak hedeflenmiştir.

Tezimizin bu aşamaya gelmesinde beni destekleyen, konunun belirlenmesi, teknik yönden yapıcı uyarı ve eleştirileri ile çalışmamızı yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Süleyman TURAN'a, Doç. Dr. Emine BATTAL ve Dr. Öğr. Üyesi Sema Nur UZUN'a, her an yardımına başvurduğum beni destekleyen ve teşvik eden eşim Recep Okur'a ve son olarak aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Binnaz OKUR

RİZE/2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
GİRİŞ	1
1. TABERİ VE MEVDUDİ’NİN TEFSİRLERİNDE YAHUDİLİK	7
1.1. Yahudiler İçin Kullanılan İsimler	7
1.2. Yahudi Tarihine İlişkin Bilgiler	8
1.3. Temel İnanç Esasları ve Eleştirilen Yönleri.....	24
1.3.1. Tanrı İnancı	24
1.3.2. Kutsal Kitap İnancı.....	33
1.3.3. Seçilmişlik ve Vaad Edilmiş Toprak İnancı	36
1.3.4. Mesih İnancı	41
1.3.5. Peygamber İnancı	42
1.3.6. Melek İnancı	46
1.3.7. Ahiret İnancı	48
1.4. Temel İbadet Esasları ve Eleştirilen Yönleri	52
1.5. Yahudilere Verilen Nimetler.....	55
1.5.1. Âlemlere Üstün Kılınmaları	55
1.5.2. Yiyeceklere Mazhar Olmaları	56
1.5.3. Firavun’un Zulmünden Kurtulmaları	62
1.5.4. İlme Nail Olmaları.....	63
1.6. Yahudilerin Olumsuz Özellikleri	64
1.6.1. Kibirli ve Gururlu Olmaları.....	65
1.6.2. Ahdi Bozmaları ve Allah’ın Emirlerine İsyan Etmeleri.....	66
1.6.3. Korkaklıkları.....	68
1.6.4. Yeryüzünde Fesat Çıkarmaları ve İlmi Kötü Yolda Kullanmaları.....	70
1.6.5. İnkârcı Olmaları.....	72

1.6.6. Mala Olan Düşkünüklükleri ve Cimriliği Emretmeleri.....	74
1.6.7. Müslümanlara Yönelik Yaklaşımları	75
1.6.8. Lanetlenmeleri ve Allah'ın Azabına Uğramaları	78
2. TABERİ VE MEVDUDİ'NİN TEFSİRLERİNDE HRİSTİYANLIK.....	80
2.1. Hristiyanlar İçin Kullanılan İsimler	80
2.2. Hristiyanlık Tarihine İlişkin Bilgiler.....	81
2.2.1. Hz. Meryem, Hz. İsa ile Müjdelenmesi ve Hz. İsa'nın Doğumu.....	83
2.2.2. Hz. İsa'nın Tebliği, Öğretisi ve Mucizelerle Desteklenmesi	92
2.2.3. Hz. İsa'nın Ölümü ve Ref'i	95
2.2.4. Havariler	99
2.3. Temel İnanç Esasları ve Eleştirilen Yönleri.....	101
2.3.1. Tanrı İnancı	102
2.3.2. Kutsal Kitap İnancı.....	110
2.3.3. Peygamber İnancı	113
2.3.4. Melek İnancı	116
2.3.5. Nüzul-i İsa İnancı	118
2.3.6. Mesih ve Gelecek Dönem İnancı	120
2.3.7. Ahiret İnancı	123
2.4. Temel İbadet Esasları ve Eleştirilen Yönleri	125
2.5. Hristiyanların Bazı Yönleri	128
2.5.1. Bidat ve Başkalarını Taklit Etme Meyli	129
2.5.2. Müslümanlara Olan Yaklaşımları.....	130
2.5.3. Batıl Yollarla İnsanların Mallarını Yemeleri ve İnsanları Allah Yolundan Alıkoymaları	131
2.5.4. Ahitlerini Bozmaları ve Antlaşmaya Uymamaları	132
2.5.5. Sapkınlıkları	133
3. SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	139

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Süleyman TURAN

Hazırlayan : Binnaz OKUR

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 149

ÖZET

TABERİ VE MEVDUDİ’NİN YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIĞA YAKLAŞIMI

Çalışmamızda geleneksel tefsirlerden Taberi’nin *Taberi Tefsiri* ve modern dönem tefsiri olarak kabul edilen Mevdudi’nin *Tefhimu’l Kur’an* adlı eserlerinde Yahudilik ve Hristiyanlık algısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmamızda öncelikle Yahudilik ve Hristiyanlık hakkında temel bilgiler verildikten sonra ele alınacak konularla ilgili ayetler belirlenmiş, önemli kavramlar üzerinde durulmuş ve müfessirlerimizin yorumları ve değerlendirmeleri sunulmuştur. Ayrıca gerekli görülen yerlerde diğer müfessirlerin görüşlerine de yer verilmiştir. Yahudi ve Hristiyanların kendi kutsal metinlerinden alıntı ve bilgiler verilerek benzerlikler ve farklılıklar açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dinler Tarihi, Yahudilik, Hristiyanlık, Taberi, Mevdudi

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Philosophy and Religious Sciences

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Süleyman TURAN

Author : Binnaz OKUR

Year : 2024

Pages : 149

ABSTRACT

TABERİ AND MAWDUDİ'S APPROACH TO JUDAİSM AND CHRİSTİANİTY

In our study, it is aimed to reveal the views of the people of the book in Taberî's *Tafsir of Taberî* which is called traditional and Mawdudî's *Tefhimu'l Kur'an* which is considered as the modern period commentary. In our study after giving basic information about Judaism and Christianity, verses related to the subjects to be discussed were determined, important concepts were based on them and the comments and evaluations of our commentators were presented. In addition, the opinions of other commentators are included where necessary. The similarities and differences have been tried to be revealed by giving quotations and information from the sacred texts of the people of the book.

Key Words: History of Religions, Judaism, Christianity, Taberî, Mawdudî

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Kur'an'da Allah, her kavme bir peygamber gönderdiğini ancak bizlere sadece bazılarının kıssalarını anlattığını ifade etmektedir. Nitekim Kur'an'da yirmi beş peygambere atıfta bulunmaktadır. Söz konusu peygamberler ve kavimlerinin kıssaları; insanların ibret almalarını sağlama, peygamberlerin misyon birlikteliğini vurgulama, gelecek toplumların zihninde örnek bir hatıra oluşturma, insanları imanlı ve ahlaklı bir yaşama teşvik etme vb. çok çeşitli amaçlara matuftur. Kıssalar insanlara bireysel ve toplumsal çeşitli mesajlar vermeyi amaçlamaktadır.¹ Müslümanlarla ilişkilerinin yoğunluğu dikkate alındığında, söz konusu kıssalar içerisinde Yahudilik ve Hristiyanlıkla ilgili anlatıların ayrı bir önem arz ettiği söylenebilir. Öte yandan Kur'an, Şinasi Gündüz'ün altını çizdiği üzere geçmiş vahyin izleyicileri olduklarını iddia eden bu grupların inanç ve düşünce sistemlerinden birçok noktada ayrılmaktadır.

Yahudilikteki etnik kimlik merkezilik (etnosentrisizm) ve Hristiyanlıktaki Mesih-merkezliliğe (kristosentrizme) karşı tevhit merkezliliğin mesajın temel vurgusu olarak işlenmesi; teolojik açıdan mutlak tektanrıcılığın (monoteizmin) kabul edilmesi; seçilmişlik kavramına getirilen yorum; dinin şekil, dış görünüm ve kaba kuralcılıktan öte içsellik, öze, takvaya ve samimiyete dayandırılması; İslam ve tevhidin, insanların üzerinde birleşebilecekleri ortak bir payda olarak sunulması, insanlar arasındaki birlikteliğin vurgulanması; ahlaki değerlerin vurgulanması, yozlaşmaya karşı çıkılması, dinin çıkar ve menfaat aracı yapılmasına karşı çıkış ve çeşitli yanlış yargı ve bilgilerin reddi ve düzeltilmesi ayrışılan noktalar arasında öne çıkanlar olarak zikredilebilir.²

Yaşanılan çevre, alınan eğitim, yetişme tarzı, çeşitli iç ve dış uyaranlar, zaman ve şartlar gibi saikler insanların dünya görüşlerini etkilemektedir. Bu çerçevede müfessirlerin zaman içerisinde Kur'an'ı anlama ve yorumlama anlamında dünya görüşlerinde farklılıklar oluşturmalarını saydığımız bu nedenlerle açıklayabiliriz. Bunun yanında bazı müfessirlerin bulunduğu zamanın, şartların, bilimsel verilerin çok ötesinde bir öngörü ile akli ön plana alıp ayetleri açıkladıklarına şahit olduğumuz gibi kimi müfessirlerin de dinî metinlere ters düşme endişesi ile ayetleri teville gitmeden zahirdeki anlamına göre hareket ettiklerini de söyleyebiliriz. Yukarıda zikrettiğimiz

¹ Kıssaların amaçları ve bireysel ve toplumsal mesajları konusunda geniş bilgi için bk. Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003); Mustafa Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları* (Samsun: Selamet Yayınevi, 2011).

² Şinasi Gündüz, *Kur'an-ı Anlamak* (İstanbul: İlim Yurdu Yayıncılık, 2016), 104.

nedenler dışında modern tefsirlerde çağı anlama ve bulunduğu zamanın gereksinimlerini karşılama çabasını da görebilmekteyiz.

Bu çalışmada sözü edilen nedenlerle ayetlerin anlaşılması ve yorumlanmasında ortaya çıkan farklılıkları Yahudilik ve Hristiyanlık ile ilgili ayetler üzerinden ortaya koymayı amaçladık. Bu bağlamda çalışmamızın temel amacı erken ve modern dönem tefsirlerinde Yahudilik ve Hristiyanlık ile ilgili ayetlerin yorumlanmasında farklılıkların olup olmadığını ve varsa bu farklılıkların hangi konu ve ayetlerde ve hangi nedenlerle ortaya çıktığını tespit etmektir. Bu doğrultuda erken dönem tefsirlerden İmam Taberi'nin *Taberi Tefsiri*, modern tefsirlerden ise Mevdudi'nin *Tefhimu'l Kur'an* adlı eseri örnek olarak seçilmiştir. Taberi, yaşadığı dönemde ilk Müslümanların, ehl-i kitabın inanç ve yaşam tarzlarına tanıklık eden bir kişi olmakla beraber kendinden sonraki birçok müfessire de kaynaklık ve modellik teşkil etmiştir.³ Modern dönemden seçtiğimiz isim olan Mevdudi ise tefsirinde Yahudilik ve Hristiyanlık tarihi hakkında bolca bilgiler vermesi, rivayete dayalı tefsir anlayışından çıkıp aklı ve bilimi ön plana alması, Kur'an ayetlerini çağa göre yorumlaması nedeniyle tercih edilmiştir.⁴ Böylelikle rivayet kültürünün etkin olduğu dönemin müfessirlerinden Taberi'nin Yahudilik ve Hristiyanlığa bakış açısı ile aklın ve düşüncenin merkeze alındığı, rivayetin geri planda tutulduğu modern dönem

³ Mehmet Aydın, "Taberi Tefsiri'ndeki Hristiyanlığa Bir Bakış", *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları* (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004), 194. Taberi, Hicri 224 (Miladi 839) yılında Taberistan'ın Amul şehrinde dünyaya gelmiştir. Hicri 310 (Miladi 923) yılında Bağdat'ta vefat eden bu büyük âlim, genç yaşlardan itibaren hadis toplama ve ezberleme faaliyetlerine yönelmiştir. Hadis ilminde derinleşen Taberi, bu birikimlerini *Camiü'l Beyan fi Tefsiri'l Kur'an* adlı eserinde ustaca kullanarak, Kur'an tefsiri alanında önemli bir kaynak oluşturmuştur. Taberi, döneminin en büyük âlimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Tefsir, tarih, fıkıh ve kıraat ilimlerinde otorite kabul edilen bu bilgin, aynı zamanda şiir, lügat, sarf, nahiv, matematik ve tıp gibi çeşitli disiplinlerle de ilgilenmiştir. Taberi'nin çalışmaları, İslam ilminde kalıcı bir etki bırakmış ve sonraki nesillere ilham kaynağı olmuştur. Bu bilgi için bk. İmam Taberi, *Taberi Tefsiri*, sad. Muhammed Ali es-Sabuni-Salih Ahmed Rıza (İstanbul: Ümit Yayıncılık, 1995), 1/9.

⁴ Mevdudi (1903-1979), modern tarzda tefsir yazan son dönem âlimlerindendir. Tefsirini yazarken, Arapça bilmeyen ve orta düzey eğitim almış bir kitleyi hedeflemiş, Kur'an'dan uzak kalan bireylere hitap etmeyi amaçlamıştır. Mevdudi, daha önceki tefsirlerdeki eksiklikleri gidermek ve bu alanda aydınlarla katkıda bulunmak için bu eseri kaleme almıştır. Ayrıca Kur'an'da bahsedilen yerler ve peygamberlerin coğrafyaları üzerine araştırmalar yaparak tarihi bilgiler ve olaylarla birlikte haritalar da sunmuştur. Bu yaklaşımı, tefsirinin hem akademik derinliğini artırmakta hem de okuyuculara daha somut bir bağlam sunmaktadır. Bu bilgi için bk. Ebu'l Al'a Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayahani-Yusuf Karaca vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 1/7-13. Ayrıca bk. Abdülhamid Birışık, *Mevdudi, Hayatı, Görüşleri ve Eserleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 48-49.

müfessirlerinden Mevdudi'nin Yahudilik ve Hristiyanlığa yaklaşımının hangi ayetlerde ve hususlarda nasıl farklılaştığını tespit ve mukayese etme hedeflenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Dinî metinler arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin incelenmesinin hem teolojik hem de tarihsel açıdan önem arz ettiği söylenebilir. Öncelikle Kur'an'ın diğer semavi dinlere ilişkin yaklaşımlarının analizi elbette İslam'ın doktrinsel temellerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Kur'an'ın Yahudiliği ve Hristiyanlığı hangi bağlamda ve hangi gerekçelerle eleştirdiğinin ortaya konulması, İslam'ın özgünlüğünün daha net bir biçimde kavranmasına imkân tanıyacaktır. Ayrıca bu tür çalışmalar, Kur'an'ın eleştirilerini önceleyen tarihsel ve sosyo-kültürel arka planın aydınlatılmasına da yardımcı olacaktır. Böylelikle Kur'an'ın Yahudiliğe ve Hristiyanlığa yönelik tutumunun nedenlerinin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Öte yandan müfessirlerin Yahudi ve Hristiyanlara yönelik ayetlere yaptıkları benzer ve farklı yorumların karşılaştırılması ise Kur'an'ın söz konusu eleştirilerinin nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığı hakkında önemli ipuçları sunacaktır.

Tefsir alanında Yahudilik ve Hristiyanlara yönelik ayetlerin anlaşılma biçimine dair ülkemizde yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Mustafa Özel'in *Elmalılı ile Mevdudi'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, Hasan Yıldırım'ın *Kur'an'da Ehl-i Kitap Bağlamında Mevdudi ve Süleyman Ateş'in Görüşlerinin Mukayesesi* ve Turhan Bal'ın *Ulumu'l Kur'an Bağlamında Taberi ve Ateş Tefsirlerinin Mukayesesi* Tefsir alanında yapılmış tezlerdir. Bunun dışında Dinler Tarihi alanında Mehmet Aydın'ın "Taberi Tefsirindeki Hristiyanlığa Bir Bakış" adlı makalesi ilk akla gelenlerdendir. Kübra Köseli'nin *Taberi Tefsirinde İnanç ve İbadetleri Açısından Yahudilik*, Yasin Öner'in *Mevdudi'nin Tefhimu'l Kur'an Adlı Eserinde Hristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Sümeyye Erdoğan'ın *Taberi Tefsirinde Hristiyanlık* bu alanda yapılmış tezlere örnek verilebilir. 2013 yılında Yüksek Lisans'a ilk başladığımızda, *Mevdudi'nin Tefhimu'l Kur'an Adlı Eserinde Yahudilik ve Hristiyanlığa Bakış* başlığı altında bir tez çalışmasına karar vermiştik. Tamamlama aşamasına geldiğimizde çeşitli nedenler ve özellikle de covid-19 pandemisinin etkisiyle, tezi yarıda bırakmak durumunda kalmıştık. Tezimize tekrar geri döndüğümüzde bizim perspektifimizden olmasa da bu

konunun Esra Keleş tarafından çalışıldığını tespit ettik. Aynı yöntem ve içerikle olmasa da aynı başlığı taşıyor olması nedeniyle tezimizin kurgusunu ve amacını değiştirerek tarihsel süreç ve şartlara bağlı olarak müfessirlerin yaklaşımlarında bir değişiklik olup olmadığını tespit etmenin ve bunu özelde Dinler Tarihi bağlamında Yahudilik ve Hristiyanlıkla ilgili ayetlere bakış üzerinde yapmanın alana daha fazla katkı sağlayacağını düşündük. Yaptığımız araştırmalarda Dinler Tarihi ve Tefsir alanlarını birleştiren çeşitli çalışmaların yapıldığını gördük. Ancak geleneksel ve modern dönem müfessirlerinin Yahudilik ve Hristiyanlık hakkındaki görüşlerinin karşılaştırıldığı bir çalışmanın olmaması bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Araştırmanın bu yönü çalışmamızı özgün kılmaktadır.

Araştırmanın Yöntem ve Sınırlılıkları

Daha önce işaret edilmeye çalışıldığı üzere bu çalışma Yahudilik ve Hristiyanlığa yönelik ayetlere müfessirlerin yaklaşımını, benzerlikler ve varsa farklılıkları örnek isim üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma temelde Taberi ve Mevdudi'nin ilgili ayetlere dair yorumlarının detaylı bir şekilde analiz edilmesi üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda öncelikle Kur'an'da Yahudilik ve Hristiyanlığa yönelik ayetler tespit edilmiştir. Ardından bu ayetlerin Taberi ve Mevdudi tarafından nasıl yorumlandığı kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Bu araştırmada, Dinler Tarihi'nin temel araştırma metodlarından deskriptif yönetime müracaat edilerek Yahudilik ve Hristiyanlık hakkındaki bilgiler objektif bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ilgili kavramlar, tarihsel arka plan ve teolojik öğretiler ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Kur'an ayetlerinin Yahudiliğe ve Hristiyanlığa dair eleştirilerini incelerken seçilmiş müfessirlerin yaklaşımları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Böylece müfessirlerin benzer ve farklı yorumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın yöntemi bağlamında öne çıkan bir diğer unsur ise bu araştırmanın tarihsel ve fenomenolojik bakış açısıyla ele alınmış olmasıdır. Bu bağlamda Kur'an'ın eleştirilerinin tarihsel gelişimi ile birlikte Yahudiliğin ve Hristiyanlığın dinî fenomenleri incelenmiştir. Böylece Kur'an'ın söz konusu dinlere yönelik tenkitlerinin kökleri ve bağlamı daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına çalışılmıştır. Sonuç olarak bu araştırmada deskriptif, karşılaştırmalı ve tarihsel-fenomenolojik yaklaşımlar bir

arada kullanılarak, Kur'an'ın Yahudiliğe ve Hristiyanlığa ilişkin eleştirilerinin çok yönlü bir analizi hedeflenmiştir.

Çalışmamız giriş ve sonuç dışında iki dini kapsayacak şekilde iki temel bölümde kurgulanmıştır. Giriş kısmında çalışmamızın önemi, amacı, yöntem ve sınırlılıkları ile kaynaklarına yer verilmektedir. Birinci ve ikinci bölümde Taberi ve Mevdudi'nin tefsirlerinde Yahudilik ve Hristiyanlık başlıkları yer almaktadır. Önce bu dinlerin kendi inanç sistemleri, ibadet ve ritüelleri ve onlara özel bazı durumlar genel özellikleriyle ele alınmaktadır. Bu iki dinin temel öğretileri, Tanrı anlayışları, kutsal metinleri, peygamberleri, ibadet pratikleri gibi hususlar, bu dinlerin kendi bakış açılarından incelenip açıklanmaktadır. Böylelikle, Kur'an'ın eleştirilerini değerlendirebilmek için gerekli arka plan bilgisi sunulmaktadır. Ardından Kur'an'ın Yahudiliğe ve Hristiyanlığa yönelik eleştirileri mercek altına alınmaktadır. Kur'an'ın, bu iki dinin inanç, uygulama ve tarihsel süreçlerine dair tespitleri ve eleştirileri incelenmektedir. Bu durumlar hakkında klasik ve çağdaş İslami tefsir geleneğinde Kur'an'ın Yahudiliğe ve Hristiyanlığa yönelik eleştirilerinin nasıl yorumlandığı incelenmektedir. Taberi ve Mevdudi'nin bu konudaki görüşleri, benzer ve farklı yaklaşımları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Böylece Kur'an'ın eleştirilerinin İslami literatürde nasıl anlaşıldığı ve değerlendirildiği ortaya konulmaktadır. Son bölümde ise bu çalışmanın değerlendirildiği sonuç bölümü yer almaktadır. Geniş tarihsel bir kapsamın incelenmesi, çok sayıda kaynağın taranması ve sentezlenmesi süreci, araştırmacının iş-özel hayat dengesi üzerinde önemli zorluklar yaratmıştır. Özellikle Yahudi ve Hristiyan tarihi, tefsir alanlarındaki zengin birikimin analiz edilmesi, zaman ve emek açısından yoğun bir çaba gerektirmiştir. Ayrıca, müfessirlerin görüşlerinin tam ve doğru bir biçimde yansıtılması ihtiyacı, çalışmanın hacmini genişleten bir etken olarak öne çıkmıştır. Müfessirlerin karmaşık ve çok katmanlı yorumlarının okuyucunun anlayabileceği bir dille aktarılması amacı, metinsel alıntılarının ve analizlerin artmasına neden olmuştur. Çalışmamızda temelde Taberi ve Mevdudi'nin görüşlerine yer verilmektedir. Ancak bununla birlikte konunun daha detaylıca ele alınmasına olanak sağlamak için yer yer başka müfessirlerin görüşlerine de atıfta bulunulmuştur. Kurtubi, İbn-i Kesir, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Süleyman Ateş'in tefsirlerine de müracaat edilmiştir. Bu tercihin temel nedeni söz konusu müfessirlerin İslam dünyasında saygın ve etkili konumları ile

birlikte Kur'an'ı farklı yaklaşımlarla ele almaları ve zengin içerikli açıklamalar sunmalarıdır. Kurtubi ve İbn-i Kesir, İslam'ın klasik dönemlerinde yaşamış müfessirler olarak geleneksel yaklaşımı yansıtmaktadırlar. Öte yandan, Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Süleyman Ateş gibi modern dönem müfessirleri, Kur'an tefsirinde daha bütüncül ve tematik bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu yaklaşımda ayetlerin tarihsel ve sosyo-kültürel bağlamları da göz önünde bulundurularak Kur'an mesajının günümüz insanına aktarılması hedeflenmiştir. Modern dönem müfessirleri, Kur'an'ın evrensel ilkelerini vurgulamaya ve vahyin güncel hayata uygulanabilirliğini ortaya koymaya önem vermişlerdir. Bu iki farklı tefsir geleneğinin bir arada değerlendirilmesi, Kur'an'ın anlaşılmasına çok boyutlu bir bakış açısı sunmaktadır.

Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızın konusunu Taberi ve Mevdudi'nin Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili ayetleri anlama ve yorumlama biçimleri olduğu için temel kaynaklarımızı söz konusu iki ismin tefsirleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Taberi'nin Ümit Yayıncılık tarafından basılan altı ciltlik *Taberi Tefsiri* ve Mevdudi'nin İnsan Yayınları'ndan çıkan yedi ciltlik *Tefhimu'l Kur'an* adlı baskıları kullanılmıştır. Kur'an ayetlerini örnek gösterirken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'an-ı Kerim Meali* tercih edilmiştir. Kutsal Kitap pasajlarının kaynak gösteriminde Yeni Yaşam Yayınları'nın *Kutsal Kitap* baskısı kullanılmıştır. Müfessirlerin Yahudilik ve Hristiyanlık ile ilgili ayetlere yaptıkları yorumların anlaşılabilmesi için her bölümün başında söz konusu dinin temel inanç, ibadet ve öğretileri hakkında genel bilgiler verme yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda söz konusu bölümlerde Yahudilik ve Hristiyanlık ile ilgili temel birincil ve ikincil kaynaklara atıfta bulunulmaya çalışılmıştır. Neticede söz konusu iki dinle ilgili Batı literatüründe ve ülkemizde sıralanamayacak kadar çok fazla çalışma yapıldığından ve tezimizin dipnot ve kaynaklarını şişirmemek adına bir tercih yapılması gerektiğinden bir yandan konuya dair temel kaynakların kullanılmasına dikkat etmekle birlikte öte yandan Türk okuyucusunun kolay ulaşabileceği İngilizce ve Türkçe kaynakları seçme ve kullanma yoluna gidilmiştir. Çalışmaların çokluğu ve bir seçim zorunluluğu dolayısıyla dikkatimizden kaçırdığımız kaynaklar olabilir. Bu durum, tercihlerimizin doğal bir sonucu olarak tarafımıza ait bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.

1. TABERİ VE MEVDUDİ’NİN TEFSİRLERİNDE YAHUDİLİK

Çalışmamızın bu bölümünde, Yahudiler için kullanılan isimlerden Yahudi tarihine, inanç esaslarından ibadet ve uygulamalarına, Yahudilere verilen nimetler ve olumsuz taraflarına varıncaya dek Yahudilik denildiğinde akıllara gelen tüm hususlara önce Yahudilerin bakış açısını yansıtan genel bilgiler verilecektir. Ardından Kur’an’ın Yahudilere yönelik bakış açısı ve eleştirileri ele alınarak ilgili ayetler öncelikle Taberi ve Mevdudi, ardından diğer müfessirlerin yorumları da dikkate alınarak incelenmeye çalışılacaktır.

1.1. Yahudiler İçin Kullanılan İsimler

Yahudilik, yalnızca bir inanç sistemi olmanın ötesinde aynı zamanda bir yaşam tarzı ve dinî-etnik kimliği temsil eden kapsamlı bir olgudur. Bu din, Yahudilerin tarih boyunca farklı kültürlerle etkileşimleri ve yaşadıkları deneyimler sonucunda şekillenen dinî geleneklerin ve pratiklerin bir toplamı olarak ortaya çıkmaktadır.⁵ Bu çerçevede İsrailoğulları’nın dini, tarihsel süreçlerinden bağımsız olarak değerlendirilmemelidir; zira bu din, tarihsel ve kültürel bağlamlar içinde dinamik bir gelişim göstermiştir.⁶ Bu bağlamda Yahudiler için kullanılan bazı isimler vardır. Bu isimlerin her birinin tarihsel bir arka planı olduğu gibi kullanımlarında da birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

Yahudileri ifade etmek için geçmişte ve günümüzde de kullanılmaya devam eden üç temel kavram vardır: İbrani, Yahudi ve İsrail. İbrani, İbranice “İvri”, nehrin karşı kıyısına geçen, İbrahim’in soyundan gelen kişi; Yahudi, Yakup’un on iki oğlundan biri olan Yahuda’nın soyuna bağlı olan; İsrail, “Tanrı ve insanlarla güreşip yenen” anlamındadır. Aynı zamanda bu isim, Hz. Yakup’un adıdır ve İsrail topraklarında yaşayan bireyleri tanımlamak için de kullanılmaktadır.⁷

⁵ Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43/187.

⁶ Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 29. Yahudilik bir millet mi, bir kültür mü yoksa bir yaşam tarzı mıdır? Bu konu hakkında bk. Kenneth Atkinson, *Religions of the World Judaism*, ed. Ann Marie B. Bahr (Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2004), 4-11.

⁷ Behnan Konutgan vd., *Kutsal Kitap Sözlüğü*, ed. Debora Basmacı (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), “İsrail”, “İbrani”, “Yahudi”, 295, 322-327, 795. Yaratılış kitabında “Yahudi” kelimesi Yahuda’ya dayanmaktadır ve Yakup’un on iki oğlundan biri olarak geçmektedir. Bu konu için bk. Yaratılış 29:35; Ezra 10:23. Yahudi kelimesi başlangıçta şahıs ve kabile ismi olarak

Kur'an-ı Kerim'de Yahudilere atfen “ehl-i kitap”, “İsrail”, “İsrailoğulları” (Beni İsrail) ve “Yahudi” (Yehud, Hadu) terimleri kullanılmaktadır.⁸ “Yehud” terimi, yalnızca Medeni surelerde yer almasına rağmen, İsrailoğulları ifadesi, Mekki surelerde de bulunmaktadır. Kur'an'da kırk bir yerde geçen İsrailoğulları kelimesi, Hz. Yakub'un çocukları ve onun soyundan gelenler olarak tanımlanmakta olup Hz. Musa'nın kavmi, Hz. İsa dönemindeki antik Yahudiler ve Hz. Muhammed döneminde Arap Yarımadası'ndaki Yahudi topluluklarını kapsamaktadır.⁹ “İsrail” kelimesi ise Hz. Yakub'un ikinci ismi olarak Al-i İmran suresinin 93. ve Meryem suresinin 58. ayetinde yer almaktadır.

Tevrat'ta Yakub'un Tanrı ile güreşmesi ve “İsrail” adını alması olayı,¹⁰ İslam inancındaki Allah ve peygamberlik anlayışıyla uyumlu değildir. Bu bağlamda Taberi, Bakara suresinin 40. ayetinin tefsirinde “İsrailoğulları” için “Ey İbrahim Halilürrahman oğlu Yakub'un oğulları” tabirini kullanarak Yakub'un diğer adı olan “İsrail”in “Allah'ın kulu” anlamına geldiğini ifade etmektedir.¹¹ Benzer şekilde Mevdudi de “İsrail” isminin “Allah'ın kulu” anlamına geldiğini belirterek bu ismin Allah tarafından Hz. İbrahim'in torunlarından ve Hz. İshak'ın oğullarından biri olan Hz. Yakub'a verildiğini vurgulamaktadır.¹²

1.2. Yahudi Tarihine İlişkin Bilgiler

Yahudilik, üç semavi dinin de ata olarak kabul ettiği İbrahim'e ve onun soyundan gelen İshak ve Yakub'a dayandırılmaktadır. Tanrı tarafından Yakup

kullanılmış ancak özellikle sürgün sonrası dönemde şahıs isminin yanında hem kabileyi hem de bölgeyi ifade etmek için kullanılmıştır. Bu bilgi için bk. Gürkan, “Yahudilik”, 182. “İsrail” için bk. Yaratılış 32:28; 35: 9-15. Ayrıca bk. Rabi Benjamin Blech, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Estreya Seval Vali (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2004), 54; Fuat Aydın, *Yahudilik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 11-13; Mustafa Yiğitoğlu, *Yahudilik Başlangıçtan İsrail'in Kuruluşuna*, ed. Hüseyim İbrahim Yeğin (Ankara: MAKGRUP Medya Pro. Rek. Yayınları, 2021), 13-16.

⁸ Ömer Faruk Harman, “İslam Kaynaklarında Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara 2013), 44/221; Yahudiler için kullanılan kavramlar için bkz. Salime Leyla Gürkan, *Kur'an'da Yahudiler*, ed. Ömer Faruk Harman (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 33-35.

⁹ Harman, “İslam Kaynaklarında Yahudilik”, 44/221.

¹⁰ Yaratılış 32:22-32.

¹¹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/42. bk. el-Bakara 2/40.

¹² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/69. Yazır'a göre, “İsrail” ifadesi Hz. Yakub'un bir lakabı olarak değerlendirilmektedir. Bu unvanın, Yahudilerin imanlarını pekiştirme amacı taşıdığı vurgulanmaktadır. Yazır, bu ismi “Ey Allah'ın seçkin bir kuluna evlatlık bağı ile bağlı olan Tevrat'ın mensupları” şeklinde yorumlayarak, bu terimin derin bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'a Dili*, sad. Sıtkı Güllü (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2021).

peygambere “Tanrı’yla g re en” anlamında “İsrail” isminin verildiğine inanan Yahudiler, soylarını Yakup peygamberin on iki   luna ba lamaktadır. Musa, Mısır’da İsrailoğulları’nı kölelikten kurtardığı için Yahudiler, Musa’yı diğer peygamberlerden farklı bir yere koymuşlardır. Sina Yarımadası’nda Tanrı ile g r  m   ve Tanrı ona Tevrat’ı vermiştir. Orada bir müddet göçebe hayatı ya adıktan sonra Yahudiler, Ye u ile Arzı Mev’ud’a yerleşmeye ba lamı lardır.¹³

Tevrat’ta Yahudilerin soyu, İbrahim ile ba lamaktadır. İbrahim, babası Tarah aracılığıyla Nuh’un     Sam’a ba lanır. Tevrat’ta Tanrı’nın İbrahim ve soyuna ebedi m  k olarak Kenan diyarını vereceği, onların Tanrı’sı olacağı ve İbrahim’i çok milletlerin babası kılaca ı belirtilmektedir.¹⁴ Kur’an, ehl-i kitabın Hz. İbrahim hakkında tartışmalara girdiğini ve onu kendi dinlerinin mensubu olarak sunduğunu belirtip bu durumu eleştirmektedir. Kur’an, Tevrat ve İncil’in Hz. İbrahim’den sonra indirildi ini vurgulamaktadır.¹⁵ Taberi’ye göre bu ayette, Yahudiler ve Hristiyanlar kınanmaktadır; zira her iki din, Hz. İbrahim’in kendi inançlarına mensup olduğunu iddia etmiştir. Oysa Hz. İbrahim ile Hz. Musa arasında bin yıl, Hz. İbrahim ile Hz. İsa arasında ise iki bin yıl bulunmaktadır. Bu bağlamda Hz. İbrahim’in kendisinden uzun süre sonra ortaya çıkan bir dine nasıl mensup olabileceği sorgulanmaktadır. O, Hz. İbrahim’in Allah’ın yolunda dosdoğru ilerleyen hanif bir kimse olduğunu ifade etmiştir.¹⁶ Mevdudi, Taberi ile benzer bir yaklaşım sergileyerek Hz. İbrahim’in, Yahudi ve Hristiyanlara indirilen kitaplardan çok önce yaşadığını belirterek onun dininin Yahudilik ve Hristiyanlık olmadığını ifade etmiştir. Mevdudi’ye göre, Hz. İbrahim’in doğru yolda ve kurtuluşa erenlerden olduğu kabul edilirse Yahudilik ve Hristiyanlığa uymanın bir zorunluluk olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Mevdudi, diğer tüm yolları reddettikten sonra, yalnızca belirli bir yola ba lı kalmayı ifade eden “hanif” terimini, “Müslüman ve imanında samimi olan” anlamında kullanmıştır.¹⁷

¹³ Dan & Lavinia Cohn – Sherbok, *Yahudiliğin Kısa Tarihi*,  ev. Bilal Ba  (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 20. Geniş bilgi için bk. Dan Cohn-Sherbok, *Judaism* (London: Routledge, 1999), 19-34. Hz. Musa’nın Mısır’dan  ıkı ı, Tanrı ile görüşmesi, on emir ve Arzı Mev’ud’a yerleşmeleri ile ilgili bk. Mısır’dan  ıkı  14-20.

¹⁴ Yaratılış 11:10-11.

¹⁵ Al-i İmran 3/65, 67.

¹⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/257-258.

¹⁷ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/267. İbn-i Kesir, bu ayetin bilinmeyen konular üzerinde tartışmaya giren kimselere yönelik bir cevap olduğunu belirtmiştir. Allah, Hz. İbrahim hakkında tartışma yapmalarını yasaklamakta ve bu meseleleri sadece her şeyi bilen Allah’a havale etmelerini istemektedir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*,  ev. Arif Erkan (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009), 1/291.

Kur'an-ı Kerim, kendinden önceki ilahi kitapların doğruluğunu tasdik eden ve insanlara rehberlik eden bir kitaptır; ayrıca, ehl-i kitap olarak bilinen Yahudiler ve Hristiyanların ayrılığa düştüğü birçok konuda insanları bilgilendirerek ve bu ayrılıkların nedenlerini açıklayarak, temel dinî ve ahlaki konularda bütüncül bir anlayış sunmaktadır. Kur'an'da İsrailoğulları kıssası anlatılarak İsrailoğulları'nın Firavun karşısında haklılığı ortaya konulmuş, İsrailoğulları'nın üstünlük iddiası tekrar edilmiş, Firavun ve Hz. Musa kıssası yeniden ele alınmış, İsrailoğulları'na gelen birçok peygambere değinilerek onlara sahip çıkılmış, Kur'an'ın; Tevrat, Zebur ve İncil'den sonra devam eden vahiy geleneğinin bir parçası olduğu insanlığa anlatılmıştır.¹⁸

Kur'an'da, Hz. Muhammed'den önce gelen peygamberler, onların gönderildiği toplumlar ve bu toplumların Allah'ın emirlerine karşı sergiledikleri tavırlar ve yaşadıkları olaylar ibret vesilesi olarak aktarılmıştır. Kur'an'da birçok kıssa anlatılmakla beraber Yahudilere geniş bir yer verilmesi dikkat çekicidir. Yahudilere gönderilen peygamberler ve bu peygamberlerin yaşadıkları zorluklar, katledilmeleri, Yahudilerin kendilerine verilen nimetlere nankörlük etmeleri, Allah'ın emir ve hükümlerine uymamaları, Allah'a isyan etmeleri gibi karakter haline getirdikleri bu tutumlar Kur'an'da eleştirilmiştir.¹⁹ Bu çerçevede İsrailoğulları'nın tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları olaylar ve onların bazı özel durumları Kur'an'ın bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Hız. Musa ve Firavun ile Mücadelesi

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa kıssasına geniş bir yer ayrılmıştır. Bu durumun nedenlerinden biri Medine'de yaşayan Yahudi nüfusunun varlığı ve bu bölgede yaşayan Yahudilerin Hz. Musa hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Allah, onların

Yazır'a göre Yahudiler ve Hristiyanların Hz. İbrahim'i ne ırk ne de din olarak kendilerine nispet etmeye hakları yoktur. İrk olarak Hz. İbrahim'e bağlı olmaları temiz bir muvahhid olan Hz. İbrahim'in aile ve ona bağlı olanlarla beraber kendilerini aynı görmeleri doğru değildir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/430-431. Ateş ise Hz. İbrahim'in dininin tek Allah inancına dayalı tevhid dinî olduğunu söyleyerek kâinatın yaratıcısı Tanrı'yı millileştiren Yahudiler ve Tanrı'ya oğul isnad eden Hristiyanların bu dinden uzaklaştıklarını belirtmektedir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat: 1988), 1/452.

¹⁸ Mehmet Paçacı, "Kur'an'da Ehl-i Kitap Anlayışı", *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları 4* (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004), 49-51.

¹⁹ Remzi Kaya, "Ehl-i Kitap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/516-519.

bozulmuş inançlarına gönderme yapıp onları doğru yola davet etmek ve dikkatlerini çekmek için bu kıssalara yer vermiştir.²⁰

Kur'an'da Hz. Musa kıssası; Hz. Musa ile Allah arasında geçen diyalog, Hz. Musa'ya verilen mucizeler ve Firavun'un uyarılması şeklinde üç bölümde ele alınmıştır. Hz. Musa'nın doğumu ve sonrasındaki olaylar Kur'an'da detaylı bir şekilde sunulmaktadır. Hz. Musa, annesi tarafından Firavun'un zulmünden korunması amacıyla bebekken, Allah tarafından kendisine verilen vahiy doğrultusunda bir sandığa konularak ırmağa bırakılmıştır. Böylece ırmak onu kıyıya çıkarmış ve düşmanı olan Firavun'un ailesi tarafından bulunmuştur. Bu süreç Hz. Musa'nın üzerindeki ilahi sevginin bir tezahürü olarak onun güvenliğini sağlamak amacıyla düzenlenmiş bir planın parçası olmuştur. Ayrıca Hz. Musa'nın kız kardeşinin onu emzirecek birini bulma önerisi üzerine annesiyle buluşması sağlanmıştır. Kur'an, Hz. Musa'nın geçmişte bir insan öldürmesi ve bunun sonucunda yaşadığı sıkıntılardan kurtuluşunu da belirtmektedir.²¹

Hz. Musa'nın delikanlılık çağında istemeyerek bir Mısırlının ölümüne sebep olması,²² yakalanmaktan korkup Medyen'e gitmesi,²³ orada on yıl kalıp evlenmesi,²⁴ ardından peygamberlikle görevlendirilmesine Kur'an'da yer verilmiştir.²⁵ Kur'an'da,

²⁰ İsmail Hakkı Atçeken, "Asr-ı Saadette Yahudilerle İlişkilere Genel Bir Bakış", *Diyanet İlmi Dergi* (2003), 433-440. Hz. Musa ve Hz. Harun'un kıssasıyla ilgili bilgi edinmek için bk. Mustafa Hocaoğlu, *Kur'an'da Peygamber Kıssaları* (Konya: Hüner Yayınevi, 2014), 71-98.

²¹ Taha 20/37-40. Tevrat'ta bu olay şöyle anlatılmıştır: Firavun, ebelere İbrani kadınların doğurduğu kızları serbest bırakıp erkek çocukları öldürmelerini emretmiştir. Ancak ebeler Tanrı'dan korkup Firavun'un emrini yerine getirmeyip erkek çocukları sağ bırakmıştır. Hz. Musa'nın annesi onu büyütüp artık saklayamayacağını anlayınca onu bir sandıkta nehre koymuştur. Musa'nın kız kardeşini de onu takip etmesi için peşinden göndermiştir. Nehre yıkanmak için inen Firavun'un kızı onu bulup saraya götürmüştür. Musa'nın annesi onu emzirmek için saraya gelmiştir. Musa, Firavun'un sarayında bizzat annesinin ilgisiyle büyümüştür. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 1:15-17; 2:1-7; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 64-65; Ali Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), 36-44. Firavun'un erkek çocuklarını öldürtüp kız çocuklarını serbest bırakması ve Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında büyümesi ile ilgili bilgi için bk. Örs, *Musa ve Yahudilik*, 64-65.

²² el-Kasas 28/15. Tevrat'ın Mısır'dan Çıkış 2:11-22. bölümünde bir prens olarak yetiştirilen Musa'nın Medyen'e kaçıışı şöyle anlatılır: Musa, İbrani olana yardım edince Mısırlının ölümüne sebebiyet verir. Bu olayın duyulduğunu fark eden Musa, Firavun tarafından cezalandırılma korkusuyla Medyen'e kaçar. Burada Medyen kahini Yitro'nun (Kur'an'da Şuayb peygamber) yanında kalır ve onun kızıyla evlenir. Musa'nın bir adamı istemeyerek öldürmesi, Medyen'e gitmesi, evlenmesi ve peygamberlikle görevlendirilmesi ile ilgili olarak geniş bilgi için bk. Örs, *Musa ve Yahudilik*, 65-73; Aydın, *Yahudilik*, 34.

²³ el-Kasas 28/22.

²⁴ el-Kasas 28/29-34.

²⁵ el-Kasas 28/9-34. krş. Mısır'dan Çıkış 2:11-22.

belirtilen bilgiler doğrultusunda Hz. Musa'nın peygamberlik için hazırlandığı, çeşitli sınavlardan geçtiği ve büyük göreve yönelik hazırlık süreçlerine vurgu yapılmıştır. Bundan sonraki süreçte ise Hz. Musa'nın peygamberlikle görevlendirilmesi, Firavun'la müzakereleri, Firavun ve maiyetinin başlarına gelen belalar ve Firavun'un cezalandırılması olayları işlenmiştir.²⁶ Kur'an'da Allah, Hz. Musa'yı peygamberlikle görevlendirdikten sonra ona mucizeler vermiş, bu mucizelerle Hz. Musa, Allah tarafından Firavun ve önde gelen adamlarına tebliğ için gönderilmiştir.

Kur'an'da Allah, uyarıcı olarak Hz. Musa'nın Firavun'a gitmesini emretmiştir. Hz. Musa da bu emir üzerine Allah'tan kendisine kardeşi Harun'u yardımcı olarak vermesini istemiştir.²⁷ Bir başka ayette ise Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'a verilen talimatlar detaylandırılmıştır. Allah, onlara mucizelerle donatılmış olarak Firavun'a gitmelerini ve O'nu anarken gevşeklik göstermemelerini emretmiştir. Firavun'un sınırı aşan bir tutum sergilediği için ona yumuşak sözlerle yaklaşılması gerektiği vurgulanmış ve bu yolla onun öğüt alması veya korkuya kapılması umulmuştur. Hz. Musa ve Hz. Harun, Rablerine hitaben Firavun'un kendilerine karşı sergileyebileceği taşkınlık ve azgın davranışlar konusunda endişelerini dile getirmişlerdir. Allah ise onlara korkmamalarını, çünkü O'nun kendileriyle birlikte olduğunu her şeyi işitip görmekte olduğunu belirtmiştir. Ardından Allah, onlara Firavun'a giderek, "Biz senin Rabbinin elçileriyiz; İsrailoğulları'nı bizimle gönder ve onlara azap verme. Sana Rabbinden bir mucize getirdik. Esenlik, doğru yolu izleyenlerin olacaktır." demelerini emretmektedir."²⁸

²⁶ Örs, *Musa ve Yahudilik*, 74.

²⁷ Taha 20/29-47.

²⁸ Taha 20/42-47. Hz. Musa ve Hz. Harun peygamberin Allah tarafından Firavun'a gitmekle görevlendirilmeleri ve Hz. Musa'nın Allah'a münacaat etmesi ve Firavun'la karşılaşmasıyla ilgili geniş bilgi için bk. M. Asım Köksal, "Musa ve Harun Aleyhisselamlar", *Peygamberler Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 2/33-37; Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 63-92. Kur'an ayetinde geçen bu olay, Tevrat'ta şöyle anlatılmıştır: İsrailoğulları'nın yaşadığı baskı ve zulüm Tanrı'ya kadar yükselir. Bunun üzerine Tanrı, Musa'yı ve sürüsünü çölün arkasına götürür. Tanrı'nın meleği ona bir ateş alevinde görünür. Musa, çalının yanıp tükenmediğini görüp bu durumu merak edince Tanrı, onu çalının ortasından çağırıp kendisinin İbrahim'in, İshak'ın, Yakub'un Tanrı'sı olduğunu söyler. Mısırlıların zulmünde olan kavmini kurtarması için Musa'yı görevlendirir. Tanrı, Musa'dan Firavun'a gidip İsrailoğulları'nı kendisiyle göndermesini ister, ancak Firavun'un buna izin vermeyeceğini söyler. Bunun üzerine Tanrı, göstereceği mucizelerle Mısır'ı helak edeceğini, Firavun'un böylece onları serbest bırakmak zorunda kalacağını, İsrailoğulları Mısır'dan giderken Mısırlıların gözü önünde onlara lütuflarda bulunacağını vaat eder. İsrailoğulları, Mısır'dan giderken Mısırlıların altın, gümüş ve değerli eşyalarını da beraberinde götürmüşlerdir. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 3:1-22. Tevrat'a göre Musa, dili ağır olduğu için bu görevi almakta tereddüt edince Tanrı ona kardeşi Harun'u yardımcı

Araf suresinde anlatıldığı üzere Allah'ın emri ile Hz. Musa, tebliğ görevini yerine getirmek için mucizelerle donatılmış olarak Firavun'un yanına gitmiştir. Hz. Musa, Firavun'dan İsrailoğulları'nı kendisiyle göndermesini istemiştir. Ancak Firavun ve adamları bu mucizeleri inkâr etmişlerdir. Bu durum fesatçıların sonunun ne şekilde olduğuna dair bir uyarı niteliğindedir. Hz. Musa, Kur'an'da Firavun'a hitaben, kendisinin âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu belirtmekte ve Allah'a dair doğru olmayan bir bilgi vermenin kendisi için bir yükümlülük olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Rabbinin kendisine verdiği açık bir delili sunduğunu ifade ederek, İsrailoğulları'nın serbest bırakılması talebinde bulunmuştur.²⁹

Taberi'ye göre Kur'an'da anlatılan bu olayda Hz. Musa, Firavun ve hanedanının karşısına çıkıp kendisinin âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu söyleyip İsrailoğulları'nın esaretten ve zorbalıktan kurtarmayı amaçlayarak onları kendisiyle göndermesini istemiştir.³⁰ Mevdudi ise bu durumu Hz. Musa'nın Firavun'a bir vazife için gönderilmesiyle açıklamıştır. Ona göre Hz. Musa'nın ilk görevi Firavun'u Allah'a teslim olmaya davet etmek ve İsrailoğulları'nı kölelikten çıkarmasını istemektir. Firavun ve yönetimi, Hz. Musa'nın peygamberlik iddiasını önemli bir tehdit olarak algılamıştır. Bunun iki temel nedeni vardır: Birincisi Firavun ve yakın çevresi, Hz. Musa'nın güçlü kişiliği, bilgisi ve liderlik yetenekleri hakkında farkındalığa sahipti. Bu, onun peygamberlik iddiasını ciddiye almalarına neden oldu.

olarak vermiştir. "Harun, Musa'nın ağzı gibi olacak, Musa da Harun için Tanrı olacak." diyerek Tanrı, onlara görev vermiştir. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 4:14-17. Midraş'ta Tanrı'nın Musa'yı Firavun'a peygamberlikle görevlendirmek için yedi gün tartıştığı ve sonunda kardeşi Harun'u ona yardımcı olarak görevlendirdiği bilgisi, *Mekhilta De-Rabbi Shimon Bar Yochai* kitabının Tractate Sanya bölümünde 4 ve 5. sayfasında geçmektedir. Bu bilgi için bk. W. David Nelson, *Mekhilta De-Rabbi Shimon Bar Yochai* (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2006), 1/4-5. Ayrıca bk. Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 3/247.

²⁹ el- Araf 7/103-105. Tevrat'ta bu olay şöyle anlatılmıştır: Musa, Firavun'dan sadece İsrailoğulları'nı kendisiyle beraber çöle gitmeleri için serbest bırakmasını istemiştir. Firavun elindeki ucuz iş gücünü kaybetmemek ve İsrailoğulları'nı gittikleri yerde kendi aleyhlerine Mısır dışındaki güçlerle iş birliği yapmalarını engellemek için onlara izin vermemiştir. Musa'nın gösterdiği birçok bela nedeniyle daha sonra onlara izin vermiştir. Firavun İsrailoğulları'nın Mısır'dan ayrılmasının ardından verdiği karardan vazgeçerek onların arkasından gitmiştir. İsrailoğulları mucizevi bir şekilde açılan denizin içinden geçerken Firavun ve askerleri peşlerine düşmüştür. Denizin kapanmasıyla Firavun ve askerleri boğulup ölmüştür. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 12: 31-37; 14:1-30; Aydın, *Yahudilik*, 34-35. Ayette anlatılan Hz. Musa'ya mucizeler verilmesi, Hz. Musa'nın Hz. Harun'la desteklenmesi hakkında bk. Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 92-99.

³⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/678. İsrailoğulları'nın Musa'nın etrafında birleşmelerinin ve onunla beraber Mısır'dan ayrılmak istemeleri, onun peygamberliğini kabul etmelerinden ziyade Musa'nın Firavun'un köleliğinden kendilerini kurtaracak bir lider olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bilgi için bk. Ahmet Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, çev. Ahmet M. Büyükcınar vd. (İstanbul: Kalem Yayınları, 1978), 48.

İkincisi, Firavun ve maiyetinin, Hz. Musa'nın mucizelerine şahit olunca onun arkasında doğaüstü bir gücün olduğunu kabul etmek zorunda kalmaları ve bu durumun onları dehşete düşürmesidir. Mevdudi'ye göre Hz. Musa'nın ortaya koyduğu dinî ve siyasi tehdit, Firavun ve yönetimini ciddi bir şekilde endişelendirmiştir. Ona göre Firavun ve maiyeti, Hz. Musa'yı aslında bir sihirbaz olarak görmemiştir. Onlar, Hz. Musa'nın kendilerini ülkelerinden sürüp çıkaracağı korkusuna kapılmışlardır. Mevdudi'ye göre eğer Hz. Musa'yı gerçekten sihirbaz olarak düşünmüş olsalardı kesinlikle onu bir devrimci olarak görmez ve tehlike saymazlardı.³¹

Hz. Musa, Firavun'a, Allah'ın verdiği ayetleri göstermiştir fakat Firavun onu yalanlamıştır. Bu buluşmada Hz. Musa ve Firavun'un sihirbazlarıyla gerçekleştireceği bir karşılaşmanın taslağı oluşturulmuştur. Firavun, Hz. Musa'nın sihir gücünü sorgulayarak onun etkisini kırmak amacıyla benzer bir sihirle cevap vereceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, karşılaşmanın yeri ve zamanı, sosyal ve kültürel bir etkinlik olan şenlik günü olarak belirlenmiştir.³² Taha 60-70. ayetlerinde bu buluşma şöyle anlatılmıştır: Belirlenen gün geldiğinde önce sihirbazlar hünerlerini göstermiştir. Onların ipleri ve değnekleri insanlara gerçekten yürüyormuş gibi görünmüştür. Bu durum karşısında Hz. Musa'nın içinde bir korku belirmiştir. Allah'ın kalbine güven vermesiyle Hz. Musa, elindeki asayı yere atmış ve onun asası onların hilelerini yutmuştur. Bunun üzerine büyücüler secdeye kapanıp Hz. Musa ve Hz. Harun'un Rabbine iman ettiklerini söylemişlerdir.³³

Firavun, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere rağmen inkârından ve zulmünden vazgeçmemiştir. Kur'an'da Hz. Musa'ya, Firavun'u ve ona inananları ikna etmek için

³¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/79. İbn-i Kesir, Araf 105-107. ayetlerinde Hz. Musa'nın Firavun ile tartışarak onu susturmasını ve Mısırlılara mucizeler göstermesini vurgulamıştır. Bu bağlamda Hz. Musa'nın Firavun'a İsrailoğulları'nı serbest bırakması gerektiğini belirtirken aynı zamanda her iki tarafın Rabbi olan Allah'a ibadet etmelerinin önemini de ifade etmiştir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/275. Yazır ise Hz. Musa'nın Firavun'un karşısında ilk görevini yerine getirmesinin peygamberlerin temel özelliği olduğunu savunmaktadır. Onun Firavun'a ilettiği mesajın sıradan bir söylem olmadığını kesin ve açık kanıtlarla desteklendiğini ifade etmiştir. Bu da Hz. Musa'nın peygamberlik görevini ciddiyetle üstlendiğini göstermektedir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 4/220.

³² Taha 20/57-59.

³³ Taha 20/60-70. Kur'an'daki bu olay Tevrat'ta şöyle anlatılmaktadır: Musa ve Harun, Firavun'un yanına gider. Musa yerine Harun mucize olarak değneğini Firavun ve görevlilerin huzurunda yere atar ve değnek yılanı dönüşür. Bunun üzerine Firavun kendi büyücülerini yanına çağırır. Büyücüler de Harun gibi değneklerini yere atar ve onlar da yılan olur. Ancak Harun'un yılanı onların hepsini yutar. Firavun yine de onları dinlemez. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 7:9-13; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 75.

dokuz mucize verilmiştir.³⁴ Tevrat'ta ise bu durum, on musibet olarak belirtilmiştir.³⁵ Başlarına gelen bu musibetlerden kurtulmak için Firavun, Hz. Musa'ya gelerek bu musibetleri üzerlerinden kaldırmasını istemiştir. Mısır halkı, Hz. Musa'nın dua etmesi ve azabın kaldırılması durumunda ona inanacaklarına dair söz vermişlerdir. Ancak azap kaldırıldığında halk, bu vaadini hızla unutarak tekrar eski inanç ve davranışlarına dönmüşlerdir.”³⁶

Taberi'ye göre bu olay şöyle anlatılmaktadır: Firavun ve ailesi Hz. Musa'ya verdikleri sözü tutmamış ve inkârlarına devam etmiştir. Bunun üzerine Allah, onların üzerine su baskını, çekirge, güve, kurbağalar ve kanı birbirlerinden farklı zamanlarda musallat etmiştir. Firavun, azabın üzerlerinden kaldırılması için Hz. Musa'ya Rabbine yalvar, bizden azabı kaldırsın, sana inanacağız ve İsrailoğulları'nı seninle göndereceğiz diye söz vermiştir. Allah, azabı onların üzerlerinden kaldırınca Firavun ve çevresi hemen verdikleri sözü unutmuştur. Allah, verdikleri sözü tutmadıkları için onlardan intikamını almış ve onları denizde boğmuştur.³⁷ Mevdudi ise bu ayeti açıklarken Zuhuruf 49 ve 50. ayetlerini delil göstermiştir. Ona göre, Firavun ve kavminin ileri gelenleri, başlarına gelen musibetlerden ötürü Hz. Musa'ya Allah'a dua etmesi için istekte bulunmuştur. Firavun ve maiyeti, ona bir peygamber olarak değil büyücü sıfatıyla yalvarmıştır. Çünkü Firavun, Hz. Musa'ya sihirbaz diyerek onu küçük düşürmek istemiştir. Ancak Hz. Musa, kendisine küçültücü bir tabir kullanmalarına rağmen isteklerini geri çevirmemiştir. Burada Hz. Musa, Firavun ve kavmine sorunu kökten çözecek bir delil getirmek istemiştir. Firavun ve çevresinin verdiği sözlerden dönmeleri onların ne kadar inatçı olduklarını göstermiştir. Böyle davranmakla suçlu olduklarını açıkça ortaya koydukları için, Allah Firavun ve kavmini yok etmiştir.³⁸

³⁴ el-Araf 7/133; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 75-81.

³⁵ Mısır'dan Çıkış 7: 1-11; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 75-79; Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 148-164.

³⁶ el-Araf 7/134-135.

³⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/686-687.

³⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 5/279-280. Allah'ın İsrailoğulları'na gönderdiği musibetlerle ilgili Kurtubi şu açıklamayı yapmıştır: Ayette geçen azaptan kasıt onlara gönderilmiş mucizeler olabileceğidir. “Bizim üzerimizden azabı kaldırırsan sana iman edeceğiz ve İsrailoğulları'nı seninle göndereceğiz.” demeleri ve sözlerini tutmamaları, gafil davranıp Allah'ın ayetlerinden ibret almamaları içindir. Bu yüzden Allah, onlardan intikam almış ve onları denizde boğmuştur. İmam Kurtubi, *el-Camiuli-Ahkami'l Kur'an*, haz. Kazım Sağlam-Ramazan Tuğ (İstanbul: Buruc Yayınları, 1998), 7/440. Yazır ise Firavun ve halkının başlarına gelen bu musibetleri semavi bir darbe olarak değerlendirmiştir. Allah bu kavmi bir anda helak etmemiştir. Yaptıkları yanlışlardan

Kur'an'da Allah'ın İsrailoğulları'nın sayısız mucizeye rağmen inkârda ısrar etmeleri, Firavun'un onlara uyguladığı acımasız zulüm, erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bırakması gibi durumlar üzerinden onları cezalandırdığı belirtilmektedir. Ayrıca bu bağlamda denizin yarılması yoluyla gerçekleşen mucizevi kurtuluş süreçleri de vurgulanmaktadır.³⁹

Taberi, Bakara suresinin 49-50. ayetlerde anlatılan bu olayı şöyle yorumlamıştır: Firavun, azabın en şiddetlisini ve en kötüsünü İsrailoğulları'na tattırmıştır. Bu durum, Allah'ın bir imtihanıdır. İsrailoğulları'nın Firavun'un zulmünden kurtarılmaları ise Allah'ın İsrailoğulları'na verdiği büyük bir nimettir. Taberi'ye göre Allah, İsrailoğulları'ndan her bir boya bir yol düşecek şekilde denizi on iki yola ayırmıştır. Ona göre Allah onları denizden kurtarmış ve onlardan verilen bu nimeti hatırlamalarını istemiştir.⁴⁰ Mevdudi ise ayette anlatılan olayları Yahudilerin çok iyi bildiğini söylemiştir. Bu nedenle Mevdudi, Allah'ın verdiği bütün nimetlere karşılık Yahudilerin şükretmeleri gerekirken kötü ameller işlediklerini ifade etmiştir. Ona göre bu olay, onlar için bir karakter imtihanıdır. Onların sıradan bir maden mi yoksa saf altın mı olduklarının anlaşılması için ateşle denenmeleri gerekmiş ve onlar mucizevi kurtuluşlarından sonra Allah'a şükredip şükretmeyeceklerinin ortaya çıkması için de imtihan edilmişlerdir.⁴¹ Mevdudi yukarıda değindiğimiz ayette geçen denizin yarılıp İsrailoğulları'nın kurtuluşunu şöyle yorumlamıştır: Denizin yarılarak suların yüksek dağlar gibi iki yana yığılması ve bu şekilde uzun süre kalmasına ne kadar güçlü olursa olsun bir fırtına ya da tayfun neden olamayacaktır. Dolayısıyla Mevdudi, bunu bir mucize olarak görmüştür. Bunu bir doğa olayı gibi yorumlamaya çalışanların görüşünü ise yanılığın ifadesi olarak ifade etmiştir.⁴²

uyanmaları, hatırlamaları, Allah'a karşı inatçılık ve azgınlıktan vazgeçmeleri, küfürden vazgeçip tövbe etmeleri için Allah, bu musibetleri göndermiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 4/246.

³⁹ el- Bakara 2/49-50. Denizin yarılması olayı Tevrat'ta şöyle ele alınmıştır: “Ve Rab bütün gece kuvvetli şark yeli ile denizi geri çevirdi ve denizi kara etti ve sular yarıldı.” Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 14:21. Musa ve İsrailoğulları Mısır'dan çıkarken Firavun ve askerleri İsrailoğulları'na yetişir. Bunu gören İsrailoğulları korkar ve Musa'ya bizi çölde öldürmeye mi getirdin, bırak bizi Mısırlılara kulluk edelim derler. Tanrı da Musa'dan denize doğru ilerlemesini ister. Önde bulut direği arkada “Tanrı'nın meleği” gider. İsrailoğulları'nın gittiği yer aydınlık, Firavun ve askerlerinin ise karanlıktır. Tanrı'nın emri ile deniz kapanır. İsrailoğulları kurtulur ancak Firavun ve askerleri denizde boğulur. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 14:30; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 84.

⁴⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/48-49.

⁴¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/75.

⁴² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 4/31. Kur'an'daki Firavun'un zulmü ve İsrailoğulları'nın kurtuluşu üzerine yapılan tefsirlerde farklı bakış açıları ve yorumlar ön plana çıkmaktadır. Kurtubi, “azabın

Hız. Musa kıssasının son bölümünde Allah'ın her türlü uyarılarına, gönderdiği mucizelere rağmen inkâr ve azgınlıkta direnen Firavun'un cezalandırıldığına değinilmiştir.⁴³ Hız. Musa, ona inanan kavmi ile Mısır'dan çıkmak isteyince Firavun ve askerleri onların peşine düşmüş ve ibret verici azap onları o esnada yakalamıştır. Hız. Musa, İsrailoğulları'nı denizin diğer tarafına geçirdikten sonra Firavun ve ordusu haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştür. Firavun, boğulmak üzereyken, "İsrailoğulları'nın inandığı Tanrı'dan başka Tanrı olmadığına inanıyorum ve ben de artık O'na teslim olanlardanım." şeklinde bir itirafta bulunmuştur. Ancak bu itirafı ölüm anında yapmıştır. Bunun üzerine Allah, Firavun'un cesedini ondan sonra gelenler için bir ibret teşkil etsin diye kurtarmıştır. Fakat insanların çoğu bu gösterilen delillerin farkında değildir.⁴⁴

Firavun'un akıbetiyle ilgili ayette geçen bu durumu Taberi şöyle değerlendirmiştir: Firavun, ordusuyla beraber Hız. Musa ve İsrailoğulları'nı yakalayıp cezalandırmak için arkalarından gitmiştir. Firavun, boğulacağını anlayınca "İsrailoğulları'nın Rabbine iman ettim." demiştir. Firavun'un sonunu yalanlayanlar, helak olmuş olan Firavun'a bakıp ibret alsınlar diye Allah onun cesedini ibret vesilesi olarak insanlığa sunmuştur.⁴⁵ Mevdudi ise bu ayeti şöyle anlamıştır: Allah sonrakilere bir ibret, uyarıcı olması için Firavun'u yalnızca bedeniyle kurtarmıştır. Bu şekilde herkese onun cesedini göstereceğini beyan etmiştir.⁴⁶

en kötüsü" ifadesiyle Firavun'un İsrailoğulları'nı köleleştirmesini ve erkek çocuklarını öldürmesini en ağır zulüm olarak tanımlarken denizin yarılması olayını mucizevi bir kurtuluş olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda İsrailoğulları'nın bu durumu bir lütuf olarak görmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 2/82-87. Bu ayetle ilgili olarak İbn-i Kesir ise "azap" kelimesini erkeklerin boğazlanmasıyla ilişkilendirirken "bela" kelimesini nimet olarak yorumlamaktadır. Ona göre imtihan her iki şekilde de gerçekleşebilir. Bu bağlamda Firavun'un zulmünden kurtuluş, bir nimet ve imtihan olarak değerlendirilmektedir. O, denizin yarılmasıyla İsrailoğulları'nın kurtuluşunu vurgularken bu olayın düşmanlarına karşı Allah'ın bir cezası olduğunu da belirtmektedir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/46. Yazır ise "bela" terimini deneme ve sınama anlamında ele alarak yaşanan sıkıntıları ve kurtuluşu hayırla bir imtihan olarak değerlendirmiştir. O da Firavun'un boğulmasını Allah'ın bir planı olarak görmekte ve bu sürecin Firavun'un zulmünün bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/345-348. İsrailoğulları'nın yaşadığı bu olağanüstü hadiseyi Ateş ise şöyle yorumlamıştır: O, denizin yarılması olayının mucize olabileceğini inkâr etmemiştir. Fakat bunu bir doğa olayı olan gel git ile açıklayıp denizin çekilmesi ve uzamasındaki zamanlamaya da dikkat çekmiştir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/48.

⁴³ Yunus 10/90-92.

⁴⁴ Yunus 10/90-92. Firavun'un sonu ile ilgili olarak bk. Mısır'dan Çıkış 14: 2-4; 15:20-21; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 82-85.

⁴⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/899-901.

⁴⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/362. Ayrıca geniş bilgi için bk. Köksal, "Musa ve Harun Aleyhisselamlar", 2/61-67. Kurtubi, Firavun'un sonuyla ilgili olarak bu olayı şu şekilde

Tur-i Sina, On Emir ve Altın Buzağıya Tapınma

Hız. Musa, Firavun'un helakinden sonra İsrailoğulları'yla beraber Kızıldeniz'i geçip Filistin'e hareket etmiştir.⁴⁷ Hız. Musa, Allah'a şükür ve ibadet etmek için kabilesini kardeşi Hız. Harun'a emanet ederek Sina Dağı'na gitmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle bildirilmiştir: "Musa ile otuz gece (için) sözleştik ve ona bir on daha ekledik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: 'Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et ve bozguncuların yolunu izleme.'"⁴⁸

Sina Dağı'nda iken Allah'tan Hız. Musa'ya vahiy gelmiştir. Kur'an'da Allah, Hız. Musa'ya vahyedilen levhalarla ilgili şöyle buyurmuştur: "Levhalarda Musa için her konuya dair öğüdü ve her şey hakkında gerekli açıklamaları yazdık. Bunlara sımsıkı sarıl; kavmine de o en güzel öğüt ve açıklamalara sarılmalarına emret. Yakında size yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim."⁴⁹ Ayette geçen levhalarla ilgili Taberi şu yorumu yapmıştır: İsrailoğulları'nın ihtiyaç duyduğu nasihat ve hükümler bu levhalara yazılmıştır. Levhalarda helal ve haramlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Ona göre Allah, Hız. Musa'dan bu hükümlere ciddiyetle uymaları hususunda kavmini uyarmasını istemiştir. Ayrıca Taberi, ayette Allah'ın buyruğuna karşı gelenlerin akıbetinin nasıl olacağını anlatan bir tehdit olduğunu da belirtmiştir.⁵⁰ Aynı ayette Mevdudi, levhalardaki yazıyı Allah'a atfetmiştir. Ona göre bu yazma işinin nasıl yapıldığını anlatan açık bir kaynak mevcut değildir. Levhalar halindeki bu yazının

değerlendirmiştir: Biz seni yerin yüksekçe bir tarafına bırakacağız. Çünkü İsrailoğulları, Firavun'un suda boğulduğuna inanmayıp o boğulmayacak kadar büyüktür demişlerdi. Yüce Allah, onu gözleriyle görecekları şekilde denizden yüksekçe bir toprak parçası üzerine bırakmıştır. Böylece İsrailoğulları, Firavun'un akıbetine tanıklık etmiştir. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 8/584. Firavun'un cesedi ile ilgili İbn-i Kesir ise şu açıklamayı yapmıştır: Her canlının işi Allah'ın elindedir. Onun öfkesinin karşısında kimse duramaz. O, her şeye gücü yetendir. Bu çerçevede Firavun'un cesedi bir delil ve ibret olması için yüksek bir yere kaldırılıp parçalanmamış, düzgün bir şekilde korunmuştur. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/543.

⁴⁷ Aydın, *Yahudilik*, 35; Köksal, "Musa ve Harun Aleyhisselamlar", 2/68; Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hız. Peygamberin Hayatı*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2004), 409; Hocaoglu, *Kur'an'da Peygamber Kıssaları*, 95.

⁴⁸ el-Araf 7/142. Kur'an'da anlatılan Hız. Musa'nın Allah ile buluşması olayı Tevrat'ta şöyle anlatılmıştır: Tanrı, Musa ile sözleşirken İsrailoğulları'nın da duyabilmeleri için onları dağın yanına çağırıştır. Tanrı, dağa yaklaşmamaları konusunda İsrailoğulları'nı uyarmıştır. O sırada Sina Dağı'ndan dumanlar çıkmış, dağ titremiş ve dağa Tanrı inmiştir. Musa, dağa çıkıp Tanrı'dan on emiri bu şekilde almıştır. Bu bilgi için bk. Mısır'dan Çıkış 19:16-20; Örs, *Musa ve Yahudilik*, 90-92.

⁴⁹ el-Araf 7/145.

⁵⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/693.

Allah tarafından mı, bir melek vasıtasıyla mı, yoksa Hz. Musa'nın eliyle mi yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir.⁵¹

Hız. Musa'ya levhalar halinde gelen on emir Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde ve Tevrat'ın Mısır'dan Çıkış 20 ve Yasa'nın Tekrarı 5. bölümlerinde geçmektedir. Tevrat'taki on emir şu şekildedir:

1. Benden başka Tanrının olmayacak.⁵²
2. Kendine herhangi bir canlıya benzer put yapmayacak ve onların önünde eğilmeyecek ve onlara tapmayacaksın.⁵³
3. Rabbin ismini boş yere ağzına almayacaksın.⁵⁴
4. Annene ve babana saygı göster.⁵⁵
5. Adam öldürmeyeceksin.⁵⁶
6. Zina etmeyeceksin.⁵⁷
7. Çalmayacaksın.⁵⁸
8. Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.⁵⁹
9. Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine hiçbir şeye göz dikmeyeceksin.⁶⁰
10. Şabat gününü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrı'n Rabbe Şabat günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun,

⁵¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/92. Kurtubi, Araf 145. ayeti şöyle yorumlamıştır: Levhalardan kasıt Tevrat'tır. "Size yoldan çıkmışların yurdunu pek yakında göstereceğim." ayetini ise Allah'ın Firavun'u suda boğmasının ardından, sahile atılan Firavun'un cesedine İsrailoğulları'nın baktıklarını söyleyerek böylelikle Allah, onlara fasıkların sonunun nasıl olduğunu göstermiştir. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 7/456. Bu ayette ifade edilen levhalarla ilgili olarak Kesir şunu söylemiştir: Hz. Musa, Allah'ı görmek isteyince onun yerine kendisine bir bedel olarak levhalar verilmiş ve bu isteğinden men edilmiştir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/295. Yazır ise "Size yoldan çıkmışların yurdunu pek yakında göstereceğim." ayetini hem bir tehdit hem de bir müjde olarak değerlendirmiştir. Bu ayeti ömrü batıl işlerde geçen Allah'tan uzaklaşmış zorbaların kavmine girip onlara ancak amellerin en güzeline sarıldıkları zaman erişebileceklerini ve oraya mirasçı olacaklarını bildiren bir müjde olduğunu ifade etmiştir. Yazır, diğer taraftan yurtlarına girince görecekları şeyin fasıkların akıbeti olduğu için batıldan uzak durmak gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre burada İsrailoğulları'ndan ortaya çıkabilecek fasıklara işaret edilmiştir ve onlara cehennem uyarısı yapılmıştır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 4/259-260.

⁵² Yasa'nın Tekrarı 5:7; Mısır'dan Çıkış 20:3.

⁵³ Mısır'dan Çıkış 20:4; Yasa'nın Tekrarı 5:8-9.

⁵⁴ Mısır'dan Çıkış 20:7; Yasa'nın Tekrarı 5:11.

⁵⁵ Mısır'dan Çıkış 20:12; Yasa'nın Tekrarı 5:16.

⁵⁶ Mısır'dan Çıkış 20:13; Yasa'nın Tekrarı 5:17.

⁵⁷ Mısır'dan Çıkış 20:14; Yasa'nın Tekrarı 5:18.

⁵⁸ Mısır'dan Çıkış 20: 15; Yasa'nın Tekrarı 5:19.

⁵⁹ Mısır'dan Çıkış 20:16; Yasa'nın Tekrarı 5:20.

⁶⁰ Mısır'dan Çıkış 20:17; Yasa'nın Tekrarı 5:21.

kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dâhil hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben Rab, yeri, göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat gününü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.⁶¹

Kur'an-ı Kerim'de ise Allah'tan başkasına tapılmaması ve kulluk edilmemesi,⁶² putlardan uzak durulup Allah'a ortak koşulmaması,⁶³ yeminlerin bahane edilerek yapılan işlere Allah'ın engel olarak görülmemesi,⁶⁴ anne babaya iyilikle davranılması,⁶⁵ haksız yere bir cana kıyılmaması,⁶⁶ zinaya yaklaşılmaması,⁶⁷ hırsızlık yapılmaması,⁶⁸ yalan şahitlikte bulunulmaması,⁶⁹ anne-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolda kalmışa, elinizin altıdakilere güzellikle davranılması gerektiği⁷⁰ belirtilmiştir. Tevrat'taki onuncu emir dışında ilk dokuz emir, Kur'an'daki ayetlerle paralel bir anlam sergilemiştir.

Hız. Musa'nın, Allah tarafından kavmine rehberlik etmek, emirler, tavsiyeler, kanunlar vermek üzere Sina Dağı'na davet edilerek ve ilahi vahye hazır hale geldiğine daha önce işaret etmiştik. Hız. Musa, kırk gün sonra aldığı vahiylerle kavmine dönmüştür. Ancak O, kardeşi Hız. Harun'a emanet ettiği kavmini, bıraktığı gibi bulamamıştır. Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de Allah şöyle buyurmuştur: "Musa'ya kırk gece için söz vermiştik. Musa gittikten sonra siz, haksızlık ederek buzağıyı 'Tanrı' edindiniz."⁷¹

Taberi, bu ayetle ilgili olarak Hız. Musa'nın kırk gece Allah'tan vahiy almak için Sina Dağı'na gittikten sonra kavminin buzağıya tapıldığını ve onu tanrı edindiklerini

⁶¹ Mısır'dan Çıkış 20:8-11; Yasa'nın Tekrarı 5:12-15.

⁶² el-Bakara 2/83; en-Nahl 16/36; el-İsra 17/23; el-Cin 72/18.

⁶³ el-Hac 22/30-31.

⁶⁴ el-Bakara 2/224-225; el-Maide 5/89.

⁶⁵ el-Bakara 2/83; el-İsra 17/23.

⁶⁶ en-Nisa 4/29; el-Maide 5/32.

⁶⁷ el-İsra 17/32; en-Nur 24/30-31; el-Mümtahine 60/12.

⁶⁸ el-Mümtahine 60/12; el-Maide 5/38.

⁶⁹ el-Hac 22/30; el-Furkan 25/72.

⁷⁰ en-Nisa 4/36; ed-Duha 93/9-10.

⁷¹ el-Bakara 2/51. Tevrat'ta buzağıya tapma olayı Mısır'dan Çıkış 32. bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Tevrat'a göre buzağı heykelini yapan Hız. Harun'dur. Bu konuyla ilgili Örs, *Musa ve Yahudilik*, 100. Ayrıca geniş bilgi için bk. Köksal, "Musa ve Harun Aleyhisselamlar", 2/71-76; Mehmet Katar, "Kur'an Kıssaları Bağlamında Yahudi (İsrail) Tarihi", *Kur'an'da Yahudiler* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 188-202.

söylemiştir. Taberi, İsrailoğulları'nın ibadet edilmeye layık olana ibadet etmeyip kendi nefislerine zulmettiklerini ifade etmiştir.⁷² Buzağıya tapma olayında İsrailoğulları'nın neden bunu yaptıklarına dikkat çeken Mevdudi ise bu durumun Kenan, Mısır ve çevre bölgelerde çok yaygın olduğunu söylemiştir. O, tefsirinde İsrailoğulları'nın Hz. Yusuf'un ölümünden sonra Kıptilere esir olunca yöneticilerinden bu kötü geleneği öğrendiklerini belirtmiştir.⁷³

Hz. Musa, kavminin yanından ayrıldıktan sonra kavmi ziynet eşyalarından canlıymış gibi ses çıkaran bir buzağı heykeli yaparak onu tanrı edinmiştir.⁷⁴ Bu duruma şahit olan Hz. Musa, kavminin Rabbinin emirlerine uymadığını ve aceleci davrandığını gördüğünde büyük bir öfke ve üzüntü içinde onlara dönmüştür. Tevrat levhalarını yere atarak, kardeşi Hz. Harun'a yönelmiş ve onu suçlamıştır. Hz. Harun ise kavminin kendisini zayıf gördüğünü ve bu nedenle tehdit altında olduğunu belirterek Hz. Musa'yı düşmanlarının alay etmesine alet etmemesi için ikna etmeye çalışmıştır.⁷⁵

Hz. Musa'nın kavmine ve kardeşine gösterdiği tepkiyi Taberi şöyle değerlendirmiştir: Hz. Musa, çok öfkeli bir şekilde kavminin yanına gitmiştir. Kavmine sizi arkamda bıraktıktan sonra ne kötü işler yapmışsınız, Rabbinizin emrinin çabucak gelmesini mi istiyorsunuz diyerek elindeki levhaları yere atmıştır. Bu olayda kusurlu davranmış olabileceğinden şüphelendiği kardeşi Hz. Harun'un başını kendine doğru çekmiştir. Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun'u dinledikten sonra durumu anlayınca ondan özür dilemiştir.⁷⁶ Hz. Harun, buzağı yapımından sonra Hz. Musa'dan sert tepki almıştır. Kabilelerin buzağı heykeli talebiyle isyana kalkışması ve kavgaya tutuşmaları

⁷² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/50.

⁷³ Mevdudi, *Tefhimul'l Kur'an*, 2/75. Samiriler'in safkan İbrani kökenli olmayışları, annelerinin Mısırlı olması ve soylarının Mısırlılarla karışması, altın buzağı geleneğine bağlılıklarının temel nedenleri arasında değerlendirilebilir. Bu bilgi için bk. Yasin Meral, "Senin Derdin Neydi Ey Samiri?", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 58/2 (2017), 192. Meral'e göre Samiri kelimesinin "Hz. Yusuf'un kabilesine mensup (Yusufi) anlamında kullanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Günümüzde Samiriler olarak bilinen Yahudi Cemaatinin de Kur'an'daki Samirilerle aynı kabilenin mensupları olduğunu iddia etmek mümkündür. Nitekim Samirilerde günümüzde kendi soylarını Hz. Yusuf'a dayandırmaktadır. Ayrıca Kur'an'da Samiri karakterinin buzağıyı yapan kişi olarak zikredilmesi ile Tanah'ta Samiriye beldesinin buzağı yapımıyla öne çıkması paralellik göstermekte ve Kur'an'daki bilginin tarih hatası olmayacağını göstermektedir. Bu bilgi için bk. Yasin Meral, *Sâmirî'nin Buzağısı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 118-119.

⁷⁴ el-Araf 7/148.

⁷⁵ el-Araf 7/150.

⁷⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/696.

onu korku ve endişeye sevk etmiştir. Bu durumu Araf 150. ayette de görmekteyiz.⁷⁷ Hz. Harun, kendini savunurken “Ey Anam oğlu! Bu kavmin beni gerçekten zayıf gördü; neredeyse beni öldüreceklerdi! Şimdi düşmanlarımın beni alay etmesine izin verme ve beni zalim kavimle bir tutma!” şeklinde ifade etmiştir. Mevdudi, bu ayeti delil göstererek Hz. Harun’a Yahudiler tarafından atfedilen günah ve lekelerden arındırıldığını ve temize çıkarıldığını vurgulamıştır. Buna karşın, Tevrat’ın Mısır’dan Çıkış 32. bölümünde altından bir buzağı heykeli yapma suçunun Hz. Harun tarafından işlendiği iddia edilmektedir. Ancak Kur’an-ı Kerim, bu iddianın doğru olmadığını ve aslında bu günahın “Samiri” adındaki bir isyankâr tarafından işlendiğini bildirmektedir.⁷⁸ Ayrıca Mevdudi, Samiri’nin gerçek adının Harun olması ve daha sonraları İsrailoğulları’nın bunu peygamber Harun ile karıştırmış olabileceklerini söylemektedir.⁷⁹

Hz. Musa, İsrailoğulları’na otuz gün sonra döneceğini söyleyip⁸⁰ onları geride bırakarak Sina Dağı’na çıkmıştır. Buradaki süre on gün daha uzayınca eklenen bu zaman diliminde Samiri başarıya ulaşmıştır. Bu olayların ortaya çıkma sebebi İsrailoğulları’nın yaşadığı güvensizlik ve yalnız bırakılma psikolojisi ve yıllarca putperest bir toplum içerisinde yaşamış olmalarıdır. Samiri, Hz. Musa’nın disiplin

⁷⁷ Yusufogulları, Mısır rahip sınıfının etnik kökeni olan bir topluluktur. Buzağı kültüne derin bir bağlılıkları bulunmaktadır. Hz. Harun’a karşı çıkan, onu endişeye sevk eden, isyan eden ve diğer topluluklar ile çatışmaya giren bir topluluk olarak tanımlanabilir. Bu bilgi için bk. Meral, “Senin Derdin Neydi Ey Samiri?”, 191.

⁷⁸ Mevdudi, *Tefhimul’l Kur’an*, 2/96-97. Daha fazla bilgi için bk. Taha 20/90-96. Ayrıca Hz. Harun’un buzağıyı yapma suçunu işlediği konuyla ilgili olarak bk. Mısır’dan Çıkış 32. Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için Meral, “Senin Derdin Neydi Ey Samiri?”, 183-192. Hz. Musa’nın levhaları atıp kardeşini çektişirmesi olayını Yazır ise şöyle değerlendirmiştir: Dinde kardeş hatırına yer yoktur. Hz. Musa, Hz. Harun’u kendi yerine vekil bıraktığı için önce onun sorumluluğunu sorgulamıştır. Hz. Harun’un, Hz. Musa’ya “Ey anamın oğlu” diye hitap etmesinin sebebi olarak annelerinin Hz. Musa üzerinde çok hakkı olduğu içindir. O, mü’min bir kadındır. Annelerinin şefkatli ve merhametli olduğu gibi Hz. Musa’nın da böyle olması gerektiğini dile getirmiştir. Hz. Harun ona “Bana düşmanları sevindirecek bir şey yapma.” diyerek beni onlarla bir tutma demek istemiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 4/265-266. Araf 150. ayetle ilgili Ateş ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hz. Musa, kavmine Allah’ın onlara olan ikramlarını unutup sözlerinden neden caydıklarını sormuştur. İsrailoğulları özür dileme tarzında bu buzağıyı kendi mallarından yapmadıklarını söylemiştir. Mısırlılardan emanet alıp getirdikleri ziynet eşyasından yaptıklarını anlatmışlardır. Ateş’e göre İsrailoğulları Mısır’dan kaçacakları sırada Mısırlılardan ziynet eşyası ve yardım alarak beraberlerinde getirmiştir. Başkasının malını almanın günahından kurtulmak için Samiri’nin teşvikiyle bu ziynet eşyalarını ateşe atmışlardır. Samiri de kendi elindekini atıp altın ve gümüş eşyaları eritip ses çıkaran bir buzağı heykeli yapmıştır. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 4/1657-1658.

⁷⁹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 3/269. Samiri’nin kimliği hakkında bilgi için bkz. Meral, *Samiri’nin Buzağısı*, 105-119.

⁸⁰ Taha 20/83.

edici otoritesinin ortadan kalkmasıyla güç kazanarak hala Mısır'ın dinî hayat ve anlayışın tesirinde kalan İsrailoğulları'nı etkilemeyi başarmıştır.⁸¹ Kur'an'a göre Samiri onlara ses çıkaran bir buzağı heykeli yapmıştır. Bu heykel, Hz. Musa'nın ve sizin ilahınızdır demiştir.⁸² Hz. Musa ve Samiri arasında geçen diyalog Kur'an'da şöyle nakledilmiştir: "Musa sordu: 'Peki senin zorun neydi ey Samiri?' 'Ben onların görmediklerini gördüm, böylece elçinin izinden bir avuç avuçlayıp onu attım. Nefsim beni böyle yapmaya itti.' diye cevap verdi."⁸³

Kur'an'da geçen bu konuşmayı Taberi, şöyle yorumlamıştır: Samiri, "Onların bilmediklerini bildim." demiştir. O, Cebrail'in atının toynaklarının bastığı yerden bir avuç toprak almıştır. Ziynet eşyalarının üzerine atmış ve böylece ses çıkaran bir buzağının meydana geldiğini görmüştür. Samiri'ye bu durum güzel ve hoş görünmüştür.⁸⁴ Bu konu hakkında Mevdudi ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hz. Musa'nın yokluğunda, Samiri, buzağı heykeli yaparak İsrailoğulları'nı saptırmıştır. Samiri, bu planı uzun süre düşündükten sonra uygulamaya koymuştur. O, iyi bir sanatkâr olduğu için buzağı heykelinin inek gibi ses çıkarmasını sağlamıştır. Böylece cahil ve basit insanları kandırmayı başarmıştır. Hatta Samiri, diğer insanların göremediklerini gördüğünü iddia ederek Hz. Musa'nın ayak izlerinden aldığı toprağı buzağının üzerine atarak onun canlı bir buzağı gibi ses çıkarmasını sağlayan bir masal da uydurmuştur. Mevdudi'ye göre, Samiri burada elçi (resul) kavramıyla Hz. Musa'yı kastetmiştir. Böylece Hz. Musa'nın ayak izlerinin mucizevi olduğunu söyleyerek ona yaranmak istemiştir. Bu hilekâr yöntemle Samiri, Hz. Musa'yı kendi propagandası için kullanmak istemiştir. Ayrıca Samiri, Hz. Musa'nın kendi ayak izinin mucizevi

⁸¹ Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 220-221. Mısır'da İsrailoğulları'nın yaşadığı esaret hayatı Hz. Musa'nın onları kurtarmasıyla da bitmemiştir. Onların Hz. Musa'ya takındıkları tavır köle psikolojisiyle ilgilidir. Buzağıya tapınan bu topluluk, helak edilmek yerine onlardan gerçekten iman eden bir nesil çıkarmak ve kölelik dışında bir hayat tarzına alışkın olmayan bu topluluğu köle psikolojisinden kurtarıp yeni bir nesil çıkarmak için kırk yıl çölde dolanmışlardır. Bu bilgi için bk. Cengiz Batuk, "Tanrı'nın Asi Çocukları: Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler", *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 1 (2008), 161.

⁸² Taha 20/88.

⁸³ Taha 20/96. İsrailoğulları arasında halk da Musa da resul dendiğinde Yusuf peygamberden başkasını anlamadıkları için Samiri, özel olarak Yusuf ismini kullanmamıştır. Bu çerçevede Samiri Yusuf peygamberin naaşından bir parça alarak ateşe attığında ses çıkaran buzağı heykeli oluşmuştur. "Elçinin izi" ifadesinden kasıt Yusuf peygamberin naaşı ya da terekesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu bilgi için bk. Meral, *Samiri'nin Buzağısı*, 94.

⁸⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 3/1362.

durumundan gurur duymasını sağlamak istemiştir. Ancak Kur'an, bu durumu Samiri'nin bir tuzağı olarak görmüştür. Sonuçta Hz. Musa, Samiri'yi lanetlemiştir.⁸⁵

1.3. Temel İnanç Esasları ve Eleştirilen Yönleri

Yahudilik, köklü bir tarih ve zengin bir inanç sistemiyle beraber Tanrı'nın birliği, kutsal metinleri, ibadetleri, seçilmişlik ve ahlaki sorumluluklar gibi temel prensipler etrafında şekillenen bir din olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu inanç sistemleri çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Kur'an, Yahudilerin bazı inanç ve uygulamalarını eleştirirken, özellikle ahlaki değerlerin ihlali, toplumsal sorumlulukların göz ardı edilmesi ve dinin özüne aykırı davranışlar konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Kur'an, Yahudi inançlarını birçok ayette ele alır. Bu bağlamda Kur'an'da yer alan eleştiriler, Yahudilerin inanç sistemindeki bazı unsurlara yönelik farklı yorumları ve dinî tartışmaları da ortaya koymaktadır.

Bu bölümde Yahudilerin temel inanç esasları, ibadet ve uygulamaları hakkında bilgi verildikten sonra Kur'an'ın eleştirdiği bu hususlar belirlenerek Taberi ve Mevdudi'nin yorumlarına yer verilecektir.

1.3.1. Tanrı İnancı

Yahudilikte Tanrı, gerçek anlamda tek ve bütün insanlığın yaratıcısı olarak tanımlanırken aynı zamanda Yahudilerin özel ve tarihsel tecrübelerinde ön planda olan bir varlık olarak da görülmektedir. Yahudilik inancında Tanrı, kutsallığı bilhassa Filistin topraklarında tecelli eden, özellikle İsrail'in rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısı olan bir ilah olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶ Bu durum İsrailoğulları ile Tanrı arasında çok özel bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. O, İsrailoğulları'nı Mısır'dan, Firavun'un elinden kurtaran, Sina'da Yasa'yı vahyeden, Kenan'ı vadeden bir

⁸⁵ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 3/271. Samiri'nin buzağı yapmasıyla ilgili Kurtubi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Samiri Cibril'i gördüğünü söylemiş ve içinden onun izinden bir avuç toprak almak geçmiş. Çünkü onu alıp attığı her şeyin eti, canı ve kanı olur. Onlar kendisinden bir heykel yapmasını isteyince bu durum onun nefesine hoş görünmüş ve heykeli yapmıştır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 1/409.

⁸⁶ Ömer Faruk Harman, "Yahudilik/İnanç Esasları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43/204; Yasin Meral, "İbn Meymun'a Göre Yahudilikte İman Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/2 (2011), 243-266. Geniş bilgi için bk. Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018), 125-129; Dan Cohn-Sherbok, *Judaism History, Belief and Practice* (New York and London: Routledge, 2003), 343-377.

Tanrı'dır. Yahudiler, gücü her şeye yeten, ezeli bir Tanrı'nın varlığına inanmaktadır.⁸⁷ O, insanlarla diyalog kuran, taleplerde bulunan, emreden, yargılayan, cezalandıran ve ödüllendiren bir Tanrı'dır.⁸⁸ Yahudi inancına göre, Tanrı mutlak ve sınırsız bir otorite sahibidir. O, herhangi bir kanun veya sınırlamaya bağlı olmayan, tüm varlıklardan ve unsurlardan üstün konumdadır. Tanrı, tektir; evrenin ve tüm mevcudatın aslı kaynağıdır. Tanrı, zamanın ötesinde ve tüm gerçekliğin temelindedir. O, sonsuz ve mutlak bir varlıktır.⁸⁹ Tanah, Tanrı'yı bir beşer gibi tanımlamaktadır. Söz gelimi O, kırgındır. Üzgün ve hayal kırıklığı içindedir. Sever ve nefret eder.⁹⁰ Musa öncesi dönemde Tanrı'nın antropomorfik tarzda anlaşılmasına yol açacak ifadeler bulunsa da Musa sonrası ve günümüz Yahudiliği için esas olan, Tanrı'nın aşkınlığı ve tek olmasıdır. Bu aynı zamanda Yahudiliğin temel inanç esaslarındandır.⁹¹ Kur'an, Yahudileri Tanrı inancında birkaç şekilde eleştirir: Üzeyir'i Allah'ın Oğlu saymaları, Yehova'ya ortak koşmaları ve din adamlarını Rab edinmeleri.

Üzeyir'i Allah'ın Oğlu Saymaları

Yahudilerde, Hristiyanlarda olduğu gibi Allah'a bir oğul isnad etme durumu görülmemektedir. Tevrat'ta ve Yahudilerce otorite kabul edilen diğer kaynaklarda Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğuna dair bilgiye rastlanmamaktadır. Yahudiliğin iman esasları böyle bir inanca izin vermemektedir. Çünkü Yahudilikte Tanrı, mutlak birdir. Onun bir şekli yoktur, bir şekle bürünmüş değildir ve bürünecek de değildir. Hiçbir beşer ona benzemez ve tanrısal bir benzerlik taşıyamaz.⁹² Genel Yahudi inancında durum böyleyken Kur'an, Hristiyanlar gibi Yahudileri de Allah'a oğul isnat etmekle suçlamıştır. Kur'an'ın verdiği bilgiye göre Yahudilerin Allah'ın oğlu olarak saydıkları

⁸⁷ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2000), 17.

⁸⁸ Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 2000), 33; Yusuf Besalel, "Tanrı", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 2001), 3/715. Bu konuda bk. *Açıklamalı Kutsal Kitap* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010), 503, 531; 2. Krallar 1:14; 17:33.

⁸⁹ Yasa'nın Tekrarı 4:35; 6:4; İşaya 45:7, 15; 66:1; Yeremya 23:24; Malaki 3:6; Mezmurlar 97:9; Mısır'dan Çıkış 3:12-15; 22:23. Yahudilikte Tanrı hakkında geniş bilgi için bk. Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi* (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2017), 38-60.

⁹⁰ Yaratılış 6:6; Yasa'nın Tekrarı 22:6; Amos, 5:21.

⁹¹ Aydın, *Yahudilik*, 81-82. Bu konuda bk. Harman, "Yahudilik/İnanç Esasları", 43/201-207; Mehmet Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi/Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam* (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 77.

⁹² Harman, "Yahudilik/İnanç Esasları", 43/201-207; Baki Adam, "Müslümanların Yahudilere Yönelttiği Teolojik Eleştiriler", *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları/Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar* (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004), 107; Baki Adam, *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011), 45-58.

kişi Üzeyir'dir. İslam âlimlerine göre Üzeyir ile Yahudi tarihinde önemli bir yere sahip olan Ezra aynı kişidir. İslam inancına göre Üzeyir, kaybolan Tevrat'ı yeniden ortaya çıkardığı için Yahudiler onu Allah'ın oğlu olarak kabul etmişlerdir.⁹³ Ezra, bir peygamber değildir. Ancak Yahudi tarihinde peygamberden öte bir şahsiyettir. Bütün bunlara rağmen Ezra, Yahudi kaynaklarında Allah'ın oğlu olarak yüceltilmemiştir.⁹⁴

Ezra'nın Yahudi tarihinde ön plana çıkışı Babil sürgünü sonrası döneme rastlamaktadır. Onun bu dönemde yaptığı en önemli faaliyet Tevrat'ı yeniden yazmak olmuştur. Ezra, Yahudilerce peygamber üstü bir konuma sahip çok önemli bir şahsiyettir. Rabbaniler, Ezra'yı Hz. Musa ile kıyaslamaktadırlar. Hatta onlar, Ezra'nın Hz. Musa gibi Tevrat'ı almaya layık olduğunu ileri sürmektedirler. Yahudilerin Ezra'ya bu denli önem atfetmelerinin nedeni Kudüs'ün ve mabedin tahribinden sonra kaybolan Tevrat'ı yeniden yazmış olmasıdır. Ezra bu şekilde Yahudiliğin mimarı sayılmaktadır.⁹⁵

Ezra'nın Yahudi tarihinde oynamış olduğu önemli rol dışında, Ezra ve Üzeyir kelimelerinin arasındaki benzerlik de dikkat çekmektedir. Ünlü Yahudi bilgini Samuel b. Yahya el-Mağribi, Ezra zannedildiği gibi Üzeyir değildir diyerek Üzeyir kelimesinin Eliazer' in Arapçalaşmış şekli olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁶

Yahudilerin Üzeyir'i Allah'ın oğlu saydıkları ile ilgili ayete bakıldığında Allah şöyle buyurmuştur: “Yahudiler ‘Üzeyir Allah'ın oğludur.’ dediler; Hristiyanlar da: ‘Mesih Allah'ın oğludur’ dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar.”⁹⁷

Bu ayette belirtilen durumu Taberi, Yahudi ve Hristiyanların asılsız ve yalan iddiaları olarak değerlendirmiştir. Onlar, “Üzeyir Allah'ın oğludur” ve “Mesih Allah'ın oğludur” diyerek daha önce inkâr edenlerin söylemlerine benzer ifadeler kullanmışlardır. Taberi'ye göre bu sözler, kendilerinden önce “Lat ve Uzza bizim

⁹³ Gürkan, “Yahudilik”, 43/187-197.

⁹⁴ Baki Adam, “Üzeyir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2012), 42/401-402.

⁹⁵ Aydın, *Yahudilik*, 103; Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 218. Geniş bilgi için bk. Ali Osman Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi/Yahudiliğin Mimarı Ezra* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007)

⁹⁶ Samuel b. Yahya el-Mağribi, *Bir Rüyanın İzinde*, çev. Osman Cilacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 103.

⁹⁷ et-Tövbe 9/30

tanrılarımızdır” diyen putperestlerin ifadeleriyle benzerlik göstermektedir.⁹⁸ Yahudilerin bu iddialarını Mevdudi ise şöyle yorumlamıştır: Ezra, yaptığı büyük hizmetlerden dolayı İsrailoğulları’nın takdir ve saygısını kazanmıştır. Bu saygı dolayısıyla hakkında kullanılan abartılı ifade, bazı Yahudi mezheplerinin sapıtmasına ve onu “Allah’ın oğlu” sanmalarına sebep olmuştur. Kur’an-ı Kerim, haham Üzeyir’i “Allah’ın oğlu” kabul etme hususunda bütün Yahudilerin müttefik olduğunu iddia etmemiştir. Bu ifade Allah’a iman konusunda Yahudilerin sahip oldukları hurafeler, onlardan bir kısmının Üzeyir’i Allah’ın oğlu olduğunu vehmettirecek kadar aşırı bir dereceye varmıştır.⁹⁹

Yehova’ya Ortak Koşmaları

Yahudi inancına göre Tanrı, mutlak ve sınırsız bir otoriteye sahiptir; bu bağlamda Tanrı, herhangi bir yasaya veya sınırlamaya tabi olmaksızın, tüm varlıkların ve unsurların üzerinde bir konumda bulunmaktadır. Tanrı’nın teklik ilkesi, evrenin ve tüm mevcudatın asli kaynağı olarak kabul edilir. Zamanın ötesinde var olan ve gerçekliğin temeline yerleşmiş olan Tanrı, sonsuz ve mutlak bir varlık olarak tanımlanır.¹⁰⁰ Bununla birlikte Yahudi mistizminin temelini oluşturan Merkabah metinlerinde, politeist unsurların da varlığına işaret edilmektedir. Bu metinlerde, Metatron adlı melek, Tanrı’dan sonra gelen ikinci bir varlık olarak tanımlanmakta ve “İkinci Tanrı” olarak anılmaktadır.¹⁰¹ Merkabah metinlerinde Tanrı’nın başyardımcısı

⁹⁸ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/793.

⁹⁹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 2/221. Kurtubi, bu ayetin hususi anlam ifade ettiği halde umumi olarak inmiş bir ayet olduğunu belirtmektedir. Hz. Muhammed zamanında, Yahudilerden toplumda söyledikleri sözlerin bağlayıcılığı olan, insanlar arasında dinlenen kişilerin olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin konuşmalarını insanlar doğru kabul edip delil olarak göstermişlerdir. Oysaki bu kişilerin iddialarını söyleyen bir Yahudi kalmamıştır. O, bu iddiaların o dönemle sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 8/193-194. Kur’an’ın “Üzeyir Allah’ın oğludur.” iddiasını Yazır ise şöyle değerlendirmiştir: Yahudiler, Tevrat ile amel etmeyi bırakmış, peygamberlerini de öldürmeye başlamıştır. İçlerinde Tevrat’ı bilen kalmadığı gibi Allah da onların kalplerinden Tevrat’ı silmiştir. Daha sonra Üzeyir, Allah’a dua etmiş, Tevrat’ın hıfzı kendisine ihsan olunarak ezberden Tevrat’ı yeniden yazmıştır. Bunun üzerine Yahudiler, “Ezra muhakkak Allah’ın oğludur.” demiştir. Bu ayet nazil olduğu zaman da Yahudiler “Biz böyle bir şey söylemeyiz, bunun aslı yoktur.” diye hiçbir itiraz ve inkârda bulunmamıştır. Yazır’a göre “Allah’ın oğlu” sözü onlara başkaları tarafından isnad edilmiş bir iftira değildir, bizzat kendi ağızlarından çıkmış olan bir sözdür. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 4/435-436.

¹⁰⁰ bk. Yasa’nın Tekrarı 4:35; 6:4; İşaya 45:7,15; 66:1; Yeremya 23:24; Mısır’dan Çıkış 3:12-15;22:23.

¹⁰¹ *The Old Testament Pseudepigrapha* kitabında yer alan 3 Hanoh 10:3-6; 12:5’te ifade edildiği üzere açık ara en önemli melek Metatron’dur. O, baş meleklerin en yükseği ve Tanrı’nın vekilidir ve başına taç giydirildikten sonra küçük Yahve olarak adlandırılmıştır. Ayrıca 3 Hanoh 11:1-3 bölümünde ona Tanrısal özellikler ve sırlar verildiği, Hanoh 14:1-3. bölümünde ise başına taç giydikten sonra diğer meleklerin onun yanında küçüldükleri ve korkudan titredikleri belirtilmiştir.

olarak geçen Metatron, Tevrat'ta Yared oğlu Hanoh olarak belirtilmektedir.¹⁰² Hanoh'un bir meleğe dönüşüp Metatron olarak cennette tahta çıkışı anlatılmaktadır.¹⁰³ O, Tevrat'ta Tanrı'nın temsilcisi olarak İsrailoğulları'na öncülük etmiş ve onları Kenan topraklarına götüren bir figür olarak önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁰⁴

Merkabah mistik geleneği bağlamında Metatron ile İsa arasında dikkate değer benzerlikler bulunmaktadır. Her iki figür de Tanrı'nın oğlu ve sağ kolu olarak tanımlanmakta, Tanrı ile insanlar arasındaki yegâne aracı olarak rol oynamaktadır. Hem İsa'nın hem de Metatron'un insani nitelikleri mevcuttur; her ikisi de Tanrı katına yükseltilmiş olup dünya üzerinde hükümlanlık ve ilahi otorite olarak nitelendirilmektedir. İsa Mesih ile çeşitli açılardan benzerlik gösteren tek dinî şahsiyet Hanoh'tur. Yahudi mistik geleneği ve Yahudilerde Mesih'in gelişi, öbür dünya, ölümlerin canlanması gibi düşüncelerden etkilenen ilk Hristiyanlar, muhtemelen Hanoh'a atfedilen nitelikleri geliştirmiş ve bu özellikleri İsa'ya aktarmışlardır.¹⁰⁵

Tevrat'ın Mısır'dan Çıkış bölümünde bahsedilen melek figürünün Merkabah metinlerinde Metatron olarak tanımlandığı ifade edilmekte; buna karşın bazı kilise otoriteleri, bu melek figürünün İsa olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu tartışmalı durum Kur'an'da yer alan "Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğlu' dediler, Hristiyanlar da 'Mesih Allah'ın oğlu' dediler."¹⁰⁶ ayeti ile paralellik göstermektedir.¹⁰⁷ Bu ayetle ilgili müfessirlerin görüşlerine yer verildiği için burada değinilmeyecektir.

Yahudilerin Hz. Muhammed'e karşı duyduğu düşmanlık, kendi kutsal metinlerinde şirk ve putperestlik yasak olmasına rağmen¹⁰⁸ müşrik Araplarla işbirliği yapmalarını ve onların eylemlerini meşru görmelerini açıklayan ayetler Kur'an'da yer

Bu bilgi için bk. James H. Charlesworth (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha* (New York: Doubleday&Company, Inc, 1983), 1/243, 264-266.

¹⁰² Yaratılış 5:23-24'te Hanoh'un toplam 365 yıl yaşadığı, Tanrı yolunda yürüdüğü ancak ortadan kaybolduğu, sonra da Tanrı'nın onu yanına aldığı anlatılmaktadır.

¹⁰³ Hanoh, iki rehberin koruması eşliğinde yedi gökten geçer, Tanrı'nın tahtına gelir, dünyevi giysilerden sıyrılır, kutsal yağ ile meshedilir. Ardından geçirdiği değişim ve Tanrı'nın ona verdiği yetki ile yargılamaya başlar. Bu durum 3 Hanoh 9:1-5; 15:1-2; 10:1-3; 16:1. bölümlerinde anlatılmaktadır. Bu bilgi için bk. Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha*, 1/263-268.

¹⁰⁴ Mısır'dan Çıkış 23:20-21

¹⁰⁵ Adam, "Müslümanların Yahudilere Yönelttiği Teolojik Eleştiriler", 116.

¹⁰⁶ et-Tevbe 9/30.

¹⁰⁷ Baki Adam'a göre Kur'an'da sözü edilen Üzeyir, Ezra değil Hanoh'tur. Çünkü Hanoh'la ilgili deliller, Ezra'dan daha fazladır. Ezra'nın öne çıkmasının nedeni, Üzeyir ve Ezra'nın isim olarak benzerliği ve tarihte oynadığı önemli rolden kaynaklanmaktadır. Bu bilgi için bk. Adam, "Müslümanların Yahudilere Yönelttiği Teolojik Eleştiriler", 117.

¹⁰⁸ Mısır'dan Çıkış 20:3-5.

almaktadır.¹⁰⁹ Taberi, Kur'an'ın bu tutumu hakkında, Yahudilerin Allah'ı ve Hz. Muhammed'i tasdik edip Kur'an'ı kabul etmiş olsalardı, müşrikleri dost ve müttefik olarak görmeyeceklerini belirtmektedir. Kendilerine Allah'ın kitabında bir pay verilmiş olmasına rağmen, taştan ve tahtadan yapılmış putlara inanan müşriklere "Sizin dininiz, Muhammed ve ashabının dininden daha doğrudur" demelerini bu tutarsızlığın bir göstergesi olarak değerlendirmiştir.¹¹⁰ Mevdudi ise Kur'an'da eleştirilen bu durumlardan hareketle Yahudilerin Allah'a, vahye ve peygambere içtenlikle inanmış olsalardı, kendileriyle aynı inançları paylaşan Müslümanların tarafını tutacaklarını savunmaktadır. Ancak tevhid ve şirk mücadelesinde Müslümanlara karşı müşriklerin yanında yer aldıkları gözlemlenmektedir. Nübüvvete inandıklarını iddia etmelerine rağmen, inanmayanların tarafını desteklemeleri, bu tutarsızlıkları daha da belirgin hale getirmektedir. Tüm bunlara rağmen onlar hala Allah'a, kitaplara ve peygamberlere inandıklarını öne sürmektedirler.¹¹¹

Din Adamlarını Rab Edinmeleri

Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin inanç konusunda eleştirilen bir diğer hususu da âlim ve din adamlarını Rab kabul etme meselesidir. Kur'an'da geçen "Allah'ı bırakıp da din âlimlerini, rahiplerini özellikle Meryem oğlu Mesih'i Rab edindiler."¹¹² ifadesini Taberi, Adiy b. Hatem'den bir rivayeti naklederek açıklamıştır. Hz. Muhammed, Tevbe 31. ayeti okuyorken "Hahamlarını ve papazlarını Allah'tan başka Rab edindiler." ifadesine geldiğin de Adiy b. Hatem "Biz onlara tapmıyoruz." dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed, "Onlar, Allah'ın helal kıldığını haram kılmıyorlar mı? Ve siz onların hükümlerine uymuyor musunuz?" diye cevap verdi. Adiy b. Hatem bunu onaylayınca Hz. Muhammed, "İşte bu, onlara tapmak demektir." buyurdu.¹¹³ Mevdudi, Taberi'nin naklettiği aynı rivayet üzerinden, Allah'ın kitabına dayanmaksızın helal ve haramın sınırlarını belirleme yetkisini kendilerinde gören kimselerin nefislerini ilah ve Rab olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. Ayrıca bu

¹⁰⁹ el-Bakara 2/96; en-Nisa 4/51; el-Maide 5/80-83; et-Tövbe 9/30-31.

¹¹⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/512; 1/369.

¹¹¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/505. Ayrıca Mevdudi'nin Nisa 51. ayetteki yorumuna bk. 1/367.

¹¹² et-Tevbe 9/31.

¹¹³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/793.

tür kişilere kanun koyma yetkisi tanıyanların da onları Rab olarak edindiklerini vurgulamaktadır.¹¹⁴

Bu yazılanlar dışında Kur'an'da Yahudilerin Allah hakkında söyledikleri bazı sözleri de kınanmıştır. Yahudiler üstünlük, kibir ve gurura kapılarak Allah'a karşı büyüklük taslayarak aşırıya gitmiştir. "Allah fakir, biz zenginiz."¹¹⁵ "Biz Allah'ın oğulları ve gözdeleyiz."¹¹⁶ iddiasında bulunmuşlardır.

Taberi, Yahudilerin Allah hakkında söyledikleri uygunsuz sözler hakkında yorumda bulunurken Hz. Hasan (r.a)'ın rivayetini delil göstermiştir. Bakara suresinin 245. ayeti nazil olduğunda "Allah'a güzel bir borç takdiminde kim bulunur?" ayetini Yahudiler tuhaf bulup, Allah fakirdir ve bizden borç istiyor demişlerdir. Bunun üzerine Allah, bu ayeti göndermiş ve Yahudileri uyarmıştır.¹¹⁷ Bu hususla ilgili Mevdudi, şunları söylemiştir: Bakara suresinin 245. ayeti nazil olduktan sonra Yahudiler bu sözü alaya almış ve şöyle demiştir: "Ah, evet! Allah servetini kaybetti ve şimdi de kullarından borç istiyor." Burada Yahudiler, küçümseyici bir ifade ile kibirlenmiştir.¹¹⁸

¹¹⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/222. Kurtubi, onların âlimlerine ve rahiplerine her hususta itaat ettiklerinden ötürü Rabler konumuna yükselttiklerini bildirmiştir. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 8/198. Yazır'a göre, Allah'tan başka varlıkları Rab olarak kabul etmek için bu varlıklara "Rab" unvanını vermek şart değildir. İnsanların, Allah'ın emirlerine uygun olup olmadığını dikkate almaksızın, kendi belirledikleri hükümlere göre hareket etmeleri, bu hükümlerin kaynağına dair bir sorgulama yapmadan doğru olduğuna inanıyorlarsa bu şekilde değerlendirileceğini belirtmektedir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 4/438.

¹¹⁵ Al-i İmran 3/181.

¹¹⁶ el-Maide 5/18.

¹¹⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/317.

¹¹⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/313. İbn-i Kesir, bu ayette Yahudilerin Allah'ın peygamberlerine mensup olduklarını, peygamberlerinde Allah'ın oğulları oldukları için Allah onları dolayısıyla da Yahudileri sever ve korur iddiasında bulunduklarını belirtmiştir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/556. Yahudilerin bu durumuyla ilgili Yazır ise "Biz Allah'ın oğulları ve gözdeleyiz." ayetine işaret ederek şu değerlendirmeyi yapmıştır: Yahudiler, kendilerinin başka insanlara benzemediklerini, Allah katında seçkin olduklarını iddia edip bu durumlarından ötürü gurura kapılmıştır. Ona göre Yahudiler, "Allah'ın oğlu" ifadesiyle Üzeyir'e mensup olduklarını dile getirmişlerdir. Kendilerini şeref ve imtiyaz noktasında Allah'ın torunları hükmünde tutmuşlardır. Yahut doğrudan doğruya Allah ile bağlarını kastederek Allah'ın kendilerine bir baba gibi şefkatli ve esirgeyici olduğunu iddia etmişlerdir. Allah'ın yanında kendilerinin onun sevgili oğulları gibi nazlanabilecek derecede yakın ve kıymetli olduklarını mecazen iddia etmişlerdir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/293. Ateş ise aynı ayette kendilerini Allah'ın oğulları ve dostları sanan ve böylece kendilerini diğer insanlardan üstün gören Yahudi ve Hristiyanların kuruntularına işaret edildiğini ifade etmiştir. Ateş, burada "Allah'ın oğulları" ifadesinin seçkin kullar anlamına geldiğini ifade etmiştir. Yahudiler bu durumu üstünlük vesilesi kılarak Allah'ın öteki milletleri İsrailoğulları'nın emri altına verdiğine inanıp kibirlenmişlerdir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/764.

Yahudiler, Allah hakkında uygunsuz konuşmalar yapmıştır. “Allah fakirdir.”, “Allah’ın eli bağlıdır.” diyerek Allah’ın cimri ve fakir olduğunu söylemişlerdir. Yahudiler, Allah’ın kendilerinden manevi olarak borç istediğini belirtmişlerdir. Onlardan istenilen şey iman etmek ve imanın gereklerini yerine getirmektir ancak onlar bunu anlamamış ve Allah hakkında uygunsuz konuşmuşlardır.¹¹⁹ Onların bu ifadelerinden ötürü cehenneme gidecekleri Kur’an-ı Kerim’de ifade edilmiştir. Bu konuyla ilgili Allah şöyle buyurmuştur: “Allah fakirdir, biz zenginiz.” diyenlerin sözünü ant olsun ki Allah işitmiştir. Hem bu söylediklerini hem de haksız yere peygamberlerini öldürmelerini elbette yazacağız ve yakıcı azabı tadın diyeceğiz.”¹²⁰

Bu konuyla ilgili Taberi, şu bilgiye işaret etmiştir: “Kim Allah’a güzel bir borç (karşılık beklemeden) verirse Allah da bunu fazlasıyla kat kat öder.” Bakara suresinin 245. ayeti nazil olduğunda Yahudiler bu durumu tuhaf bulup “Allah fakirdir bizden borç istiyor.” demiştir. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.¹²¹ Mevdudi, Yahudilerin Bakara suresinin 245. ayetiyle ilgili Allah’ın servetini kaybettiğini ve şimdi de kullarından borç istediğini söyleyerek ayeti alaya aldıklarını belirtmiştir.¹²²

Bu konuyla ilgili bir başka ayette Allah, Yahudilerin Allah’a yönelik bir ithamda bulunarak “Allah’ın eli bağlanmış” dediklerini ifade eder. Ancak gerçek durum, onların kendi ellerinin bağlandığı ve bu sözleri nedeniyle lanetlendikleridir. Allah’ın kudretinin sınırsız olduğu ve dilediği gibi verebildiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda insanların inançsızlık ve azgınlıklarının artacağına, aralarındaki düşmanlık ve kin duygularının kıyamet gününe kadar süreceğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca,

¹¹⁹ M. Fatih Kesler, *Kur’an-ı Kerim’de Yahudiler ve Hristiyanlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 213.

¹²⁰ Al-i İmran 3/181.

¹²¹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/317.

¹²² Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/313. Kurtubi, “Onların bu söylemlerini yazacağız” ifadesinin iki farklı anlama geldiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sözlerin karşılığını ve bu sözlerle uygun bir ceza verilmesini ifade ederken, aynı zamanda bu cezaların uygulanabilmesi için bu sözlerin korunması gerekliliğine de vurgu yapmaktadır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 4/497. ve Allah’a fakir deyip alay eden Yahudilerin durumu için Yazır şu değerlendirmeyi yapmıştır: Farklı rivayetlerle Hz. Muhammed’e Yahudilerin “Allah fakir mi kullarından borç istiyor?” ifadesi Kur’an tarafından bu ayetle çürütülmüştür. Kur’an, “Söylemleriyle beraber peygamberlerini öldürdüklerini de yazacağız.” derken onlara gözdağı vermiş ve onları tehdit etmiştir. Yazır’a göre “yazmak” kelimesi iki anlama gelir: Birincisi onların yaptıklarını amel defterlerine geçirmektir. Bu yazı bildiğimiz yazı değil Allah’ın arşında kaybolmayan, uzayda yayılan farklı şekillerde olabilecek yazılardır. İkincisi mecaz anlamda kullanılmıştır. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 2/516-517.

savaş çıkardıklarında Allah'ın bu ateşi söndürdüğü ve yeryüzünde bozgunculuk yapanların, Allah tarafından sevilmediği belirtilmiştir.”¹²³

Bu hususla ilgili Taberi şu açıklamayı yapmıştır: Yahudiler, Allah'ın elinin bağlı olduğunu, bağış ve lütufta bulunamayacağını, elini harcamak için açamadığı gibi iftiralarda bulunmuşlardır. Onlar, Allah'a karşı yalan ve iftira bulundukları için Allah tarafından lanetlenmişlerdir.¹²⁴ Bu konuyu Mevdudi ise şöyle yorumlamıştır: “Elleri zincirlenmiş.” ifadesi son derece cimri bir kişiyi anlatmaktadır. Bu ifadeyle Yahudiler, Allah'ın cömert olmayı bıraktığını dile getirmiştir. Onlar, yüzyıllarca en bayağı durumlara düştükten ve tüm ulusal kurtuluş ümitlerini yitirdikten sonra kaybolmuş şanları için yas tutmaya ve kendilerine karşı cimrilik gösteriyor diye Allah'ı suçlamaya başlamışlardır. İçlerindeki bazı düşüncesizler: “Allah öylesine sıkılaştı ki, hazinelerin kapılarını bize karşı kapattı. Bizim için belalar ve musibetlerden başka yanında hiçbir şeyi kalmadı.” demeye kadar gitmiştir. Yahudiler, cahilce sözleriyle Allah'ı cömertliğe itmek istemiştir. Ancak Yahudiler, günah ve düşüncesizce sözlerinin sonucunda Allah'ın lanetine uğrayıp nimet ve rahmetinden yoksun kalmıştır.¹²⁵

Kur'an, Yahudilerin Tanrı'ya olan inançlarını çeşitli açılardan eleştirmektedir. Bu eleştiriler, Yahudilerin Tanrı anlayışını değerlendirirken hem eleştirel bir perspektif sunmakta hem de dinin özüne dair önemli mesajlar iletmektedir. Kur'an, bu inancın tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl evrildiğini de ortaya koymaktadır.

Yahudiler, monoteizm ilkesini savunurken, bazı davranışlarıyla Tanrı'ya oğul isnadı gibi tutumlar sergilemiş ve şirke yönelmişlerdir. Ayrıca Yahudilerin Hz. Muhammed'e karşı geliştirdiği düşmanlık, kendi kutsal metinlerinde şirk ve putperestliğin yasak olmasına rağmen, müşrikliği meşru görmelerine yol açmıştır.

¹²³ el-Maide 5/64.

¹²⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/500.

¹²⁵ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/496. İbn-i Kesir'e göre, Allah'a atfedilen bu tür sözlerin arkasında kıskançlık, cimrilik, korkaklık ve alçaklık gibi olumsuz duygular bulunmaktadır. Ayrıca, Hz. Muhammed'e bahşedilen nimetlerin artmasıyla birlikte, bu kişilerin inkârcı tavırlarının da çoğaldığına dikkat çekilmektedir. İbn-Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/42. Yazır'a göre Yahudilerin “Allah'ın eli bağlıdır.” demelerinin iki sebebi vardır: Birincisi Allah hakkında oluşturdukları felsefi düşünceleri, ikincisi ise bu düşünceye bağlı olarak oluşturdukları cimrilikleridir. Yazır, Yahudilerin Allah kâinatı yarattıktan sonra dinlenmeye çekildiğini ve Yahudilere artık dilediği gibi sevap ve ceza veremediğini düşündüklerini ifade etmiştir. Bu şekilde eli bağlanmış yani lütuf ve ihsanı daralmıştır. Yahudiler bunun için her türlü cimrilik ve iktisat kanunu edinmeleri gerektiği fikrine düşmüştür. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/368.

1.3.2. Kutsal Kitap İnancı

Yahudiliğin Kutsal Kitap anlayışına bakıldığında Yahudiler kendi kutsal kitaplarına Tora (Tevrat), Neviim (peygamberler) ve Ketuvim (Kitaplar)'in baş harflerinden oluşan “Tanakh” ismini vermektedir. Tora, en genel anlamıyla “şariat” demektir. Tora, yazılı ve sözlü bütün Yahudi şeriatına işaret etmektedir. Yazılı şariat Tevrat'ta bulunur. Yaratılış, Mısır'dan Çıkış, Levililer, Çölde Sayım ve Yasa'nın Tekrarı bir bütün olarak “Tora” adıyla bilinir. Geleneksel Yahudi görüşüne göre Tora, standart metni oluşturmuştur.¹²⁶ Uzun bir aradan sonra Yahudiler, özellikle Fransız İhtilali sonrasında dünya çapında meydana gelen değişiklikler nedeniyle geleneksel anlayışlarını gözden geçirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu durum onların kutsal kitap yaklaşımına da yansımış ve birçok mezhebin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kutsal kitap hakkında mezheplerin ortaya attıkları düşüncelere kısaca bakıldığında; Ortodoks Yahudiler, Sina'da tanrı tarafından yazdırılmış olan Tora'nın yanında onun yorumu olan sözlü Tora'nın da vahyedildiğine inanmışlardır. Dolayısıyla onlara göre yazılı ve sözlü, ikisi de vahiy ürünü olduğu için değişmez kabul edilmiştir.¹²⁷ Reformist Yahudiler; Tora'nın zaman ve şartlara göre yeniden yorumlanması gerektiğini savunmuşlardır.¹²⁸ Muhafazakâr Yahudiler; Tora'nın sözlerinin Tanrı kelamı olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak insan eliyle yazıldığı için Tora'nın vahiy değil, vahyin kaydı olduğuna inanmışlardır. Yeniden Yapılandırımcı Yahudilere göre; Tora'nın içindeki kurallar, Yahudi halkının adet ve geleneklerini içermektedir, dolayısıyla bu kurallar değişebilir. Yeniden Yapılandırımcı Yahudiler, kültürün kutsallığını ön plana çıkartıp dinin uygulanmasını kanun olarak değil bir kültür mirası olarak görmüşlerdir.¹²⁹

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin kutsal kitapları olan Tevrat'ı tahrif ettiklerini ve Tevrat'taki bazı kelimelerin yerlerini değiştirdiklerini bizlere bildirmiştir.¹³⁰ Kur'an'a paralel olarak günümüzdeki mevcut şekliyle Tevrat'ın incelemeler neticesinde Hz.

¹²⁶ Süleyman Turan – Emine Battal, *Dünya Dinlerinde Kutsal Metinler* (Rize: STS Yayınları, 2015), 162. Geniş bilgi için bk. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), 71-98.

¹²⁷ Mehmet Alparslan Küçük, *Kutsal Kitap Anlayışı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2009), 79.

¹²⁸ Küçük, *Kutsal Kitap Anlayışı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği*, 80.

¹²⁹ Turan – Battal, *Dünya Dinlerinde Kutsal Metinler*, 166.

¹³⁰ en-Nisa 4/46.

Musa'ya verildiği haliyle günümüze ulaşamadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Baki Adam, “Tevrat’ın Tahrif Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış” adlı makalesinde Rabbani Yahudilik kaynaklarında Hz. Musa’ya verilen Tevrat’ın tahrif edildiğine dair birçok haberin bulunduğunu belirtmiştir. Ona göre Rabbani Yahudiler Tevrat’la ilgili birçok konuyu tartışmış ve gündeme taşımışlardır. Rabbani Yahudiler, Musa’ya verilen Tevrat’ın kaybolduğunu ve bugünkü Tevrat’ın Ezra tarafından tespit edildiğini belirtmişlerdir.¹³¹ Bu durumda Tevrat’ın Hz. Musa tarafından yazılmış bir eser olmadığı, oldukça uzun bir süreç içerisinde farklı zaman ve mekânlarda yaşayan birçok yazarın katkısıyla oluşmuş bir kitap olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Oysaki Yahudiler Tevrat’ın kelime kelime Hz. Musa’ya vahyedildiğine inanmaktadır.¹³²

Kur’an-ı Kerim’de Yahudilerin kendi kitaplarını tahrif ettiklerini anlatan ayete bakıldığında bazı Yahudilerin kelimeleri anlamından saptırarak, dinî değerlere karşı bir tutum sergiledikleri ifade edilmektedir. Bu kişiler, “İşittik ve karşı geldik; dinle, dinlemez olası, raina” şeklinde bir dil kullanarak, hem dinin özüne karşı gelmekte hem de anlamı çarpıtmaktadırlar. Eğer bu bireyler, “Dinledik ve itaat ettik, dinle ve bizi gözet” gibi bir ifade kullansalardı, bu onların için daha hayırlı ve doğru olacaktı. Ancak, inkârları nedeniyle Allah’ın onları lanetlediği belirtilmekte ve bu nedenle inançlarının zayıf olduğu vurgulanmaktadır.¹³³

Taberi, Yahudilerin Tevrat’taki kelimelerin aslını değiştirip tahrif ettiklerini, Allah’ın kastettiği manayı bozup kelimelere başka anlamlar yüklediklerini belirtmiştir. Onlar, Allah’ın dinini yermek için dillerini eğip bükerek, Hz. Peygambere sövüp beddua edip onu incitmişlerdir.¹³⁴ Bu konu hakkında Mevdudi ise Yahudileri üç yönden suçlu bulmuştur: Tevrat’ın kelimelerinde değişiklik yapmaları, yanlış yorumlarla kelimelerin anlamını bozmaları, Hz. Peygamber ve ashabının yanına gidip daha sonra bozgunluk çıkarmak için onlar hakkında yanlış haberler yaymaları. Bu

¹³¹ Baki Adam, “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36/386. Tevrat’taki tutarsızlıklarla ilgili olarak bk. Aydın, *Yahudilik*, 100-107; Mustafa Öztürk, “İslam Tefsir Geleneğinde Ehl-i Kitapla İlgili Bazı Telakkilerin Epistemik Değeri”, *Kur’an’ın Farklı İnanç Mensuplarına Yaklaşımı* (Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2007), 24-33.

¹³² Ömer Faruk Harman, “Tevrat’ın Yahudilikteki Yeri ve Tevrat’a Yönelik Tenkit Faaliyeti”, *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (Ankara 2012), 36-37. Geniş bilgi için bk. Adam, “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış”, 156-168.

¹³³ en-Nisa 4/46.

¹³⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/366.

şekilde Yahudiler, İslam hakkında yanlış bir imaj oluşturup insanların Müslüman olmalarını engellemeye çalışmışlardır. Ona göre Yahudiler, Allah'ın emirleri okunduğunda işittik deyip içlerinden karşı çıktıklarını söylemiştir. Yahudiler ayrıca kelimeleri eğip bükerek Hz. Peygambere beddua niteliğinde sözler sarf etmişlerdir.¹³⁵

Yahudiler, Tevrat'taki bazı kelimelerin yerlerini değiştirmiştir. Mesela “recm” kelimesini kaldırıp, bunun yerine “ceza, hadd” kelimesini koymuştur. Bu tahriften maksat ortaya bazı şüpheler atmak, hatalı ve sapık yorumlarla lafzı gerçek manasından batıl manaya çevirmek olmuştur.¹³⁶

Yahudi din bilginlerinin uyarı almalarına neden olan bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Elinizdekini (Tevrat) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an) iman edin; sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Ayetlerimi az bir karşılığa satmayın. Yalnız benden korkun. Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.”¹³⁷

Bu ayette Taberi, Yahudilerin Kur'an'ı tasdik etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Yahudilerin Kur'an'ı yalanlayanların ilki olmamaları ve Allah'ın ayetlerini az bir bedel karşılığında satmamaları, kendi kitaplarında geçen Hz. Muhammed ile ilgili vasıfları gizlememeleri gerektiğini belirtmiştir.¹³⁸ Mevdudi'nin değerlendirmesine göre Araplar arasında yaygın olmayan okuma-yazma becerisi karşısında, Yahudiler eğitilmiş bir topluluktur ve Araplar, Yahudi bilginlerine saygı ve korku ile yaklaşmaktadır. Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilan etmesinden sonra Araplar komşuları olan Yahudilere bu durumu sormuşlardır. Yahudiler ise doğru

¹³⁵ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/365. Yazır'ın değerlendirmesine göre, Yahudilerin Allah'ın sözlerini tahrif etmeleri üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar; yazılı metinlerde tahrifat yapmaları, şüphe uyandırarak yanlış yorumlarla cümlelerin anlamını haktan batıla çevirerek manevi tahrifat gerçekleştirmeleri ve duyup söylediklerini doğru aktarmayarak gerçeği değiştirmeleridir. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/82. Ateş'e göre Yahudilerin bazılarının peygambere ve Müslümanlara karşı olumsuz tutumları anlatılmıştır. Yahudiler Müslümanları kandırmak amacıyla, kendi kitaplarından ayetlere benzer sözler söyleyerek ve Müslümanların kullandığı sözleri farklı anlamlara bükerek tahrif etmişlerdir. Ayrıca Peygamber ve Müslümanlarla konuşurken bazı sözleri hakaret içerecek şekilde kullanmışlardır. Ona göre buradaki tahrif eylemi, Tevrat'ın değiştirilmesi değil, Tevrat ayetlerinin kendi yorumları, tefsirleri ve şerhleriyle değiştirilmesidir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/627-628.

¹³⁶ İsmail Hakkı Atçeken, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1996), 31.

¹³⁷ el-Bakara 2/41-42.

¹³⁸ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/44.

cevap vermeyerek gizli bir strateji izlemiş, hakkı batılla gizlemeye, insanlar arasında şüpheler uyandırmaya ve yanlış iddialarda bulunmaya çalışmıştır.¹³⁹

1.3.3. Seçilmişlik ve Vaad Edilmiş Toprak İnancı

Yahudiler, başta Hz. Musa olmak üzere tüm İbrani peygamberlerin ve İsrailoğulları'nın, neseben Hz. İbrahim'in tek ve gerçek varisleri olduğu iddiasındadırlar. Yahudilerde soya dayalı bu ilişki, İsrail'in seçilmişliğinde ve Yahudi kimliğinde merkezi bir öneme sahiptir. Tanrı'ya tapınmakla yükümlü olan Yahudilere göre İsrail halkı ahdi bozup yoldan çıktığında dahi Tanrı'nın onlara sevgisi ve onlara verdiği sözün gereği olarak seçilmiş millet olma özelliği devam etmektedir.¹⁴⁰ İsrailoğulları'nın seçilmiş bir halk olduğu, kendilerine çeşitli nimetlerin verildiği ve karşılığında onlardan ahde vefa göstermeleri gerektiği Tevrat'ın farklı yerlerinde geçmektedir.¹⁴¹ Ahit, Tevrat'ta sıkça rastlanan bir kavramdır. Tanrı, Nuh'la¹⁴², İbrahim'le,¹⁴³ İsrail halkıyla,¹⁴⁴ Kral Davut'la¹⁴⁵ vb. antlaşmalar yapmıştır. Tevrat'taki anlatılara göre Tanrı'nın İbrahim ile yaptığı ahit, İbrahim'in soyundan gelen İsrailoğulları'nı özel bir konuma yerleştirmektedir. Bu ahit, İsrailoğulları'nın "seçilmişlik" anlayışının temelini teşkil etmektedir. Buna göre Tanrı, İbrahim ve onun soyuna Mısır'dan Fırat'a kadar uzanan toprakları vaat etmiştir. Ayrıca İbrahim'in soyunun kutsanmış, güçlü ve bereketli olacağı müjdelenmiştir. Bu ahdin görsel

¹³⁹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/95. Kurtubi'ye göre ilgili ayette Allah, Yahudilere hem ilk inkâr edenlerin olmamasını, hem de Allah'ın ayetlerine karşılık az bir bedel almalarını yasaklamıştır. Kurtubi, Yahudilerin Hz. Muhammed'in vasıflarını değiştirmek karşılığında rüşvet aldıklarını ve bu işin Yahudi ilim adamları tarafından yapıldığını belirtmiştir. Ona göre bu ayet, İsrailoğulları özelinde inmiş olsa da, benzer davranışları sergileyen diğer kişileri de kapsamaktadır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 2/12-13. Tevrat'ın tahrifiyle ilgili değerlendirmeler için bk. Öztürk, "İslam Tefsir Geleneğinde Ehl-i Kitapla İlgili Bazı Telakkilerin Epistemik Değeri", 40-46. Yahudilerin bu tutumu Yazır'a göre çok kapsamlıdır. Ona göre yaptıkları işlerin ilmi ve ameli boyutu vardır. Ticarete hile, tahrif etme, haksız hükümler verme, gerçeği gizleme gibi yaptıkları birçok davranış vardır. Ateş'e göre, bu ayetler Yahudilerin İslam'a karşı tutum ve davranışlarının ilk önemli göstergesidir. Yahudiler, inen ayetlerin kendi kutsal kitaplarına uyduğunu bildikleri halde dünyevi menfaatler sebebiyle hakla batılı birbirine karıştırarak gerçeği gizlemişlerdir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/336. Ateş, bu ayetlerde Allah'ın tüm Yahudi toplumuna hitap ettiğini, ancak asıl uyardığının Yahudi bilginleri olduğunu belirtmiştir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/137.

¹⁴⁰ Salime Leyla Gürkan, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2005), 35-36. Ayrıca bk. Yaratılış 21:8-14; 27:1-39.

¹⁴¹ Yaratılış 12:2; 21:12; Levililer 26:3-40.

¹⁴² Yaratılış 9:8-17.

¹⁴³ Yaratılış 15:9-21.

¹⁴⁴ Mısır'dan Çıkış 19-24.

¹⁴⁵ 2. Samuel 7:5-12.

simgesi ise sünnet ritüelidir. Dolayısıyla İbrahim ile yapılan bu antlaşma, İsrailoğulları'nın tarihsel kökenini ve kültürel kimliklerini şekillendirmiştir. Böylece İbranilikten İsrailliğe geçiş süreci de başlamıştır. Öte yandan Tevrat'ta seçilmişlik kavramı, kanın korunması ile de ilişkilendirilmiştir. Buna göre, İbrahim'in soyunun yabancılarla evlenmesi sakıncalı görülmüş ve ırk temelli bir vurgu yapılmaya çalışılmıştır.¹⁴⁶ İsrailoğulları'nın "seçilmişlik" statüsünün temel nedenleri iki noktada özetlenebilir. Birincisi İsrailoğulları'nın İbrahim peygamberin soyundan gelmeleri ve onun mesajının mirasçıları olmaları, onları Tanrı'nın özel olarak seçtiği kavim haline getirmiştir. İkincisi ise o dönemde Mısır Firavunu tarafından baskı ve zulüm altında tutulan ezilmiş bir topluluk olmalarıdır. Tanrı'nın onları koruyup özgürleştirmesi ve vaad edilen topraklara kavuşturması, seçilmişlik fikrinin güçlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla İsrailoğulları'nın hem İbrahim'in mirası hem de içinde bulundukları zayıf konum, Tanrı tarafından onların seçilmiş kavim ilan edilmesinin temel gerekçeleridir.¹⁴⁷

İsrail kavminin seçilmişliğinin, Tanrı'nın isteklerine itaat şartına bağlı olduğu, Tevrat'ta görülmektedir. Tanrı, İsrail topluluğuna, kendisinin emirlerini yerine getirdikleri takdirde onların arasında olacağı ve onları her türlü olumsuzluklardan koruyacağını, bunu yapmadıkları zamanda onlara sırtını döneceğini ve onları her türlü belaya maruz bırakacağını açık bir şekilde ifade etmektedir. Tanrı'nın bu vaat ve tehditleri tümüyle, Tanrı'nın emirlerine uyup uymamaya bağlanmakta olup etnik bir seçilmişlik ve üstünlüğe ise kanıt teşkil etmemektedir.¹⁴⁸

Allah, İsrailoğulları'nı bir zamanlar diğer milletlere üstün kıldığını "Ey İsrailoğulları! Geçmişte size verdiğim nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın."¹⁴⁹ ayetiyle ifade etmektedir. Kur'an'ın İsrailoğulları'nın durumlarıyla ilgili verdiği bu haberi Taberi şöyle yorumlamıştır: Allah, İsrailoğulları'na çok sayıda

¹⁴⁶ Kürşat Demirci, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2000), 27-28; Ezra 9:10-14; 10:1-44; Nehemya 13:23-28. Yahudilerin seçilmişliği meselesi üzerine bk. Oliver Leaman, *Jewish Thought* (New York and London: Routledge, 2006), 148-151.

¹⁴⁷ Salime Leyla Gürkan, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", 35-39.

¹⁴⁸ Levililer 26: 1-46; Mehmet Katar, "İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma", *İslami Araştırmalar* 2 (Ankara 2007), 20/174.

¹⁴⁹ el-Bakara 2/122. Geniş bilgi için bk. Gürkan, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", 35-39; Katar, "İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma", 174-176.

nimet vermiştir. İsrailoğulları'nı sadece kendi zamanında yaşamış olan ümmetlerden üstün kılmıştır.¹⁵⁰ İsrailoğulları'nın seçilmişliği hususunu Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: Hz. İbrahim, Allah'a teslim olmuş, Allah'tan aldığı bilgiye uygun hareket etmiş ve bütün insanları Allah'a davet etmiştir. Bu nedenle de dünyaya önder olarak seçilmiştir. Daha sonra onun liderliği, tüm sorumluluklarıyla birlikte İshak ve Yakup'un torunları olan İsrailoğulları'na devredilmiştir. İşte İsrailoğulları'ndan tekrar tekrar hatırlamaları istenilen özel nimet budur. Kur'an-ı Kerim'de Allah, İsrailoğulları'nın önderlikleri sırasında işledikleri günahlar nedeniyle onları suçlamış ve bu göreve layık olmadıklarını dile getirmiştir. İsrailoğulları'nın liderlikleri ellerinden alınıp bundan sonra Hz. İsmail ve onun soyundan Hz. Muhammed'e peygamberlik göreviyle verilmiştir.¹⁵¹

Yahudilerin seçilmişliği meselesi üzerine Kur'an'ı Kerim'de Allah şöyle buyurmuştur: “Hani, Musa kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size lütfettiği nimeti hatırlayın. Zira O, içinizden peygamberler çıkardı, sizi hükümdarlar kıldı ve âlemlerden hiç kimseye vermediğini size verdi.”¹⁵² Yahudilerin bu anlayışını Taberi şöyle değerlendirmiştir: Allah İsrailoğulları'nı Firavun'un esaretinden kurtardıktan sonra kendi içlerinden nebi ve resuller göndermiştir. İsrailoğulları'na hizmet edecek kimseleri onların emrine vermiştir. İsrailoğulları'na kimseye vermediği nimet ve ikramlar bahşetmiştir. İşte bu sebeple Allah, İsrailoğulları'ndan verilen bu nimetleri ve o dönemleri hatırlamalarını istemiştir.¹⁵³ Bu konu hakkında Mevdudi ise Hz. Musa'dan çok daha önce İsrailoğulları'nın sahip oldukları şeref ve üstünlüğe dikkat çekmiştir. Mevdudi, İsrailoğulları'nın özellikle Hz. Yusuf zamanında ve sonrasında Mısır'da büyük bir siyasal güce ulaştıklarını bildirmiştir. Mevdudi, Yahudilerin o dönemde uzun süre dünyanın en büyük hâkim gücü olarak kaldıklarını hatta paralarının sadece Mısır'da değil çevre ülkelerde de kullanılır hale geldiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Mevdudi, İsrailoğulları'nın ihtişamının Hz. Musa

¹⁵⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/46-97.

¹⁵¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/111-112.

¹⁵² el- Maide 5/20.

¹⁵³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/474.

zamanında başladığı genel inancının aksine gerçek ihtişam dönemlerinin ve şerefli geçmişlerinin Hz. Musa'dan önceki dönem olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴

Yahudilerin seçilmişliği ve kendilerini diğer milletlerden üstün görme anlayışı daha önce işaret edildiği üzere Yahudilerce bir iman esası olarak algılanmıştır. Tevrat'ın Yaratılış kitabına göre, Tanrı, İbrahim'le tek taraflı bir ahit yapmıştır. Bu ahit, Tanrı'nın İbrahim ve onun soyunu kutsamak, bereketlendirmek ve Kenan topraklarına mirasçı yapmak için yaptığı ilahi bir vaadi içermektedir. Böylelikle Tanrı, İbrahim'i ve onun neslini diğer topluluklardan ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. Bu ahit, Yahudiliğin temelini oluşturan önemli bir unsurdur ve Tanrı'nın İbrahim'e ve onun soyuna verdiği kutsal söz olarak kabul edilmektedir. Kur'an, Yahudiliğin temel kavramları olan ahit ve seçilmişlik fikrini teyit etmektedir. Ancak Kur'an'da bu kavramlar farklı bir bağlam ve vurguyla ele alınmaktadır. Yahudi kutsal metinlerinde öne çıkan "vaad edilmiş topraklar" fikri, Kur'an'da açıkça yer almamaktadır. Bunun yerine Kur'an, Tanrı'nın İbrahim ve onun soyuna verdiği kutsamayı ve bereketlendirmeyi kabul etmekte fakat bunu "vaad edilmiş topraklar" şeklindeki yaygın ifadeyle dile getirmemektedir.¹⁵⁵

Vaad edilen topraklar Yahudi inancı ve dinî pratikleri açısından çok önemlidir. Yahudi inancında Tanrı'nın emirlerini Filistin dışında tam anlamıyla yerine getirmek mümkün değildir. Zorunlu haller dışında Tevrat'ı dikkate alan Yahudilerin burada yaşamaları gerekmektedir. Bu açıdan yerini Tanrı'nın belirlediği, Süleyman Mabedi olarak bilinen yapı Yahudiler için büyük önem taşımaktadır. Mabet'in yeniden inşa

¹⁵⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/472. Kurtubi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hz. Muhammed döneminde yaşayan Yahudiler, geçmişte Hz. Musa'ya da aynı şekilde direnmişlerdir. Ayette bu duruma işaret edilerek Hz. Peygambere teselli verilmiştir. Kurtubi, "İçinizden peygamberler göndermiş ve sizi hükümdarlar yapmış." ayetini ise Allah, size peygamberler göndermiş ve sizi kendi işinizin sahibi kılmış, Firavun'dan kurtarmıştır şeklinde değerlendirmiştir. O, bu ayete göre Yahudilerin artık kimseye muhtaç olmadığı için Allah'ın onları hükümdar yaptığını belirtmiştir. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 6/146-148. Yazır ise tefsirinde hiçbir kavme İsrailoğulları'ndaki kadar çok peygamber gönderilmediğini ifade etmiştir. Ona göre Allah, bu ayette geleceğe atıf yaparak içlerinden daha nice peygamber ve hükümdarlar gönderebileceğini de söylemiştir. Yazır, ayette geçen "Hükümdarlar kıldı." cümlesine "hür olanlar" şeklinde mana vermiştir. Ona göre Allah, İsrailoğulları'nın içinden peygamberler çıkarmış ve İsrailoğulları'nı esirlik ve mahkûmiyetten kurtarmıştır. Sultanlık demek olan hürriyete erdirmiştir. Allah, onlara olağanüstü şeyler ihsan etmiştir. Ona göre Allah, hiçbir kavme böyle nimetler nasip etmemiştir. Yazır, *Hak Dini Kur'a Dili*, 3/299-300. Ateş ise Maide 20. ayette geçen "Sizi yöneticiler (krallar) yaptı." ayetinde geçen "krallar" kelimesinin gerçek anlamda krallar olmadığını ifade etmiştir. Krallığı Allah'ın onları kölelikten kurtarıp özgürlüğe kavuşturması ve egemenlik elde etmeleri anlamında kullanmıştır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/767.

¹⁵⁵ Salime Leyla Gürkan, *Kur'an'da Yahudiler*, 72-73; Yaratılış 12:17; 17:4-8.

edilmesi Yahudilerin eski ihtişamlı dönemlerine kavuşması, sürgün hayatının bitmesi ve İsrail devletinin yeniden kurulacağı anlamına gelmektedir.¹⁵⁶

Kur'an'a göre Allah, İsrailoğulları'nı Mısır'da Firavun'un zulmünden kurtarmış, uzun süren çöl hayatından sonra yerleşik hayata geçip iyi koşullarda yaşamalarını sağlamak için bir nimet olarak Arz-ı Mukaddes'te yaşamalarını istemiştir. Allah, İsrailoğulları'na kutsal topraklara girmelerini, geri dönmelerini aksi takdirde kaybedenlerden olacaklarını bildirmiştir. Ancak İsrailoğulları, bu topraklar için gereken mücadeleyi göstermemiş ve emre karşı gelmişlerdir. İsrailoğulları'nın yerel halkla savaşmama tercihleri, onlara kırk yıl boyunca çölden çıkamama cezası olarak yansımıştır.¹⁵⁷ Taberi'ye göre Allah, Yahudilere mesken olarak Kudüs topraklarını uygun görmüştür. Bu bağlamda Yahudilere, gidip oradaki halkla savaşmaları konusunda bir uyarıda bulunulmuş, yenilgiye uğramadan dönmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Aksi takdirde cihad emrini yerine getiremeyecekleri ve onurlarını kaybederek hüsrana uğrayacakları belirtilmiştir.¹⁵⁸ Mevdudi'ye göre ise Arz-ı Mukaddes, İbrahim, İshak ve Yakub peygamberlerin vatanı olan Filistin'dir. Allah tarafından İsrailoğulları'na Mısır'dan çıkmalarının ardından bu toprakların kendilerine vaat edildiği ve bu bölgeyi fethetmeleri gerektiği bildirilmiştir. Ancak Hz. Musa'nın emirlerine itaat etmeyip korkaklık gösterdikleri için bu görevi yerine getirmemişlerdir. Sonuç olarak kırk yıl boyunca çöl hayatına mahkûm olmuşlardır. Bu bağlamda Allah'ın Yahudileri, Hz. Muhammed'in tebliğine karşı sürekli itiraz etmeleri durumunda daha ağır bir ceza ile karşılaşacaklarını hatırlatmıştır.¹⁵⁹

Yahudilerdeki üstünlük anlayışını onların yaşadıkları aşağılık duygusunun bir telafisi ve tatmini olarak da düşünmek mümkündür. Tarihte sürekli ezilen, acı ve ıstırap çeken Yahudiler, bu üstünlük düşüncesi ile ayakta durabilmiş ve tatmin olmuşlardır. Baskı ve soykırıma uğramalarını ise kendilerine duyulan kıskançlığın bir

¹⁵⁶ Aydın, *Yahudilik*, 23-24. Tevrat'ta vaad edilmiş toprakların sınırları belirlenmiş ve Tanrı, Musa'ya Kenan ülkesine girince nerede yaşayacaklarını söylemiştir. bk. Çölde Sayım 34.

¹⁵⁷ el-Maide 5/20-26. Tevrat'ta bu olay Çölde Sayım, Yasa'nın Tekrarı ve Yeşu bölümlerinde anlatılmaktadır. Ayrıca bk. Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, 50-51.

¹⁵⁸ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/474.

¹⁵⁹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/472-473.

tezahürü olarak açıklamışlardır.¹⁶⁰ İsrailoğulları geçmişte kendilerine verilen nimetlere bir de ırk üstünlüğünü ekleyerek bu anlayışı devam ettirmiştir. Ancak bu durum Kur'an'ın muhtevasına ters olup Allah hiçbir milleti ırkından dolayı üstün kılmamış, verdiği görevleri yerine getirip getirmeme durumuna göre katında değerli görmüştür.¹⁶¹

1.3.4. Mesih İnancı

İbranice'de “Maşiah” (meshedilmiş kişi) kelimesi Yahudi geleneğinde Davut peygamberin soyundan gelen kralları ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁶² Mesih kelimesi Tevrat'taki ilk kullanımlarında ya Tanrı tarafından halkını yönetmesi için seçilip görevlendirilen özel bir kralı ifade etmek için ya da yine Tanrı'nın özel olarak seçip görevlendirdiği dinî lider, peygamber ve din adamları için kullanılmıştır. Bu kullanımlar kelimenin sonradan kazandığı eskatolojik anlamı yansıtmamaktadır.¹⁶³

Mesih inancı, Yahudileri yabancıların ve düşmanların boyunduruğundan kurtarıp kutsal Filistin topraklarında dinî ve siyasi bağımsızlık kazanmak suretiyle eski ihtişamlarına kavuşturmayı amaçlayan doktrini ifade etmektedir.¹⁶⁴ Yahudiler, Mesih'in soyunu, İsrail'in hâkimiyetini geniş topraklara yayan ilk milli kral olması sebebiyle Kral Davut'un soyuna dayandırmıştır.¹⁶⁵ Yahudiler, sürgünden sonraki zor günlerde Davut'un soyundan çıkacak birinin kendilerini kurtaracağına inanmıştır. Beklenen Mesih inancının oluşmasında “üstün ve seçilmiş millet olma” düşüncesinin de rolü büyük olmuştur.¹⁶⁶

Yahudiler, tarihte birçok olumsuzluklar yaşamış, başka ülkelerin tahakkümünde kalmışlardır. Yahudilikteki Tanrı'nın seçilmiş kavmi inancı, onları Tanrı'nın layık oldukları itibara yeniden kavuşturmak için bir Mesih göndereceği fikrine götürmüştür. Mabedin ikinci kez yıkılmasıyla Mesih anlayışı daha da

¹⁶⁰ Süleyman Sayar, “Yahudi Karakteri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 323.

¹⁶¹ Bu konuda bk. Katar, “İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma”, 174-176.

¹⁶² Yusuf Besalel, “Mesih”, *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 2001), 2/398.

¹⁶³ Cengiz Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek/Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 69.

¹⁶⁴ Sami Baybal, “Modern Yahudilikte Mesih İnancı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (Ankara: Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012), 341.

¹⁶⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, “Mesih”, *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji* 8 (Mayıs-Ağustos 2003), 30-31

¹⁶⁶ Baybal, “Modern Yahudilikte Mesih İnancı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, 342.

kuvvetlenmiştir. Rabbani literatürde Davut soyundan gelecek olan Mesih, tarihin sonunda İsrail'in düşmanlarını yenmek suretiyle onları esaretten kurtarıp kutsal topraklara ve Tanrı'ya döndürecek, orada mabedi inşa edip İsrail'i, Tevrat öğretisine göre yönetecek ve yeryüzünde Tanrı'nın krallığını kuracak eskatolojik kral olarak tasvir edilmiştir.¹⁶⁷

İslam kültüründe Mesih ve Mehdi inancı önemli bir yer tutar. “el-Mesih” terimi, Kur'an-ı Kerim'de hem tek başına hem de “İbn-i Meryem” ifadesiyle birlikte birkaç yerde geçmektedir. Ancak bu ayetlerde, “el-Mesih” kelimesi, Yahudilik ve Hristiyanlıkta anlaşılan “beklenen bir kurtarıcı” anlamında kullanılmamaktadır. Ayetler ve hadislerde “el-Mesih” ifadesinin, tereddütsüz bir şekilde Meryem oğlu İsa'yı ifade ettiği açıktır. Bununla birlikte Yahudilerin beklediği Yahudi Mesih ”ile Hristiyanların yeniden gelişine inandığı Meryem oğlu İsa hakkında İslam'ın tutumu, Kur'an-ı Kerim'in Yahudi ve Hristiyanların bu konudaki görüşlerine fazla yer vermediği ve bu meselede açık bir işaret sunmadığıdır.¹⁶⁸

Kur'an-ı Kerim'de “Mesih” terimi, bir isim olarak anılırken bu kavramın Yahudilik ve Hristiyanlıkta taşıdığı anlam ve konum üzerinde durulmamaktadır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta şekillenen Mesih kavramının ayrılmaz parçaları olan peygamberlik, hükümlerlik, ahir zaman, haşir ve cennet hayatının başlatıcılığı gibi rollerden yalnızca peygamberlik görevi ve makamı üzerinde durulmaktadır.¹⁶⁹ Bu bağlamda peygamberlik ile ilgili durumlar ilgili bölümde ele alındığı için burada ayrıca değinilmeyecektir.

1.3.5. Peygamber İnancı

Yahudiliğe göre peygamberlik, Tanrı'nın iradesine ve otoritesine dayanan ilahi bir seçim ve görevlendirme biçimidir. Vahiy ve peygamberlik, Tanrı'nın kendisini veya iradesini, fiilleri ve sözleri yoluyla, seçmiş olduğu bazı kişilere ve bu kişiler aracılığıyla İsrail halkına ve kimi zamanda diğer insanlara bildirmesi şeklinde

¹⁶⁷ Ömer Faruk Harman, “Mesih İnancı”, *Kur'an'da Yahudiler*, ed. Ömer Faruk Harman (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 310; Gürkan, *Yahudilik*, 213-224. Günümüzde Ortodoks Yahudiler tarafından Mesih inancı hala benimsenmektedir. Ancak Reformist Yahudiler, kurtarıcı Mesih figürünü reddetmektedir. Bu bilgi için bkz. Harman, “Mesih İnancı”, 311.

¹⁶⁸ Ekrem Ruhi Fiğlalı, “Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1981), 15/183.

¹⁶⁹ Sarıkçıoğlu, “Mesih”, 33.

anlaşılmıştır.¹⁷⁰ Peygamberler için “Navi”, “Roeh” ve “Hozeh” gibi birtakım terimler kullanılmaktadır.¹⁷¹

Yahudilerde peygamberliğin iki temel koşulu vardır. Birincisi, peygamberin Tanrı tarafından vahiy almasıdır. İkincisi, aldığı vahyi insanlara tebliğ etmesidir. Yahudiliğe göre peygamberler hakiki ve yalancı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Hakiki peygamberler, insanları Tanrı’ya kulluğa çağırır ve onun dışındakilere tapmaktan men eder. Ayrıca bu peygamberler geleceğe dair haber verdiklerinde bu haberlerin doğru çıkması gerekmektedir. Yalancı peygamberler ise puta tapmaya davet eder, içki içer, her kötülüğü işler ve geleceğe dair verdikleri haberler gerçekleşmez.¹⁷²

Yahudiliğe göre peygamberlik milli bir karakter taşımaktadır. Başka bir ifade ile peygamberlerin büyük çoğunluğunun Yahudi ırkından geldiği kabul edilmektedir. Tevrat’ta peygamber olarak tanımlanan ilk kişi İbrahim’dir.¹⁷³ Musa ise, peygamberlerin en büyüğü olarak bilinir.¹⁷⁴ Yahudilikte Tanrı; Miryam, Debora, Noadya gibi kadın peygamberler de göndermiştir.¹⁷⁵ Peygamberler ve onların getirdiği haberlere iman, Yahudiliğin inanç esaslarından biridir.¹⁷⁶

Yahudiler, Allah tarafından kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamış, onlara muhalefet etmiş hatta bazılarını da öldürmüştür. Tevrat’ta İsrailoğulları seçilmiş bir millet olarak takdim edilirken¹⁷⁷ diğer taraftan kötü davranışlarından

¹⁷⁰ Salime Leyla Gürkan, “Yahudi Geleneğinde Vahiy ve Peygamberlik”, *Vahiy ve Peygamberlik*, ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018), 42. Bu konu ile ilgili bk. Behnan Konutgan vd., *Kutsal Kitap Sözlüğü*, ed. Debora Basmacı (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), “Peygamberlik/Peygamberler”, 571-574; Gürkan, *Yahudilik*, 184-193.

¹⁷¹ Mısır’dan Çıkış 7:1; Yasa’nın Tekrarı 18:18; 1. Samuel 22:5; 2. Samuel 24:11; 1. Tarihler 21:9; 1. Samuel 9:9. Ayrıca bk. Gürkan, “Yahudi Geleneğinde Vahiy ve Peygamberlik”, 43.

¹⁷² Bu konuda bk. Yaratılış 9:20–25; Yaratılış 19:30–38; 1. Krallar 11:1–6. Ayrıca bk. Mehmet Katar, “Tevrat’ın Lut Kıssası Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2007), 57-76; Mehmet Katar, “Nuh’un Laneti ile Arz-ı Mev’ud Arasındaki İlişki”, *Dinler Tarihi Araştırmaları* 8 (Ankara 2012), 45-48; Erdoğan Baş - Salih İnci, *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2003), 163.

¹⁷³ Yaratılış 20:7.

¹⁷⁴ Yasa’nın Tekrarı 34:10. Bunu söyleyen İbn Meymun’dur. Yahudiliğin inanç esaslarına da bunu yansıtmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Oliver Leaman, “İbn Meymun/Düşüncesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 20/197-199.

¹⁷⁵ Mısır’dan Çıkış 15:20; 2. Krallar 22:11; İşaya 8:3; Hâkimler 4:4; Nehemya 6:14.

¹⁷⁶ İnanç esasları için bk. Harman, “Yahudilik/İnanç Esasları”, 43/204. Geniş bilgi için bk. Aydın, *Yahudilik*, 77-93; Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, 145-169.

¹⁷⁷ Mısır’dan Çıkış 19:5-6.

dolayı Tanrı tarafından uyarılmışlardır. Onlar peygamberlerine karşı gelmiş,¹⁷⁸ verdikleri sözleri yerine getirmemiş, peygamberlerini öldürmüş,¹⁷⁹ putlara tapmış,¹⁸⁰ başka ilahlara kulluk etmişlerdir.¹⁸¹ Ayrıca Kur'an'a göre masum ve günahsız olarak nitelendirilen, insanlığa örnek teşkil eden peygamberlere, inkârcılar tarafından bir peygambere yakışmayacak davranışlar atfedilmiştir. Nitekim Nuh'un içki içmesi,¹⁸² İbrahim'in hanımını kız kardeşi olarak tanıtmaması,¹⁸³ Musa'nın hırsızlığı teşviki,¹⁸⁴ Davud'un beğendiği kadınla birlikte olması¹⁸⁵ gibi peygamberlere isnat edilen kötü yakıştırmalar görülmektedir.

Yahudilerin peygamberlere yönelik tutumları, Kur'an'da farklı şekillerde ele alınmaktadır. Kur'an'da, Yahudilerin bazı peygamberlere inanıp bazılarını tanımadığı,¹⁸⁶ peygamberlerine eziyet ettiği¹⁸⁷ ve inanmamak için şımarıkça taleplerde bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁸ Kur'an'da, Allah'ı ve peygamberlerini tanımayan, küfre saparak bu ikisi arasında bir ayırım yapmaya çalışan ve bazı peygamberlere inanıp diğerlerini reddeden kişiler, gerçek anlamda inkârcı olarak değerlendirilmektedir. Bu gruptaki insanlar için, aşağılayıcı bir azap hazırlanmıştır.¹⁸⁹ Taberi'ye göre Yahudiler, Hz. Muhammed'i ve Hz. İsa'yı inkâr ederken, Hz. Musa'ya inanmayı sürdürmüşlerdir. Bu tutum Hristiyanların Hz. Muhammed'i reddedip Hz. İsa ve önceki peygamberlere inanmasıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca hidayet ile sapıklık arasında bir denge kurmaya çalışanlar da inkârcı olarak nitelendirilmişlerdir. O, bazı peygamberleri reddedip diğerlerini kabul edenlerin, dolayısıyla Allah'ı da inkâr etmiş sayılacaklarını belirtmektedir.¹⁹⁰ Mevdudi, bu ayetle ilgili olarak şunları ifade etmektedir: Allah'ı ve resulünü kabul etmeyenler, Allah'a inanıp resulünü

¹⁷⁸ Çölde Sayım 16:2-3.

¹⁷⁹ 1. Krallar 19:14.

¹⁸⁰ Mısır'dan Çıkış 32:1-6.

¹⁸¹ İşaya 1:3. Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 371. Ayrıca bk. Ömer Faruk Harman, "İsrail (Beni İsrail)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2001), 23/193-195.

¹⁸² Yaratılış 9:21

¹⁸³ Yaratılış 12:1-9.

¹⁸⁴ Mısır'dan Çıkış 3:22.

¹⁸⁵ 2. Samuel 11:4.

¹⁸⁶ en-Nisa 4/150.

¹⁸⁷ es-Saf 61/5; el-Bakara 2/2/67.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/35,55; el-Maide 5/22.

¹⁸⁹ en-Nisa 4/150-151.

¹⁹⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/424.

reddedenler, ayrıca bazı peygamberlere inanıp diğerlerini yok sayanların hepsi kâfir kategorisine girmektedir.¹⁹¹

Yahudilerin peygamberlere karşı tavırlarını anlatan bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Allah’ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kışkandıkları için Allah’ın indirdiğini inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü! Böylece onlar gazap üstüne gazaba uğradılar. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.”¹⁹²

Yahudilerin ayette anlatılan bu özelliklerine Taberi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Yahudiler kıskançlıklarından dolayı Hz. Peygamberin Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu bildikleri halde inkâr etmiştir. Hz. Muhammed, Araplardan olup kendilerinden olmadığı için onu kabul etmemişlerdir. Yahudiler, daha önce Tevrat’ın hükümlerini değiştirip tahrif ettikleri için Allah’ın gazabına uğramıştır. Bu defa da Hz. Muhammed’in peygamberliğini yalanladıkları için daha büyük bir gazaba maruz kalmışlardır. Ona göre Yahudiler, alçaltıcı ve horlanmış olarak temelli o azapta kalacaktır.¹⁹³ Mevdudi’ye göre İsrailoğulları, peygamberlik İsmailoğulları’ndan Hz. Muhammed ile kendilerine ulaştığı için hakka karşı çıkmıştır. Onlar peygamberin kendi ırklarından olmasını istemiştir. Bu nedenle Yahudiler, kendilerinden daha aşağı gördükleri bir ırktan peygamber çıkınca onu kabul etmemiştir. Mevdudi, bu durumu resulünü göndermeden önce Allah’ın onlara danışması gerektiği anlamına geleceği şekilde ifade etmiştir. Allah onlara danışmayıp kendi seçtiği birisine lütfedince onlar da Hz. Peygambere karşı çıkmışlardır.¹⁹⁴

¹⁹¹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/424.

¹⁹² el-Bakara 2/90. Bu konuyla ilgili bk. Salime Leyla Gürkan, “Temel Kavramlar”, *Kur’an’da Yahudiler*, ed. Ömer Faruk Harman (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 41-45.

¹⁹³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/75-76.

¹⁹⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/95. Bu hususla ilgili İbn-i Kesir ise Yahudilerin Kur’an’ı inkâr edip Hz. Muhammed’i tasdik etmekten kaçınmakla kötü bir seçim yaptıklarını ifade etmiştir. Ona göre Yahudilerin inkâra sapmalarının sebebi zulüm ve kıskançlıktır. Bu sebeplerin temel kaynağı ise onların kibirli olmalarıdır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/72. Bu konuyla ilgili Yazır ise Kur’an’da Yahudilerin Hz. Muhammed’e küfretmeleri sebebiyle lanetlendiğini söylemiştir. O, Yahudilerin küfür etmelerinin sebebini ise peygamberin kendi içlerinden çıkmadığı için bencillik ve kıskançlık dürtüsüyle hareket etmiş olmalarından kaynaklandığı şeklinde açıklamıştır. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 1/400. Ateş’e göre bu ayette Allah, Hz. Muhammed’i teselli etmiştir. Yahudilerin Hz. Muhammed’den önceki peygamberlere karşı da böyle inkârcı, inatçı bir tutum sergilediklerini bildirmiştir. Yahudiler, hangi peygamber onların hoşuna gitmeyecek bir öğüt, emir veriyse onu yalanlamış hatta bazı peygamberleri de öldürmüştür. Onlar yaptıklarının bir karşılığının olmayacağını düşünmüştür. Yahudiler, bu taşkınlıklarına devam etmiştir. Onlar, Allah’ın azabı başlarına gelince akıllanıp tövbe etmiş ancak tövbelerinde durmamıştır. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 2/818.

Yahudiler, peygamberlerini katletmelerinden ötürü uyarılmışlardır. Nitekim Kur'an, Allah'ın ayetlerini inkâr eden, haksız yere peygamberlerini öldüren, insanlara adaleti emreden kişileri öldürenlere elem verici bir azabı müjdelemektedir.¹⁹⁵ Taberi'ye göre bu ayetin hükmü Yahudiler, Hristiyanlar ve diğer inkârcıları kapsamaktadır. Haksız yere peygamberlerini ve adaleti emreden bireyleri öldürenler, hem dünyada lanetlenecek hem de ahirette nimetlerden mahrum kalıp cehennemde ebedi kalacaklardır. Taberi, Yahudilerin sabah vakti kırk üç peygamberi şehit ettiklerini, bu peygamberlere tabi olan yüz kadar inanmış kişinin ise onlara nasihat ederek azabı hatırlattıkları için akşam vakti öldürüldüklerini belirten bir rivayeti aktararak, bu ayetin bu olay üzerine indirildiğini ifade etmiştir.¹⁹⁶ Mevdudi, Allah'ın bu ayette inkârcıları alaycı bir üslup ile uyardığını belirtmektedir. Bu uyarı, günümüzde “güzel şeyler” olarak görülen ve eğlence kaynağı haline gelen kötü amellerin sonuçlarına ilişkindir. Böylece inkârcılara bu kötü davranışların neticesinde yaşayacakları azabı haber vermektedir.¹⁹⁷

1.3.6. Melek İnancı

Yahudilikte melekler, Tanrı'ya tabi olan ilahi varlıklar olarak kabul edilir. Tevrat'ta melek kavramı, ilahi varlıklar anlamında “Tanrı'nın oğulları”¹⁹⁸, “kutsallar”, ve “ordular”¹⁹⁹ gibi ifadelerle tanımlanır. Ancak, meleklerin isimleri belirtilmez ve diğer varlıklardan belirgin bir şekilde ayrılmazlar. Örneğin Hacer, bir melekle karşılaşmasına rağmen onu, “Beni gören Rab” olarak anmaktadır.²⁰⁰ Musa, Rabbin meleğini yanan çalıda görmesine rağmen, bu olayda Tanrı ile iletişim kurar.²⁰¹ Bazı

¹⁹⁵ Al-i İmran 3/21; el-Maide 5/70.

¹⁹⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/234.

¹⁹⁷ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/245. İbn-i Kesir'e göre Yahudilerin yaptıkları bu fiiller kibrin ve inadın en şiddetlisidir. İbn- Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/262. Yazır, gerek Yahudi, gerek Hristiyan gerekse ehl-i kitap ve ümmilerden Allah'ın ayetlerine küfredenler, Yahudilerin yaptığı gibi peygamberlerini öldürerek fiili küfürde bulunanlar ve peygamber değilse de insanlar içerisinde onların izini takip edip doğru davranmayı nasihat eden kişileri öldürerek hoşlandıkları küfürlerinin cezası olarak bir azabı Allah onlara müjdelemiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/376. Ateş'e göre Hz. Muhammed'in Hristiyanlarla tartışması üzerine Yahudilerin Hristiyanların yanında taraf oldukları için bu ayet inmiştir. Kurayza oğulları savaşından sonra Medine'de Yahudi kalmamıştır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/427.

¹⁹⁸ Yaratılış 6:2; Eyüp 1:6.

¹⁹⁹ Yaratılış 6:2-4.

²⁰⁰ Yaratılış 16:7,13.

²⁰¹ Mısır'dan Çıkış 3:4-5.

durumlarda melekler, insan olarak tanımlanırken, başka yerlerde aynı figür melek olarak anılmaktadır. Bu durum, meleklerin tanımlanmasında belirsizlikler olduğunu göstermektedir.²⁰²

Yahudiliğe göre melekler, işlevlerine göre iki ana gruba ayrılır. Birinci grup, Tanrı'nın mesajlarını belirli kişilere iletme, kehanetlerde bulunma ve ilahi emirleri yerine getirme gibi görevleri üstlenir; bu gruptaki melekler arasında Gabriel, Mikâil, Uriel ve Rafael ile ölüm meleği öne çıkar. İkinci grup melekler ise Tanrı'nın huzurunda bulunarak onun maiyetini oluşturur. Ayrıca dinî metinlerde günahkâr meleklerin varlığı kabul edilir; bu melekler, Tanrı'nın emirlerini ihlal ettikleri için şeytan olarak değerlendirilir.²⁰³ Yahudilikte Cebrail, Allah'ın mesajını taşıyan “Baş melek” olarak kabul edilmektedir.²⁰⁴

İslam dini meleklerin varlığına inanmanın imanın şartlarından biri olduğunu beyan eder. Nitekim Nisa suresinde “Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse muhakkak sapıklıktadır.”²⁰⁵ buyurularak bu gerçek teyit edilmektedir. İslam inancında Allah ile peygamberi arasında elçiliğin en önemli şekli olan vahyin iletme işi Cebrail'in görevidir.²⁰⁶ Ayrıca Kur'an'da sadece Cebrail'in özelliklerinin anlatıldığı ayetler bulunmaktadır. O, ayetlerde şerefli, çok güçlü, itibarlı, güvenilir, üstün yaratılışa sahip bir melek olarak anlatılmaktadır.²⁰⁷

Kur'an, Cebrail'i önemli bir melek olarak tanıtmaktadır. Ancak Yahudilerin Cebrail'e yönelik düşmanca tutumlarını ve onun hakkında olumsuz ifadeler kullandıklarını açıkça dile getiren anlatımlara da yer vermektedir. Allah, Kur'an'da Cebrail ve Mikâil'e düşman olanların Allah'ın düşmanı olacağını bildirmiştir.²⁰⁸ Taberi, Kur'an'da anlatılan bu olayı şu bilgiyi vererek açıklamıştır: Yahudiler, Hz. Muhammed'in kendilerine doğru yanıt vermesi durumunda ona inanacaklarını ifade ettiler. Hz. Muhammed, sorulan soruya doğru cevap verince “Sana bu bilgileri kim getirdi?” dediler. O da “Cebrail” diye yanıt verince Yahudiler Cebrail'in azap ve şiddet

²⁰² Aydın, *Yahudilik*, 90-91. Geniş bilgi için bk. Ali Erbaş, “Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 113-128.

²⁰³ Aydın, *Yahudilik*, 93. bk. Daniel 8:16; 10-13. Geniş bilgi için bk. Murat Serdar, “Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 227-243.

²⁰⁴ Daniel 8:15-26; 9:20-23; 2. Tarihler 32:21; 2. Krallar 19:35.

²⁰⁵ en-Nisa 4/136; el-Bakara 2/258.

²⁰⁶ eş-Şura 42/51.

²⁰⁷ en-Necm 53/5-6; et-Tekvir 81/19-21.

²⁰⁸ el-Bakara 2/97-98.

getiren bir düşman olduğunu belirttiler. Mikâil'in adını duysalardı, ona iman edeceklerini, çünkü onun bolluk ve rahmet getirdiğini söylediler. Bu olay üzerine bu ayetin indiğini belirten Taberi, Allah'ın, Yahudilerin iddialarını reddetmek için bu iki meleğin ismini özel olarak zikrettiğini belirtmiştir. O, Yahudilerin Hz. Muhammed'i inkâr edip Cebrail'e karşı düşmanlık beslediklerini belirterek bu ayette kınandıklarını vurgulamıştır.²⁰⁹ Mevdudi'ye göre Yahudiler yalnızca Hz. Muhammed ve mü'minler hakkında olumsuz ifadeler kullanmakla kalmamış, aynı zamanda ilahi bir elçi olan Cebrail'e de dil uzatmışlardır. Cebrail, Allah'ın iradesi doğrultusunda Kur'an'ı indirdiği için, ona karşı yapılan eleştiriler, dolaylı olarak Allah'a yönelik bir hakaret olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Cebrail'e yöneltilen olumsuz sözler, Kur'an'ın Tevrat'ın öğretilerini tasdik etmesi gerçeği göz önüne alındığında, aynı zamanda kendi kutsal metinlerine de bir saldırı niteliği taşımaktadır.²¹⁰

1.3.7. Ahiret İnancı

Yahudiliğin temel inanç esaslarından biri de ahiret inancıdır. Ancak Yahudilikte dünyanın sonu ve ahiret inancı ile ilgili hususları ihtiva eden kavramların gerek Tevrat'ta gerekse Tanah'ta özellikle de sürgün öncesi literatürde fazla yer almadığı görülmektedir.²¹¹ Yahudilikte tarih boyunca daima ahiret inancı var olmuştur. Ancak ahiret inancının dile getirilişi ya da anlatım şekli her dönemde farklılaşmıştır.²¹²

²⁰⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/79-81.

²¹⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/98. Kurtubi, Cebrail ve Mikâil'in melekler arasında özel bir öneme sahip olmasının nedenini incelerken, bu iki meleğin isimlerinin öne çıkarılmasının, onların şan ve şerefini yüceltmek amacı taşıdığını belirtmektedir. Ayrıca Yahudilerin "Biz Allah'a ve bütün meleklerle düşmanlık etmiyoruz." şeklindeki iddialarını çürütebilmek için, bu iki meleğin isimlerinin zikredilmesinin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 2/227. Yazır'a göre, bu sözlerin kaynağı Hz. Muhammed değil, doğrudan Allah'tır. Hz. Muhammed, Allah'ın bu vahiylerini insanlara ileten bir araçtır. Cebrail ise, bu mesajları kendi iradesiyle değil, yalnızca Allah'ın izniyle Hz. Muhammed'in kalbine indirmektedir. Dolayısıyla Cebrail'e karşı duyulan düşmanlık, Allah'a, O'nun vahiylerine, tüm kutsal kitaplara ve müminlerin hidayet ve müjdelerine karşı duyulan bir düşmanlık olarak yorumlanmalıdır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/413-414. Ateş ise benzer bir noktayı ele almasına rağmen, Yahudilerin Cebrail'e karşı düşmanlığının daha çok onun Hz. Muhammed'e vahiy getirmesi üzerine yoğunlaştığını öne sürer. Yani Ateş'in yaklaşımı, bu düşmanlığın doğrudan bir sonucu olarak Cebrail'in rolüne odaklanmış olmasıdır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/181.

²¹¹ Salime Leyla Gürkan vd., "Yahudi Kutsal Metinlerinde Gayb İnancı", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları* 6 (11-12 Ekim 2003), 31. Ayrıca bk. Gürkan, *Yahudilik*, 198-212.

²¹² İsmail Taşpınar, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 269.

Yahudilerde ahiret inancı, tarihsel ve kültürel gelişime bağlı olarak farklılık göstermiştir. Babil sürgünü sonrası dönem, Yahudilik açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu döneme ait kutsal metinlerde, hem eski İbrani geleneğine ait Şeol'den (Ölüler diyarı) izlere, hem Babil kültürü ile ortak özellik arz eden “bedenin dirilişine” hem de Yunan kültüründe var olan “ruhun ölümsüzlüğü” temalarına rastlanmıştır.²¹³ Tora'da cennet Aden (Adn) yeryüzündedir. Kötü insanlar ise ölünce Şeol denilen cehenneme gitmektedir.²¹⁴ Yahudilikte Tanrı'nın buyruklarına uymanın karşılığında insanın elde edeceği ödül ile bu kurallara uymadığı takdirde alacağı ceza, bu dünyayla ilişkilidir. Tora'da, söz konusu mükâfat “vaad edilmiş topraklar üzerinde bolluk, bereket ve refah içinde uzun bir yaşam” olarak tanımlanmaktadır. Ceza ise “lanet, kuraklık, yoksulluk ve anavatandan sürgün edilme” biçiminde ifade edilmektedir.²¹⁵ Günümüze değin süregelen bir anlayışla Yahudiler, büyük oranda ana yurtlarından ayrı kalmış olmalarını, Tanrı buyruklarına uymama yaptırımını olarak algılamışlardır.²¹⁶

Farklı kültürlerin etkisiyle, Yahudilerde “Şeol” inancının önemi zamanla azalmış ve ruhun ölümsüzlüğü fikri oluşmuştur. Babil sürgünü sonrasında, Medlerin, İranlıların ve daha sonra İslam'ın etkisiyle, Yahudilikte daha metafizik bir ahiret anlayışı gelişmiştir. İsrailoğulları'nın geçmişteki olumsuz yaşantıları ve farklı kültürlerle etkileşimleri, Yahudilerin geleneksel ruh-beden bütünlüğü inancını değiştirmiştir. Bunun yerine, ruhun ölümsüzlüğü ve dolayısıyla mükâfat ile cezanın ruhla ilişkili olacağı görüşleri toplumda kabul görmüştür.²¹⁷

Kur'an-ı Kerim'de, Yahudiliğin ahiret inancıyla ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetler, genel olarak Yahudilerin İslam ile çelişen ahiret inançları hakkındadır. Ayetlerde, Yahudilerin dünya hayatını ahirete tercih ettikleri,²¹⁸ cennete yalnızca kendilerinin girebileceğine inandıkları²¹⁹ ve cehennemi sadece kısa bir süre yaşayacakları bir yer²²⁰ olarak gördükleri ifade edilmektedir. Ayrıca Kur'an'da

²¹³ İsmail Taşpınar, *Duvarın Öteki Yüzü/Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003), 98.

²¹⁴ Yaratılış 2: 8-14; Yaratılış 37: 35; 42: 38; 44: 29-31.

²¹⁵ Yasa'nın Tekrarı 5: 32-33; 6: 1-3.

²¹⁶ Yusuf Altıntaş, “Yahudilikte Ahiret Anlayışı”, *Din ve Hayat* (Haziran 2012), 37.

²¹⁷ Bayrakdar, *Üç Dinin Tarihi*, 93.

²¹⁸ el-Bakara 2/86.

²¹⁹ el-Bakara 2/111.

²²⁰ el-Bakara 2/80-82.

ölümünden kaçındıkları ve işledikleri kötülükler nedeniyle cehenneme gidecekleri belirtilmektedir.²²¹

Kur'an-ı Kerim'de Allah, ahiret yurdunun yalnızca belirli bir topluluğa ait olduğunu iddia edenlere hitap etmektedir. Bu bağlamda eğer bu iddiaları doğruysa o zaman ölüme talip olmaları gerektiği ifade edilmektedir. Ancak ayet, insanların yaşamaya olan aşırı düşkünlükleri ve uzun bir yaşam istemelerinin azaptan kurtulmalarına bir fayda sağlamayacağını vurgulamakta ve Allah'ın onların eylemlerini tam anlamıyla gördüğünü belirtmektedir.²²²

Taberi, bu konuda şu şekilde bir yorumda bulunmuştur: Eğer ahiret hayatının tüm nimetleri yalnızca Yahudilere ait ise ve bu iddialarında haklıysalar, o zaman Allah'ın onlara daha önce ilettiği “Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz.”²²³ ve “Yahudi ve Hristiyan dışında hiç kimse cennete giremeyecektir.”²²⁴ gibi sözleri nedeniyle Hz. Muhammed'in “Ölümü temenni edin!” çağrısına yanıt vermekten Yahudiler çekinmişlerdir. Zira bu durum, onların ölümü arzuladıklarında yok olma riskini de beraberinde getirmekteydi. Dolayısıyla Allah Hz. Muhammed'e, dünyada hayatı en çok seven ve ölümden en fazla korkan toplumun Yahudiler olduğunu bildirmiştir. Onların her biri bin yıl ömür sürmek ister, ancak uzun ömür onları Allah'ın azabından uzaklaştırmamıştır.²²⁵ Mevdudi, bu ayette Yahudilerin dünya hayatına aşırı bir bağlılık gösterdiklerini vurgulayarak, ahiret ve ölüm düşüncesinin bile onları büyük bir korkuya sürüklediğini ifade etmektedir. Onun görüşüne göre, bu bireyler sürdürdükleri yaşamın niteliğini sorgulamaksızın yaşamaya devam etmek istemektedirler. Bu bağlamda iyi ya da kötü bir yaşam sürmeleri onlar için önemli bir mesele değildir.²²⁶

Yahudi inancında cehennem, yalnızca bir ceza yeri olarak değil aynı zamanda bir arınma mekânı olarak görülmektedir. Bu inanca göre günahkâr bireyler ve günahıyla sevabı eşit olanlar cehennemde on bir ay süresince arındıktan sonra cennete girmeye hak kazanacaklardır.²²⁷ Ancak Kur'an, onların sayılı günler dışında

²²¹ el-Bakara 2/94.

²²² el-Bakara 2/94, 96

²²³ el-Maide 5/18.

²²⁴ el-Bakara 2/111

²²⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/79.

²²⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/96, 98.

²²⁷ Harman, “Yahudilik/İnanç Esasları”, 43/201-207.

kendilerine asla ateşin dokunmayacağı görüşünü reddetmekte ve günahkâr Yahudilerin cehennemde kalacakları süreyi yalanlamaktadır.²²⁸ Taberi, Yahudilerin, kendilerine yalnızca belirli birkaç gün dışında ateşin asla dokunmayacağına dair iddialarını, “Buzağıya taptığımız kırk günlük süreden fazla ateşe girmeyeceğiz!” ifadesiyle desteklediklerini belirtmektedir. Bu bağlamda onların bu konuda Allah’tan bir söz alıp almadıklarını ispatlamak için deliller sunmaları gerektiği yönünde bir anlayış geliştirmiştir.²²⁹ Mevdudi’ye göre, Yahudi halkı ve din adamları arasında, yanlış inançlarına ve kötü davranışlarına rağmen yalnızca Yahudi kimlikleri nedeniyle cehenneme atılmayacakları yönünde yaygın bir kanaat mevcuttu. Bu bireyler, azaba uğrayacaklarsa bile bunun yalnızca birkaç gün süreceğine ve sonrasında cennete gireceklerine inanarak kendilerini yanıltmışlardır.²³⁰

Yahudiler kendilerini Allah’ın oğulları ve sevgilileri olarak gördükleri için cennetin de onlara ait olduğunu, başkalarının cennete giremeyeceğini iddia etmişlerdir.²³¹ Bu konuyla ilgili Allah, Kur’an’da şöyle buyurmuştur: “Onlar, ‘Yahudi veya Hristiyan olanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek.’ dediler. Bu onların kuruntusudur. De ki: ‘Eğer sözünüzde doğru iseniz kesin kanıtınızı getirin.’”²³²

Taberi’ye göre Yahudiler de Hristiyanlar da kendilerinin dışında başkalarının cennete giremeyeceğini söylemiştir. Taberi, bu durumun onların kendi kuruntuları olduğunu ifade etmiştir. Onların iddiaları doğru ise belge ve delilleri ortaya koymaları

²²⁸ el-Bakara 2/80

²²⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/68.

²³⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/90. İbn-i Kesir, Yahudilerin kendilerine atfettikleri bu iddiayı dile getirerek “sayılı günler” ifadesinin kırk gün olarak belirlendiğini açıklamaktadır. Bu süre onların buzağıya tapma dönemini işaret etmektedir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/64. Yazır’a göre, bir kişinin günahları içini, dışını, kalbini ve tüm organlarını kapladığında ve bu günahları alışkanlık haline getirip helal olarak değerlendirmeye başladığında, o kişi cehennemde sürekli kalma riskiyle karşı karşıya kalır. Bu durum Yahudilerin öne sürdüğü gibi yedi gün veya kırk gün cehenneme girmesi ve ardından cezasını çekmesi şeklinde değildir; bu kişiler, ateşten asla çıkamayacaklardır. Ancak günahı günah olarak kabul eden ve kalbinde en azından bir miktar imanı barındıranlar için, cehennemde belirli bir süre kalmaları mümkündür. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/383.

²³¹ Süleyman Ateş, “Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir”, *İslami Araştırmalar* 1 (Ocak 1983), 3/7-24; Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 107-108. Baki Adam, “Yahudiliğin Hristiyanlara ve İslam’a Bakışı” adlı makalesinde şu bilgiyi vermiştir: Yahudiler, ırken Yahudi olmayan kimselerin Yahudi olmalarına engel olmamaktadır. Onlar, misyonerlik yapıp onların Yahudi olmaları için de çaba harcamamaktadır. Yahudiler, Hz. İbrahim’in kanunlarına uymakla sorumlu tutulmuşlardır. Yahudi olmayanların ise tüm dünyanın düzenini sağlayacak olan Hz. Nuh’un kanunlarına uyarak kurtuluşa erebileceklerini söylemişlerdir. Hristiyanlar ve Müslümanlar da bu kurtuluşa erecek dinler arasında görülmektedir. Bu bilgi için bk. Baki Adam, “Yahudiliğin Hristiyanlığa ve İslam’a Bakışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları* 1 (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1996), 173.

²³² el-Bakara 2/111.

gerektiğini belirtmiştir.²³³ Bu hususla ilgili Mevdudi ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Yahudiler, iman ve amelleri ne olursa olsun ebedi kurtuluşun kendi tekellerinde olduğunu düşünmüşlerdir. Kendilerinin Allah ile özel bir ilişkileri olduğunu, her neye inanıyorlarsa inansınlar İsrailoğulları'ndan olmaları nedeniyle cennete gireceklerine diğer insanların ise cehenneme gideceklerine inanmışlardır. Allah, Yahudilerin bu konudaki yanlış düşüncelerini ortadan kaldırmak için Bakara suresinin 62. ayeti delil göstermiştir. Allah, ebedi kurtuluşun kişinin bir gruba mensup olmasına değil imanına ve yaptığı salih amellere baktığını bildirmiştir.²³⁴

1.4. Temel İbadet Esasları ve Eleştirilen Yönleri

Yahudilikte oldukça önemli görülen ve hayatın ayrılmaz bir parçası olan ibadet, Tanrı'ya itaattir. Yahve'nin ismini zikretmek ibadetin en temel unsuru sayılmıştır. Yahudilikte ibadet, kutsal yerde yapılan faaliyet ve davranışları ifade etmekle birlikte bütün hayatı kapsayan bir dindarlık olarak telakki edilmiştir.²³⁵

Yahudilerde ibadetlerin temelini oluşturan inançlar, ahid sandığı, kohenlik, yıllık dinî bayramların takvimi ve değişik kurban çeşitleri gibi ritüeller Hz. Musa'ya dayanmaktadır. İbadetlerin Hz. Musa'dan kalma yapısı farklı kültürlerin de etkisiyle zamanla değişime uğramıştır.²³⁶ Yahudilikte çok önemli olan kurban ibadetinin yerini günde üç vakit sabah, öğle ve akşam vakitlerinde yapılan ibadetler ve Şabat gününde yapılmakta olan dualar almıştır. İbadetlerin gerçekleştirilmesi için mukaddes bir

²³³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/91.

²³⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/83. Bu konuyla ilgili İbn-i Kesir, Yahudi ve Hristiyanların kendi durumlarıyla övünüp her bir grubun sadece kendilerinin cennete gireceğini iddia ettiklerini belirtmiştir. Ona göre Yahudi ve Hristiyanlar orada belirli birkaç gün ateşte kalıp sonra cennete taşınacaklarına inanmaktadır. Allah ise bu durumu reddedip bu durumun onların birer kuruntuları olduğunu söylemiştir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/87. Yazır'a göre cennet ne Yahudilere ne de Hristiyanlara aittir. Her kim nefsini şirk ve şirke ait belirtilerden uzak tutarsa, Allah'ı bir kabul edip yaptığı işlerde muhsin olursa bu kimseler cennettir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/440. Ateş'e göre kitap ehlinde her biri kendi yolunun en doğru yol olduğunu iddia edip her biri cenneti yalnız kendisine mahsus görmüştür. Onlar Allah'ın rahmetini böyle daraltarak atalarının dinine körü körüne bağlanan ümmi müşriklerin seviyesine inmiştir. Yahudiler, kendilerinin dışındakileri küçümsemiştir. Ateş, Allah'ın rahmetinin herhangi bir zümreye, topluma, mezhebe mahsus olmadığını bütün yarattıklarını kapsadığını belirtmiştir. Ona göre cennet ne Yahudilerin ne de Hristiyanların elinde olan bir şey değildir. Cennet, Allah'ın elindedir. Allah, ancak kendisine tam bir samimiyetle teslim olanlara cenneti vadetmiştir. Ateş, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, 1/197.

²³⁵ Adem Özen, *Yahudilikte İbadet* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 36.

²³⁶ Özen, *Yahudilikte İbadet*, 37. Geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "Mabed ve İbadet", *Kur'an'da Yahudiler*, ed. Ömer Faruk Harman (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 313-342; Gürkan, *Yahudilik*, 271-302.

mekâna ihtiyaç duyulmamaktadır. İbadetler sinagog veya evde yapılabilir. Bu nedenle pek çok Yahudi, genellikle hafta içi ibadetlerini evde yapmakta, Şabat ve bayram ibadetlerinde ise sinagoga gitmektedir.²³⁷ Yahudilikte cemaatle yapılan dua daha önemli olup Yahudilerin dinî hayatında merkezi bir yere sahiptir. Sinagogta yapılan topluca dualarla kişiye, Yahudi kardeşliğinin veya İsrail ulusunun bir üyesi olmanın bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır.²³⁸

Yahudiler haftalık bayram olarak cumartesi günleri Şabat'ı kutlamaktadırlar. Şabat, Yahudiliğin en önemli temel taşıdır ve tarih boyu Yahudi yaşamının merkezini oluşturmaktadır. Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattığı ve yedinci gün dinlendiği kabul edilmiştir. Yahudilikte Şabat, kişinin dinlendiği, ruhunu yücelttiği, Tanrı'ya yaklaştığı bir gün olup sadece bir tatil ve dinlenme günü olarak algılanmamalıdır.²³⁹ Yahudiler tarafından haftalık bayram olarak Şabat dışında yıllık olarak; yılbaşı manasına gelen Roş ha-Şana, Kefaret günü anlamındaki Yom Kipur, hac bayramları olarak kabul edilen Pesah (Mayasız Ekmek Bayramı), Şavuot (Haftalar Bayramı) ve Sukot (Çardaklar Bayramı) bayramları da kutlanmaktadır. Bunların dışında da kutladıkları birçok bayram bulunmaktadır.²⁴⁰

Cumartesi Yasağını Çiğnemeleri ve Maymuna dönüşmeleri

Kur'an'da "sebt" terimiyle anılan Şabat, Yahudilerin kutsal günü olarak önemli bir yere sahiptir. Tanrı'nın evreni yaratmasının ardından bu günde dinlendiği²⁴¹ ve İsrailoğulları'nı Mısır'dan kurtarmasının hatırasının yaşatılması amacıyla bu günün anılması talep edilmiştir. Şabat, Yahudiler için iş yapmaktan kaçınılan bir gün olup bu günde çalışmanın yasak olduğu kabul edilir. Tanrı, Tevrat'ta İsrailoğulları'na Sebt günlerine kesinlikle riayet etmeleri gerektiğini bildirmekte ve bu kurallara uymadıkları takdirde ölümle cezalandırılacaklarını belirtmektedir. Ayrıca Sebt gününün nesiller boyunca kalıcı bir antlaşma olarak korunması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁴² Yahudi

²³⁷ Mehmet Katar, "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları", *Dinî Araştırmalar* 1 (Mayıs 1998), 69-70.

²³⁸ Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 156; Cohn-Sherbok, *Judaism History, Belief and Practice*, 488-564; Jacob Neusner et al., *Judaism and İslam in Practice* (New York: Routledge, 2000), 11-56.

²³⁹ Suzan Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler/Dinsel Bayramlar-Dinsel Kavramlar-Dinsel Gereçler* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. , 1996), 180.

²⁴⁰ Özen, *Yahudilikte İbadet*, 201-213.

²⁴¹ Yaratılış 2:1-3.

²⁴² Mısır'dan Çıkış 20:8-11; 23:12-13; 31:12-16; 35:2-3. Ayrıca İsrailoğulları'nın Şabat gününü ihlal etmeleri ile ilgili bk. Yeremya 17:21-27; Hezekiel 10:18-24. Şabat gününde hiçbir iş yapılmamasının gerekçesi Tanrı'nın dinlendiği bir gün olması ve İsrailoğulları'nın da bunu örnek

din bilginleri, bu kutsal günde yapılması yasak olan otuz dokuz farklı eylemi tanımlamaktadır.²⁴³

Kur'an'da belirtildiği üzere Cumartesi, yalnızca bu konuda karşıt görüşler ortaya koyanlara farz kılınmıştır. Allah, onların arasında ihtilafa düştükleri konular hakkında kıyamet günü kesin bir hüküm vereceğini bildirmiştir.²⁴⁴ Ayrıca onların Cumartesi yasağına tabi tutuldukları, bu yasakları ihlal ettikleri için de maymunlara dönüştürüldükleri vurgulanmaktadır.²⁴⁵ Taberi'ye göre, Cumartesi gününe saygı gösterme yükümlülüğü yalnızca bu gün hakkında ihtilafa düşen Yahudiler için zorunlu kılınmıştır. Zira, kendilerinin saygı göstermesi gereken gün Cuma olmasına rağmen onlar Cumartesi'yi tercih etmişlerdir.²⁴⁶ Ayrıca Taberi, bu konu üzerine yaptığı başka bir yorumda, Allah'ın İsrailoğulları'nı imtihan ettiğini ifade etmektedir. Onların Cumartesi günü emrine karşı gelerek avlanma cüretinde bulunmaları sonucunda lanetli maymunlara dönüştürüldüklerini belirtmiştir. Taberi'ye göre bu dönüşüm, geçmişteki suçlarının bir cezası olmanın yanı sıra ileride aynı emre muhalefet edecek olanlar için de bir ibret kaynağı teşkil etmektedir.²⁴⁷ Mevdudi, Cumartesi günüyle ilgili kısıtlamaların yalnızca Yahudilere özgü olduğunu ve Hz. İbrahim'in diniyle ilişkilendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, İsrailoğulları dinî ve ahlaki açıdan bozulduğunda bu yasağa karşı gelmeye başlamışlar ve Cumartesi günü iş yapma eylemine yönelmişlerdir. Bu durum sonucunda Allah, onları maymunlara dönüştürmüştür. Mevdudi, bu dönüşümün fiziksel bir değişim olduğunu, ancak azabın en ağırını deneyimlemeleri için zihinlerinin insan olarak bırakıldığını vurgulamaktadır.²⁴⁸

almalarıdır. Diğer gerekçe ise Tanrı'nın onları Mısır'daki kölelikten kurtarması gibi, İsraililer de o gün çalışmayarak ve başkasını çalıştırmayarak kendi kölelerinin dinlenmesini sağlayacaktır. Bu bilgi için bk. *Açıklamalı Kutsal Kitap*, 114.

²⁴³ Aydın, *Yahudilik*, 114-115.

²⁴⁴ en-Nahl 16/124.

²⁴⁵ el-Bakara 2/65; en-Nisa 4/47, 154; el-Araf 7/163.

²⁴⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 3/1188.

²⁴⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/58.

²⁴⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 3/69; 1/84. Yazır, isyankâr Yahudilerin gerçekten maymuna dönüştürülüp dönüştürülmediği sorusunu ele alırken birçok müfessirin zahiri manada tam anlamıyla bir maymun haline gelmek olarak ifade ettiğini belirtmektedir. Ancak Yazır, bu olayın sembolik bir anlam taşıdığını ve manevi bir değişimi temsil ettiğini vurgulayarak çağımızdaki anlayışa daha uygun bir yorum olduğunu belirtmektedir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/370. Ateş'e göre maymun taklitçidir, düşünce ile hareket etmez. Ona göre bu insanlar, görünüşte olmasa bile maymun ahlakına bürünmüş ve süründürülmüş ve insanlara ibret olmuşlardır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/162.

1.5. Yahudilere Verilen Nimetler

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, insanlara ders vermek amacıyla Yahudilerin yapıp ettiklerini bize bildirmiştir. Kur'an'da Yahudilerin kendilerine verilen nimetlere uygun davranmadıkları, taşkınlık yaptıkları için verilen bu nimetlerin Allah tarafından ellerinden alındığı aktarılmıştır. Kur'an-ı Kerim, İsrailoğulları'nın tarihsel geçmişine dair bütüncül bir yaklaşım sergileyerek onların yalnızca olumsuz özelliklerini değil aynı zamanda kendilerine bahşedilen nimetler, âlemlere üstün kılınmaları, ilme erişmeleri ve kutsal kitaplara sahip olmaları gibi olumlu yönlerini de ele almaktadır.²⁴⁹ Bunun dışında Kur'an'da, Allah'ın İsrailoğulları'na sunduğu pek çok nimet detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu nimetler arasında, Firavun'un erkek çocuklarını öldürdüğü bir dönemde peygamberleri Hz. Musa'nın kurtarılması,²⁵⁰ ardından Firavun'un denizde boğulması²⁵¹ gibi olaylar yer almaktadır. Ayrıca Hz. Musa'nın Allah ile konuşmak üzere gittiği kırk günlük süreçte kavminin altın buzağı yaparak buna tapmalarına rağmen, Allah'ın onları affetmesi²⁵² ve bu süreçte Allah'ı görme arzusunun bile geri çevrilmemesi²⁵³ gibi durumlar da vurgulanmaktadır. Ayrıca onlara çölde Allah'ın bahşettiği kudret helvası ve bildiricin eti gibi nimetler de hatırlatılmaktadır.²⁵⁴ Bu bölümde Yahudilere verilen nimetlere ve onların müsbet özelliklerine yer verilecektir.

1.5.1. Âlemlere Üstün Kılınmaları

İsrailoğulları, geçmişte birçok nimete mazhar olmuştur. Yaşadıkları çağda sahip oldukları nimetlerden dolayı İsrailoğulları, Allah tarafından diğer toplumlardan üstün kılınmıştır. İçlerinden peygamberler çıkması, çağlarının yöneticileri olmaları, Hz. Yusuf zamanında ve sonrasında Mısır'da büyük bir siyasal güce sahip olmaları, şeref ve üstünlükleri, Hz. Musa'nın onları esaretten kurtarması gibi onlara verilen nimetler Kur'an'da sıralanmıştır. Ayrıca onlara kitap, hüküm verilmesi, temiz ve güzel

²⁴⁹ Yahudilerin inanç ve ahlaki bozulmaları ile müspet özellikleriyle ilgili bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış", *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları* 4 (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004), 122-123; bk. el-Bakara 2/40, 42, 47; el-Araf 7/140.

²⁵⁰ el-Bakara 2/49; İbrahim 14/6; el-Kasas 28/4.

²⁵¹ el-Bakara 2/50; el-Araf 7/138.

²⁵² el-Bakara 2/51-52; en-Nisa 4/153.

²⁵³ el-Bakara 2/55-56; en-Nisa 4/153.

²⁵⁴ el-Bakara 2/57; el-Araf 7/160; Taha 20/80.

şeylerden rızıklandırılmaları da onlara verilen nimetlerdendir.²⁵⁵ İsrailoğulları'nın kendilerine verilen nimetlerle ilgili olarak "İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi" başlığında bu konuyla ilgili ayetlere ve müfessirlerin yorumlarına yer vermiştik. Burada bu konuya ayrıca değinilmeyecektir.

1.5.2. Yiyeceklere Mazhar Olmaları

Tevrat'ta Musa'nın, İsrailoğulları'nı Mısır'daki Firavun zulmünden ve esaret hayatından kurtardıktan sonra Sina Çölü'ne ulaştıkları, bu süreçte İsrailoğulları'nın çölde karşılaştıkları her zorlukta Musa ve Harun'a şikâyetle bulundukları anlatılmaktadır. Onlar, "Keşke Rabbimiz bizi Mısır'dayken öldürseydi; en azından orada et kazanlarının başında oturup doyasıya yiyebilirdik. Ancak siz, bu topluluğu açlıktan öldürmek amacıyla bizi bu çöle getirdiniz." şeklinde yakınmalarda bulunmuşlardır.²⁵⁶ Bunun üzerine Tanrı, Musa'ya, "Sizin için gökten ekmek göndereceğim. Halk, her gün gidip günlük ekmeğini toplayacak ve benim emirlerime uyup uymadıklarını görmek için onları deneyeceğim." diyerek onlara akşam bıldırcın, gündüz ise man (ekmek) gönderdi.²⁵⁷

Kur'an'da, Allah'ın İsrailoğulları'na sunduğu pek çok nimet detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da İsrailoğulları'na bahşedilen yiyeceklerden de bahsedilmektedir. Kur'an'da, İsrailoğulları'na sunulan nimetler arasında şunlar yer almaktadır: Bulutlarla gölgelenmeleri, kudret helvası ve bıldırcın gönderilmesi, çölde kalan İsrailoğulları'nın su talep etmeleri üzerine Hz. Musa'nın asasını taşa vurarak su çıkarması.²⁵⁸ Taberi'ye göre İsrailoğulları çölde bulunduğu sırada Allah, onlara gölge sağlayan bulutlar göndermiştir. Bunun yanı sıra ağacın üzerine konan baldan daha tatlı olan kudret helvası ile güvercine benzeyen bıldırcın kuşunu da onlara bahşetmiştir. Bu nimetler, onların ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara olan ilahi ikramı göstermek

²⁵⁵ Harman, "İslam Kaynaklarında Yahudilik", 43/220-226. bk. el-Bakara 2/40, 47, 49, 50, 122; el-Maide 5/20; İbrahim 14/6.

²⁵⁶ Mısır'dan Çıkış 16; 17:3; Çölde Sayım 14:2; 16:11-41.

²⁵⁷ Mısır'dan Çıkış 16:4; 13-15. Man, Tanrı'nın çölde kendi halkına lütfettiği olağandışı bir yiyecektir. İbranice "man" kelimesinin manası "bu ne?" dir. Bu da o halkın daha önce böyle bir yiyecekle karşılaşmadıklarını ve başka halkların farklı zamanlarda tecrübe etmedikleri bir yiyecek olduğunu ispatlamaktadır. Bu bilgi için bk. *Açıklamalı Kutsal Kitap*, 109. Ayrıca "man", kişniş tohumuna benzeyen, görünüşü reçine gibi olan, gece çiy düşerken man da birlikte düşen bir yiyecektir. Halk onu toplar, değirmende öğütür, pide yaparmış. Bu bilgi için bk. Çölde Sayım 11:7-9.

²⁵⁸ el-Bakara 2/57; el-Araf 7/160; Taha 20/80.

amacıyla verilmiştir.²⁵⁹ Mevdudi'ye göre, İsrailoğulları Sina Çölü'ne geldiklerinde başlarını sokabilecekleri bir barınakları yoktu. Bu durumu göz önünde bulunduran Allah, onları güneşin yakıcı sıcağından korumak için bulutlar gönderdi. Ayrıca, verimsiz arazide beslenmelerini sağlamak amacıyla çeşitli nimetler de ihsan etti. Man (kudret helvası) gökten çiğ damlası gibi yağarken, bıldırcına benzeyen selva kuşları da binlercesiyle uçuyordu. Böylece İsrailoğulları kırk yıl boyunca bu bol nimetlerle açlık ve kıtlık çekmeden beslenme imkânına sahip oldular.²⁶⁰

Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğulları'na yalnızca yiyecek değil, su da sunulduğu ifade edilmektedir. Allah, İsrailoğulları'nı on iki topluluğa ayırarak, ihtiyaç duyduklarında Hz. Musa'ya "Asanı taşa vur!" şeklinde bir vahiyde bulunmuştur. Bunun sonucunda taştan on iki su kaynağı fışkırmış ve her kabile içme suyu için belirli bir yer edinmiştir. Bu nimetler, kendilerine verilen rızıkların temizlerinden yararlanmaları için bir fırsat olmuştur. Ancak, ayette nankörlükleriyle aslında kendilerine zarar verdikleri belirtilmektedir.²⁶¹ Taberi, ilgili ayette İsrailoğulları'nın dinî konularda ihtilafa düştükleri için on iki gruba ayırdıklarını ve böylece on iki ümmet oluşturduklarını ifade etmektedir. Sina Çölü'nde iken, su talep ettiklerinde Hz. Musa'nın asasını taşa vurması sonucunda on iki pınarın fışkırması ve her kabilenin kendi su kaynağını belirlemesi, onlara sunulan önemli nimetler arasında yer almaktadır. Bu olay, Allah'ın onlara sağladığı ikramların bir göstergesidir.²⁶² Mevdudi, İsrailoğulları'nın on iki topluluğa ayrılmasının bir teşkilatlanma süreci olduğunu belirtmekte ve bunun Allah'ın onlara sunduğu en büyük lütuflardan biri olduğunu vurgulamaktadır. İlgili ayette, bu ayrılışın yanı sıra üç önemli nimetten daha bahsedilmektedir: Sina Yarımadası'nda su ihtiyaçlarının karşılanması, çölün kavurucu sıcağında bulutların sağladığı gölgelik ve beslenmeleri için kudret helvası ile bıldırcın eti gibi yiyeceklerin gönderilmesi. Mevdudi'ye göre, bu hayati düzenlemeler

²⁵⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/52.

²⁶⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/77. Süleyman Ateş de "man"ı zahmet çekmeden verilen yiyecek ve içecek olarak belirtmekte ve tek bir çeşit gıda olmadığını da bildirmektedir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/153.

²⁶¹ el-Araf 7/160.

²⁶² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 4/134-135.

gerçekleştirilmemiş olsaydı, yaklaşık iki milyon kişiden oluşan bu büyük topluluk, sıcaklık, açlık ve susuzluk nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı.²⁶³

İsrailoğulları, Hz. Musa'ya man ve selva dışında başka yiyecekler yemek istediklerini, artık bu duruma dayanamayacaklarını belirterek, Allah'a dua etmelerini ve kendilerine toprağın ürünlerinden, sebze, kabak, sarımsak, mercimek ve soğandan vermesini istemişlerdir. Hz. Musa, bu isteğin iyiyi kötü ile değiştirmek anlamına geldiğini vurgulayarak, onlara istediklerinin bulunduğu bir şehre inmelerini tavsiye etmiştir. Ancak bu talep, onların zillet ve yoksulluğa mahkûm olmalarına ve Allah'ın gazabını üzerlerine çekmelerine yol açmıştır. Bu durum, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberlerini öldürmeleri ve isyanları sonucunda ortaya çıkmıştır.²⁶⁴ Ayetin ifade ettiği bu durumu Taberi, şu şekilde değerlendirmiştir: Onların bu talebi üzerine Hz. Musa, Allah'ın kendilerine bahsettiği, değeri son derece yüksek olan kudret helvası ve bıldırcın yerine, değeri çok düşük ve önemsiz olan şeylerle değiştirmek istediklerini belirtmiştir. Bunun sonucunda bu toplum zillet, aşağılık ve miskinlik içinde yaşamaya mahkûm olmuştur.²⁶⁵ Mevdudi, bu ayetin “Size verilen man ve selva ile tatmin olmayıp yeri sabanla kazmak zorunda kalacağınız şeyler istiyorsunuz.” şeklinde bir anlam taşımadığını savunmaktadır. Ona göre ayetin asıl anlamı; siz, çölde kalmanın asıl amacı olan kalplerinizin temizlenmesi ve dünyanın önderleri olmaya hazırlanmanız hedefini unutuyorsunuz. Bunun yerine arzularınızın peşinden koşuyor ve bunları bir süre olsun terk etmiyorsunuz şeklindedir.²⁶⁶

²⁶³ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/104. Yazır'a göre İsrailoğulları kendilerine sunulan bu nimetleri temiz temiz, taze taze yenin denildiği halde toplayıp biriktirmeye başlamışlar bunun üzerine nimet kesilmiş, zaruret içinde kalmışlardır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/356.

²⁶⁴ el-Bakara 2/61. Karşılaştırmak için bk. “Yabancılar, başka yiyeceklerle özlem duyarak eski hayatlarında yedikleri yiyecekleri hatırladıklarını ifade ederek ‘Man’ dan başka bir şey yediğimizi yok, yemek yeme isteğimizi yitirdik’ demişlerdir.” Çölde Sayım 11:4-9.

²⁶⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/55.

²⁶⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/80. İbn-i Kesir'in görüşlerine göre Allah, bir zamanlar onlara tatlı, faydalı ve sindirimi kolay olan man ve bıldırcın göndermiştir. Ancak bu insanlar, bu nimetin değerini bilmeyerek şımarıklık yapmış ve daha düşük kalitedeki ürünlerle bu ikramları değiştirmek istemişlerdir. Bunun üzerine bu insanlar sürekli bir aşağılanma durumu ile karşı karşıya kalacak ve bu nitelikler, onlara kalıcı bir damga gibi vurulacaktır. İbn- Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/53. Yazır'a göre İsrailoğulları, nimetlerin yokluğunda yaşadıkları ızdırapları unutmadan, “Rabbimiz” demek yerine “Rabbin” şeklinde bir ifade kullanarak imansızlık sergilediklerini belirtmektedir. Ayrıca, İsrailoğulları'nın Mısır'da yaşadıkları sefaletin ardından özgürlük arayışında olmalarına rağmen, hürriyetin değerini kavrayamadıkları için bir tür esareti arzuladıkları görülmektedir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/362. Ateş ise tek tip yemeğe tahammül edemeyen İsrailoğulları'nın, her yerde bulabilecekleri basit şeyleri, kendilerine bahşedilen nimetlerle eşdeğer görmeleri nedeniyle kınandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda İsrailoğulları'na “Şu şehre girin” talimatı verilmiştir. Ateş'e göre, burayı terk edenler sapkınlığa düşmüş, Allah'ın azabına maruz kalmış ve alçaklık ve

Hız. Musa, peygamberlik görevi boyunca İsrailoğulları'nın bazı olumsuz karakteristik özelliklerini düzeltmeye çalışmıştır. İsrailoğulları'nın, kısa vadeli, dünyevi çıkarlar peşinde koşmaları, yalnızca bir peygamberin baskısıyla veya başlarına bir bela geldiğinde doğru yola dönmeleri, aşırılıklara kaçmaları gibi huyları, Allah tarafından cezalandırılmalarına sebep olmuştur. O, kavminin bu olumsuz eğilimlerini düzeltmek için yoğun çaba sarf etmiş, ancak onların inadı ve itaatsizliği sebebiyle hedefine tam olarak ulaşamamıştır.²⁶⁷ Bu çerçevede Allah, onlara bazı yiyecekleri haram kılmıştır. Özellikle tırnaklı hayvanların yanı sıra sığır ve koyunun belirli iç yağları da yasaklanmıştır. Bu durum onların taşkınlıkları nedeniyle bir ceza olarak verilmiştir.²⁶⁸

Yahudilikte yiyecek ve içecek yasakları inananların yaşamlarında önemli bir yer tutar ve bu kısıtlamalar kutsal metinlerde belirtilmektedir. Bunlar doğrudan şeriat hükümleri kavramıyla ilişkilendirilmektedir. İbranicede nelerin yenip nelerin yenilmeyeceği ile ilgili “uygun olma” anlamına gelen kaşrut kelimesi kullanılır. Bundan türetilen koşer “helal yiyecek” demektir. Etleri helal olan hayvanlar temiz, yasak olan hayvanlar murdar ve iğrençtir.²⁶⁹

Yahudilerde yiyecek ve içeceklerdeki kurallar insana fiziki olarak birtakım faydalar sağlasa da asıl yararı ruhidir. Bu sayede koşer kurallarına uyan bir Yahudi, Tanrı ile kenetlenir. Yahudi milletin kutsal misyonunu yerine getirmiş olur. Bu misyonu yerine getirmenin şartı da bazı yiyecek ve içeceklerden uzak durmakla mümkündür. Ayrıca bu durum, Tanrı'nın kutsal bir topluluk oluşturma çabasına da dayanmaktadır. Bu kurallara uyan bir kişi aynı zamanda sevap kazanmış olur.²⁷⁰

Yahudilikte hangi yiyeceklerin yenip hangi yiyeceklerin yenilmeyeceği ile ilgili hususlar detaylı bir şekilde anlatılmıştır.²⁷¹ Yahudilerle Müslümanların yeme içme konusunda birçok benzerlikleri bulunmaktadır. Kan, her iki dinde de haramdır

yoksulluk altında yaşamaya mahkûm olmuşlar, ayrıca ağır vergilerle ezilmişlerdir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/157.

²⁶⁷ Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 231-232.

²⁶⁸ el-En'am 6/146. Yahudilere yasaklanan yiyecek ve içecekler konusuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ali Osman Kurt, “Yahudilikte Koşer ve Koşer Ekonomisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2010), 14/104-149.

²⁶⁹ Kürşat Demirci, “Yiyecek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43/557. Ayrıca bk. Gürkan, *Yahudilik*, 257-269.

²⁷⁰ Sami Kılıç, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler* (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011), 31.

²⁷¹ Yaratılış 9:3; Yasa'nın Tekrarı 14:21; Levililer 14. ve Yasa'nın Tekrarı 14.

ancak; Müslümanlardan farklı olarak Yahudiler kanı, etten tamamen arındırmaktadır. Yahudilerde yemek yeme, yemeğin hazırlanması, kullanılan kaplar da belli usullere tabidir. Sütü ve etli yiyecekler birbiriyle karıştırılmamalıdır. Yemek kapları, aletleri koşer olmalıdır.²⁷²

Yahudileri diğer milletlerden ayıran temel özelliklerinden biri de yiyeceklerle ilgili emirlerdir. Yahudilere bazı yiyecekler yasaktır. İzin verilenler bile belli usullere tabidir.²⁷³ Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin kendilerine bazı yiyecekleri haram kıldığı ifade edilmiştir. Yahudilerin kendilerine haram kıldığı yiyecekler hususuyla ilgili olarak Allah Kur'an'da şöyle buyurmuştur: “Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceklerin her türlü İsrailoğulları'na helal idi. De ki: Doğru söylüyorsanız, Tevrat'ı getirip okuyun.”²⁷⁴

Bu konuyla ilgili olarak Taberi, tefsirinde şu bilgiyi aktarmıştır: Rivayete göre Yakup Peygamber ağır bir hastalığa yakalanmış ve iyileşirse en çok sevdiği yiyecek ve içecekleri kendisine yasaklamayı adamıştır. Allah ona şifa verince deve sütü ve etini kendisine haram kılmıştır. Evlatları da onun bu yolunu izlemiş ve aynı şekilde bu yiyecekleri haram kılmışlardır. Ancak bu yasakla ilgili ne kitapta ne de vahiyde bir bilgi bulunmamaktadır. Taberi, Yahudilerin Allah tarafından bazı yiyecek ve içeceklerin haram kılındığına dair iddialarının doğru olup olmadığını Tevrat'ı getirip okuyarak sorgulamalarını önermiştir. Böylece Allah'a karşı işledikleri yanlış sözler ve yalanlar açığa çıkacaktır.²⁷⁵ Aynı ayeti Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: İsrail kelimesi İsrailoğulları'nı kastediyorsa onlar Tevrat'ın indirilmesinden önce, geleneksel olarak yasak olan bazı şeyleri kendilerine haram kılmışlardır. Ona göre, eğer kelime Hz. Yakup'u kastediyorsa o zaman onun bazı şeyleri sevmediği için veya bazı hastalıklara neden olduklarından dolayı yemediği anlaşılır. Böylece onun soyundan gelenlerin bunları kendilerine yasak kabul ettikleri anlaşılır. Tevrat'ta devenin, yabani tavşanın vs. haram olduğunu bildiren hükmün olmaması da sonradan

²⁷² Demirci, “Yiyecek”, 43/557. Geniş bilgi için bk. Kurt, “Yahudilikte Koşer ve Koşer Ekonomisi”, 104-149.

²⁷³ Aydın, *Yahudilik*, 139. Başlangıçta bütün insanların vejetaryen olduğu belirtilmiştir. Nuh tufanından sonra Nuh ve ailesine et yemelerine izin verilmiştir. Bu bilgi için bk. Yaratılış 1:29; 9:3-4. Buna rağmen et yeme hususunda birçok kuralları vardır.

²⁷⁴ Al-i İmran 3/93.

²⁷⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/271.

Yahudi bilginleri tarafından bu yasakların Tevrat'a sokulduklarını göstermiştir. Mevdudi ikinci ihtimali daha kuvvetli saymıştır.²⁷⁶

Bu konuyla ilgili Taberi, şu açıklamayı yapmıştır: Yahudilere tınakları yarık olmayan deve, deve kuşu ve kaz gibi hayvanlar haram kılınmıştır. Onlara sığır ve davarın iç yağları da haram kılınmıştır. Yahudiler; peygamberleri öldürmek, insanların mallarını haksız ve batıl sebeplerle yemek gibi yaptıkları zulüm ve düşmanlık sebebiyle bu nimetler onlara haram kılınmıştır. Hz. Yakup'un kendine yasakladığı şeyler için Yahudilerin "Biz de ona uyuyoruz." diyerek uydurdukları iddialarını Kur'an çürütmüştür.²⁷⁷ Aynı ayeti Mevdudi ise şöyle yorumlamıştır: Hz. Yakup peygamberin kendisine yasakladığı yiyecekleri, Hz. Yakup'tan sonra soyu da devam ettirmiştir. Bu durum çok uzun sürmüştür. Yahudi hukuku uzmanları, bu yasakların gerçekten dinlerinde var olduğuna inanmaya başlamıştır. Bu nedenle de içlerinde deve ve tavşanın da bulunduğu bu yiyecekleri Tevrat'ın yasakladığı noktasında ısrarlı olmuşlardır. Mevdudi'ye göre Kur'an'ın Yahudilerden delil olarak Tevrat'ı getirmesini istemesi, sözü geçen hükümlerin asıl Tevrat'ta bulunmayıp sonradan Tevrat'a eklendiğini ispatlamıştır.²⁷⁸

Kur'an'da Nisa 160. ayette yüce Allah, Yahudilerin yaptıkları zulüm ve haksızlıklardan dolayı helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldığını ifade etmiştir. Taberi, bu ayeti Yahudilerin zalimlik yapmaları, peygamberlerini öldürmeleri, insanları Allah yolundan alıkoymaları, Allah tarafından kendilerine haram kılınan faizi almaları, Allah'ın kitabını tahrif etmeleri, rüşvet alıp vermeleri nedeniyle Allah bir ceza olarak onlara helal olan yiyecekleri haram kılmış şeklinde yorumlamıştır.²⁷⁹ Mevdudi'ye göre bu ayette Yahudilerin yaptığı yanlış işlerden dolayı, Allah onları cezalandırmıştır. Yahudi din adamları, din kitaplarında yasakladıkları şeylerden dolayı

²⁷⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/279. Ayrıca bk. Levililer 11:4-6; Yasa'nın Tekrarı 14:7. Yahudilerin kendilerine bazı yiyecekleri haram kılmaları ile ilgili olarak Yazır'a göre Tevrat'tan önce Hz. Yakub'un kendine haram kıldıkları dışında diğerleri haram değildi. Tevrat bu şekilde daha önce helal olan bazı şeyleri İsrailoğulları'na helal kılmakla helalleri yürürlükten kaldırmıştır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/441. Ateş ise Tevrat'ın Hz. Yakup'tan çok sonra indirildiğini dolayısıyla Tevrat'ta haram olan her şeyin Hz. Yakup zamanında da haram kılınmasını gerektirmeyeceğini söylemiştir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/470.

²⁷⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/614.

²⁷⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/607. İsrailoğulları'nın bu nimetlerden mahrum olmalarını Yazır ise onların saldırganlıklarının bir cezası olarak değerlendirmiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/441.

²⁷⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/429.

kendi hayat standartlarını bu şekilde daraltmışlardır. Bu durum, bir toplum için büyük cezadır.²⁸⁰

1.5.3. Firavun'un Zulmünden Kurtulmaları

Allah'ın Yahudilere verildiği nimetlerden biri de Hz. Musa ve İsrailoğulları'nın Firavun'un zulmünden kurtulmalarıdır. Kur'an'da, Hz. Musa'nın Firavun'a gönderilmesi, Allah'ın emirlerini tebliğ etmesi ve İsrailoğulları için özgürlük mücadelesi vermesi detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.²⁸¹ Bu olay, Allah'ın adaletini, kurtuluşunu ve kullarına olan merhametini simgelemektedir.

Hz. Musa, Allah tarafından seçilmiş bir peygamber olarak, İsrailoğulları'nın Mısır'daki zulümden kurtarılması için görevlendirilmiştir. Kur'an, Hz. Musa'nın Firavun'a karşı mucizelerle donatıldığını belirtirken²⁸², bu mucizelerin Firavun'un inkârını ve azgınlığını pekiştirdiğini ifade etmektedir. Örneğin Taha suresinde, Hz. Musa'nın Firavun'a karşı gerçekleştirdiği mucizeler, onun kalbindeki kibri ve inkârı derinleştirmiştir.²⁸³ İsrailoğulları, Firavun'un sert yönetimi altında ağır bir baskı ve zulme maruz kalmışlardır. Kur'an, bu zulmü ve Firavun'un halkı üzerindeki otoritesini çarpıcı bir biçimde tasvir etmektedir.²⁸⁴

Allah, Hz. Musa'ya, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkması için gereken gücü ve cesareti vermiştir. Kur'an, bu sürecin bir kurtuluş hikâyesi olduğunu ve Allah'ın, adaletini tesis etmek için kullarını nasıl yönlendirdiğini açıkça ifade etmektedir.²⁸⁵ Firavun'un karşı koymasına rağmen, Allah'ın izniyle Hz. Musa ve İsrailoğulları, denizi geçerek kurtulmuşlardır.²⁸⁶ Hz. Musa'nın Allah'ın yardımıyla İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden, esaret hayatından kurtarması, denizi yararak Mısır'dan ayrılmaları ve Firavun ve askerlerinin denizde boğulmaları hadisesi ilgili bölümde daha önce ele alındığı için burada ayrıca yer verilmeyecektir.

²⁸⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/607. Yahudilerin kendi vehimlerine kapılıp bazı şeyleri kendilerine haram kıldığını söyleyen Ateş, onların istedikleri bu yasaklar toplumda kabul görünce Allah da onların sınırlarını daraltarak helal olan bazı şeyleri onlara haram kılmış şeklinde ayeti değerlendirmiştir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/955.

²⁸¹ el-Bakara 2/49-50; Yunus 10/90-92. Örs, *Musa ve Yahudilik*, 84.

²⁸² el-Araf 7/103-105.

²⁸³ Taha 20/60-70.

²⁸⁴ el-Bakara 2/49-50.

²⁸⁵ Taha 20/42-47.

²⁸⁶ eş-Şuara 26/61-66.

1.5.4. İlme Nail Olmaları

Yahudilere ilim ve bazı bilgilerin verilmesi onlara Allah'ın bir lütfu ve nimetidir. Hz. Musa vasıtasıyla kendilerine gönderilen vahiy ve din hakkındaki öğretiler, İsrailoğulları'nı dünyanın diğer toplumlarına karşı ayrıcalıklı kılmıştır. Cahiliye döneminde yaşayan Yahudiler, atalarından edindikleri bu birikimi kendilerini övünç kaynağı olarak görmüş ve Arapları “ümme” olarak nitelendirerek üstünlük kurmaya çalışmışlardır. İsrailoğulları'nın sahip olduğu bu bilgiler, Hz. Musa'nın şeriatı, kendilerine bildirilen emir ve yasaklar, nübüvvet hakkındaki öğretiler ile son peygamberin gelişine dair inançlardan oluşmaktadır.²⁸⁷

Yahudilerin bazı bilgilere sahip olmalarıyla ilgili olarak Allah şöyle buyurmuştur: “Hakkı batıl ile örtmeyin ve sizce de bilinirken hakkı gizlemeyin.”²⁸⁸ Taberi, bu ayette Yahudilerin Hz. Muhammed'in kendilerine gönderilmediğini, başkalarına gönderildiğini iddia edip hak ile batılı karıştırdıklarını ifade etmiştir. Yahudiler, kendi kitaplarında son peygamberle ilgili yazan vasıfları gizlemiştir.²⁸⁹ Mevdudi ise bu ayeti anlayabilmek için o dönemde Arapların okuma yazma bilmeyen, eğitimden geçmemiş kişiler olduklarının göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Yahudiler, Arapların aksine daha eğitilmiş ve bilgili bir topluluk olarak öne çıkmaktaydı. İçlerinde önemli din bilginleri ve din adamlarının bulunması, Medine'deki Müslümanların dikkatini çekmiş ve onları rahatsız etmiştir. Medine halkı, Yahudilerin geniş bilgi birikimine sahip olmalarından dolayı etkilenmiş ve onların etkisi altında kalmaktan endişe duymuşlardır. Mevdudi'ye göre bu ayette Allah, Yahudilerin Hz. Peygamber ve onun takipçilerine yönelik şüphe uyandırıcı tutumlarını, gerçekleri gizleyip batılla karıştırmalarını şiddetle eleştirmektedir. Yahudiler, dinî hakikatleri çarpıtarak, yanlış iddialar öne sürerek Müslümanlar arasında şüphe oluşturmaya çalışmışlardır. Bu tavırları nedeniyle Allah tarafından uyarılmışlardır.²⁹⁰

Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğulları'nın âlemlere üstün kılınmaları ve onlara verilen ilimle ilgili bir başka ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Biz şüphesiz

²⁸⁷ Atçeken, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, 18-19. Geniş bilgi için bk. Harman, “İslam Kaynaklarında Yahudilik”, 43/220-226. Ayrıca bk. el-Bakara 2/42; el-Casiye 45/16; el-Ahkaf 46/12. Karşılaştırmak için Tevrat'ta Hz. Musa'ya bildirilen şeriat ve emirler için bk. Mısır'dan Çıkış 24:12.

²⁸⁸ el-Bakara 2/42.

²⁸⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/44.

²⁹⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/72.

İsrailoğulları'na da kitap, hüküm ve peygamberlik verdik; onları güzel şeylerle rızıklandırdık ve kendilerini diğer topluluklardan üstün kıldık.”²⁹¹

Yahudilere verilen nimetleri anlatan bu ayeti Taberi şöyle değerlendirmiştir: Allah, İsrailoğulları'na Tevrat'ı, İncil'i, kitabı anlamayı ve kitaplarda indirilmemiş kanunları kavrama nimetini bahşetmiştir. Onlardan bazılarını İsrailoğulları'na elçi ve peygamber olarak göndermiş, İsrailoğulları'na kudret helvası, bıldırcın gibi rızıkların en güzelini bahşetmiş ve onları zamanlarının bütün insanlarına üstün kılmıştır.²⁹² Ayette geçen hüküm kelimesine Mevdudi ise şöyle bir anlam vermiştir: Bu ayette Allah, İsrailoğulları'na Tevrat'ın bilgisi, idrak ve feraset, Tevrat'a göre davranmanın hikmeti ve muamelatta muhakeme yeteneğini bahşetmiştir. Ona göre ayette İsrailoğulları'nın insanlar üzerinde daimi olarak üstün kılınmadığı, o dönemde Allah'a hizmet için seçildiklerini ve insanlara hakkı tebliğ etmeleri için Tevrat'ın taşıyıcıları oldukları anlatılmıştır.²⁹³

Yahudiler kendilerine verilen ilim, hikmet, feraset, Tevrat'ın bilgisi ve peygamberlik gibi üstünlükleri değerlendirememişlerdir. Dünyevi menfaatlerini önceledikleri, hak ve batılı karıştırıp gerçekleri gizledikleri için bu değerleri kaybetmişlerdir. Bu davranışları yüzünden Allah tarafından uyarılmışlardır.

1.6. Yahudilerin Olumsuz Özellikleri

Kur'an-ı Kerim'de Allah, insanları O'na karşı tutumlarına göre birbirine zıt iki kategoride sınıflandırmıştır. Bu olumlu ve olumsuz iki karakter tipinin birbirinden ayrılmasındaki temel ölçüt Allah'a imandır. Allah'a iman edenler olumlu yani mü'min karakter özelliklerini, olumsuz olanlar da kâfir yani inkârcı karakter tipinin özelliklerini oluşturur. Kur'an, baştan sona bu iki karakter mücadelesiyle doludur.

²⁹¹ el-Casiye 45/16.

²⁹² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 5/2199.

²⁹³ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 5/323. Kurtubi bu konuda şu yorumu yapmıştır: Allah, ayette İsrailoğulları'na Tevrat'ı ve onu kavramayı, insanlar hakkında hüküm verip yargıda bulunmayı bahşetmiştir. Ona göre ayette İsrailoğulları'na verilen peygamberler Hz. Yusuf'tan Hz. İsa'ya kadar ki peygamberlerdir. Allah, onları hoş ve temiz yiyeceklerle rızıklandırmış ve onları çağdaşlarına üstün kılmıştır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 16/17. Bu konuyla ilgili Yazır ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Ayette geçen kitap; Zebur ve İncil'i kapsayan kitap anlamında kullanılmıştır. Allah, İsrailoğulları'na hükümet, birçok peygamber ve mucizeler bahşetmiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 7/262. Ateş ise şu yorumu yapmıştır: Allah, İsrailoğulları'nı Mısır topraklarına hâkim kılmıştır. Allah, Yahudileri kendi dönemlerinde yaşayan kavimlerden üstün kılmış, din konusunda açık kanıtlar getirip tevhit dinini vahiy yoluyla Yahudilere ulaştırmıştır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/767.

Kur'an'a göre Yahudiler, kâfir yani inkârcı karakter tipinin özellikleri arasında yer alır.²⁹⁴

Allah, Kur'an'da Yahudilerin tevhit inancına ciddi eleştiriler yapmaktadır. Onları bazı konularda Hristiyanlarla,²⁹⁵ bazı konularda ise müşrik Araplarla²⁹⁶ aynı kategoriye koymaktadır. Onlar, Hristiyanların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak gördükleri gibi Üzeyir'i Allah'ın oğlu olarak görmüşlerdir. Yahudiler, cipt ve tağuta inançlarından ötürü de müşriklerle aynı sınıfta değerlendirilmişlerdir.²⁹⁷ Allah, Kur'an-ı Kerim'de Yahudilere neden azap ettiğini açıkça beyan etmiştir. Kur'an'a göre Yahudiler, kendilerinin seçilmiş ve faziletli bir toplum olduklarını düşünmüştür. Allah onlara ilim ve nimet ihsan etmiş, ancak onlar sıkıntılara sabredememiş ve Allah'a verdikleri ahdi bozmuşlardır. Aralarında kötülük ve günah yayılmıştır. Yahudiler, bu kötülükleri engelleyememiş, kendilerine verilen ilmi gizlemiş ve değiştirmişlerdir. İyi kişileri ve peygamberleri öldürmüşler, dünyayı ahirete tercih etmişlerdir. Allah, bu nedenle onları şirk ve küfür sıfatlarıyla vasıflandırmıştır.²⁹⁸

Çalışmamızda, Yahudilerin temel inanç esasları, ibadetler ve uygulamaları çerçevesinde Kur'an'ın eleştirdiği konular ve Yahudilerin bu konularla ilgili tutumları üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ise bahsedilen bu konular dışında Kur'an'ın Yahudilere yönelik eleştirilerinin farklı yönlerine yer verilecektir. Konuyla ilgili ayetler ve müfessirlerin yorumları ortaya konacaktır.

1.6.1. Kibirli ve Gururlu Olmaları

Yahudiler, kendilerini diğer insanlardan üstün görmüştür. Tevrat'ın kendilerine verildiğini söyleyerek ilim sahibi insanlar olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumu bir gurur vesilesi yaparak bununla övünmüşlerdir. Onlar, verilen nimetlere şükretmeleri gerekirken kibirlenmeyi tercih etmiştir. Kur'an onların bu durumlarını eleştirerek kendilerine yazık ettiklerini bildirmiş ve onları kınamıştır.²⁹⁹

²⁹⁴ Sayar, "Yahudi Karakteri", 320-321. Kur'an'da Yahudilerin olumlu özellikleriyle ilgili olarak bk. el-Maide 5/69, 20; el-Bakara 2/62. Yahudilerin olumsuz özellikleri için bk. en-Nisa 4/46, 160; el-Maide 5/44, 64, 82; et-Tövbe 9/30.

²⁹⁵ et-Tövbe 10/30-31.

²⁹⁶ en-Nisa 4/51; el-Bakara 2/96; el-Maide 5/80-83.

²⁹⁷ Adam, "Müslümanların Yahudilere Yönelttiği Teolojik Eleştiriler", 104.

²⁹⁸ Atçeken, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, 21.

²⁹⁹ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar* 203. Ayrıca bk. el-Bakara 2/57.

Yahudi öğretilerinde şu fikri görmek mümkündür: Kendilerini seçilmiş, özel bir halk olarak gördükleri için, bu durum onları kibir ve gurura yöneltmiştir.³⁰⁰ Allah, Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin iddia ettikleri gibi bir üstünlükten bahsetmemiştir. Allah, Yahudilere verdiği nimetleri hatırlattıktan sonra onlara hitaben şöyle buyurmuştur: “Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın. Öyle bir günden korkun ki, o gün kimse başkası için bir şey ödeyemez; hiç kimseden şefaath kabul olunmaz, hiçbir kimsenin yerine başkası kabul edilmez; onlara asla yardım da yapılmaz.”³⁰¹

Bu ayetle ilgili Taberi, İsrailoğulları'na verilen nimetleri hatırlattıktan sonra, o gün hiç kimsenin hiç kimseye fayda veremeyeceğini ifade etmiştir.³⁰² Bu hususla ilgili Mevdudi ise İsrailoğulları'nın bozulmasının nedenlerinden biri olarak ahiret hakkındaki yanlış tasavvurları olduğunu belirtmiştir. Onlar, büyük peygamberlerin torunları oldukları için ebedi kurtuluşa ereceklerini sanmışlardır. Bu nedenle de hak dinî terk etmiş ve günaha batmışlardır. Mevdudi'ye göre Allah, kutsal ve değerli bir kişi ile olan ilişkileri ve onun şefaati sayesinde, yaptıkları kötü amellerin sonucundan kurtulamayacaklarını onlara bildirmiştir. Bu nedenle Allah, bu ayette önce İsrailoğulları'na verilen nimetleri hatırlatmıştır. Ardından bu dünyada ahirete inanmayan günahkâr insanlar gibi cezalandırılacaklarını haber vermiştir.³⁰³

1.6.2. Ahdi Bozmaları ve Allah'ın Emirlerine İsyan Etmeleri

Yahudilerin ahdi bozmalarını, Allah'a ve insanlara verdikleri ahdi bozmak şeklinde iki türlü ele almak mümkündür. Allah'a verdikleri ahdi bozmalarıyla ilgili Bakara suresinin 63. ayetinde Allah şöyle buyurmuştur: “Hatırlayın ki sizden sağlam bir söz almış, üzerinize de dağı kaldırmıştık. “Size verdiğimizizi sıkı tutun, onda bulunanları daima hatırlayın; umulur ki korunursunuz.”³⁰⁴

³⁰⁰ Yahudilerin seçilmişlik ve üstünlüklerinin güçlü ve kalabalık olmalarından değil Tanrı tarafından seçilip sevdikleri için olduğunu ifade eden bölüm için bk. Yasa'nın Tekrarı 7:6-8; Batuk, “Tanrı'nın Asi Çocukları: Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler”, 158-184.

³⁰¹ el-Bakara 2/47-48.

³⁰² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/47.

³⁰³ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/75.

³⁰⁴ el-Bakara 2/63; Batuk, “Tanrı'nın Asi Çocukları: Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler”, 172-173.

Taberi, bu ayette Allah'ın İsrailoğulları'ndan ahit ve yeminle kesin bir şekilde söz aldığını belirtmiştir. O, bu ayetleri yerine getirme hususunda İsrailoğulları'nın gayret etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Yahudiler Allah'a verdikleri sözü unutarak Allah'ın emirlerinden yüz çevirmiştir.³⁰⁵ Mevdudi, ayette geçen “Üzerinize de dağı yükseltmiştik.” ifadesinin İsrailoğulları tarihinde meşhur bir olay olduğunu ifade etmiştir. Allah, İsrailoğulları'yla Tur Dağı'nın eteklerinde ahit yaparken dağ adeta İsrailoğulları'nın tepesine çökecek gibi görünmüştür. Bu olay Araf suresinin 171. ayetinde de beyan edilmiştir.³⁰⁶

Yahudiler, Allah dışında insanlara verdikleri sözleri de tutmamışlardır. Yahudilerin insanlara verdikleri sözleri tutmamalarıyla ilgili olarak Allah Kur'an'da şöyle buyurmuştur: “Kendileriyle antlaşma yapıldığı halde, her defasında Allah'tan korkmadan yaptıkları antlaşmayı bozanlardır. Savaş esnasında eline düşerlerse onlara yaptığınla geridekileri korkut ki, belki akıllarını başlarına devşirirler.”³⁰⁷

Bu ayet hakkında Taberi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Beni Kureyza Yahudileri hakkında nazil olmuştur. Hz. Muhammed kendileriyle savaşmamaları hususunda onlarla antlaşma yapmıştır. Ancak Yahudiler bu antlaşmayı bozmuştur. Onlar, her defasında Allah'ın azabından korkmadan yaptıkları ahitleri bozmuştur. Taberi, bu ayette savaşta suçluları suç işlemekten caydırmak için Yahudilerden esir alınan kimselerin ağır bir şekilde cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece

³⁰⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/57. Yahudiler Tanrı'nın sözünü dinlememe, ahde vefasızlık etme, haddi aşma ve işledikleri günahlar nedeniyle Tanrı tarafından cezalandırılmıştır. Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ali Osman Kurt, “Yahudilikte Sürgün Teolojisi: Tanrısal Bir Ceza Olarak Sürgün”, *Dini Araştırmalar* (Mayıs-Ağustos 2006), 9/61-78.

³⁰⁶ “Bir zamanlar dağı, sanki bir gölgelikmiş gibi üstlerine geçirmiştik. Onlar ise neredeyse tepelerine düşecek sanmışlardı.” el-Araf 7/171; Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/84. Bu olayla ilgili bk. Mısır'dan Çıkış 19: 18; 31:12-17. Kurtubi'ye göre Hz. Musa, Tevrat'ın yazılı olduğu levhaları İsrailoğulları'na getirince bu emirlere uymalarını istemiştir. Onlar “Allah seninle nasıl konuştuysa bizimle de aynı konuşmadıkça bu emirlere uymayız.” demişlerdir. İsrailoğulları Hz. Musa'nın uyarılarına rağmen itaatsizliğe devam etmiştir. Allah, dağı onların üzerinde bir gölge gibi tutmuştur. İsrailoğulları'na, “Bu emirleri kabul edersiniz yahut bu dağ üzerinize düşecektir.” şeklindeki uyarılardan sonra onlar tövbe ederek secdeye kapanmışlardır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 2/142. Ateş ise bu ayette Allah'ın İsrailoğulları'ndan söz aldığını belirtmiştir. Allah, İsrailoğulları'ndan kendilerine verilen kitabı düşünüp uygulamaları için dağı üstlerine kaldırmıştır. O anda Allah'ın emirlerine uyacaklarına söz veren İsrailoğulları verdikleri bu sözü tutmamışlardır. Ateş, ayette hitap edilen toplumun Hz. Peygamber zamanında yaşayan Yahudiler olduğunu ifade etmiştir. Yahudiler bu olayları kendi kitaplarında okur ve halka anlatırmış. Ateş'e göre Allah bu olayları Kur'an'da anlatarak Yahudilerin ahitlerine sadık kalmadıklarını ve verdikleri sözleri tutmadıklarını hatırlatmıştır. Ateş, yaptıkları antlaşmayı her fırsatta bozmaktan çekinmeyen kâfirlerin Allah'a göre “dabbe” yani hareket eden her canlının en kötüsü olduklarını belirtmiştir. Ona göre insan da bu tabirin içine girer. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/160; 3/1093.

³⁰⁷ el-Enfal 8/56-57.

Yahudiler ibret alıp ahdi bozmaya yanaşmasını diye uyarılmıştır.³⁰⁸ Bu konuyla ilgili Mevdudi ise Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretten sonra Yahudilerle iyi ilişkiler içinde olmak için elinden geleni yaptığını ifade etmiştir. Hz. Muhammed, Yahudilerle karşılıklı fayda amaçlı antlaşma yapmıştır. Ancak Yahudiler antlaşmaya uymadıkları gibi müşriklerle ve münafıklarla iş birliği yapıp Müslümanlara düşmanca tavır takınmıştır.³⁰⁹

1.6.3. Korkaklıkları

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin belirli davranışlarını eleştirirken, onların bazı durumlarda cesaretsizlik sergilediklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda, ahitleri bozmak ve ihanet etmek gibi eylemler, korkaklıkla ilişkilendirilmektedir. Yahudilerin bu tutumlarının arka planında, dünya hayatına olan aşırı bağılıklarının etkili olduğu öne sürülmektedir.³¹⁰ Yahudiler, siyasi güç ve bağımsızlık arayışında bulunmalarına rağmen, maddi alanda etkin bir kahramanlık sergileyemedikleri için bazı stratejik ve gizli planlara yöneldikleri ve bu durumun arkasında para ve zekâ gibi unsurları kullandıkları ileri sürülmektedir. Bu çerçevede Yahudilerin davranışlarının analizi, hem tarihi hem de sosyo-kültürel dinamiklerle bağlantılı olarak incelenmesi gereken bir konudur.³¹¹

Kur'an-ı Kerim'de, Yahudilerin korkaklığı ve düşkün durumu, Allah'ın gazabına uğramış olmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda ayette bu topluluğun, Allah'a ve insanlara güven duymadıkları sürece, nerede olurlarsa olsunlar alçaklık damgasıyla nitelenmiş oldukları vurgulanmaktadır. Ayrıca bu durumun, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberlere karşı işledikleri cinayetler

³⁰⁸ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/760.

³⁰⁹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/177. Kurtubi'ye göre yapılan antlaşma Yahudilerin ileri gelenleriyle yapılmıştır. Burada kastedilen Kureyza ve Nadiroğullarıdır. Onlar bu antlaşmayı bozarak Mekkelilere silah yardımıyla bulunmuştur. Yahudiler, sonrasında özür dilemiştir. Hz. Muhammed ile tekrar antlaşma yapmış ancak bu antlaşmayı da Hendek günü bozmuşlardır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 8/72. Yahudilerin bu özellikleriyle ilgili İbn-i Kesir ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Onlar ne zaman bir ahit yapsa ahitlerini bozar, verdikleri sözleri yeminlerle pekiştirse yeminlerinden döner ve işledikleri günahların hiçbirinde Allah'tan korkmazlar. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/379.

³¹⁰ Atçeken, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, 26.

³¹¹ Sayar, "Yahudi Karakteri", 323.

nedeniyle meydana geldiği ifade edilmektedir. Bu cüretkâr davranışlar, onların isyanlarının ve sınırları aşmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.³¹²

Kur'an'da anlatılan bu olayla ilgili Taberi şu açıklamayı yapmıştır: Yahudiler her nerede olursa olsun onlara hakirlik ve alçaklık damgası vurulmuştur. Ancak Allah'ın koruması ile yahut insanlardan kendilerine dokunulmayacağına dair söz aldıklarında onlara dokunulmamıştır. Onlar yapıp ettikleri yanlış işlerden dolayı Allah'ın azabını üzerlerine çekmiş ve onlara miskinlik damgası vurulmuştur.³¹³ Yahudilerin bu özellikleriyle ilgili Mevdudi, Kur'an-ı Kerim'in onları üç vasıfta nitelendirdiğini belirtmiştir: Zarar verememek, savaştan kaçmak ve Allah'tan yardım görememek. Mevdudi, Yahudilerin dünyada yaşadıkları en ufak bir güvenliğin bile kendileri tarafından kazanılmadığını ifade etmiştir. Onlar, başkalarının yardımları ve nezaketi nedeniyle güvenliğe sahip olmuştur.³¹⁴

Yahudilerin korkaklığıyla ilgili Allah başka bir ayette şöyle buyurmuştur: "Sayıca binleri buldukları halde ölüm korkusuyla yurtlarından çıkanları görmedin mi? Bunun üzerine Allah onlara: 'ölün' dedi; sonra kendilerine hayat verdi. Şüphesiz Allah'ın, insanlar üzerinde büyük lütufları vardır ama insanların çoğu şükretmezler."³¹⁵

Bu ayetle ilgili Taberi, sayıları kırk bini geçen bir topluluğun veba salgınından kaçtığını ancak hepsinin öldüğünü bildirmiştir. O, yurtlarını terk edip kaçanların kaçışlarının kendilerine fayda vermediğini dile getirmiştir. Taberi, savaştan kaçıp, kalelere ve evlere saklanmanın insanı ölümden kurtarmayacağını ifade etmiştir.³¹⁶ Mevdudi ise bu ayette İsrailoğulları'nın büyük gruplar halinde Mısır'dan çıkışlarına ve kendileri için bir yurt bulmak için çöllerde oradan oraya geçişlerine değinildiğini bildirmiştir. Hz. Musa, Allah'tan aldığı vahiyle onlara Filistinlilere saldırmalarını

³¹² Al-i İmran 3/112. Yahudilerin Tanrısı onları korku ve şiddet olmadan yola gelmeyeceklerini bildiği için onların kendisinden korkmasını beklemiştir. Onlar, tanrıyı korku ve dehşetin gücü olarak görmüşlerdir. Korkularından, onun adını almaya çekinmişlerdir. Bu bilgi için bk. Batuk, "Tanrı'nın Asi Çocukları: Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler", 170-171.

³¹³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/281.

³¹⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/286. İbn-i Kesir'e göre Yahudilere zillet, alçaklık, aşağılık damgasının vurulmasının nedeni, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, Allah'ın peygamberlerini öldürmeye kalkışmaları, Allah'ın emirlerine çokça karşı gelmeleri, Allah'ın şeriatının dışına çıkmış olmalarıdır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/322. Yazır ise Allah'a itaatten kaçınıp kibirlenenlerin Allah'ın ve mü'minlerin sözleriyle ve güvenceleriyle bu zilletten kurtulabileceklerini ifade etmiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/450.

³¹⁵ el-Bakara 2/243.

³¹⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/183.

emretmiştir. O, İsrailoğulları'na oranın halkını sürüp çıkarmayı ve orayı fethetmelerini söylemiştir. İsrailoğulları korkmuş ve ilerleme emrine karşı çıkmışlardır. Bu nedenle Allah, onları başıboş bir şekilde çölde bırakmıştır. Bu şekilde Allah, çölün zorlukları içinde eski nesli yok edip yerine yeni bir nesil yetiştirmiştir. Daha sonra Allah onlara, Filistinlilere karşı zafer ihsan etmiştir. Mevdudi ayette geçen “ölüm ve ikinci bir hayat” ifadesi ile Mısır'dan çıkışın bu iki yönünü kastetmiştir.³¹⁷ Kur'an-ı Kerim'de Allah İsrailoğulları'nın Hz. Musa'nın korkup emrini yerine getirmemeleri olayını Müslümanları cihada teşvik için anlatmıştır. Çünkü ilk Müslümanlar cihat emri geldiğinde tereddüt etmiştir.³¹⁸

1.6.4. Yeryüzünde Fesat Çıkarmaları ve İlmi Kötü Yolda Kullanmaları

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin yeryüzündeki düzeni bozduklarını bize haber vermiştir. Onlar bu şekilde davranarak başkaları üzerinde hâkimiyet kurup zulüm ve sömürülerine zemin hazırlama gayesi gütmüşlerdir. Yahudilerin dünyada bozguncu bir kavim olmalarını engelleyecek dinî bir yaptırımları yoktur. Yahudiler, Allah'ın ayetlerini bir kenara bırakarak kendi din adamlarının söyledikleriyle hareket etmiş ve dünyayı ifsat etmişlerdir.³¹⁹ Ayrıca Kur'an, Yahudilerin taşkınlık ve azgınlıklarını arttırdıklarını bildirmiştir. Çünkü aralarında sevgi olmayan, birbirlerinden hoşlanmayan bir toplum oldukları için Allah, onların aralarına kin ve düşmanlık düşürmüştür. Bu konu ile ilgili Allah, gelen vahyin, onların azgınlık ve inkârcılığını artıracığına dair bir uyarı da bulunmaktadır. Bu bağlamda Yahudiler arasında, kıyamet gününe kadar sürecektir bir düşmanlık ve kin duygusunun yayılacağı belirtilmektedir.

³¹⁷ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/286. İsrailoğulları'nın Hz. Musa'nın sözünü dinlemeyip çölde cezalandırılmaları ve onlardan Hz. Musa'nın getirdiği esaslara uyan yeni bir toplum oluşturmak için ıslah edilmeleri ile ilgili olarak bk. Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 251-259. Kurtubi'nin ifadelerine göre veba salgını sebebiyle on binlerce kişi, ölüm korkusu ile yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Ölümle yüzleşmekten kaçınan bu bireyler, “ölün” denildiğinde gerçekten ölmüş; ancak tekrar dirildiklerinde, kavimlerine geri dönmüşlerdir. Üzerlerinde ölüm izleri bulunan bu kişiler, ecelleri gelene kadar bu şekilde yaşamışlardır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 3/428-429. İsrailoğulları'nın ölümden kaçarken Allah'ın hükmünden kaçamayacaklarını dile getiren Yazır ise yine Allah'ın emriyle onların yeniden hayat bulduklarını ifade etmiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/170. Ateş ise ayette geçen ölüm kelimesinin mecazi olabileceğini bildirmiştir. Ona göre İsrailoğulları'ndan bir grup, çalışmayıp cihattan uzak durdukları için geri kalıp zillete düşmüştür. Yıllarca bu şekilde esaret altında yaşamışlardır. İçlerinden çıkan bir peygamberin uyarılarıyla uyanmışlardır. İsrailoğulları kölelikten kurtulup yeniden hayat bulmuştur. Ateş'e göre bağımsızlık ve hürriyet bir millet için hayat, esaret ise ölüm demektir. Müslümanlara bu gerçeği kavratmak için bu kıssa anlatılmıştır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/353-354.

³¹⁸ en-Nisa 4/77-78.

³¹⁹ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 203-204.

Ayrıca onlar, savaş çıkardıklarında Allah'ın bu çatışmaları sona erdirdiği ifade edilmektedir. Onların, yeryüzünde bozgunculuk yaratma çabasında olduğu ancak Allah'ın bozgunculuk yapanları sevmediği vurgulanmaktadır.³²⁰

Bu ayette geçen hususla ilgili Taberi, Allah'ın Hz. Peygamber ve ona gelen Kur'an'ı inkâr etme ve Allah'ın büyüklüğünü yalanlama hususunda Yahudilerin küfrünü daha da arttırdığını ifade etmiştir. Ona göre Allah, Hz. Peygamberi teselli etmek için Yahudilerin inatçı ve yapmaları gereken şeyleri yapma hususunda direnç gösteren bir toplum olduklarını bildirmiştir. Taberi, “Onların arasına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık.” ayetini Allah, Yahudilerle Hristiyanlar arasında kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin tohumları ekmiştir şeklinde anlamıştır. Ancak tefsircilerin çoğuna göre kin ve düşmanlık, Yahudilerin kendi aralarındadır. Onlar ne zaman kendilerine düşman olan kimselere karşı tuzak kurmak ve savaş açmak isterlerse Allah onların planlarını boşa çıkarmıştır.³²¹ Bu konuyla ilgili Mevdudi, Yahudilerin kendilerini ve yaptıkları kötülükleri düzeltmek yerine doğruları bastırmak için büyük çaba harcadıklarını belirtmiştir. Ancak bu durum Hz. Peygamber ve ona gönderilen Kur'an'a hiçbir etki yapmamıştır aksine onların isyan ve küfrünü arttırmıştır.³²²

Yahudilerin ilmi kötü yolda kullanmaları ile ilgili olarak Allah, Kur'an'da şöyle buyurmuştur: “Onlar inananlarla karşılaştıklarında ‘iman ettik.’ derler. Birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise, ‘Allah’ın size açtıklarını (Tevrat’taki bilgileri) Rabbiniz katında sizin aleyhinizde delil getirsinler diye mi onlara anlatıyorsunuz, bunları düşünemiyor musunuz!’ derler.”³²³

Bu ayette Taberi, Yahudilerin münafıkların ahlakıyla ahlaklandığını söylemiştir. Onlar, kendileriyle baş başa kaldıklarında Hz. Muhammed'in sıfatlarından kendi kitaplarında bulunan özelliklerini bildirme konusunda birbirlerini uarmıştır. Bu

³²⁰ el-Maide 5/64.

³²¹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/501.

³²² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/496. Yahudilerin bozgunculuklarıyla ilgili İbn-i Kesir, yaratılışları ve huyları gereği yeryüzünde sürekli bozgunculuk çıkarmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Onlar ne zaman hile yapmak için sebepler bulmaya çalışsalar Allah onların tuzaklarını bozmuştur. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/43. Yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar Yazır'a göre hiçbir zaman güç ve kuvvet bulamazlar. Ona göre Allah, bozgunculuk yapanların cezasını verir bunu yaparken de kudret eli bağlı değildir. Bozgunculuktan tövbe edip iman edenler için Allah'ın rahmet eli de bağlı değildir. O, tövbe edenlerin kötülüklerini örter, onları cennetine koyar. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/373-374.

³²³ el-Bakara 2/76.

şekilde Yahudiler, Müslümanların bu durumu onların aleyhine delil olarak kullanmalarına engel olmuştur.³²⁴ Yahudilerin sahip oldukları ilmi saklamalarıyla ilgili Mevdudi ise gizlice buluştuklarında bir peygamber geleceğini bildiren ve onların bu tutumlarına delil teşkil eden Tevrat'ın bölümlerini Müslümanlardan gizleme konusunda birbirlerini uyardıklarını bildirmiştir.³²⁵

Yahudilerin tarihten bu yana sergiledikleri tutum ve davranışlar onların uyarılmasına neden olmuştur. Onlar ne doğruyu tamamıyla reddedebilmiş ne de gerçeği kabul etmeye hazır olmuştur. Bu iki yol arasında üçüncü bir yolu tercih etmişlerdir. Kendilerine fikir almak üzere gelen Arapların kalplerine Hz. Peygamber ve ona tabi olanlara ve savunmakta olduğu dava hakkında bazı şüphe ve vesveseler bırakmışlardır. Kendilerine soru sormaya gelenlerin kafasını karıştırıp çözümlenmeyi beklenen bazı sorunlar ve cevap verilmesi gereken sorular ortaya koymuşlardır. Yahudiler bu şekilde kendilerine verilen ilmi kötü yolda kullanarak yeryüzünde bozgunculuk çıkarmışlardır.³²⁶

1.6.5. İnkârcı Olmaları

Kur'an-ı Kerim'e göre Yahudiler, Tevrat'ta yer alan gerçekleri inatçı bir tutumla inkâr etmişlerdir. Bu inkârcı tavrın temelinde ırkçı bir yapının bulunduğu değerlendirilmektedir. Yahudiler, Hz. Peygamber'in gelmesinden önce kendilerine bir nebi geleceği ve bu nebi sayesinde Allah'ın onlara yardım edeceği konusunda övünmüşlerdir. Ancak Hz. Muhammed'in Araplar arasından gönderildiğini görünce ırkçılıkları ve kıskançlıkları nedeniyle onu reddetmişlerdir.³²⁷ Bu konuyla ilgili bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: "Allah katından yanlarında olan (Tevrat'ı) doğrulayıcı bir kitap geldiği zaman -ki bundan önce küfredenlere karşı fetih istiyorlardı- işte bilip tanıdıkları gelince, onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti kâfirlerin üzerinedir."³²⁸

³²⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/65.

³²⁵ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/88. Bu konuyla ilgili Ateş, bazı insafı Yahudilerin kendi kitaplarında gelecek olan peygamberin özellikleri ile Hz. Muhammed'in uyduğunu itiraf ettiklerini dile getirmiştir. Ancak onlar, Yahudi cemaatinde olanlar tarafından uyarılmış ve kınanmışlardır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/168.

³²⁶ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 423.

³²⁷ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 206-207

³²⁸ el-Bakara 2/89.

Taberi'ye göre Yahudiler, Müşriklerle aralarında bir savaş olduğunda “Allah’ın ahir zamanda göndereceği peygamber ile bizlere yardım et.” derlerdi. Ona göre Yahudiler, gönderilen peygamberin kendi ırklarından olmadığını gördüklerinde Araplara olan hasetlerinden ötürü onu inkâr etmişlerdir.³²⁹ Mevdudi’nin yorumuna göre Hz. Peygamber’in gelişinden önce Yahudiler, kendi kutsal kitaplarında özellikleri belirtilen beklenen peygamberi büyük bir heyecanla beklemişlerdir. Onlar, “Putperestler üzerimizde hüküm sürmeye devam etsin. Peygamber geldiğinde onların hesabını göreceğiz.” diyerek beklenen peygamberin kendi içlerinden geleceğini ve kendilerine güç katacağını ifade etmişlerdir. Medineliler, Yahudilerin peygamber beklediğine şahittir. Ancak Yahudiler, bildikleri bir insanın peygamber olduğunu öğrenince Hz. Muhammed’i inkâr etmişlerdir.³³⁰

Yahudilerin tutumlarını açıklayan bir başka ayette Allah, kitap ehlinin belirli bir kesiminin, gerçeklerin kendilerine açıkça ortaya çıkmasının ardından kıskançlık ve haset duygularıyla, başkalarının inançlarına zarar verme arzusunu taşıdığını belirtmektedir. Bu durum onların, inançlarını koruyan toplulukları küfre yönlendirme niyetlerini göstermektedir. Ancak bu tür eylemlere karşı bir duruş sergilenmesi gerektiği, Allah’ın iradesinin henüz gerçekleşmediği vurgusuyla belirtilmektedir. Bu bağlamda Allah’ın her şeye gücünün yettiği, insanların niyetlerinin ve eylemlerinin ötesinde, ilahi planın üstünlüğüne işaret edilmektedir.³³¹

Ayette belirtilen bu konu hakkında Taberi, Yahudiler ve Hristiyanların, Hz. Muhammed’in durumu ve risaleti konusundaki gerçek açıklandıktan sonra kıskançlıkları ve inatları yüzünden Allah ve resulünü reddettiklerini ifade etmiştir.³³² Mevdudi, bu hususa ilişkin olarak Yahudi ve Hristiyanların düşmanlık ve kıskançlık duyguları nedeniyle Allah’ın, Müslümanları onlarla tartışma ve kavga etmeme

³²⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/74.

³³⁰ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/95. İbn Kesir’e göre Yahudiler, Allah’ın kendi katından Hz. Muhammed’i ve Kur’an’ı göndermesine rağmen Hz. Muhammed’in Kureyş Kabilesi’nden olması sebebiyle “O, bizim ırkımızdan değildir.” diyerek onu reddetmişlerdir. Bunun üzerine Müslümanlardan bir grup, “Daha önce niteliklerini belirttiğiniz peygamberin geleceğini umuyordunuz ve size yardım edeceğini söylüyordunuz.” deyince Yahudiler, “Bize bizim bildiğimiz bir şey gelmemiştir ve gelen bizim size anlattığımız peygamber değildir.” şeklinde yalanlamışlardır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/71. Bu durumla alakalı Ateş ise Hz. Muhammed’in özellikleri kendi kitaplarına uygun olduğu halde Yahudilerin, kendi milletlerinden olmadığı için kıskançlıkları yüzünden bile Hz. Muhammed’i inkâr ettiklerini belirtmiştir. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 1/179.

³³¹ el-Bakara 2/109.

³³² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/90.

konusunda uyardığını belirtmiştir. Müslümanların bu iki grubun aksi tutumu karşısında sakin ve sabırlı olmaları gerektiği vurgulanmıştır.³³³

1.6.6. Mala Olan Düşkünlükleri ve Cimriliği Emretmeleri

Yahudiler, geçmişten günümüze kadar dünya malına fazlaca düşkünlükleri ile bilinmektedirler. Bu özellikleriyle dünya ekonomisinde de büyük bir paya sahiptirler. Onlar, dünya malını elde etmek için her türlü kötü yola başvurmaktan geri durmamışlardır.³³⁴

Yahudiler, peygamberimiz döneminde de muhacir ve ensarın birbirlerine madden ve manen yardımcı olmalarını hoş karşılamamıştır. Bu konuyla ilgili bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah’ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.”³³⁵

Bu konuyla ilgili Taberi, Yahudilerin Allah’ın kendilerine verdiği nimetlerden başkalarını yararlandırmayıp cimrilik ettiklerini ve başkalarına da Allah yolunda mallarını harcamamaları hususunda tavsiyede bulunduklarını ifade etmiştir.³³⁶ Bu konuyla ilgili Mevdudi ise Tevbe 34. ayete işaret ederek Yahudilerin ve Hristiyanların dinî önderlerini iki yönden suçlu bulmuştur. Ona göre bu dinî önderler halka fetvalar satarak onlardan rüşvet, hediye, mükâfatlar alarak halkın servetini yiyip bitirmişlerdir. Diğer özellikleri ise halkı, kurtuluşlarını satın almaya teşvik edip onları kendi koydukları fiyatı ödemeye mahkûm bıraktıkları dinî tören ve düzenlemelere zorlamışlardır.³³⁷

³³³ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/105.

³³⁴ Kesler, *Kur’an-ı Kerim’de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 211.

³³⁵ en-Nisa 4/37.

³³⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/360.

³³⁷ Mevdudi, *Tefhim’ul Kur’an*, 2/224. “Ey İman Edenler, Gerçek Şu ki, Yahudi bilginlerinden ve Hristiyan Rahiplerinden çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve Allah’ın yolundan alıkoyarlar.” et-Tövbe 9/34. Bu hususla ilgili İbn-i Kesir şu değerlendirmeyi yapmıştır: Küfrün örtme ve gizleme olduğunu belirtip cimriliği, Allah’ın kendisine verdiği nimetleri örtmek, gizlemek ve inkâr etmek anlamında kullanmıştır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/431. Bu ayette Ateş, cimrilik edip insanlara da cimriliği emreden, zengin iken kendilerini fakir gösterip Allah yolunda harcamaktan kaçınanların kınandığını ve nankörlere aşağılayıcı bir azap hazırlandığını belirtmiştir. Ateş, ayette geçen “cimrilik” ifadesinin Allah’ın nimetlerini inkâr etme anlamında kullanıldığını belirtip bu şekilde davrananların Allah’ın alçaltıcı azabına uğrayacağını bildirmiştir. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 2/616.

Yahudilerin mala olan düşkünlükleri ile ilgili başka bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı, insanlara zerre miktarı bir şey vermezlerdi.”³³⁸ Taberi’ye göre onların mülkten payları yoktur, olsa bile onlar insanlara bir çekirdek parçası bile vermezler.³³⁹ Yahudilerin cimriliği konusunda Mevdudi ise şu yorumu yapmıştır: Yahudiler kendilerine Allah’tan bir pay verilmiş gibi kim doğru yolda kim sapık yolda diye karar vermeye kalkışmıştır. Onlara bir bilgi ve yetki verilmiş olsa başkalarına bir zerre bile pay vermeyecektir. Ona göre Yahudiler o kadar cimridir ki Hakkı kabul etmeye bile yanaşmazlar.³⁴⁰

1.6.7. Müslümanlara Yönelik Yaklaşımları

Yahudi inancında Hz. Muhammed, peygamber olarak kabul edilmemiştir. Yahudi bilginleri eserlerinde Hz. Muhammed ile ilgili küçük düşürücü, onu alaya alan ifadeler ve lakaplar kullanmıştır. Yahudi inancına göre Kur’an-ı Kerim, Tanrı sözü değildir. Onlara göre Kur’an, Hz. Muhammed’in Yahudi arkadaşları tarafından yazılmıştır. Yahudi bilginler, Kur’an’ın Tevrat’ın hükmünü ortadan kaldırdığı düşüncesini reddetmiştir. Onlar, Kur’an’ın Yahudilikten kopyalanmış bir şeriat olduğunu dile getirmiştir.³⁴¹

Yahudilerin Müslümanlara ve inançlarına karşı bu olumsuz tutumları Kur’an-ı Kerim’de belirtilmiştir. Bu yüzden Allah, Kur’an’da İsrailoğulları’yla alakalı birçok kıssaya yer vermiştir. Allah, bu şekilde Hz. Muhammed ve Müslümanların Yahudilerle yaşamış oldukları sıkıntılı durumlarda onlara teselli vermek ve nasıl davranılması gerektiğini göstermek istemiştir. Allah, Kur’an’da onların olumsuz karakterlerine yer vermiştir. Ancak içlerinde iyiliğin timsali, kurtuluşa ermiş insanların

³³⁸ en-Nisa 4/53.

³³⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/369.

³⁴⁰ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/367. Bu konuyla ilgili İbn-i Kesir ise onları cimrilikle nitelendirip sahip oldukları şeyler gidecek korkusuyla sınıksız sarıldıklarını ifade etmiştir. Ona göre bu durum onların çok cimri olmalarından kaynaklanır. Onlar, ellerindekinden insanlara özellikle de Hz. Muhammed’e hiçbir şey vermez. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/431. Allah’ın Müslümanlara verdiği lütuflardan ötürü Yahudilerin Müslümanları kıskandığını söyleyen Ateş, bir zamanlar Allah’ın onlara da kitap, hüküm, hükümlerlik verdiğini belirtmiştir. Allah, mülkü dilediğine verir ve kimse ona engel olamaz. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 2/632.

³⁴¹ Yasin Meral, “Orta Çağ Yahudi Dünyasında İslam Algısı”, *Milel ve Nihal/İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 1 (Ocak-Nisan 2013), 10/80-86. Ayrıca bk. Nuh Arslantaş, “İslam ve Yahudi Kaynakları Bağlamında Orta Çağ Yahudilerinde Hz. Muhammed Algısı”, *Türk İslam Tarihinde ve Batıda Hz. Muhammed Algısı* (Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları, 2012), 109-124. Yahudilerin İslam’a ve Müslümanlara bakışı ile ilgili bk. Baki Adam, “Yahudiliğin Hristiyanlığa ve İslam’a Bakışı”, 166-172.

olduğunu da bilirmiştir. İşte Kur'an, Yahudilerin düşmanlığı konusunda Müslümanları uarmıştır. İman edenlerin, en büyük düşmanlarının Yahudiler ve şirk koşanlar olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte inananların en yakın dostlarının ise "Hristiyanız" diyenler olduğu vurgulanmaktadır. Bu topluluk içinde, insaflı keşişler ve rahipler bulunmaktadır ve onların kibirli davranmamaları bu yakınlığı sağlamaktadır."³⁴²

Bu ayetle ilgili Taberi, Mü'minlere en çok düşman olan kişilerin Yahudi ve putperestler olduğunu bildirmiştir. O, Yahudilerin inkârlarının inatçılıklarından kaynaklandığını ifade etmiştir.³⁴³ Mevdudi ise Bakara suresinin 88-91. ayetlerine işaret ederek Yahudilerin Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara düşman olmalarının sebebini onların inkârcılıklarına bağlamıştır. O, Hz. Muhammed'in eşi, aynı zamanda Yahudi liderlerinden birinin kızı olan Hz. Safiye'nin anlattığı şu olayı paylaşmıştır. Hz. Safiye'nin babası bir yakınına Hz. Muhammed'in beklenen peygamber olduğunu söylemiştir. Ona niyetinin ne olduğunu sorduklarında: "Yaşadığım müddetçe ona karşı çıkacağım ve onun görevinin başarıya ulaşmasına izin vermeyeceğim." demiştir. Mevdudi, onların bu şekilde davranmalarının nedenini ırkçı tutumları olarak ifade etmiştir. Onlar, kendilerinden aşağı bir ırktan peygamber çıktığını öğrenince onu kabul etmemişlerdir. Bu durumu Mevdudi, Allah'ın peygamber göndermeden önce onlara danışması gerektiği anlamına geleceği şeklinde açıklamıştır.³⁴⁴

Hz. Muhammed, Yahudilerle ve müşriklerle sosyal ve siyasal anlaşmazlıklar yaşamıştır. Yahudiler ve Hristiyanlar peygamberimizden, kendi dinlerine uyması gibi

³⁴² el-Maide 5/82.

³⁴³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/512.

³⁴⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/95. "Yahudiler, "Kalplerimiz perdelidir!" dediler. Aksine, inkârları sebebiyle Allah onlara lanet etmiştir; o yüzden çok az inanırlar. Onlara Allah katından ellerindekini (Tevrat) doğrulayan bir kitap gelince, daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken işte şimdi bilip tanıdıkları (Kur'an) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Allah'ın laneti böyle inkârcıdır. Allah'ın, kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kışkırdıkları için Allah'ın indirdiğini inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü! Böylece onlar gazap üstüne gazaba uğradılar. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır. Kendilerine, "Allah'ın indirdiğine iman edin" denilince, "Biz sadece bize indirilene inanırız) derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki o Kur'an, kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. (Rasulüm!) Onlara de ki: "Şayet siz gerçekten inanıyor idiyse daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz?" el-Bakara 2/88-91. İbn-i Kesir'e göre Yahudilerin inkârcı olmalarının sebebi nankörlük, inat, körü körüne direnme, hakka karşı durma, insanları küçümseme ve ilim sahiplerinin eksikliğidir. Bu yüzden Yahudiler, peygamberlerin birçoğunu öldürmüş, Hz. Muhammed'i öldürmeye çalışmıştır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 2/56. Bu konuyla ilgili Yazır ise Müslümanlara düşmanlığın şiddeti açısından Yahudileri müşriklerden önde görmüştür. Ona göre Yahudilerin dünya hırsı hepsinden çoktur, arzularına olan düşkünlükleri, fesat çıkarmaya meyilleri, Hakk'a karşı kibir ve inatları çok kuvvetlidir. Yahudiler, peygamberleri yalanlama ve öldürmede, isyan ve ihtilal yapma konusunda çok ileri gitmiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/419-420.

isteklerde bulunmuşlardır.³⁴⁵ Taberi, Hz. Muhammed'in kendi dininden çıkıp Yahudi ya da Hristiyan olmadığı takdirde ne Yahudiler ne de Hristiyanların ondan asla memnun olmayacaklarını belirtmiştir. Allah, Hz. Muhammed'e, onları hoşnut etmeyi ve onlara uygun şeyleri aramayı bırakıp Allah'ın rızasını kazanma yoluna gitmesini emretmiştir.³⁴⁶ Mevdudi, Yahudilerin ve Hristiyanların peygamberimizden hoşlanmamaları ve karşı çıkmalarının nedenini şu şekilde açıklamıştır: Peygamber hakkı açıkça anlatmayı beceremediği için değil, onlar dinî kendi arzu ve isteklerine göre değiştirebilecekleri bir boşluk bulamadıkları için böyle davranmışlardır. Bu nedenle onları uzlaşmaya çağırmanın anlamı yoktur. Ona göre Hz. Muhammed onlar gibi dine karşı tavır takınmadıkça asla bu duruma razı olmazlar.³⁴⁷

Yahudiler, peygamberlerin bir kısmını üstün tutarken, diğer bir kısmını da inkâr etmiş ve hatta onlara çeşitli iftiralarda bulunarak, peygamberleri hakir duruma düşürmüşlerdir. İşte bu nedenle Allah da onları uyarmıştır: “Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler, “Bir kısmına inanırız, bir kısmına inanmayız” diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçek kâfirler bunlardır ve biz kâfirlere aşağılayıcı bir azap hazırlamışızdır.”³⁴⁸

Bu ayette Taberi'ye göre bazı peygamberleri yalanlayıp bazılarını kabul eden bir kimsenin peygamberlerini yalanladığı için Allah'ı da inkâr etmiş olduğu sayılmıştır.³⁴⁹ Bu durumu Mevdudi ise Allah ve resulünü inkâr eden, Allah'ı kabul edip resulünü inkâr eden, resullerin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddedenlerin hepsi apaçık kâfirdir şeklinde açıklamıştır.³⁵⁰

³⁴⁵ el-Bakara 2/120.

³⁴⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/96-97.

³⁴⁷ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/110.

³⁴⁸ en-Nisa 4/150-151.

³⁴⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/424.

³⁵⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/424. Yazır, kâfirleri üç kısımda değerlendirmiştir: Allah'ı ve peygamberleri tanımayıp hepsini inkâr edenler, imanda Allah ile peygamberi birbirinden ayıranlar, peygamberlerin bazısını tanıyıp bazısını tanımayanlar. Ona göre bu ayet doğrudan üçüncü madde ile alakalı gelmiştir. Hz. Musa, Üzeyir ve bazı peygamberlere, Tevrat'a inanırız fakat Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e ve onların kitaplarına inanmayız diyen Yahudiler; Hz. Musa ve Hz. İsa'ya ve onların kitaplarına inanırız ama Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e inanmayız diyen Hristiyanlar ve Yahudiler arasında “Muhammed bir peygamberdir ama bizim peygamberimiz değildir” diye kaçamak yapan ve bu şekilde iman ile küfür arasında bir yol tutmak isteyenlerdir. Allah katında bunlar kâfirdir ve küfürleri açıkça sabittir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/195.

1.6.8. Lanetlenmeleri ve Allah'ın Azabına Uğramaları

Yahudi toplumu, kendilerine sunulan kutsal metinler ve gönderilen birçok peygambere rağmen, tarihsel süreçte Allah'ın rızasını elde etme konusunda zorluklar yaşamışlardır. İnkâr, isyan ve ihanet gibi tutumları nedeniyle Yahudiler, birçok ayette Allah'ın lanetine maruz kaldıkları sunulmuştur.³⁵¹ Bir ayette Allah Yahudi toplumunun, ahitlerini ihlal ettikleri için Allah tarafından lanetlendiği ve kalplerinin katılaştırıldığı ifade edilmiştir. Bu durum, onların Tevrat'ın anlamlarını çarpıtmalarına ve kendilerine iletilen bilgilerin önemli bir kısmını unutmalarına yol açmıştır. İçlerinden, büyük çoğunluğunun ihanet eğilimleri sergilediği gözlemlenir. Bununla birlikte ayette yine de affedicilik ve hoşgörü gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü Allah, hayır işleyenleri sevmektedir.³⁵² Ayette ifade edilen bu hususla ilgili Taberi, Yahudilerin kendilerine verilen sağlam sözlere uymadıkları için Allah'ın rahmetinden mahrum bırakıldıklarını ve uzaklaştırıldıklarını belirtmektedir. Bu durum, kalplerinin şefkat ve merhametten yoksun, sert ve duyarsız hale gelmesine yol açmıştır. Ayrıca bu toplumun, Rablerinin Tevrat'taki mesajlarını çarpıttıkları ve kendi yazdıkları metinleri, Allah'ın kalamı olarak cahil insanlara sunduklarını da ifade etmektedir.³⁵³ Mevdudi, Maide 64. ayette Yahudilerin lanetlenmesini, Allah'ın nimeti ve rahmetinden yoksun kalmaları şeklinde yorumlamıştır.³⁵⁴

Kur'an, İsrailoğulları arasında inkâr edenleri, Hz. Davud ve Hz. İsa'nın sözleriyle lanetlendiklerini ifade etmiştir. Bu durum onların isyan ve aşırılıklarından kaynaklanmaktadır. Çoğu, inkâr edenleri dost edinmişlerdir; bu da onların nefislerinin kendileri için hazırladığı kötü sonuçlardır. Allah, bu kişilere gazap etmiştir ve onlar,

³⁵¹ el-Bakara 2/88; en-Nisa 4/46; Al-i İmran 3/112.

³⁵² el-Maide 5/13.

³⁵³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/469.

³⁵⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/496. İbn-i Kesir'e göre bozdukları ahitler nedeniyle Allah, onları lanetleyip hidayetden uzaklaştırmıştır. Kalplerinin sertliği yüzünden artık onlar hiçbir öğüt almazlar. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/552. Yazır ise, Yahudilerin anlaşmalarını ihlal etmeleri nedeniyle felaketlere maruz kaldıklarını, kalplerinin sertleştiğini ve bu durumun onları hak ve adalet anlayışından uzaklaştırarak zulümden kaçınmaz ve Allah'tan korkmaz bir duruma sürüklediğini ifade etmektedir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/316. Ateş, dünya hırsları nedeniyle verdikleri sözleri ihlal edenlerin Allah'ın rahmeti olan doğru yoldan sapmış olduklarını belirtmektedir. Allah'ın rahmetinden uzaklaşanlar, gazap ve lanete uğramaktadır. Bu bağlamda kalpleri katılaştıran Yahudilerin dünya tutkularının etkisiyle Allah'ın kelimelerini değiştirdikleri veya O'nun sözlerini kendi çıkarlarına uygun şekilde yorumlamaya başladıkları ifade edilmektedir. Ateş, bu bireylerin kelimelerle kendilerine hatırlatılan manevi hazzı ve buyrukları unutarak dinî yükümlülüklerinden yüz çevirmeleri sonucunda lanete uğradıklarını vurgulamaktadır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/758-759.

azap içinde ebediyen kalacaklardır.³⁵⁵ Taberi'ye göre ayette belirtilen durum, Allah'ın Yahudilere yönelik laneti, helakı ve rüsvalığı tasvir etmektedir. Yahudiler, peygamberlerinin sözleriyle Zebur ve İncil'de lanetlenmiş ve Allah'ın rahmetinden mahrum bırakılmıştır. Ayrıca bu topluluğun inkâr edenleri dost edinmeleri, Allah'ın onlara gazap etmesine sebep olmuştur.³⁵⁶ Mevdudi'ye göre İsrailoğulları'nın bozulması, kolektif bir hareketin sonucudur. Bir toplumda bozulma varsa, ancak toplumun kolektif bilinci güçlü kalıyorsa, bu olumsuz davranışlar bastırılabilir ve topluluk bozulmaktan korunabilir. Ancak toplum, bozuk üyelerinin izlediği yolları onaylar ve onların isteklerine serbestlik tanır, bozulma yavaş yavaş yayılır ve toplum genelinde bir çürüme meydana gelir. İşte bu durum, İsrailoğulları'nın yaşadığı süreçtir. Bu nedenle, Allah'ın laneti ve gazabı üzerlerine inmiştir.³⁵⁷

Bu bölümde Yahudilerin bazı olumsuz davranışları ve bu davranışların Kur'an'da ele alınışı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kur'an, Yahudi topluluklarının inanç ve uygulamalarındaki aksaklıkları eleştirirken, Allah'ın emirlerine karşı gelmeleri ve ahlaki değerleri ihmal etmeleri, verilen nimetleri değerlendiremedikleri sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca kutsal metinlerinin tahrif edilmesi, peygamberlere karşı çıkma ve toplumsal sorumlulukları göz ardı etme gibi davranışları da eleştirilen unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle Hz. Musa'nın getirdiği hükümlerin yerine getirilmemesi ve kendilerine verilen nimetlerin unutulması, Kur'an'da sıkça vurgulanan noktalar arasındadır.

³⁵⁵ el-Maide 5/78-80. Ayrıca karşılaştırmak için bk. Mezmurlar 10, 50; Matta 23.

³⁵⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/510.

³⁵⁷ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/505.

2. TABERİ VE MEVDUDİ’NİN TEFSİRLERİNDE HRİSTİYANLIK

Semavi dinler, tevhit inancı üzerine kurulmuştur. Bu ortak tevhit ilkesi, peygamberler aracılığıyla insanlığa tebliğ edilmiştir. Ancak Hristiyanlar tarihsel süreç içerisinde tevhit yerine teslis inancını dinlerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Kur’an, teslisle beraber Hristiyanlar hakkında tartışmalı birçok konuya cevap vermektedir. Bu bölümde Kur’an’ın Hristiyanlar hakkındaki eleştirilerine yer verilecektir. Bunu yaparken öncelikle Hristiyanlığın temel inanç konularına, ibadet ve uygulamalarına değinilecektir. Bunlar arasında Hristiyanlık hakkında tarihi bilgiler, Tanrı anlayışı, peygamber, kutsal kitap, ahiret, Mesih ve gelecek dönem inancı, Meryem, ibadet ve ritüelleri, kutsal gün ve bayramları yer alacaktır. Bu arka plan bilgilerinin ardından, Kur’an’ın Hristiyanlığa yönelik bakış açısı ve eleştirileri Taberi, Mevdudi ve yer yer diğer müfessirlerin yorumlarıyla birlikte değerlendirilecektir.

2.1. Hristiyanlar İçin Kullanılan İsimler

Kur’an ve sünnette Hristiyanlığa birçok açıdan temas edilmiştir. Kur’an, bu dinin mensuplarına “nasara” kelimesiyle atıfta bulunmuştur.³⁵⁸ Hristiyanlara kitapları sebebiyle “ehlü’l İncil”,³⁵⁹ kutsal gördükleri haç işaretinden dolayı “ehlü’s salıp” adı verilmiştir.³⁶⁰ Ayrıca Kur’an, Yahudi ve Hristiyanlar için ehl-i kitap terimini de kullanmıştır.³⁶¹ Maide suresinin 14. ayetinde geçen “nasara” ifadesini Taberi, Hristiyan olduklarını iddia eden kimseler olarak ifade ederken,³⁶² Mevdudi ise bu terimin Hz. İsa’nın yurdu Nasıra ile ilgili olmadığını, bu kelimenin nusret (yardım) anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Hz. İsa’nın “Benim yardımcılarım kimlerdir?” sorusuna Havariler ‘Biz Allah’ın yardımcılarıyız’” demişlerdir.³⁶³ Mevdudi, bu olay üzerine Hristiyanlara nasara (yardımcılar) denildiğini belirtmiştir.³⁶⁴ Kur’an’ın ehl-i kitap içerisinde değerlendirilen Yahudi ve Hristiyanları muhatap alması, bu dinlerle

³⁵⁸ el-Bakara 2/62, 111, 113, 135; Al-i İmran 3/64, 113, 114, 119; el-Maide 5/14, 18, 46.

³⁵⁹ el-Maide 5/47.

³⁶⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İslam Kaynaklarına Göre Hristiyanlık”, *Diyanet Vakfı Türkiye İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/364. Kur’an’da Hristiyanlar için kullanılan kelimeler için bk. el-Bakara 2/62, 113, 135; Al-i İmran 3/64, 113; el-Maide 5/14.

³⁶¹ el-Bakara 2/105; Al-i İmran 3/64, 65, 69, 72, 75, 98, 110, 113; en-Nisa 4/153, 159, 171.

³⁶² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/469.

³⁶³ el-Maide 5/14.

³⁶⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/466.

ilgili bazı eksiklikler ve yanlışlıkların bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu dinlerin ilahi kaynaklı olması ve Kur'an'ın indiği dönemde o bölgedeki insanların bu dinler hakkında bilgi sahibi olmaları da bu durumun nedenlerindendir.³⁶⁵

2.2. Hristiyanlık Tarihine İlişkin Bilgiler

Hristiyanlık, günümüzden yaklaşık 2000 yıl önce yaşayan Hz. İsa'nın çevresinde gelişen bir dindir. Hristiyanlık, temelde vahiy kaynaklı olup Hz. İsa tarafından İsrailoğulları'na tebliğ edilmiş, kutsal kitabı olan, ilk gönderildiği esnada tek tanrı üzerine kurulu iken Pavlus'un yorumlarıyla teslis inancına dönüşen bir inançtır. Pavlus'un yorumları bugünkü Hristiyanlığın temellerinin oluşmasında en önemli faktör olarak görülse de Hristiyanlığın yayıldığı bölgelerde çok tanrılı kültürlerin etkisi ve Yahudilerin kullandığı mecazi dil ve anlatımlarının da teslis inancının oluşmasında etkili olduğu görülmüştür. Hristiyanlık, İsa Mesih inancı üzerine temellenmiştir. Bugün dünya nüfusunda takipçileri bulunan ilahi kaynaklı bir dindir.³⁶⁶

Hristiyanlık, Hz. İsa ve onun hakkında konuşmaktır. Mehmet Bayrakdar'a göre bütün Hristiyanlık dinî ve teolojisi, Tanrı'nın üzerine değil, İsa'nın üzerine kurulmuş bir dindir. Ona göre Hristiyanlar İsa hakkında konuşmaktan Tanrı üzerine konuşmaya vakit bulamamışlardır.³⁶⁷ Bu çerçevede Hz. İsa'nın tarihte yaşadığı zaman dilimi ve başından geçen olaylar Hristiyanlıkta önemli bir yer tutmuştur.

Tanrı, Hz. İsa dönemine kadar gönderdiği peygamberlerle insanlığa hitap etmiş ve onları kurallarına uyma hususunda uyarmıştır. Tanrı bu insanlara peygamberler aracılığıyla İsa Mesih'in geleceğini müjdelemiştir. Bu zaman dilimi insanlığın İsa Mesih'in gelişine hazırlanma süreci olarak "Eski Ahit" dönemi olarak adlandırılmıştır. Hristiyan inancına göre ilahi kelamın ya da oğlun İsa Mesih'te bedenleşmesi ve İsa Mesih'in insanların günahlarından bağışlanma ve kurtuluşları için çarmıhta can vermesiyle de ikinci dönem başlamıştır. Böylece insanlığın kurtuluşuna yönelik ilahi

³⁶⁵ Kaya, "Ehl-i Kitap", 10/516.

³⁶⁶ Mehmet Aydın, "Hristiyanlıkta Din ve Din Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları* 2 (Ankara 2000), 67; Jaroslav Pelikan, "Christianity: An Overview", *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (Thomson Gale, 2005), 3/1660; Mehmet Katar, "Tevhit'ten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık (Bir Yahudi İhya Hareketi Olarak Başlayan Hristiyanlığın Evrensel Bir Din Haline Geliş Öyküsü)", *Journal of Islamic Research* 20 (Ankara, 2007), 335.

³⁶⁷ Bayrakdar, *Üç Dinin Tarihi*, 182.

planın devreye sokulduğu yeni bir sürece girilmiştir. Bu devreye ise “Yeni Ahit” dönemi ismi verilmiştir.³⁶⁸ Hristiyanlığın temel inancında Tanrı’yla aynı özü taşıyan İsa Mesih’in öldürülmesinden sonra da bu dünyadan ilişkisini kesmediği inancı mevcuttur. Kilise ise Pavlus’un ortaya koyduğu dinî prensiplerin kurumsal ifadesi olarak İsa’dan bir asır sonra ortaya çıkmıştır. Üç asır sonra da kurumsallaşmasını tamamlamıştır.³⁶⁹

Hristiyan inancına göre İsa Mesih hem Tanrı’nın oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı, insanlığı kurtarmak için oğlu İsa Mesih’i yeryüzüne göndermiştir. İnsanlığı kurtarışının sembolü olarak çarmıha gerilmesi, öldükten sonra dirilerek Tanrı’nın yanında yerini alması inancı Hristiyan teolojisinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁷⁰

Hz. İsa’nın kimliği konusunda kaynaklar, iki farklı İsa figürü ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi Filistin bölgesinde yaşamış, Musevi olarak yaşamını sürdürmüş, toplumdaki ahlaki yozlaşma ile mücadele etmiş tarihsel bir şahsiyet olan İsa’dır. Araştırmacılara göre bu İsa figürü “tarihsel İsa” ya da “tarihin İsa’sı” olarak adlandırılmıştır. Diğer ise teslisin ikinci unsuru, ilahi oğul İsa Mesih’tir. İsa Mesih, bedenleşen kelim olarak bir ilahi kurtarıcıdır.³⁷¹ Tarihsel İsa’nın halka yönelik üç temel mesajı vardır: İnsanları Tanrı’nın krallığına davet etmek, Musa hukuku olarak adlandırılan ilahi kurallara, haram ve helallere riayet etmek, toplumda ahlaksızlıkla mücadele etmek.³⁷²

³⁶⁸ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 15-16; Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa İmanın Mesih’inden Tarihin İsa’sına* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 9-19.

³⁶⁹ Zafer Duygu, *İsa, Pavlus, İnciller Hristiyanlık Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2021), 304-305.

³⁷⁰ Kürşat Demirci, “Hristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998), 17/328. Ayrıca bk. Şinasi Gündüz, “Pavlus’un Hristiyan Geleneğindeki Merkeziliği/Belirleyiciliği”, *Hristiyanlık Dünyası, Bugünü ve Geleceği Dinler Tarihi Araştırmaları* 3 (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002), 39-54; Mahmut Aydın, *Hz. İsa’ya Ne Oldu?* (Ankara: Otto Yayınları, 2011), 13-55.

³⁷¹ Gündüz, *Hristiyanlık*, 20; Charles A. Anderson Scott, *Christianity According to st. Paul* (New York: Cambridge University Press.), 26-85; Aytunç Altındal, *Üç İsa* (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2004), 31-40. İsa’nın ailesi ile ilgili bilgi için bk. Leslie Houlden, “Jesus, Family of”, *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*, ed. Leslie Houlden (California: ABC CLIO, 2003), 1/429-432. İsa’nın (inancının) kökenleri için bk. Houlden, “Jesus, Origins of”, 1/438-441.

³⁷² Gündüz, *Hristiyanlık*, 22-23; Hans Waldenfels, *Jesus Christ and the Religions* (Marquet University Press, 2009), 15-16.

İsa'nın tarihsel kişiliği üzerinden şekillenen Hristiyanlık, gerçekte İsa'nın ölümünden sonraki dönemde ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık, İsa'nın çarmıha gerildiği, üçüncü gün dirilip Tanrı'nın sağ yanına yükseldiği ve dünyanın sonunda yargılamak üzere tekrar geleceği inancı etrafında gelişmiştir. Tarihsel bir figür olan İsa, ikinci ve üçüncü yüzyıllarda aşamalı olarak tanrısallaştırılmış ve bu süreç Miladi 4. yüzyılda İznik Konsili'nde kabul edilmiştir. Kilise tarafından otantik kabul edilen kutsal metinlerin resmi olarak belirlenmesiyle de Hristiyanlık son şeklini almıştır.³⁷³

Hristiyanlığın inanç esaslarının oluşmasında etkili olan kişilerden biri de Pavlus'tur. O, Hristiyanlığın şekillenmesinde büyük rol almıştır. Kendisine göre Pavlus, ana rahminde iken Tanrı tarafından seçilmiş³⁷⁴ ve sünnetsizlere yani Yahudi olmayanlara tebliğ görevini üstlenmiş bir kişidir.³⁷⁵ Şam vizyonu hadisesi Pavlus'un yaşamında bir dönüm noktası olmuştur.³⁷⁶ Pavlus, bu hadise ile birlikte çarmıha gerilerek ölen İsa'nın ölümden dirilerek kendisine görüldüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla Pavlus, onun Mesih olduğunu düşünmüştür. Mesih doktrini, kefareti düşüncesi, krallık, haç Pavlus teolojisinin temel taşlarını oluşturmaktadır.³⁷⁷

Pavlus, İsa'nın ölümünden sonra İsa'nın cemaatine zulüm yapanların başını çeken birisi olmuştur. Ancak Pavlus, Şam vizyonu hadisesinden sonra İsa'nın vahyettiği mesajları Yahudi olmayanlara iletme ve yardım etmenin özel bir görev olduğunu düşünüp bu inanca mensup insanlara lider olmuştur.³⁷⁸

2.2.1. Hz. Meryem, Hz. İsa ile Müjdelenmesi ve Hz. İsa'nın Doğumu

Meryem, tarih boyunca dua, tapınma ve törenlerin konusu olmuştur. Reformasyon öncesinde Meryem, İsa'ya eşit bazen ondan üstün tutulmuştur. Tanrı

³⁷³ Aydın, *Tarihsel İsa İmanının Mesih'inden Tarihin İsa'sına*, 9. Hristiyanlığın tarihsel süreci için bk. Gündüz, *Hristiyanlık*, 13-41. İsa'nın ölümü ile ilgili bk. Houlden, "Jesus, Death of", 1/422-429.

³⁷⁴ Galatyalılar 1:15-16.

³⁷⁵ Galatyalılar 2:7

³⁷⁶ Resullerin İşleri 9:3-5; 22: 6-9; 26:13-15. Pavlus probleminin tanımlanması açısından geniş bilgi için bk. Duygu, *İsa, Pavlus, İnciller*, 295-345.

³⁷⁷ Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, 45; Kenan Has, "Tarihsel İsa Araştırmaları", *Hristiyanlık Dünü, Bugünü ve Geleceği Dinler Tarihi Araştırmaları* 3 (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002), 100-101; Scott, *Christianity According to st. Paul*, 26-85; Altındal, *Üç İsa*, 67-68.

³⁷⁸ Ann Marie B. Bahr, *Religion of the World Christianity* (Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2004), 36.

annesi, Marioloji'nin³⁷⁹ temel ilkesini oluşturmıştır. Teolojik olarak Meryem'e yüklenebilecek her şey onun bu özelliğinden kaynaklanmıştır. İsa'nın bir kadından doğması Mesih'in insanlığını hatırlatmak içindir. Ancak bakire anlayışı, Meryem'i insanlıkla özdeşleştirmek yerine onu yüceltmeye yol açmıştır.³⁸⁰ Günay Tümer'e göre Meryem'e tapınma hadisesi o bölgede ana tanrıça kültünün olmasından kaynaklanmıştır. Meryem'e ana tanrıça gibi davranılmış, ona eski tanrıçaların özellikleri verilmiştir. Buna örnek olarak İsis (Theotokos) ünvanının Efes 431 konsil kararıyla Meryem'e verilmesi gösterilebilir. İlk Protestan reformcularından Luther ve Calvin, Meryem'in bakireliği ve kutsallığına karşı çıkmamışlardır. Onlar, Meryem'in aracılığına, ona dua ve yalvarmaya karşı çıkmışlardır. Katolikler ve Ortodokslar zamanla Meryem'e saygı noktasında ileri gitmiştir. Onu yüceltmeleri bu iki mezhebin ortak özelliğidir. Protestanlar için ise yalnızca İsa vardır. İneyet sadece onda vardır. Meryem'le ilgili her türlü ritüeller kaldırılmıştır.³⁸¹

Michel'e göre Hristiyanlar, Meryem'in Tanrı'nın eşi olduğunu asla iddia etmezler. Meryem kutsal ve bakiredir. O, Tanrı'nın lütfu ile hiçbir zaman günah işlememiştir. İsa, Meryem'in rahmine Tanrı'nın isteği ile düşmüştür. Hristiyanlar, Tanrı'nın ezeli mesajının Meryem'in rahminde vücut bulduğuna inanmaktadır. Bu yüzden ona Tanrı'nın annesi ünvanı verilmiştir. Ona göre hiçbir Hristiyan onu Tanrı'nın annesi olarak görmemekte ve ondan hiçbir zaman fiziksel olarak bir oğul çıkmayacağını bilmektedir.³⁸²

İslam inancında Hz. Meryem, Kur'an'da ismi geçen tek kadındır. Kur'an'da on dokuzuncu sure Meryem suresidir. Hz. Meryem'in babasının adı İmran'dır.³⁸³

³⁷⁹ Marioloji, Roma Katolik teolojisi çerçevesinde Meryem Ana ile ilgili temel öğretiler ve metodolojik yaklaşımlar üzerine odaklanan bir disiplindir. Bu alan, erken dönemlerden itibaren Katolik Kilisesi tarihinde yavaş yavaş evrim geçirerek 17. yüzyılda olgunlaşma sürecine girmiştir. Marioloji, dogmatik teolojinin bir alt dalı olarak, Meryem'in Tanrı ve yarattıkları ile olan ilişkisini derinlemesine anlamaya ve yorumlamaya yönelik bir çaba sergilemektedir. Bu bilgi için bk. Mustafa Alıcı, "Kur'an-ı Kerim ve Katolik Meryem Teolojisi (Mariology ve Kur'an-ı Kerim)", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 9 (2016), 103-104.

³⁸⁰ Carolyn Hammond, "Mary", *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*, ed. Leslie Houlden (California: ABC CLIO, 2003), 1/597.

³⁸¹ Süleyman Sayar, "Prof. Dr. Günay Tümer'e Göre Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 7 (1998), 401-404; bk. Gündüz, *Hristiyanlık*, 102-103.

³⁸² Thomas Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş* (İstanbul: Orhan Basımevi, 1992), 74.

³⁸³ Al-i İmran 3/35; et-Tahrim 66/12. Meryem'in soyu, doğuşu ve mabede adanması ile ilgili bilgi için bk. Köksal, "İsa Aleyhisselam", 2/303-312. Tevrat'ta geçen Musa ve Harun'un babaları olan İmran ile İncil'de geçen Meryem'in babası İmran'ın farklı kişiler olduğuyla ilgili bilgi için bk. Öztürk,

Annesinin adı Hanne'dir.³⁸⁴ Hanne'nin kız kardeşi Zekeriya peygamberin eşi, Yahya peygamberin annesidir. Hz. İsa ve Hz. Yahya teyze çocuklarıdır.³⁸⁵

Hz. Meryem henüz anne karnında iken babası İmran vefat etmiş, annesi de onu Beyt-i Makdis'in (Mescid-i Aksa) hizmetine adamıştır.³⁸⁶ Kız olarak dünyaya gelen bebek, Meryem olarak adlandırılır. Annesi, kızının ve soyunun kovulmuş şeytana karşı korunması için Allah'a dua eder. Hz. Meryem'in büyütülmesi, Hz. Zekeriyya tarafından üstlenilir. Hz. Zekeriyya'nın mabede her gelişinde Hz. Meryem'in yanında yeni bir rızık bulması, Allah'ın sınırsız ikramını gösterir.³⁸⁷

Kur'an'da anlatılan bu olay Hristiyanlıkta şu şekildedir: Meryem'in Davud'un soyundan geldiği belirtilmiştir.³⁸⁸ Meryem'in annesi Anna, yaşlılık çağında bir çocuğunun olacağı müjdesini alır. Doğacak çocuğunu mabede adar. Meryem, üç yaşında Kudüs'teki mabede götürülür. Meryem bakirelik yemini ederek gece gündüz mabette kalır. Bir melek onu ziyaret ederek ona yiyecek getirir.³⁸⁹

Al-i İmran 35-37. ayetlerle ilgili Taberi şu açıklamayı yapmıştır: Allah, Hz. İbrahim ve İmran ailesinden inananları seçmiştir. Onları dinlerinden dolayı insanlara üstün kılmıştır. Hz. Meryem'in annesi Hanne, doğacak olan çocuğunu dünya işlerinden arınmış olarak Mescid-i Aksa'ya hizmetkâr olması için Allah'a adamıştır. Hanne, Allah'a adadığı çocuğun kız olmasından ötürü mahcubiyet duyarak "Kız, erkek gibi değildir." demiştir. Hizmet konusunda erkeğin kızdaki daha güçlü olduğu, kızların bazı durumlarda mabede giremeyeceği ve hizmet edemeyeceğini söylemiştir. Allah, Hanne'nin adağını kabul etmiştir. Allah, Meryem'i itina ile yetiştirmiştir. Terbiyesini vermesi için Hz. Zekeriya'nın himayesine vermiştir. Hz. Zekeriya, mabede

Kıssaların Dili, 241-245. Ayrıca bk. Ahmet Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve İsa". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (Ocak 1991), 216.

³⁸⁴ Ömer Faruk Harman, "Meryem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2004), 29/237.

³⁸⁵ Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/398; Ahmet Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa", 3/216. İsa Mesih'in soyunun Kral Davut'a dayandığını anlatan bilgi için bk. Matta 1-17.

³⁸⁶ Harman, "Meryem", 29/237; Ekrem Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 28-29; Mahmut Ay, "İşârî Tefsirlerde Hz. Meryem", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 25 (Mart 2012), 123-138.

³⁸⁷ Al-i İmran 3/35-37.

³⁸⁸ Luka 1:32. Meryem'in nişanlısı Yusuf, Davut'un soyundandır. İsa'nın da Yusuf'un soyundan geldiği varsayılmıştır. Ancak bu yeterli görülmediği için Meryem'in de aynı soydan geldiği ortaya atılmıştır. Bu bilgi için bk. Hammond, "Mary", 1/597.

³⁸⁹ Harman, "Meryem", 29/237; Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 30.

her girdiğinde Meryem'in yanında çok güzel yiyecekler bulmuş, Ona: "Bunlar nereden geldi?" diye sorduğunda Meryem, "Bunlar Allah'tandır." cevabını vermiştir.³⁹⁰ Hz. Meryem'in annesinin adağı ile ilgili Mevdudi ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hanne, ayette geçen "Kız, erkek gibi değildir." ifadesiyle erkek olsaydı daha iyi olabilirdi demek istemiştir. Çünkü kadın birçok doğal zayıflıklar ve toplumsal kısıtlamalarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca kızdan bir din adamı olamayacağı için bu işe en uygun bir erkek çocuk olurdu diye düşünmüş olabilir şeklinde yorumlamıştır.³⁹¹ Mevdudi'ye göre Hz. Meryem'in yiyeceklerle rızıklandırılması, ergenlik çağına girdiği ve gece gündüz Allah'a ibadetle meşgul olduğu sırada meydana gelmiştir. Onun koruyuculuğunu üstlenen Hz. Zekeriyya, Hz. Meryem'in teyzesinin kocasıdır ve mabedin koruyucularından biridir. Ona göre Hz. Zekeriyya, Eski Ahid'e göre, öldürülen Zekeriyya peygamber ile aynı kişi değildir.³⁹²

Hz. Meryem'in eniştesi Hz. Zekeriya onu himaye edip yetiştirmiştir. Allah'ın tecellisini ve kudretini Meryem'in üzerinde gören Hz. Zekeriya, eşi ve kendisinin yaşının çok ilerlemesine rağmen Allah'tan salih bir çocuk ve ondan temiz bir nesil olmasını dilemiş³⁹³ ve dua etmiştir. Hz. Zekeriyya, mabette namaz kılarken melekler, ona Yahya adında bir peygamberin müjdesini vermiştir. Hz. Zekeriyya, yaşının ilerlemiş olması ve eşinin kısır olması nedeniyle bu duruma çok şaşırmıştır. Ancak Allah, dilediğini gerçekleştirebilecek güçtedir. Bunun üzerine Hz. Zekeriyya, Allah'tan bir alamet istemiştir. O'da ona insanlarla sadece üç gün işaretle konuşması gerektiğini bildirmiştir."³⁹⁴

Hz. Zekeriyya'nın duası ve Yahya ile müjdelenmesi olayını Taberi şöyle açıklamıştır: Hz. Zekeriyya, kendisi yaşlı, karısı da kısır iken çocuğu olması için Allah'a dua etmiştir. Melekler, ona Yahya adında iffetli, yumuşak huylu, takva sahibi, İsa peygambere inanan, iyilerden bir peygamber olacak bir oğul ile sevindirileceğini müjdelemişlerdir. Hz. Zekeriyya bunu duyunca şaşırmıştır. Hz. Zekeriyya'nın "Benim nasıl çocuğum olabilir?" sorusu Allah'ın gücünden şüphelendiği için değil, bu haberi

³⁹⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/242-243.

³⁹¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/253.

³⁹² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/253.

³⁹³ Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa", 217, Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 19-20.

³⁹⁴ Al-i İmran 3/38-41.

teyit ettirmek içindir. Yaşlı bir erkek ve kısır bir kadından çocuk meydana getirmek hiçbir şey ortada yokken var etmekten zor değildir. Hz. Zekeriyya, çocuğun ne zaman doğacağını bilmek için Allah'tan alamet istemiştir. Allah, ona üç gün hiçbir sebep olmaksızın işaret ve dudak hareketlerinden başka bir şekilde insanlarla konuşmamasını alamet olarak vermiştir.³⁹⁵ Ayette anlatılan bu olayları Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: “Allah’tan bir emir (kelime)” ile Hz. İsa kastedilmiştir. Kur’an’ın onu Allah’ın kelimesi olarak sayması Hz. İsa’nın mucizevi doğumudur. Bu ayette Allah, Hristiyanların Hz. İsa’yı hem Allah’ın oğlu hem de ilah saydıkları bu hatayı görmelerini istemiştir. Bu yüzden aynı ailede yetişen Hz. Yahya’nın mucizevi doğumunu örnek göstermiştir.³⁹⁶

Kur’an’da dürüstlük ve fazileti ile tanınan³⁹⁷ özellikle iffetine aşırı düşkünlüğünden namus timsali olarak gösterilen³⁹⁸ Hz. Meryem’i melekler, Allah tarafından bir kelime ile müjdelemiştir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir. Kur’an’da O’nun, hem dünyada hem de ahirette itibarlı ve Allah’a yakın birisi olacağı belirtilmiştir. Hz. İsa, beşikte ve büyüdüğünde insanlarla konuşabilme yeteneğine sahip olacağı ifade edilmiştir. Ayette Hz. Meryem’in, erkek eli değmeden çocuk sahibi olma konusundaki şaşkınlığı hususunda Allah’ın, dilediğini yaratma gücüne sahip olduğu ve bir şeyin olmasını istediğinde sadece “ol” demesi gerektiği vurgulanarak ilahi iradenin üstünlüğü ve yaratılışın sırrı dile getirilmiştir.³⁹⁹

Al-i İmran ve Meryem surelerinde anlatılan bu olayı Taberi şöyle değerlendirmiştir: Allah, Hz. Meryem’e dünya ve ahirette saygın, Allah’a yakın, yüksek makam sahibi Meryem oğlu İsa’yı müjdelemiştir. Ayette Allah, İsa’yı annesi

³⁹⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/244-245.

³⁹⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/255.

³⁹⁷ el-Maide 5/75.

³⁹⁸ et-Tahrim 66/12.

³⁹⁹ Al-i İmran 3/45-47. Ayrıca bk. Meryem 19/18-21. Hz. Meryem’in Hz. İsa’ya hamile kalması ve doğumu ilgili bilgi için bk. Köksal, “İsa Aleyhisselam”, 2/307-312; Öztürk, *Kıssaları Dili*, 255-264; Hocaoglu, *Kur'an'da Peygamber Kıssaları*, 121-123. Kur’an’da Tahrim 12. ayette anlatılan bu olay İncil’de şu şekilde geçmektedir: Cebrail, Meryem’e İsa’nın doğumunu müjdelediğinde o, Yusuf ile nişanlıdır. Ancak Yusuf ile beraber yaşamıyordur. Bu haberi duyan Meryem, Cebrail’e kendisinin bakire olduğunu söyler. O da Meryem’e bunun Kutsal Ruh ile olacağını bildirir. Luka 1:26-38. Meryem’in bakireliği ve hamileliği ile ilgili bir karşılaştırma için bk. Alıcı, “Kur’an-ı Kerim ve Katolik Meryem Teolojisi (Mariology ve Kur’an-ı Kerim)”, 104-105. Meryem’in hamileliğinin altıncı ayında evine dönen Yusuf onun bu durumunu öğrenince boşanmak ister. Ancak gördüğü bir rüyada melek ona gerçeği anlatır. Bunun üzerine Yusuf onunla evlenir. Matta 1:18-25. Bu bilgi için bk. Harman, “Meryem”, 29/237; Sarıkcıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 34-36.

Meryem'e nispet etmiştir. Taberi'ye göre Allah, bu şekilde Hristiyanların, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmelerini ve Yahudilerin Hz. Meryem'i iffetsizlikle suçlamalarını çürütmek için bu ifadeyi kullanmıştır. Allah, Hz. Meryem'den bu şekilde bir çocuk yaratarak insanlara ibret olmasını ve kudretini göstermek istemiştir.⁴⁰⁰ Mevdudi'ye göre Hz. İsa'nın doğumu sıradan, herkesin doğumu gibi olmamıştır. Eğer normal bir doğum olsaydı ayette geçen "Bu Allah için kolaydır ve bu insanlar için bir mucize olacak." ifadesi anlamsız kalırdı.⁴⁰¹

Cebrail, Hz. Meryem'e bir erkek çocuğu olacağını müjdeledikten sonra Hz. Meryem hamile kalır. Hz. Meryem, hamilelik döneminde toplumdan uzaklaşmayı tercih eder. Doğum sancıları sırasında bir hurma ağacının dibine yönelir. Hz. Meryem, bu zor anlarda kendini çaresiz hissederek ölümü arzuladığını ifade eder. Ancak ona seslenen bir varlık, Rabbinin ona olan lütuflarını hatırlatır; altında bir su kaynağının bulunduğunu ve hurma ağacının meyvelerini silkeleyerek beslenebileceğini söyler. Ayrıca insanlardan birini gördüğünde Allah'a adak bulunduğunu belirterek o gün hiç kimseyle konuşmayacağını ifade eder.⁴⁰²

Kur'an'da anlatılan Hz. Meryem'in hamile kalması ve doğum yapması olayını Taberi şöyle yorumlamıştır: Hz. Meryem, hamile kalır ve bunu insanlardan saklamak için uzak bir yere gider. Hz. Meryem, doğum sancıları başlayınca hurma dallarına

⁴⁰⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/247-248.

⁴⁰¹ Meryem 19/21; Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 3/215. Bu olayla ilgili İbn-i Kesir ise ayette Hz. İsa'nın babası olmadığını belirtip annesine nispet edildiğini söylemiştir. Ona göre Allah, Hz. İsa'ya dünyada birçok lütufta bulunmuştur. Bu şekilde Hz. İsa, dünyada iken yüksek bir mevki ve dereceye sahip olmuştur. Kesir, Hz. İsa'nın yaratılışı ile ilgili şu bilgiyi vermiştir: Al-i İmran suresinde Hz. Zekeriyâ'yı örnek vererek ayette "yapar", İsa'nın yaratılışı anlatılırken ise "yaratır" ifadesi kullanılmıştır. Bu şekilde anlatılmasının sebebi ise İsa'nın yaratılmış olmasında hiçbir şüphe olmaması içindir. Bu bilgi için bk. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/278-279. Ateş'e göre ise Hz. İsa, babasız dünyaya gelmiştir. Bu mucizevi olay Allah'ın "ol" sözüyle yaratıldığı için ona Allah'ın kelimesi denmiştir. Ona göre "Kelam" sadece kulağa hitap ederken "Kelime" ise kulağa, göze, kalbe, doğada gerçekleşen bütün olayları içine alan bir şeydir. Mucizevi doğumuyla Hz. İsa, insanlara ibret veren ilahi bir ayet, kelimesi olarak nitelendirilmiştir. Bu bilgi için bk. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/444. Ayrıca bk. Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988), 15.

⁴⁰² Meryem 19/22-26. İsa'nın babasız dünyaya gelmesiyle ilgili Hristiyanlar, İsa'yı tanrısalılaştırırken, Müslümanlar İsa'yı tanırlaştırmadan bu olayı bir mucize olarak açıklamışlardır. Bu bilgi için bk. Montgomery Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, çev. Turan Koç (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 164-166. Hz. İsa'nın doğumu İncil'de şöyle anlatılır: Sezar Augustus, bütün Roma halkına nüfus sayımı yapılması için emir verir. Yusuf ve Meryem'de yazılmak için Beytlehem'e gider. Onlar, oradayken Meryem oğlunu doğurur. Onu kundağa sarıp yemliğe yatırır. Luka 2:4-7. İsa'nın doğumundan kırk gün sonra Meryem, Yusuf'la beraber İsa'yı mabede götürürler. Her yıl Fısıh Bayramı'nda Kudüs'e giderler. Onlar, artık dinî yükümlülükleri başlayan İsa'yı da Kudüs'e götürmüşlerdir. Luka 2:41-51; Harman, "Meryem", 29/236-242.

doğru kendini sürükler. Yaşadığı sıkıntıdan dolayı Hz. Meryem: “Keşke bu sıkıntıları görmeden önce ölseydim de unutulup gitseydim ve kimseler beni aramasaydı.” der. Hz. Meryem, doğum yaptıktan sonra oğlu, annesine üzülmemesi gerektiğini söyler.⁴⁰³ Bu durumu Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: Hz. Meryem, hamile kaldığında Mabed’den ayrılmış ve insanların kötü sözlerinden kaçmak için uzak bir yere gitmiştir. Hz. Meryem, bir müddet hamileliğinin ayıbını insanlardan saklamayı başarmıştır. Mevdudi’ye göre Hz. Meryem’in doğum için uzak bir yere gitmesi Hz. İsa’nın babasız doğduğunun bir delilidir. Çünkü Hz. Meryem evli olsaydı ailesinden ayrılıp uzaklara gitmezdi. Mevdudi, Hz. Meryem’in “Keşke” sözüyle içinde bulunduğu şiddetli tedirginliği yansıttığını ifade etmiştir. Ona göre bu sözleri Hz. Meryem, doğum sancısı nedeniyle değil çocuğu insanlardan nasıl saklayacağı düşüncesinin verdiği üzüntüden dolayı söylemiştir. Meleğin ona “üzülme” demesi ise Hz. Meryem’in yaşadığı durumu doğrulamıştır. Hz. Meryem’in susma orucu, Yahudilere ait bir gelenektir. Normal bir doğum yapsaydı böyle bir şeye gerek kalmayacaktı. Mevdudi’ye göre ayette insanların yaptığı eleştirilere cevap verme sorumluluğunun Hz. Meryem’e ait olmadığı belirtilip onlara cevabın Allah tarafından verildiği ifade edilmiştir.⁴⁰⁴ Hz. İsa’nın doğumu ile ilgili Ateş şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hz. Meryem, gebeliği belirmeye başlayınca uzak bir yere gider. Doğum sancısı tuttuğunda altından seslenen bir meleğin ona üzülmemesini, yiyip, içip sevinmesini ve susma orucu adamasını söylemiştir.⁴⁰⁵

Kur’an’a göre Hz. İsa’nın mucizevi doğumundan sonra Hz. Meryem’i insanlar suçlamıştır. O, doğar doğmaz beşikte konuşan bebeği ile kendisini aklamıştır. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılmıştır: “Sonra çocuğu kucağına alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: “Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın!” “Ey Harun’un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi.”⁴⁰⁶ Bebeği ile birlikte kavmine gelen Hz. Meryem’le ilgili Taberi, şu değerlendirmeyi yapmıştır: Kavmi Hz. Meryem’e çok kötü bir iş yaptığını söyleyip onu suçlamıştır. Ona “Ey Harun’un kız kardeşi” demelerinin sebebi, Hz. Meryem’in o toplumda yaşayan salih

⁴⁰³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 3/1306-1307. bk. Meryem 19/23-24.

⁴⁰⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 3/215-216.

⁴⁰⁵ Ateş’te Mevdudi ile ortak yorum yaparak (Taberi seslenenin Hz. İsa olduğunu belirtmişti.) Hz. Meryem’in doğum sancısı tuttuğunda altından seslenenin bir melek olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgi için bk. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 3/1612.

⁴⁰⁶ Meryem 19/27-28.

bir kişiye nispet edilmesidir.⁴⁰⁷ “Ey Harun’un kız kardeşi” ifadesini Mevdudi şu şekilde yorumlamıştır: Bu ifade Hz. Meryem’in Harun adında bir erkek kardeşi olduğunu ya da onun Harun ailesine mensup olduğunu ifade eder. Mevdudi ikinci yorumu kabul etmiştir.⁴⁰⁸

Hz. Meryem, kendisini suçlayan kavmine sessiz kalarak beşikteki çocuğunu işaret etmiştir. Kur’an bu durumu bize şöyle anlatır: “Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. “Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?” dediler. Cevabı çocuk verdi: “Ben Allah’ın kuluyum. O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı.”⁴⁰⁹

Ayette Hz. Meryem kendisiyle konuşmaları için Hz. İsa’yı göstermiştir. Taberi’ye göre orada bulunanlar Hz. Meryem’e henüz anne kucağında süt emen bir bebekle nasıl konuşacaklarını sormuşlardır. Bunun üzerine Hz. İsa, Allah’ın bir kulu olduğunu, ona kitap vermeye ve peygamber kılmaya hükmettiğini söylemiştir.⁴¹⁰ Bu hususla ilgili olarak Mevdudi ise bu olayın Hz. İsa bebekken meydana geldiğini ifade etmiştir. Onun gençken konuştuğunu söyleyenlerin ise mucizeyi inkâr ettiklerini bildirmiştir.⁴¹¹

Kur’an-ı Kerim’de babasız dünyaya gelen Hz. İsa ile hem babasız hem de annesiz topraktan yaratılan Hz. Âdem arasında şöyle bir benzerlik kurulur: “Allah nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona “ol” dedi o da oluverdi.”⁴¹²

Allah, ilk insanın yaratılmasında gerçekleştirdiği ve daha sonra doğal bir olaya dönüştürdüğü için insanların unutmaya yüz tuttuğu bu mucizevi olayı, tarihin belli bir yerinde hatırlatmak istemiştir. Hz. Âdem’i nasıl annesiz ve babasız var etmişse Hz.

⁴⁰⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 3/1308.

⁴⁰⁸ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 3/217. Taberi, “Ey Harun’un kız kardeşi” ifadesi ile Hz. Musa’nın kardeşi Hz. Harun’a nispet edildiğine dair bir eğilim göstermiştir. Bu durum Hz. Harun ile Hz. Meryem arasında on üç asırlık bir süreyi ifade eder ki buda Taberi’nin bu konuyu tahlil etmekte zorlandığını, Hristiyanlığı bu dönemde yeterince tanımadıklarını göstermektedir. Bu bilgi için bk. Aydın, “Taberi Tefsiri’ndeki Hristiyanlığa Bir Bakış”, 197. Ayrıca bk. Öztürk, *Kıssaların Dili*, 240-249. İbn-i Kesir’e göre “Ey Harun’un kız kardeşi” tabiri ibadette Harun’a benzeyen kadın, yani sen iyiliği, ibadeti ve dindarlığı ile tanınmış temiz bir ailedensin anlamında kullanılmıştır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 3/460. Ateş’e göre, Hz. Meryem’e “Ey Harun’un kız kardeşi” diye hitap etmelerini o, şerefli ailenin soyundan gelmiş olduğuna bağlamaktadır. Hz. Meryem’e bu temiz soya mensup olup böyle kötü bir iş yaptığını söyleyerek onu mahcup etmek istemişlerdir. Bu bilgi için bk. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 3/1613.

⁴⁰⁹ Meryem 19/29-30.

⁴¹⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 3/1309.

⁴¹¹ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 3/217.

⁴¹² Al-i İmran 3/59.

İsa'yı da tek unsurdan yani sadece anneden dünyaya getirmiştir. Hz. Âdem ile İsa arasında yaratılış yönünden çok yakın bir benzerlik vardır. Söz konusu ayetten de anlaşılacağı gibi, Hz. Âdem'in de beşerden bir babası olmadığı kesindir. Buna rağmen Hz. Âdem, ne Allah'tır ne de Allah'ın oğludur. İşte Hz. İsa'nın durumu Hz. Âdem'in durumu gibidir.⁴¹³

Ayette geçen Hz. İsa'nın yaratılışı ve Hz. Âdem'e benzerliği hususunda Taberi şu açıklamayı yapmıştır: Yaratılıştaki Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelişi Hz. Âdem'in annesiz ve babasız dünyaya gelişinden daha hayret verici bir durum değildir. Allah, Hz. Âdem'i topraktan kendi kudretiyle yaratmış ve ona can vermiştir. Hz. İsa'nın yaratılışı da Allah'ın gücünün bir tezahürüdür.⁴¹⁴ Bu konuyu Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: Bir mucize sonucu dünyaya gelmek insana Allah veya Allah'ın oğlu olma hakkını veriyorsa, Hz. Âdem, buna Hz. İsa'dan daha layıktır. Çünkü Hz. Âdem, anasız ve babasız yaratılmıştır. Oysaki Hz. İsa'nın sadece babası yoktur.⁴¹⁵ Mevdudi'ye göre Hz. Yahya ile Hz. İsa'nın mucizevi doğumu benzer bir mucizedir. Hristiyanların Hz. İsa'yı tanrılaştırırken Hz. Yahya'yı Allah'ın bir kulu olarak nitelendirmeleri yaptıkları tahrifi göstermektedir.⁴¹⁶

Kur'an'ı Kerim'de Hz. İsa için "Allah'ın ruhu", "Allah'ın kelimesi" gibi ifadeler kullanılmış, ancak "Allah'ın oğlu" tabiri asla kullanılmamıştır. Hz. İsa, bütün üstün vasıflarına rağmen Allah'ın kulu ve bir insandır. O, hiçbir zaman tanrı olduğunu söylememiş, insanları Allah'a kulluğa davet etmiştir.⁴¹⁷

⁴¹³ Güç, "Kur'an-ı Kerime Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa (a.s)", 218-220. Watt'a göre Müslümanlar İsa'nın ve Yahya'nın doğumunu benzer kabul etmiş ve bunu bir mucize olarak telakki etmişlerdir. Bu durumu asla tanrısalılaştırmamışlardır. Ona göre Hristiyanlar özellikle de düz mantıklı insanlar için İsa'nın babasız dünyaya gelişi onun Allah'ın oğlu olduğu inancını kabul etmeyi kolaylaştırmıştır. Bilimi kendisine ölçüt kabul eden Hristiyanların ise delil yetersizliğinden bu durumu kabul etmelerinden başka çare olmadıklarını ifade etmiştir. Bu Bilgi için bk. Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, 165-166.

⁴¹⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/254.

⁴¹⁵ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/265.

⁴¹⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 3/219. Bu konuyla ilgili İbn-i Kesir, Hz. Âdem'i topraktan yaratan Allah, Hz. İsa'yı babasız yaratmaya daha çok kadirdir der. Bu düşünce ona göre batıldır. Bu olayda Allah yarattıklarına kudretini göstermek istemiştir. Nitekim Hz. Âdem'i anasız ve babasız, Hz. Havva'yı dişisiz bir erkekten (Âdem'in kaburga kemiğinden), Hz. İsa'yı da erkeksiz bir dişiden, diğer insanları da erkek ve dişiden yaratmıştır. Bu bilgi için bk. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/287. Bu hususla ilgili Yazır ise babanın etkisiyle oluşan âdemoğullarının yaratılışı ile Hz. Âdem'in topraktan yaratılmasının denk olduğunu bildirmiştir. Bu bilgi için bk. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/418.

⁴¹⁷ en-Nisa 4/171-172; el-Maide 5/17, 75, 116-117; Meryem 19/30; ez-Zuhruf 43/59; Ömer Faruk Harman, "İsa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000), 22/471.

2.2.2. Hz. İsa'nın Tebliği, Öğretisi ve Mucizelerle Desteklenmesi

Kur'an-ı Kerim'e göre Allah, Hz. İsa'ya kitap vermiş, onu mübarek kılmış ve mucizelerle desteklemiştir.⁴¹⁸ İsrailoğulları'na peygamber olarak gönderildiği haber verilen Hz. İsa,⁴¹⁹ bu görevi aldıktan sonra milletine peygamber olduğunu duyurmuştur. İsa'nın tebliğine başlaması Hristiyanlara göre Hz. Yahya'nın onu vaftiz etmesiyle başlamıştır.⁴²⁰ İncil'e göre Hz. İsa, Ruh'u Kudüs tarafından çöle götürülmüş ve orada kırk gün kırk gece oruç tutmuştur. İblis, onu hileleriyle kandırmaya çalışmıştır. Ancak başarılı olamayınca onun peşini bırakmıştır.⁴²¹ Bu olayların ardından Hz. İsa, Hz. Yahya'nın tutuklandığı haberini alınca Celile'ye dönmüştür. İlk öğrencilerini seçerek tebliğine başlamıştır.⁴²²

İsa Mesih, Yahudilere gönderilmiş bir peygamberdir. O, kendisinin sadece Yahudilere gönderilmiş bir elçi olduğunu ifade ederek havarilerinden Yahudilerin dışındaki başka milletlere tebliğde bulunmamalarını istemiştir.⁴²³ İsa Mesih, insanlara vaazlar vererek onları yaklaşan son konusunda uyarmış, bir olan Tanrı'ya iman etmeye davet ederek onun emir ve yasaklarına uymayı ifade eden Tanrı'nın Krallığına katılmaya davet etmiştir.⁴²⁴ İsa Mesih'in temel öğretisi, insanların günahlarından tövbe ederek Tanrı'nın emir ve yasaklarına uymaları gerektiği üzerinedir. Bu tövbe süreci, bireylerin Tanrı'nın Krallığı'na hazırlanmalarını sağlamak amacı taşır. İsa Mesih, Musa yasasını ortadan kaldırmak için değil, bu yasanın hükümlerinin derin anlamlarını açığa çıkarmak için gelmiştir. Bu bağlamda Mesih'in misyonu, ahlaki ve ruhsal derinliği artırarak Tanrı'nın iradesini daha iyi anlamak ve yaşamak için bir çağrıdır.⁴²⁵

⁴¹⁸ el-Maide 5/75; Meryem 19/30-31.

⁴¹⁹ Al-i İmran 3/48-49.

⁴²⁰ Matta 3:13-16. Bu konuyla ilgili olarak bk. Harman, "İsa", 22/465-472; Sarıkçıoğlu, *Kanonik – Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 61-65.

⁴²¹ Matta 4:1-11.

⁴²² Matta 4:12-22. İsa'nın tebliği Yahya öldürüldükten sonra başlamıştır. İsa, toplumda din adamları ve yöneticilerinin ahlaksızlıklarıyla mücadele etmiştir. İnsanları Tanrı'nın krallığına davet etmiş, insanları haram ve helal konusunda uyarmıştır. Bu bilgi için bk. Gündüz, *Hristiyanlık*, 22-23. "Yasa insanlar içindir." anlayışını İsa, o dönemki siyasi üstünlüğe ve Yahudilere karşı savunmuştur. Çünkü "İnsan yasa içindir." düşüncesi Yahudiler için bir yozlaşma ve sapma kaynağıdır. İsa, böyle bir yapıyla mücadele etmiştir. Bu bilgi için bk. Altındal, *Üç İsa*, 62-68.

⁴²³ bk. "Ben İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim." Matta 15:24. Ancak Şam vizyonundan sonra Pavlus, sünnetsizlere yani Yahudi olmayanlara tebliğ görevini üstlenmiş bir kişidir. Bk. Galatyalılar 2:7.

⁴²⁴ Matta 3:2. Ayrıca bk. Mahmut Aydın, *Hristiyanlık Tarih İnanc ve Uygulama* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 43.

⁴²⁵ Matta 5:17-18. bk. Aydın, *Hristiyanlık Tarih İnanc ve Uygulama*, 43-44.

Kur'an'da Allah, Hz. İsa'nın, İsrailoğulları'na yönelik mesajında, önceden gelen Tevrat'ı tasdik eden bir görevle gönderildiğini belirtmiştir. Hz. İsa, bazı haram kılınmış şeylerin artık helal olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Allah'tan gelen bir mucizeyi sunarak, insanları Allah'a karşı gelmekten sakınmaya ve kendisine itaat etmeye davet etmiştir. Hz. İsa, Allah'ın hem kendi hem de dinleyicileri için Rab olduğuna vurgu yaparak, O'na kulluk etmenin doğru yol olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁶ Taberi, Hz. İsa'nın öğretisini açıklayan bu ayet hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır: Bu ayet, Hz. Meryem'e Hz. İsa'nın yüksek bir makama ve üstün bir role sahip olacağının kesin bir müjdesidir. Allah, Hz. İsa'ya yazıyı, ona vahyettiği sünneti, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'ı ve kendisine verilecek İncil'i öğretecektir. Ayrıca Allah, Hz. İsa'yı hem bir peygamber hem de rahmetinin müjdecisi olarak İsrailoğulları'na iletecek bir elçi olarak tasvir etmektedir.⁴²⁷ Mevdudi, bu ayetlerin Hz. İsa'nın Allah tarafından bir peygamber olarak gönderildiğine dair bir kanıt teşkil ettiğini savunmaktadır. Eğer Hz. İsa, peygamberlik misyonu taşıyor olsaydı, kendi dinini icat etme eğiliminde bulunur ve mucizeleriyle insanları önceki inançlarından uzaklaştırmaya çalışırdı. Ancak O, aslında önceki peygamberlerin öğretilerini tasdik ederek, dinin özünün aynı ve doğru olduğunu vurgulamaktadır.⁴²⁸

Kur'an'da, Hz. İsa'nın mucizeleri ve mesajı vurgulanmaktadır. O, Allah'ın izniyle çamurdan kuş şekli yapabileceğini, bu kuşa üflediğinde onun hemen kuş haline geleceğini belirtmektedir. Ayrıca, körleri ve cüzzamlıları iyileştirme, ölüleri diriltme gibi mucizeler gerçekleştireceğini ifade etmektedir. O, topluma, evlerinde ne

⁴²⁶ Al-i İmran 3/50-52.

⁴²⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/249

⁴²⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/259. Hz. İsa, kendinden önce gelen peygamberlerin dininin aynısını öğrettiğini İncil'de şöyle ifade etmektedir: "Benim kanunu ve peygamberleri yok etmeye geldiğimi düşünmeyin. Ben yok etmeye değil, tamamlamaya geldim." Matta 5:17. Aynı ayetlerle ilgili İbn-i Kesir, meleklerin Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı müjdeledikten sonra Allah'ın Hz. İsa'ya kitabı, hikmeti öğreteceğini bildirmiştir. Ona göre kitaptan maksat yazı yazmaktır. Hz. İsa, Tevrat'ı da İncil'i de ezberlemiştir. Allah, peygamberlerin gönderildiği toplumun özelliklerine göre peygamberlerine mucizeler vermiştir. Örneğin Hz. Musa zamanında sihir, Hz. İsa zamanında hekimlik ve tabiat ilimleri, Hz. Muhammed zamanında fesahat ve belagat çok ilerlemiş ve yaygınlaşmıştır. Peygamberlerin gösterdikleri mucizeler, bu toplumları hayrete düşürmüş ve onların acziyetlerini ortaya koymuştur. Bu bilgi için bk. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/279-280. Ateş'e göre burada Hz. İsa için Mesih kelimesi kullanılmıştır. Bu ayette Mesih, Allah tarafından seçilmiş, temiz kişi anlamına gelmektedir. Burada Hz. İsa'nın doğumu, mucizelerine, öğretilerine değinilmiştir. Hz. İsa'nın ayette "Ben sizin için yaratırım." ifadesi burada yoktan var etmek anlamında değil ölçü ve biçim vermek anlamında kullanılmıştır. bk. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/444-445. Hz. İsa'nın gösterdiği mucizeler için bk. Sarıçioğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 68-72, 103-107.

bulunduklarını bildirme yeteneği ile de dikkat çekmektedir. Yine daha önceki kutsal metin olan Tevrat'ı tasdikleyici bir misyonla gönderildiğini ve bazı haramların helal kılındığını açıklamaktadır. Bu bağlamda Hz. İsa, topluma Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını ve kendisine itaat etmelerini tavsiye etmektedir. O, ayette Allah'ın birliğine ve kul olmanın önemine vurgu yaparak doğru yolun bu olduğunu belirtmektedir.⁴²⁹

İsrailoğulları apaçık belgelerle gelen Hz. İsa'yı sihirbazlıkla suçlamışlardır.⁴³⁰ O, insanları bir olan Allah'a kulluğa davet etmiş,⁴³¹ Tevrat'ı doğrulamış ancak bazı konularda onu neshetmiş,⁴³² İsrailoğulları'na namazı ve zekâtı emretmiştir.⁴³³ Ayrıca Allah Kur'an'da, Hz. Musa'ya kitabı verdikten sonra, onun ardından birçok peygamber göndermeye devam ettiğini, Hz. İsa'ya ise, açık deliller sunarak onu Ruh'u'l Kudüs ile desteklediğini bildirmiştir.⁴³⁴ Taberi, bu ayette Hz. İsa'nın çeşitli mucizelerle desteklendiğini vurguladıktan sonra, onun diğer bir adı Ruh'u'l Kudüs olan Temiz ruh yani Cebrail tarafından da desteklendiğini ifade etmektedir.⁴³⁵ Mevdudi ise "Ruh'u'l Kudüs" teriminin, vahyi peygamberlere ulaştıran Cebrail'e veya Allah tarafından saf bir şekilde yaratılan Hz. İsa'nın kutsal ruhuna atıfta bulunabileceğini belirtmektedir.⁴³⁶

Kur'an, Hz. İsa'nın mucizelerinin, Hz. Meryem'e üflenen ruh ile dünyaya gelmesiyle başladığını bize sunmaktadır.⁴³⁷ Bu mucizeler Hz. İsa'nın beşikte konuşması ile devam etmektedir.⁴³⁸ Hz. İsa'nın mucizevi doğumu ve kısa süren peygamberlik döneminde gösterdiği mucizeler çok dikkat çekicidir. Ancak Hz. İsa'nın davetine muhatap olan İsrailoğulları, bu mucizeler karşısında ona inanmamış hatta onu öldürmek için tuzaklar kurmuşlardır.⁴³⁹ Kur'an, Hz. İsa'nın peygamberliğini,

⁴²⁹ Al-i İmran 3/49-51; el-Maide 5/110.

⁴³⁰ el-Maide 5/110.

⁴³¹ el-Maide 5/117. İsa'ya vahyin gelişi ve tebliği ile ilgili bk. Köksal, "İsa Aleyhisselam", 2/315-317; Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 16-17.

⁴³² Al-i İmran 3/50; el-Maide 5/46.

⁴³³ Meryem 19/31.

⁴³⁴ el-Bakara 2/87.

⁴³⁵ Taberi, Taberi Tefsiri, 1/73.

⁴³⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/93.

⁴³⁷ en-Nisa 4/171.

⁴³⁸ Meryem 19/30; el-Maide 5/110.

⁴³⁹ Salih Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016), 174-175.

Hristiyanların kabul ettiği vahiy ve peygamberlik ilişkisinden farklı bir şekilde açıklamıştır. Kur'an'ın açıklamaları Hristiyanlığa karşı reddiye ve eleştiri şeklinde olmuş, Hz. İsa'nın mucizeleriyle hedef kitle üzerinde etki oluşturmuştur. Allah, bu şekilde tevhit inancını yerleştirmeye çalışmıştır.⁴⁴⁰

2.2.3. Hz. İsa'nın Ölümü ve Ref'i

Hz. İsa'nın ölümü ve göğe yükselmesi müfessirleri en çok yoran konulardan biri olmuştur. Hristiyanlıkta ise Hz. İsa'nın ölümü, çarmıh meselesi ile iç içe geçmiştir.⁴⁴¹ Bu bölümde Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia eden Yahudilere Kur'an'ın verdiği cevap ele alınacaktır. Ancak daha öncesinde Hristiyan inancında Hz. İsa'nın ölümü ve göğe yükselişi hakkında bilgi verilecektir.

Miladi ilk yüzyıllarda Filistin bölgesi Roma işgali altındadır. O bölgede yaşayan Yahudiler, Hz. Davud soyundan gelecek ve kendilerini Roma esaretinden kurtaracak bir Mesih beklentisine girmişlerdir. Bu bekleyiş zamanla daha da artmıştır. Yahudiler, beklenen Mesih'i Hz. İsa ile özdeşleştirmişlerdir. Çünkü onun dinî liderliği, verdiği vaazlar ve şifacılığı onları böyle düşünmeye sevk etmiştir. Zamanla onun etrafında büyük halk kitleleri oluşmuştur. Hz. İsa'nın Yahudi toplumunun dinî anlayışını ve din adamlarını eleştirmesi Hz. İsa'ya tepkileri arttırmıştır. Bu durum Roma idaresini ve onlarla iş birliği yapan Yahudi din adamlarını rahatsız etmiştir. Bu güçler tarafından Hz. İsa, halkı devlete isyana çağıran bir isyankâr olarak yakalanmıştır.⁴⁴² Hz. İsa'ya Romalı vali tarafından idam cezası verilmiş,⁴⁴³ Hz. İsa çarmıha gerilerek Cuma günü öldürülmüştür.⁴⁴⁴ Yahudi geleneğinde Yahudiler, ölülerini iki gece çarmıhta bırakmadıkları için onu hemen defnetmek istemişlerdir.⁴⁴⁵ Pazar günü defin işlemlerini tamamlamak için mezara giden Hz. İsa'nın kadın taraftarları, onun yerinde olmadığını görmüşlerdir. Orada bulunan melekler, Hz.

⁴⁴⁰ Mustafa Ünal, "Kur'an'da Hristiyanlara Yönelik Teolojik Eleştirilerin Fenomenolojisi", *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları 4* (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004), 223.

⁴⁴¹ Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, 185; Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 20.

⁴⁴² Katar, "Tevhitten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık", 331-332; Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, 92; Altındal, *Üç İsa*, 92-106.

⁴⁴³ Matta 26; Markos 14; Luka 22; Yuhanna 18.

⁴⁴⁴ Matta 27; Markos 15; Luka 23; Yuhanna 19.

⁴⁴⁵ Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, 88. Hz. İsa'nın ölümü il ilgili bk. Harman, "İsa", 22/468.

İsa'nın ölümden dirildiği haberini oradakilere söylemiştir.⁴⁴⁶ Hz. İsa, kırk gün boyunca havarilerine görünmüş ve kırkuncu gün havarilerinin gözü önünde göğe yükselerek Baba'nın sağına oturmuştur.⁴⁴⁷ Hz. İsa, çarmıha gerilmeden önce öğretisinin sadece Yahudilere anlatılmasını istiyorken göğe yükselirken diğer uluslara da anlatılmasını vasiyet etmiştir.⁴⁴⁸

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. İsa'nın davetine uymak istemeyen İsrailoğulları, onu öldürmeyi planlamışlardır. Fakat Allah, onların planlarını boşa çıkardığını Kur'an'da şöyle bildirir: "Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim."⁴⁴⁹

Hz. İsa'nın durumu ile ilgili Taberi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hz. İsa, diri olarak gökyüzüne yükseltilmiştir. Eceli gelince de orada vefat ettirilecektir. Allah, Hz. İsa'nın peygamberliğini inkâr edenlerden Hz. İsa'yı kurtarmıştır. Allah, Hz. İsa'nın durumu hakkında ihtilafa düşenlerden, Hz. İsa'ya uyanla onu inkâr edenler arasında ahiret günü hüküm verecektir.⁴⁵⁰ Hz. İsa'nın ölümü ve göğe yükselmesi konusunda Mevdudi ise şu açıklamayı yapmıştır: "Müteveffî" kelimesi, "teslim almak" ve "can almak" anlamlarına gelen "teveffa" kelimesinden gelmektedir. Ancak bu kelime burada mecazi anlamda olup "görevden alma" anlamında kullanılmıştır. Allah, Hz. İsa'yı yanına çağırıştır. Çünkü İsrailoğulları getirdiği apaçık ayetlere rağmen onu reddetmişlerdir.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Matta 28: 1-10; 1. Korintoslular 15:3-4; Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, 88-89. Hz. İsa'nın dirilmesi ile ilgili bk. Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 198-204.

⁴⁴⁷ Markos 16:19; Resullerin İşleri 1-11. Hz. İsa'nın göğe yükselip Tanrı'nın sağına oturması Mesih'in egemenliğini ve kurulacak Tanrı krallığının ilanı olarak kabul edilmektedir. Bu bilgi için bk. Gündüz, *Hristiyanlık*, 87.

⁴⁴⁸ Katar, "Tevhitten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık", 332. Hz. İsa'nın yakalanması, çarmıha gerilmesi, öldürülmesi ile ilgili bilgi için bk. Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 118-129.

⁴⁴⁹ Al-i İmran 3/55.

⁴⁵⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/253.

⁴⁵¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/262. İbn-i Kesir, Hz. İsa'nın, ruh ve beden olarak göğe kaldırıldığını daha sonra öldürüldüğünü ifade etmiştir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/284. Hz. İsa'nın göğe kaldırılmış olmasıyla Allah'a kaldırılmış olmasının birbirine karıştırılmaması gerektiğini söyleyen Yazır'a göre ise Hz. İsa'nın ruhu henüz kabzedilmemiştir. Kıyametten önce eceli gelecektir. Hz. İsa'nın ruhu alınmamış olduğu için onun Allah'a yükselmesi yerden kalkması şeklindedir. Ona göre Hristiyanlar, semaya Allah, Allah'a da sema dedikleri için ayeti Hz. İsa'yı göğe kaldırdım diye yorumlamamak gerekir. Burada Hz. İsa'nın cismi Allah'a kaldırılmış, ruhu ise göğe kaldırılmıştır. Ancak bu gök dünyadaki maddi sema değil, miraç gecesinde Hz. Muhammed'in gittiği peygamberlerle karşılaştığı ruhani semadır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/413. Teveffî kelimesi hakkındaki görüşleri üç başlık altında toplayan Ateş, bu kelimeyi ölüm, uyku ve kabz anlamları ile sınıflandırmıştır. Ateş, Hz. İsa'nın cesedinin değil ruhunun göğe yükseltildiğini söylemiştir. Ona göre ceset, emanet elbise gibidir oysa ruh değişmez. Hz. İsa'yı Allah, Yahudilerin elinden kurtarmış,

Hiz. İsa'nın gerçek ölümü m tattığı yoksa göge mi yükseltildiği konusu tartişmalı konulardan birisidir. Bu konuyla ilgili Hristiyanlar, açık bir şekilde Hiz. İsa'nın çarmıhta öldüğüne ve sonra yeniden dirilip göge yükseldiğine inanırlar. Bu konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Hiz. İsa'nın ölümü ve çarmıha gerilişi ile ilgili yanlış anlamalar ve tartişmalar ele alınmaktadır. Kur'an'a göre ehl-i kitap, Hiz. İsa'yı öldürdüklerini iddia etseler de gerçekte ne onu öldürmüşlerdir ne de çarmıha germişlerdir; bu durum, onun yerine başka birinin benzetilmesiyle ortaya çıkan bir yanlış anlamadır. Ayet, bu konuda ihtilafa düşenlerin kararsızlık içinde olduğunu ve Hiz. İsa'nın gerçekten öldürülmediğini, aksine Allah tarafından kendisine yükseltildiğini belirtmektedir. Ayrıca ehl-i kitap mensuplarının ölümünden önce Hiz. İsa'ya mutlaka iman edecekleri ve onun kıyamet gününde onlara şahitlik edeceği ifade edilmektedir.⁴⁵²

Hiz. İsa'nın akıbetiyle ilgili olarak Taberi bu ayete şöyle bir açıklama getirmiştir: Onlar, Hiz. İsa'ya benzer bir adamı çarmıha germişlerdir. Hiz. İsa'yı Allah, canlı olarak yanına almıştır. Yahudiler, Hiz. İsa'yı öldürüp ldrmedikleri hususunda şüpheye düşmüşlerdir. Ona göre Hiz. İsa, Deccal'i öldürmek için yeryüzüne indiğinde ehl-i kitaptan herkes ona inanacaktır. O zaman bütün insanlar İslam dininde birleşecek ve tek millet haline gelecektir.⁴⁵³ İnsanların şüpheye düştükleri bu konu hakkında Mevdudi ise şu yorumu yapmıştır: Allah, meselenin aslını bu ayette anlatmıştır. Kur'an'da Allah, Yahudilerin Hiz. İsa'yı öldürmeyi başaramadıklarını ve onu kendi katına yükselttiğini açıkça ifade eder. Ancak bu olayın nasıl olduğu ve ayrıntıları hususunda bir şey söylemez. Hiz. İsa'nın ne bedeni ile birlikte gökyüzüne yükseldiği ne de sadece ruhunun yükseldiği ile ilgili bilgi verir. Bu olay oldukça kapalı bir dille anlatılmıştır. Mevdudi'ye göre bu durumu mucize olarak kabul etmekten başka are yoktur. Ona göre bu olay sıradan bir ölüm olsaydı ayetin hemen arkasından söylenen "Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir" sözleri anlamsız kalırdı. Bu sözler ancak Allah'ın g ve hikmetini gösterdiği mucizevi bir olay söz konusu olduğunda kullanılır. Mevdudi, burada olağanüstü bir durumun söz konusu olduğunu belirttikten

ona benzeyen biri, Hiz. İsa diye asılmıştır. Hiz. İsa, güvenilir bir yerde yaşamış, orada normal bir şekilde vefat etmiş ve ruhu göge yükselmiştir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/448.

⁴⁵² en-Nisa 4/157-159.

⁴⁵³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/428-429. Taberi'nin İsa hakkındaki görüşleri için bk. Sümeyye Erdoğan, *Taberi Tefsiri'nde Hristiyanlık* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 83-90.

sonra göğe yükselme inancının daha sonraları Hz. İsa'nın yeryüzüne dönüp Deccal ile savaşaacağını bildiren hadislerle de desteklenmiş olduğunu ifade etmektedir. Bu hadisler açıkça Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceğini bildirir. Bu nedenle Hz. İsa'nın bir yerlerde ölü olmaktan çok, ikinci gelişine dek evrenin bir yerinde yaşıyor olduğuna inanmak daha mantıklıdır.⁴⁵⁴

Bu bölümde, Hz. İsa'nın yakalanma girişimlerinden kurtulmasına ve Yüce Allah tarafından korunduğuna dair metinler incelenmiştir. Ancak Hz. İsa'nın "ref" edilme durumu hakkında farklı görüşlerin mevcut olduğu görülmektedir. Hz. İsa'nın göğe yükselmesinin mahiyeti konusunda iki ana yaklaşım öne çıkmaktadır. İlk grup ref hadisesini hem ruhsal hem de bedensel bir yükseliş olarak yorumlamakta ve bu bağlamda Hz. İsa'nın canlı bir şekilde göğe yükseldiğini savunmaktadır. Bu görüş Hz.

⁴⁵⁴ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 1/470. Akdemir'e göre müfessirler genellikle Hz. İsa'nın ölmediğini, Allah'ın katına yükseltildiği görüşünü savunmuşlardır. Ancak Allah, Al-i İmran 3/55; el Maide 5/117; el-Enbiya 21/34. ayetleri delil göstererek Hz. İsa'nın gerçek ölümü tattığını, diri olarak göğe yükseltilmediğini, kıyamet günü yeryüzüne inmeyeceğini belirtmiştir. Ona göre bunun tam tersini düşünmek bu ayetlere karşı gelmekten başka bir şey değildir. Bu bilgi için bk. Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerime Göre Hz. İsa*, 187. Ayrıca Hz. İsa'nın ref'i hakkında bk. Yasin Öner, *Mevdudi'nin Tefhimü'l-Kur'an Adlı Eserinde Hristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 63-72. İbn-i Kesir ise bu ayetle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: Hz. İsa şu anda diri olup kıyametten önce yeryüzüne inecektir. Hristiyan ve Yahudiler ona iman ederek bütün dinlerin tek din olan tevhit dinî İslam'da buluşacaktır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/518. Ehl-i kitaptan herkesin ölmeden önce Hz. İsa'ya iman edecek olması ile ilgili bilgi için bk. Öztürk, *Kıssaların Dili*, 279-280. Nisa 157-159. ayetlerle ilgili Yazır ise şu açıklamayı yapmıştır: Gerçekte ölüm olayı Hz. İsa'nın bedeninde olmuştur. Ancak onun Hz. İsa olan nefsi öldürülmemiştir. Çünkü onun bu nefsi kutsal, ilahi nurla parıldamış, meleklerin ruhlarına çok yakın bir nefistir. O, Allah'tan bir kelime, bir ruh olduğu için onu ne asmışlar ne de öldürebilmişlerdir. O, Yahudi ve Hristiyanlardan her birinin ölmeden önce Hz. İsa'ya iman edeceklerini söylemiştir. Ona göre bu ayeti tefsirciler genellikle Hz. İsa ölmeden önce ehl-i kitap ona iman edecekler şeklinde yorumlamışlardır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/201-203. Hz. İsa'nın ölümü ve ref'i ve nüzulü üzerine klasik ve modern bakış açılarının sunulduğu bilgiler için bk. Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, 99-129. Öztürk'e göre "ref" kelimesi onurlandırma ve yüceltme anlamında kullanılmıştır. "Allah, onu kendi katına yükseltti." ifadesi ile Hz. İsa'nın çok özel bir rahmet mertebesine ulaştırıldığı kast edilmektedir. Hz. İsa, normal bir ölümle vefat ettirilmiş ve manen Allah katına yükseltilmiştir. Bu bilgi için bk. Öztürk, *Kıssaların Dili*, 287. Hz. İsa'nın göğe yükselmesi olayı Ateş'e göre manen yükselmesi, yani onur ve şerefının artması şeklindedir. Ayetin son kısmında geçen "Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak olmasın." ifadesine müfessirlerce üç farklı yorum getirilmiştir. Birinci anlam ehl-i kitaptan her fert ölmeden önce Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanacaktır. İkinci anlam ehl-i kitaptan her fert Kur'an'ın Hz. İsa hakkındaki anlattığı hakikatlere inanacak ancak sonradan yapılan iman yarar sağlamayacağı için Hz. İsa, kıyamet günü onların aleyhine şahitlik edecektir. Üçüncü mana ise kıyamet günü Hz. İsa gökten inince kitap ehlinde her fert ona inanacaktır. Ateş bu yorumlardan ikincisini benimsemiştir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/711-712. Hz. İsa'nın ölmeyip göğe yükseltildiği şeklinde yorumlanmasına neden olan ayetlerin, Al-i İmran 3/55, Meryem 19/33. ayetlerde belirtilen Hz. İsa'nın gerçek bir ölümle vefat ettiği ayetler çerçevesinde ele alınmalıdır. Hz. İsa'nın ölümünün şekli, yeri ve zamanı Kur'an'da belirtilmemiştir. Kur'an bütünlüğüne bakıldığında Hz. İsa, her insan gibi normal bir ölümle ölmüştür. Bu bilgi için bk. Ünal, "Kur'an'da Hristiyanlara Yönelik Teolojik Eleştirilerin Fenomenolojisi", 226.

İsa'nın kıyamet gününde yeryüzüne döneceği, Deccal'le savaşacağına dair hadisleri referans alarak desteklenmektedir. Nitekim Taberi ve Mevdudi bu görüşe paralel yorum yapmışlardır her ikisi de bu olayı mucize olarak değerlendirmektedir. Diğer grup ise, bu yükselişi manevi bir yükseklik olarak değerlendirmekte ve Hz. İsa'nın diğer peygamberler gibi vefat ettiğini, ruhunun ise yüksek mertebelere ulaştırıldığını öne sürmektedir. Bu bakış açısına göre Hz. İsa, kendisine verilen görevleri tamamlamış ve diğer peygamberler gibi normal bir ölüm yaşamıştır.

2.2.4. Havariler

İncillerde, İsa'nın tebliğ faaliyetinin başlangıcında kendisine inanan on iki kişiyi seçerek onlara “havari” unvanını verdiği belirtilmektedir.⁴⁵⁵ İncil’de onlar; on iki havari,⁴⁵⁶ havariler,⁴⁵⁷ şakirt⁴⁵⁸ olarak adlandırılmışlardır. Havarilerin, İsa'nın yanında sürekli yer aldığı ve onun hizmetinde bulunduğu ifade edilmektedir.⁴⁵⁹

Havarilerin sayısının on iki olarak tespiti İsrailoğulları'nın on iki kabilesiyle ilgilidir. İsa, İsrail'in on iki kabilesini temsilen kendisine inanan on iki kişi seçmiştir.⁴⁶⁰ İnciller, havarilerden Petrus, Büyük Yakub ve Yuhanna'ya özel bir önem verir ve onlara atıfta bulunur. Çünkü onlar her zaman İsa'ya refakat etmişlerdir.⁴⁶¹ On iki havarinin içinde yer alan Yahuda İskaryot, İsa'nın bulunduğu yeri Yahudilere bildirerek ona ihanet ettiği için⁴⁶² havariler arasında yer almamaktadır. Onun yerine kura sonucu Mattias seçilmiştir.⁴⁶³ İsa'nın göğe yükselmesiyle havarilerin idaresi Petrus'a verilmiştir.⁴⁶⁴

Kur'an'da havarilerle ilgili üç surede açıklama yapılmıştır. Bir ayette Hz. İsa, inkâr edenlerin tutumlarını sezdiğinde “Allah yolunda bana kimler destek verecek?” şeklinde bir soruda bulunmuştur. Havariler ise, “Biz Allah'ın destekçileriyiz. Allah'a

⁴⁵⁵ Luka 6:13. Geniş bilgi için bk. Fuat Aydın, “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Pavlus'un Havarilik Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları* 3 (9-10 Haziran 2002), 71-75.

⁴⁵⁶ Vahiy 21:14.

⁴⁵⁷ Luka 6:13; Markos 6:30.

⁴⁵⁸ Matta 11:1; 14:26; 20:17; Yuhanna 20:2.

⁴⁵⁹ Matta 26:17-19; Luka 9:52; Yuhanna 4:8.

⁴⁶⁰ Osman Cilacı, “Havari”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1997), 16/513. Ayrıca bk. Matta 19:28; Luka 22:30.

⁴⁶¹ Matta 16:18-19.

⁴⁶² Yuhanna 13:18-30.

⁴⁶³ Elçilerin İşleri 1:23-26.

⁴⁶⁴ Cilacı, “Havari”, 514.

iman ettik; İslam’a girdiğimizi de tasdik ediyoruz.” yanıtını vermişlerdir.⁴⁶⁵ Taberi bu ayette havarilerin, Allah’ın yardımcıları olduklarını, Allah’a iman ettiklerini ve Hz. İsa’nın onların imanına şahid olmalarını istediklerini bildirmiştir.⁴⁶⁶ Mevdudi ise bu konuyla ilgili havarilerin ensar ile eş anlamda kullanıldığını bildirmiştir. Havarilere İncil’de şakirt ve resul ismi verilmiştir. Hz. İsa, diğer insanlara mesaj ulaştırmak amacıyla onları görevlendirmiş bu yüzden onlara bu isim verildiğini söylemiştir.⁴⁶⁷

Maide 111. ayette, havarilerin Hz. İsa’dan Allah’ın gökten bir sofrayı indirmesini talep ettikleri ifade edilmektedir. Kur’an’da Hz. İsa’ya gönülden inanan Havariler, ondan özel bir mucize istemişlerdir. Havariler, Hz. İsa’dan gökten bir sofrayı indirilmesi talebinde bulunmuşlardır. Bu isteğin ardında, onların kalplerinin güvenle dolması ve Hz. İsa’nın doğru söylediğine dair bir kanıt arayışı bulunmaktadır. Hz. İsa, onlara Allah’a saygılı olmalarını hatırlatarak, bu isteği Allah’a iletme üzere dua etmiş ve gökten bir sofrayı indirilmesini dilemiştir. Bu sofrayı, hem bir bayram ziyafeti hem de bir işaret olma niteliği taşımaktadır. Ayette Allah, bu isteğin kabul edileceğini bildirirken aynı zamanda bu mucizeye inanmayanların ciddi bir azaba uğrayacaklarını ifade etmektedir.⁴⁶⁸

Kur’an’da ifade edilen havarilerin isteğiyle ilgili Taberi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Havariler Allah’ın gücünden şüphe etmemişlerdir. Havarilerin Hz. İsa’dan böyle bir mucize istemeleri Hz. İsa’yı zor duruma düşürmek için değildir. Onlar, bu mucizeyi başkalarına anlatmak için Hz. İsa’ya bir öneride bulunmuşlardır. Ayrıca bu istekleriyle onlar, Allah’ın varlığını ve birliğini kalplerine iyice yerleştirmek, Hz. İsa’nın peygamberliğinin hak olduğuna dair bir delil istemişlerdir.⁴⁶⁹ Mevdudi’ye göre ise Kur’an, sofranın gönderilip gönderilmediği konusunda bilgi vermemektedir. Ona göre bu konu hakkında sağlıklı bilgi kaynağı yoktur ve sofranın gönderilmiş olması da mümkündür. Ama aynı zamanda Maide 115. ayette yer alan uyarıdan sonra havarilerin isteklerini geri aldıkları da düşünülebilir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Al-i İmran 3/52. bk. es-Saf 61/14.

⁴⁶⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/251.

⁴⁶⁷ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/261.

⁴⁶⁸ el-Maide 5/112-115.

⁴⁶⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/531.

⁴⁷⁰ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/524. Kurtubi’ye göre bu olay, havarilerin Allah’ın her şeye gücünün yettiğini bilmesine rağmen, aynı zamanda bu gerçeği gözleriyle görmek istemeleriyle ilgilidir. Bu durum, Bakara suresinin 260. ayetinde Hz. İbrahim’in “Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.” şeklindeki talebine benzer bir nitelik taşımaktadır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 6/500. Yazır

Havarilerle ilgili bir başka husus ise şudur: Hristiyan inancında İsa'ya Yahuda İskaryot adında bir havarinin ihanet etmesidir. O, İsa'nın bulunduğu yeri Yahudilere söyleyerek İsa'yı yakalatmış ve İsa çarmıhta can vermiştir.⁴⁷¹ Kur'an'da ise bu durum Allah'ın kudretiyle bir kişinin Hz. İsa'ya benzer şekilde gösterildiği ve bu nedenle insanların onu Hz. İsa olarak çarmıha gerdikleri ifade edilmektedir. Ancak Allah, Hz. İsa'yı kendi katına yükseltmiştir. Böylece, ne Hz. İsa'yı öldürmüş ne de onu asmışlardır; yalnızca öldürdükleri kişi onlara Hz. İsa gibi görünmüştür.⁴⁷² Bu konu, ilgili başlık altında ele alındığı için burada müfessirlerin görüşlerine yer verilmeyecektir.

2.3. Temel İnanç Esasları ve Eleştirilen Yönleri

Hristiyanlık, tarihsel olarak İsa Mesih'in öğretilerine dayanan ve dünya genelinde milyarlarca takipçisi olan bir din olarak öne çıkmaktadır. Bu dinin temel inanç esasları, Tanrı'nın varlığı, İsa Mesih, teslis, kurtuluş ve ahiret inancı gibi unsurlardan oluşur. Hristiyanlar, Tanrı'nın birliği ve İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu inancını benimserken, kutsal kitap olarak kabul ettikleri İncil, bu inançların temelini oluşturmaktadır.

Kur'an, Hristiyanların inancını çeşitli yönlerden eleştirmiştir. İslam'a göre, tevhid ilkesi, Hristiyanlıkta sıkça tartışılan teslis doktriniyle çelişmektedir. Kur'an, İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğu fikrini reddederken, onun sadece bir peygamber olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca İsa'nın çarmıha gerilmesi ve ölümü ile ilgili Hristiyan inancını da sorgulamaktadır. Bu bölümde Hristiyanlığın temel inanç esasları ve uygulamaları ile bu inançların Kur'an tarafından eleştirilen yönleri incelenerek;

ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Havarilerin bu isteği, Allah'ın gücünden şüphe duyduklarını göstermektedir. Bu durum onların samimiyetle iman etmemiş olduklarına işaret etmektedir. Yazır'a göre, havariler sofraya isteyerek yemeği öncelemiş diğer dinî ve ruhani gayeleri geride bırakmışlardır. Hz. İsa ise tam tersine dinî maksatları öne almış ve rızık veren Allah'ı yüceltmış ve ona şükretmiştir. Bu bilgi için bk. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/461. Havarilerin gökten sofraya indirmesi talebiyle ilgili Ateş ise şu açıklamayı yapmıştır: Kur'an iki sahneden bahsetmiştir. Birinci sahnede Hz. İsa'nın mucizevi doğumu, çocukluğundan beri gösterdiği mucizeler anlatılmıştır. İkinci sahnede ise kendisine inanan havarilerin imanlarının kökleşmesi ve kendisinden, Allah'ın kudretini görmek istedikleri için Allah'tan bir sofraya indirmesini istemişlerdir. Allah buna rağmen inanmayan olursa onları cezalandıracağını söylemiştir. Ateş'e göre bu söylemlerden sofranın indiği ortaya çıkmaktadır. Bu bilgi için bk. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/853.

⁴⁷¹ Yuhanna 18 ve 19.

⁴⁷² en-Nisa 4/158.

önce Mevdudi ve Taberi'nin yorumlarına ardından diğer müfessirlerin görüşlerine de yer verilecektir.

2.3.1. Tanrı İnancı

Hristiyanlık, Yahudi geleneğinden çıkıp Yahudilerden farklı bir Tanrı anlayışı ortaya koymuştur. Teslis inancının oluşumunda, Hristiyanlığın yayıldığı bölgelerdeki çok tanrılı inanç ve kültürlerin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Eski inançlarını terk edip Hristiyanlığı kabul eden birçok kişi, bilinçli veya bilinçsiz olarak sahip oldukları politeist inanç ve kültürleri, bu yeni dine aktarmıştır. Ayrıca Yahudilerin kullandığı dil, mecazi anlatım ve ifade tarzları da teslis inancının oluşumunda belirleyici rol oynamıştır.⁴⁷³ Tevrat'ta geçen "İsrail, benim oğlumdur.",⁴⁷⁴ "Sen benim oğlumsun, ben seni bugün evlat edindim.",⁴⁷⁵ "Sana baba olacağım."⁴⁷⁶ gibi ifadeler mecaz olarak algılanmıştır.

Erken dönem Hristiyanlıkta İsa sıradan bir insan iken yukarıda bazılarını zikrettiğimiz nedenlerden ötürü zamanla Tanrı'nın oğlu şeklinde algılanmıştır.⁴⁷⁷ İznik Konsili'nde teslisin ilk adımı olarak İsa'nın Tanrı ile aynı öze sahip ve ezeli bir ilah olduğu kabul edilmiştir. İstanbul Konsili'nde Tanrı ile aynı özü taşıyan Kutsal Ruh'un da ilahlığına karar verilerek teslis inancı oluşturulmuştur. Efes Konsili'nde ise hem beşer hem de ilah olan İsa'yı doğurduğu için Meryem'e Tanrı'nın annesi denileceği kararı verilmiştir.⁴⁷⁸ Bu şekilde Hristiyanlık, tek tanrı inancına sahip olan Yahudilikten

⁴⁷³ Katar, "Tevhit'ten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık", 335; Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 236-237.

⁴⁷⁴ Mısır'dan Çıkış 4:23; Yasa'nın Tekrarı 14:1.

⁴⁷⁵ Mezmurlar 2:7.

⁴⁷⁶ 2. Samuel 7:14.

⁴⁷⁷ İsa'nın insan-tanrı anlayışı ve tanrı olma gerekçeleri ilgili bilgi için bk. Bahr, *Religion of the World Christianity*, 48-49.

⁴⁷⁸ Konsillerle ilgili bilgi için bk. Mehmet Aydın, "Konsillerin Hristiyanlıktaki Yeri ve Önemi", *Dinler Tarihi Araştırmaları* 3 (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002), 108-117. Kutsal Ruh ile ilgili bilgi için bk. Yunus Kaymaz, "Makedonyusçular ya da Pneumatomachilerin (Ruh'la Savaşanlar) Kutsal Ruh Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2 (Eylül 2021), 21/1019-1044. Hristiyanlıkta Meryem kültünün oluşumu ile ilgili bk. Mehmet Aydın, "1. İznik (M.S. 325) ve Efes (M.S. 431) Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi", *Türk-İslam Medeniyeti İlmi Araştırmalar Enstitüsü* 20 (2015), 10-17.

farklı olarak anlaşılması güç ancak inanılması zorunlu bir tanrı anlayışını yani teslisi benimsemiştir.⁴⁷⁹

Teslis anlayışına göre Tanrı, İsa'nın babasıdır. Tanrı'da babalık özelliği vardır ve bu özelliği nedeniyle merhametlidir. O, gönderdiği Ruh ile İsa'nın annesini gebe bırakmıştır. Bu ruh, Kutsal Ruh'tur ve Tanrı'dan bir parça olduğu için o da ilah sayılmıştır. Meryem'in doğurduğu İsa ise tanrısal özü taşıyan bir Oğul'dur. Bunun için O da Tanrı sayılmıştır. İsa, insanların kurtuluşu için gökten inmiştir ve bedenleşip insan olmuştur.⁴⁸⁰

Thomas Michel'e göre Hristiyanlar, doğası üç temel nitelikten oluşan bir Tanrı'ya inanırlar. Michel, tek Tanrı felsefesini şu şekilde açıklamıştır:

1. Hristiyanların "Peder" veya "Pederimiz" dedikleri, her şeye kadir, yaratan ve hayatın efendisi olan Baba.
2. İsa'da tenleşen kelamı yani Tanrı'nın yaratılmamış olan ezeli mesajının bedenleşmesi ve İsa olarak insanların arasında yaşaması.
3. Yeni Ahit'te Tanrı Ruhu olarak bahsedilen, yaratılan evrende yaşayan, etkin olan, Tanrı'nın kendisi olarak belirtilen Kutsal Ruh'tur. Bu vasıflar ebedidir, çünkü doğası her zaman aynı olan Tanrı'nın özünde değişiklik yoktur.⁴⁸¹

Teslis Meselesi

Teslis doktrini, Hristiyanlığın temel inanç esasları arasında yer alır. İncillerde yer alan teslis içerikli ifadeler⁴⁸² ve Kur'an-ı Kerim'de onların bu inançlarının zikredilmesi ve eleştirilmesi⁴⁸³ bu durumun Hristiyan ve İslam âleminde tartışma konusu olmasına neden olmuştur.⁴⁸⁴

Hristiyanlar hem tevhide hem de teslise inanmışlardır. İncil'de yer alan birçok ifade Allah'ın tek olduğunu bildirir.⁴⁸⁵ Mevdudi'ye göre Hristiyanların yanılışı,

⁴⁷⁹ Katar, "Tevhit'ten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık", 335-337. Hristiyanlar, teslisi tek tanrı içerisinde üç ayrı kişi olarak tanımlamaktadır. Baba ve İsa cennettir. Kutsal Ruh, İsa'nın takipçileriyle dünyada kalabilir. Bu bilgi için bk. Bahr, *Religion of the World Christianity*, 50-51; Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, 113-115.

⁴⁸⁰ Mehmet Aydın, "Hristiyanlıkta Teslis Doktrini ve Hristiyan İ'tizalleri", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 5 (1982), 142-143. Ayrıca bk. Duygu, *İsa, Pavlus, İnciller*, 97-174; Aydın, "Hristiyanlıkta Din ve Din Anlayışı", 69; Frederick W. Norris, *Christianity a Short Global History* (Oxford: Oneworld Publications, 2002), 245-261.

⁴⁸¹ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, 56-70; Carlos Madrigal, *Hristiyanların Üçlü Birlik İnancı Ne Demek* (İstanbul: Müjde Yayınları, 1995), 40; Scott, *Christianity According to st. Paul*, 135-141.

⁴⁸² Yuhanna 1:1-3; 1-14; 17:21; Matta 28:19; 2. Korintoslular 13:13.

⁴⁸³ en-Nisa 4/171-172; el-Maide 5/17, 72-75.

⁴⁸⁴ Mehmet Aydın, "Hristiyanlıkta Teslis Doktrini ve Hristiyan İ'tizalleri", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 5 (1982), 141. Hristiyan teslisinin rasyonel bir değerlendirmesi üzerine bk. Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 132-136.

⁴⁸⁵ Markos 12:29; Yuhanna 17:23; Galatyalılar 3:20; 2. Korintoslular 8:4.

“Allah’ın kelimesi” ve “Ruhullah” gibi deyimleri yanlış yorumlamalarından kaynaklanmıştır. Hristiyanların dinî inançlarına böylesine önemli bir unsurun girmesi tevhid ile ilgili inançlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Onların en büyük problemi, tevhidsiz bir teslis inancı ve teslissiz bir tevhid akidesini bir arada tutmak istemeleri ve bunları dengede tutmaya çalışmaları olmuştur. Bu da onları büyük bir çıkmaza sürüklemiştir.⁴⁸⁶

Hristiyanlık tarihinde bazı erken dönem Hristiyanları, üçlü birlik inancı ile tek ilah inancını bir araya getirmekte zorluk yaşamışlardır. Bu bağlamda “Arian İhtilafı” olarak bilinen tartışmalar, Arius’un teslise yönelik eleştirileri etrafında şekillenmiştir. Arius, Oğul’un Tanrı ile aynı özde olamayacağını, dolayısıyla sonradan yaratılmış olduğu için bir başlangıcının bulunduğunu, ayrıca değişken ve günah işleyebilir bir varlık olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşın üçlü birliği savunanlarla yapılan tartışmaların büyümesi üzerine MS 325’te İznik Konsili’nde teslis inancı kabul edilmiştir.⁴⁸⁷ Yıldırım’a göre Hristiyanlar, teslis düşüncesini ne kadar sağlamlaştırıp müdaafa etmiş olsalar da şu sorulara mantıklı cevaplar verememişlerdir: Tevrat’ın kesin olarak ortaya koyduğu tevhit ile teslis bağdaştırılabilir mi? Oğul yaratılmadı ama doğdu, fakat Oğul, Baba’dan sonra da değildir. Bu inancın açıklaması nedir? “Bir de üç, üçte bir” formülü nasıl makul olabilir? Teslisin her bir unsurunun görevleri nelerdir?⁴⁸⁸

Kur’an-ı Kerim’e göre teslisi kabul etmek, savunmak mümkün değildir. Çünkü Kur’an baştan sona ana eksenini tevhid inancı etrafında döner. Kur’an’da teslis inancının en kesin bir şekilde reddedildiği ayetler İhlas suresinde yer alır.⁴⁸⁹ Teslis inancının reddedildiği bir ayette Allah, ehl-i kitaba yönelik bir hitapta bulunmaktadır. Onlardan dinlerinde aşırılığa kaçmamaları ve Allah hakkında gerçek dışı ifadelerde bulunmamaları istenmektedir. Hz. İsa’nın, yalnızca Allah’ın elçisi olduğu, Meryem’e iletilen kelime ve O’ndan bir ruh olarak tanımlandığı belirtilmektedir. Ayet, Allah’a

⁴⁸⁶ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 428- 429.

⁴⁸⁷ M. O. Opeloye, “Tanrı’nın Birliği ve Üçlü-Birlik; Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’deki Görüşlerin Analitik Bir Değerlendirmesi”, çev. Alparslan Yalduz, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 12/475-477; Katar, “Tevhitten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık”, 330-339.

⁴⁸⁸ Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 125; bk. Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’e Göre Hz. İsa*, 182-184.

⁴⁸⁹ Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’e Göre Hz. İsa*, 182.

ve peygamberlerine iman edilmesi gerektiğini vurgularken, “üçtür” ifadesinden vazgeçilmesini tavsiye etmektedir. Allah’ın bir tek ilah olduğu ve çocuğu olmaktan münezzehe olduğu ifade edilirken evrendeki her şeyin O’na ait olduğu belirtilmektedir.⁴⁹⁰

Tevhid çerçevesinde ele alınan bu durumu Taberi şöyle yorumlamıştır: Hristiyan topluluğu, Allah ve Hz. Hz. İsa hakkında uygunsuz ve batıl şeyler söylemişlerdir. Allah, asla çocuk edinmemiştir. Hz. İsa, onların iddia ettikleri gibi Allah’ın oğlu değil, peygamberidir. Allah’ın Hz. Meryem’e bir müjdesi ve Allah’tan bir ruhtur ve Cebrail ile Hz. Meryem’e müjdelenmiştir. Taberi’ye göre Hristiyanlar, yeme, içme, uyuma, bir annenin rahminden dünyaya gelme gibi insana ait özellikler taşımasına rağmen Hz. İsa’yı ilah olarak kabul etmişlerdir. Bunların hiçbirisi Tanrı özelliği olamaz ve bu akılla açıklanamaz bir durumdur.⁴⁹¹ Bu meseleyi Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: Kur’an’da Hz. İsa, “Allah’tan bir ruh” olarak zikredilmiştir. Bakara suresinin 253. ayetinde de Allah’ın Hz. İsa’yı “Kutsal Ruh” ile desteklediğine değinilmiştir. Mevdudi bu iki ayette Allah’ın Hz. İsa’yı tüm kötülüklerden uzak, yüksek ahlaki üstünlüklere sahip kutsal bir ruhla donattığını ifade etmiştir. Hristiyanlar bunları bilmesine rağmen aşırıya giderek “Allah’tan bir ruhu”, “Allah’ın ruhu” diye değiştirmişlerdir. Kutsal Ruh’un anlamını da Hz. İsa’ya intikal eden “Allah’ın kendi ruhu” diye saptırmışlardır. Bunun sonucunda üçlü birliği, yani Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un bir ve tek Tanrı’da birleşmesi inancını ortaya çıkarmışlardır.⁴⁹²

⁴⁹⁰ en-Nisa 4/171.

⁴⁹¹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/435.

⁴⁹² Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/438. Hristiyanların Hz. İsa hakkında aşırıya gitmelerinin sebebi Kurtubi şöyle açıklamıştır: Bu şekilde bir anlayışa ulaşmalarının sebebi ayette geçen “Kendinden bir ruhtur.” ifadesidir. Onlar, Hz. İsa’yı Allah’tan bir parça sayarak sapıtmışlardır. Böyle davranarak dinde aşırıya kaçmışlardır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 5/569. Bu hususla ilgili İbn-i Kesir ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Hristiyanlar, övgüde aşırıya kaçarak Hz. İsa’yı bulunduğu mevki ve derecesinin çok üstüne çıkararak Tanrı yerine koymuşlardır. Hz. İsa’yı Allah; Cebrail ile Hz. Meryem’e gönderdiği bir kelimeyle yaratmıştır. Hz. İsa, Allah’ın kelimesi ve ondan bir ruhtur. İbn-i Kesir’e göre “Ondan bir ruhtur.” ifadesi ondan bir elçidir, resuldür anlamında kullanılmıştır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/526-527. Bu ayetlerle ilgili olarak Yazır ise şu açıklamayı yapmıştır: Allah, Hristiyanları dinde aşırıya gitmemeleri hususunda uyarmıştır. Hz. İsa, Allah’ın bir peygamberidir. Allah, onu Hz. Meryem’e müjdeleyerek Cebrail’in üfmesiyle Hz. Meryem’in rahmine bırakmıştır. O, Allah’tan bir ruhtur. Allah bu sayede birçok ölü kalplere hayat vermiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 3/216-217. Hristiyanların bu durumu ile ilgili Ateş şu yorumu yapmıştır: Hristiyanlar, Hz. İsa’yı Allah’ın oğlu sayarak, Allah’tan bir parça olarak görmüşlerdir. Peygambere gösterdikleri aşırı sevgi ve saygı putperestliğe dönüşmüştür. Bu da saygı sınırlarını aşıp küfre düşmelerine neden olmuştur. Allah, Kur’an’da Hz. İsa’ya Meryem oğlu İsa diyerek onun Allah’ın oğlu değil Meryem’in oğlu olduğunu vurgulamıştır. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 2/722

Asli Günah ve Kefaret Meselesi

Hiz. Âdem'in işlediği suçun bütün insanlara geçmesi anlamına gelen asli günah doktrini ile ilgili ilk açıklamalar Hiz. İsa'nın vaazlarında değil, Pavlus'un mektuplarında görölmektedir. Asli günah kavramı ilk defa Saint Augustinus tarafından tartışılmaya başlanmıştır.⁴⁹³ Hristiyanlar, Hiz. Âdem ve Hiz. Havva'nın işlemiş olduğu günahın nesilden nesle taşındığını, her insanın bu gûnahtan bir miktar taşıdığını inanmışlardır. Hiz. Meryem'in rahminde Hiz. İsa'ya hulul eden Tanrı, günahsız olan oğlu Hiz. İsa'yı bu günahın bedelini ödemesi için dünyaya göndermiş ve o da çarmıha gerilerek can vermiştir.⁴⁹⁴ Çarmıh inancına göre Tanrı tarafından insanların günahlarının bağışlanması için Hiz. İsa, kurban olarak seçilmiş ve acı çekerek ölmüştür. Bu şekilde Tanrı, adaleti sağlamıştır. Hiz. İsa, insanların günahının bedelini ödemek için ölmüş ve aklanmaları için yeniden diriltilmiştir.⁴⁹⁵

Hiz. İsa'nın insanlık için kefarete oluşu, İncillerde ifade edilmiştir. İncillerde Hiz. İsa'nın, insanlığın günahlarına kefarete olduğu,⁴⁹⁶ insanlara hizmet etmek için canını vermeye geldiği,⁴⁹⁷ Allah'ın insanlığı sevdiği ve günahlara kefarete olması için oğlunu gönderdiği⁴⁹⁸ anlatılmıştır.⁴⁹⁹

Mevdudi'ye göre Hristiyanların doğru yoldan ayrılmaları ilk önce Hiz. İsa'ya olan aşırı sevgi ve sadakati belirlemek amacıyla "Hüdavend" ve "Allah'ın oğlu" gibi deyimler kullanılmasıyla başlamıştır. Daha sonra kendisine tanrısal sıfatlar yakıştırılarak kefarete inancı icat edilmiştir. Hristiyanlar, bu düşüncelerin yanlışlarından kurtulmaya çalışmak yerine, geçmişteki din âlimi ve rahiplerin söz ve davranışları için saçma sapan gerekçeler bulmaya çalışmışlardır. Böylece Hiz. İsa'nın

⁴⁹³ Günay Tümer, "Asli Günah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991), 3/496; Muhammed Tarakçı, "St. Thomas Aquinas'a Göre Asli Günah", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2006), 15/308; Emine Atay Yılmaz, *Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 14-17. Pavlus'un mektuplarında geçen asli günah için bk. Romalılar 5:12.

⁴⁹⁴ Tümer, "Asli Günah", 3/496. Âdem ve Havva'nın işlediği günah için bk. Yaratılış 2:7-25; 3:1-24.

⁴⁹⁵ Gündüz, *Hristiyanlık*, 83. Tanrı kendi öz oğlunu kurban olarak gönderip insanlık için onu ölüme teslim ettiği ifadeler için bk. Romalılar'a Mektup 3:25-26; 4:25; 5:8-10; 8:3-32.

⁴⁹⁶ 1. Yuhanna 2:2;

⁴⁹⁷ Matta 20:28; 26:28; Markos 10:45; Yuhanna 1:29; 3:17; 11:50; Romalılar 5:10.

⁴⁹⁸ 1. Yuhanna 4:10.

⁴⁹⁹ Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 136-137; Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hiz. İsa*, 112-113.

gerçek talimatını unutup, mantık ve felsefeye dayanarak üst üste akide ve inançlar türetmeye başlamışlardır.⁵⁰⁰

Kur'an-ı Kerim, asli günah ve onun sonucu olan kefareti reddetmektedir. Kur'an'da Allah, açıkça bu inancı kabul etmediğini şöyle bildirmiştir: “Allah elçisi Meryem’in oğlu İsa’yı öldürdük.” demeleri yüzünden... Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; (başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler. Onun hakkında ihtilafa düşenler bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir.”⁵⁰¹ İlgili ayet hakkında Hz. İsa'nın ölümü ve ref'i başlığında müfessirlerin yorumlarına yer verildiği için burada ayrıca değinilmeyecektir.

Kur'an-ı Kerim çarmıh ve kefareti inancıyla ilgili olarak getirmiş olduğu ferdi sorumluluk anlayışına çok önem vermiştir. Hiç kimsenin bir başkasının işlediği günah yüzünden sorumlu tutulamayacağı bildirilmiştir.⁵⁰² Bu durumu bize anlatan bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Kim zerre miktarı bir iyilik yaparsa onun karşılığını görecektir; kim de zerre miktarı bir kötülük işlerse onun karşılığını görecektir.”⁵⁰³ Bir başka ayette Allah “Herkesin kazanacağı ancak kendine aittir. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.”⁵⁰⁴ buyurarak Hristiyanların asli günah inancını çürütmüştür.

Ruhbanlık

Rahiplik ve rahipler din uzmanlarından oluşan bir sınıftır. Rahiplerin işi genellikle resmi bir sunu hizmeti yapmayı içermektedir. Hristiyan rahipliğinde bu tür törenler, Hz. İsa tarafından atanılan, havarilere kadar soyu uzanan bir piskopos tarafından verildiğine inanılmaktadır. Roma Katolik rahipleri bu meslek uğruna evlenmekten vazgeçmektedirler.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, 448.

⁵⁰¹ en-Nisa 4/157. Kefaret ve çarmıh meselesi ile ilgili yazılan reddiyeler ve tahliller için bk. Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 136-145. Taberi tefsirinde Hristiyan ilahiyatında son derece önemli olan “asli günah” doktrini hakkında yorum beyan etmemiştir. Bu bilgi için bk. Aydın, “Taberi Tefsiri’ndeki Hristiyanlığa Bir Bakış”, 210.

⁵⁰² Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 138.

⁵⁰³ ez-Zilzal 99/7-8.

⁵⁰⁴ el-En’am 6/164.

⁵⁰⁵ Robert S. Ellwood and Gregory D. Alles, “Priests and Priesthood”, *The Encyclopedia of World Religions* (Nev York: Facts On File, 2006), 353-354.

Ruhbanlık, önceleri beşeri isteklerden ve dünya hayatından el çekme şeklinde tezahür etmiştir. Bu durum zamanla din adına söz söyleme yetkisine sahip bulunan rahipler zümresinde yoğunlaşmıştır. Kilise otoritesiyle de belli bir hiyerarşi içinde müesseseleşmiştir.⁵⁰⁶

Kur'an-ı Kerim'de ruhbanlığın aslında önceden olmadığı sonradan ortaya çıktığı anlatılmıştır. İlk başlarda Allah'ın rızasını kazanmak için ortaya çıkan bu hareket sonrasında yerine getirilemeyerek amacından uzaklaşmıştır.⁵⁰⁷ Bu durumu Allah, Kur'an'da ifade etmektedir. Ayette, Hz. İsa'nın ardından gönderilen peygamberlerin sürekliliği vurgulanmaktadır. Hz. İsa'ya İncil verilmiş ve ona tabi olanların kalplerine şefkat ve merhamet duyguları yerleştirilmiştir. Ancak halkın kendi icat ettikleri ruhbanlık uygulamalarına değinilerek bu durumun Allah tarafından emredilmediği, yalnızca Allah'ın rızasını kazanma amacıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca bu ruhbanlığa hakkıyla riayet edilmediği ifade edilmekte, içlerinden iman edenlerin mükafâtlandırıldığı, ancak çoğunun yoldan saptığına dikkat çekilmektedir.⁵⁰⁸

Ayette geçen Hristiyanların bu durumunu Taberi şöyle yorumlamıştır: Hz. İsa, İsrailoğulları'na peygamber olarak gönderilmiş ve ona İncil verilmiştir. Allah, Hz. İsa'ya inananların kalplerine bir sevgi ve merhamet koymuştur. Onlar bu sevgi ve merhametle kendi kafalarından uydurdıkları ruhbanlığı ortaya çıkarmışlardır. Onlar bunu yaparken Allah'ın rızasını kazanmak için yapmışlardır. Ancak onlar, buna hakkıyla riayet edemedikleri için bu yaptıklarını da değiştirip, Allah'ın dinine karşı çıkmışlardır.⁵⁰⁹ Bu ayette Mevdudi'ye göre Hristiyanlar iki kez yanlışlık yapmıştır. Birincisi; Allah'ın emretmediği bir şeyi nefislerine vacip kılmışlar, ikincisi de kendilerine vacip kıldıkları şeylerin hakkını da verememişlerdir. Böylece onlar doğru yoldan çıkmış ve Allah'ın azabını hak etmişlerdir. Ona göre insanların ruhani gelişimi dünyayı terk edip dağlara, ormanlara çekilmek değil fitne ve fesada karşı Allah yolunda cihad etmekle olur.⁵¹⁰

⁵⁰⁶ Sinanoğlu, "İslam Kaynaklarına Göre Hristiyanlık", 17/365.

⁵⁰⁷ Sinanoğlu, "İslam Kaynaklarına Göre Hristiyanlık", 17/365; Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 234-237.

⁵⁰⁸ el-Hadid 57/27; Remzi Kaya, "Müslüman Ehl-i Kitap İnanç Esaslarının Karşılaştırılması", *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Girişinin Din Boyutu Sempozyumu* (2003), 306.

⁵⁰⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 5/2441.

⁵¹⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 6/139.

Mevdudi, ruhbanlık konusuna oldukça geniş yer vermiş hatta Hristiyanların takva adına yaptıkları bidatlerle ilgili Hristiyanlık tarihinden birçok örnekler vermiştir.

Mevdudi'nin ruhbanlık bidati ile ilgili tespitlerini başlıklar halinde şunlardır:

1. Kişinin bedenine eziyet etmesi, takva ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Rahipler kendilerine eziyet etme noktasında birbirleriyle yarışmışlardır.
2. O dönemde yaşayan rahipler, yıkanmayı takva ile bağdaştıramadıkları için pislik içinde yaşamış ve temizlenmekten kaçınmışlardır. Çünkü onlar vücutlarını temizlediklerinde ruhlarının kirleneceğine inanmışlardır.
3. Hristiyan ruhbanlığı, evliliği ve aile hayatını fiilen haram kılarak nikâh bağlarını koparmıştır. Onlara göre bekâr kalmak, en yüce ahlaki erdemlerden biri olarak kabul edilmiştir.
4. Ruhbanlıkla onlar aile bağlarını koparmışlardır. Böylece anne-baba, kardeş ve evlat sevgisini yok etmeye çalışmışlardır.
5. Hristiyan ruhbanlığı, kişinin en yakın akrabalarına acımasızca davranmayı, merhametsiz ve katı kalpli olmayı bir ibadet olarak görmüşlerdir.
6. Dünyaya sırt çevirmek, derviş olmak vs. gibi iddialarına rağmen kilise, servet, mal, mülk elde etmeden geri durmamıştır.
7. İffet hususunda ruhbanlık, fitrata karşı savaş açtığından büyük bir yenilgiye uğramıştır.⁵¹¹

Hristiyanlıkta ruhbanlar tarafından dinî otorite istismar edilmiştir. Bu durum Hristiyan toplumu üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Zamanla Hz. İsa'yı kutsallaştırdıkları gibi rahiplerini de kutsallaştırmışlardır. Bu durumu Kur'an-ı Kerim'de bir ayette Allah şöyle bildirmiştir: "Allah'ı bırakıp da din âlimlerini, rahiplerini, özellikle Meryem oğlu Mesih'i Rab edindiler. Oysa tek bir Tanrı'ya kulluk etmekle emir olunmuşlardı. O'ndan başka Tanrı yoktur; o, yüceler yücesidir, onların yakıştırdıkları eş ve ortaklardan bütünüyle uzaktır."⁵¹²

Taberi, Yahudilerin haham ve din bilginlerini Hristiyanların da manastırlara kapanan rahiplerini Rab edindiklerini ifade etmiştir. Onlar, kendilerine onların helal dediklerini helal, haram dediklerini de haram saymışlardır. Böylece şirke düşmüşlerdir.⁵¹³ Bu hususla ilgili Mevdudi ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Bu

⁵¹¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 6/141-147. Ruhbanlığın ortaya çıkışı ve sebepleriyle ilgili geniş bilgi için bk. Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 431-434. Ruhbanlıkla ilgili İbn-i Kesir, onların dünyadan el etek çekerek, evlenmekten, aile ve toplum hayatından uzaklaşıp kendilerini ibadet yerlerine kapatarak ruhbanlığı icat ettiklerini bildirmiştir. Bu, Allah'ın bir emri değildir ancak onlar tuttıkları bu yolda ilerleyememişlerdir. İbn-i Kesir bununla şunu kastetmiştir: Allah emretmediği halde dinde uydurma şeyler çıkarmışlardır. Kendilerini Allah'a yaklaştıracak şeylere bağlamış ancak yerine getirmemişlerdir. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 5/2441. Hristiyanların bu durumlarıyla ilgili Yazır ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Rahipler, Allah'ın rızasını kazanmak için dünyaya sırt çevirerek yaşamayı kendilerine vazife bilmişlerdir. Onlardan birçoğu rahmet ve şefkatle tevhide bırakıp rahiplik bahanesiyle teslis inancına sapmaya, mal toplamaya ve ahlaksızlık yapmaya başlamışlardır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 8/91. Hristiyanların kendi icat ettikleri, başta Allah'ın rızasını kazanmak suretiyle ortaya çıkardıkları ve uyamadıkları ruhbanlıkla ilgili Ateş, gerekli saygıyı gösteremediklerini bildirmiştir. Kimileri bunu başarmış ancak birçoğu başaramamış ve yoldan çıkmışlardır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 5/2630.

⁵¹² et-Tövbe 9/31.

⁵¹³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/793.

ayette hahamlar ve rahipler, Allah'ın kitabında belirttiği haram ve helallerinin sınırlarını belirleme yetkisini kendilerinde görmüşlerdir. Bu durum onlara kanun koyma yetkisi vermelerine neden olmuştur. Böylece onlar, haham ve din adamlarını Rab edinmişlerdir. Onlar, Allah'a oğul isnat ederek ve kanun koyma yetkisini Allah'tan alıp başkalarına vererek Allah'a olan inançlarını anlamsızlaştırmıştır.⁵¹⁴

2.3.2. Kutsal Kitap İnancı

Yeni Ahit, farklı teolojik görüşlere sahip kişiler tarafından yazılmış 27 kitaptan oluşmuştur. Miladi 50-150 yılları arasında yazılmıştır. Yeni Ahit'in son şekli 4. yüzyılda kesinleşmiştir. 2. yüzyıla kadar Hristiyan gelenekleri ve İsa hakkındaki durumlar sözlü kültür olarak aktarılmıştır.⁵¹⁵

Hristiyan inancında İncil'in hem insani hem de tanrısal yönleri bulunmaktadır. Kutsal Ruh'tan gelen ilhamla, Tanrı'nın bizzat kendisi İncil'in asıl yazarıdır. Tanrı, insanları yazma konusunda teşvik etmiş ve onlara mesajını iletmek için yardımcı olmuştur. Bu İncil yazarları, belirli bir zaman dilimi, kültür ve çevrede yaşayan, sınırlı bilgi ve imkânlarla sahip bireylerdir. Hristiyanların çoğunluğu Tanrı'nın, kutsal kitabı yazarlara kelimesi kelimesine yazdırmadığına inanmaktadır. Bunun yerine, Tanrı'nın yazarların kendi edebi tarzlarını kullanmalarına izin verdiğine inanırlar. Öte yandan, küçük bir Hristiyan azınlığı, İncil'in harfiyen ilham edildiğine ve yazarların Tanrı'nın bildirdiklerini aynen kaleme aldıklarına inanmaktadır. Sonuç olarak, İncil'deki çeşitlilik, Tanrı'nın yaratıcı iradesi olarak görülmektedir.⁵¹⁶ Hristiyanlar, tüm İncil kitaplarını bizzat Tanrı'nın vahyinden bir parça olarak görür. Ancak kitapların, peygamber dışındaki yazarlarının vahiy aldıklarını değil onlara ilham edildiklerini

⁵¹⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/222. Alette geçen haham ve rahiplerini rab ilan etmeleriyle ilgili Yazır ise şu açıklamayı yapmıştır: Yahudi ve Hristiyanlar, Allah'ın emirlerine ve hükümlerine göre değil haham ve rahiplerin sözlerine göre hareket etmişlerdir. Onlar, din adamlarını doğrudan hüküm ve şariat koyma yetkisi olan lider olarak görmüş ve onların arzularına ve keyiflerine uygun şekilde yaşamışlardır. Yahudi ve Hristiyanlar, kitaplarında din adamlarının sözlerine ters düşen ifadeler görmelerine rağmen yine de kitabın sözünü bırakıp din adamlarının sözlerini takip etmişlerdir. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 4/437-438.

⁵¹⁵ Dale C. Allison, "Biblical Literature: New Testament", *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (USA: Thomson Gale, 2005), 2/905; Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, 40-46.

⁵¹⁶ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, 16-17.

yani yazarların Kutsal Ruh tarafından yönlendirilmiş olduklarına inanırlar. İlham, vahiyden farklı olarak yalnızca onu alan kişiler için özel bir iletidir.⁵¹⁷

Hristiyanlara göre İsa'nın hayatı ve öğretilerini ihtiva eden tek bir İncil'in farklı yazarlar tarafından yazılan birbirine benzeyen dört ayrı nüshası vardır. Bunlar Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleridir. Hristiyan dünyasında bu dört İncil'in dışında birçok İnciller yazılmış ve bu İncillerin sahte ve gerçeklikleri üzerine tartışmaları yapılmıştır.⁵¹⁸ Bu dört İncil, İsa ile ilgili olarak ortak malzeme içermektedir. Her İncil yazarı, İsa'nın görevinin belirli yönlerinden bahseder ve bunu yaparken de bulunduğu şartları, karşısındaki insanların gereksinimlerini göz önüne alarak yorumlamaktadır. Hristiyanlara göre bütün bu farklı yorumlara rağmen bu yazarların iman görüşlerinde bir çelişki bulunmamaktadır.⁵¹⁹ İnciller, anonim yazılardır. İsimler, kilise tarafından sonradan eklenmiştir.⁵²⁰ Yeni Ahit'in içeriğinde İnciller (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna), Havarilerin İşleri, Pavlus'un Mektupları, Diğer Mektuplar ve Apokalips adlı bölümler bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, Yahudileri ve Hristiyanları kitaplarını değiştirmekle itham etmiştir. Allah, Kur'an'da Yahudileri, Tevrat'ı değiştirmekle,⁵²¹ Allah'ın sözlerini eğip bükmeyle suçlamıştır.⁵²² Hristiyanları da tevhide aykırı inançları,⁵²³ Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu ve Tanrı olarak görmeleri,⁵²⁴ Hz. Muhammed'in müjdelendiği ayetleri saklamaları ve bunları farklı yorumlamaları,⁵²⁵ Hristiyan rahiplerin kendi çıkarları için Allah'ın ayetlerini bozmaları sebebiyle Kur'an, onların bu tutumlarına karşı çıkmıştır. Bu şekilde Allah, Kur'an'da İncil'in tahrif edildiğini ortaya koymuştur.⁵²⁶

⁵¹⁷ Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, 103-104.

⁵¹⁸ Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri* (Ankara: Ertem Matbaa LTD.ŞTİ., 1996), 148; bk. Ekrem Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller* (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2009), 26-267.

⁵¹⁹ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, 33-34.

⁵²⁰ Bahr, *Religion of the World Christianity*, 38.

⁵²¹ el Bakara 2/75; en-Nisa 4/46; el-Maide 5/13, 41.

⁵²² Al-i İmran 3/78; en-Nisa 4/46.

⁵²³ Al-i İmran 3/64-65.

⁵²⁴ et-Tövbe 9/30-31.

⁵²⁵ es-Saf 61/6. Mevdudi, bu konuya tefsirinde çok geniş yer vermiştir. O, Barnaba İncili'nde ve diğer İncillerde Hz. İsa'nın kendisinin Mesih olmadığını ısrarla söylediğini, Barnaba İncili'nde Hz. Muhammed'in isminin açıkça zikredildiğini ve Hz. Muhammed'den Mesih olarak bahsedildiğini ifade etmiştir. Bu bilgi için bk. Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 285-286.

⁵²⁶ et-Tövbe 9/34. İncil'in tahrifi meselesi ile ilgili yazılan reddiyeler ve geniş bilgi için bk. Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 145-184. Öztürk'e göre Kur'an'da açıkça İncil'in tahrif edildiğine dair bir ifade yoktur. Ancak İslam âlimleri, tahrif ve tebşirat konusunu açığa kavuşturmak için Kur'an'ın muhtevasına ters düşen, Hz. İsa'nın ulûhiyeti,

Kur'an, eleştirilerini Yahudilerin tahrifi konusuna yöneltirken, bu tahrifin kendi kutsal kitaplarını yanlış yorumlamalarından kaynaklandığını belirtmiştir. Ancak Hristiyanları tahrifle suçlamamıştır. Hristiyanların sahip olduğu yanlış düşünce ve uygulamaları eleştirmiştir. Müslüman ilim adamları, Kur'an'da doğrudan ya da dolaylı yoldan tahrifle ilgili geçen ayetleri İncil'in tahrif edilmesi şeklinde yorumlamışlardır.⁵²⁷ İncil'in içerisine teslis gibi tevhide aykırı düşen ifadelerin girmesi Hristiyanlığa sonradan sokulmuş ve bu inançlar Hz. İsa vefat ettikten sonra ortaya çıkmıştır. Kur'an-ı Kerim burada İncil'in metnini değil Hristiyanların tavırlarını eleştirmiştir. Onların yaptıkları aşırılıklar, İncil'de bulunmayan anlamları ona mal etmek ve yaptıkları yorumlar nedeniyle Allah onların bu davranışlarını reddetmiştir.⁵²⁸

Kur'an-ı Kerim'e göre İncil, Hz. İsa'ya Allah tarafından vahyedilen, Tevrat'ın aslına uygun olan ve insanlık için bir rehberlik ve aydınlanma kaynağı teşkil eden kutsal bir metindir.⁵²⁹ İncil, genellikle Tevrat ile anılmakla beraber Kur'an'da 12 ayrı yerde geçmekte ve Hz. İsa'nın tebliğ ettiği vahiyleri kapsamaktadır.⁵³⁰ Ayrıca, İncil'in Hz. İsa'ya öğretildiğini bildiren ayetler, ona hikmetin ve Tevrat'ın da öğretildiğini belirtmekte⁵³¹ ve Hz. İsa, Allah'ın kendisine kitap verildiğini ifade etmektedir.⁵³²

Bu hususla ilgili Taberi, insanlara Allah'ın birliğini, dininin hükümlerini açıklayıcı olarak Kur'an'dan önce Hz. Musa'ya Tevrat'ı, Hz. İsa'ya da İncil'i indirdiğini belirterek Hz. İsa'nın durumu ve diğer meseleler hakkında doğru ve yanlış birbirinden ayırmak için Kur'an'ı indirdiğini belirtmektedir. Ona göre Hz. İsa, Hz. Musa'nın dinini tamamlamak üzere gelmiştir. O, Tevrat'ın hükmünü neshetmemiş

teslis, kefarete, asli günah gibi mevzulardan dolayı İncil'in tahrif edildiği düşüncesini temellendirmeye çalışmışlardır. Çünkü Kur'an'da kesinlikle kabul edilmeyecek bu ifadeler, Müslümanlarca tahrif olarak değerlendirilmiştir. Bu bilgi için bk. Öztürk, "İslam Tefsir Geleneğinde Ehl-i Kitapla İlgili Bazı Telakkilerin Epistemik Değeri", 46. İncillerin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili bilgi için bk. Sarıkçıoğlu, *Kanonik-Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 241-243.

⁵²⁷ Muhammet Tarakçı, "İslam Kaynaklarında İncil Tartışmaları", *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları* 4 (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004), 261.

⁵²⁸ Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 107; Ekrem Sarıkçıoğlu, *Kanonik-Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 234-240; Tarakçı, "İslam Kaynaklarında İncil Tartışmaları", 240-263; Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 216-234; Muhammet Tarakçı, "Tevrat ve İncil'in Tahrifi ile İlgili Kur'an Ayetlerinin Anlaşılması Sorunu", *İslam Araştırmaları* 2 (Temmuz-Aralık 2004), 33-54.

⁵²⁹ Al-i İmran 3/3-4; el-Maide 5/46.

⁵³⁰ Al-i İmran 3/3, 48, 65; el-Maide 5/46, 47, 66, 68, 110; el-Araf 7/157; et-Tevbe 9/111; el-Fetih 48/29; el-Hadid 57/27.

⁵³¹ el-Maide 5/110.

⁵³² Meryem 19/30.

aksine o hükümlere tabi olmuştur.⁵³³ Öte yandan Mevdudi, Tevrat ve İncil hakkında yaygın bir yanlış anlamının mevcut olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre birçok insan günümüzdeki Tevrat ve İncil'in Kur'an tarafından tasdik edildiğine inanarak hatalı bir yargıya varmaktadır. Aslında Kur'an'ın onayladığı, bu metinlerin kendisi değil, içerdikleri birtakım unsurlardır. Mevdudi, gerçek Tevrat'ın Hz. Musa'nın hayat hikâyesiyle iç içe geçmiş olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde İncil'in de Hz. İsa'nın yaşamının son döneminde iletilen sözler ve konulardan oluştuğunu ifade etmektedir. İlk dört İncilden oluşan Gospellerin, gerçek anlamda İncil olmadığını, Hz. İsa'nın sözleri ve rivayetlerinden ziyade anlatı unsurları barındırdığını savunmaktadır. Yazarlara atfedilen "İsa, şunu öğretti ve söyledi" ifadeleriyle başlayan kısımların İncil'i temsil ettiğini, hikâyeye dönüşen yerlerde ise bu metnin sona erdiğini gösterdiğini vurgulamaktadır. Kur'an'a göre yalnızca bu belirli bölümler gerçek İncil'i oluşturmakta ve sadece bu kısımlar Kur'an tarafından onaylanmaktadır. Eğer bu bölümler bir araya getirilip Kur'an ile karşılaştırılırsa aralarında kayda değer bir benzerlik olduğu gözlemlenmektedir.⁵³⁴ Mevdudi bu anlayışıyla Tevrat ve İncil hakkında köktenci bir anlayışı benimsemediği ortaya çıkmaktadır.

2.3.3. Peygamber İnancı

Hristiyanlıktaki peygamberlik inancının diğer dinlerdeki peygamber inancından çok farklı olduğu görülmektedir. Hristiyanlıkta açık ve net bir peygamber inancı bulunmamaktadır. Hristiyanlığa göre İsa, ilahlık mertebesinde olduğundan peygamber değildir. O, Hz. Musa ve Hz. Muhammed gibi Allah'tan vahiy almaz. O, şahsı ve sözleriyle vahyin kendisidir. Hristiyanlıkta İsa'nın havarilerine,⁵³⁵ Meryem'e,⁵³⁶ Zekeriya'ya,⁵³⁷ Meryem'in nişanlısı Yusuf'a⁵³⁸ hatta bazı çobanlara⁵³⁹ bile vahiy gelmiştir.⁵⁴⁰ Ayrıca İncil yazarları da vahiy olarak İncil yazdıkları için onlar

⁵³³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/224; 2/489.

⁵³⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/235-237.

⁵³⁵ Matta 10:5, 27; Markos 6:7; 16:15,20.

⁵³⁶ Luka 1:26-38.

⁵³⁷ Luka 1:66-67.

⁵³⁸ Matta 1:20; 2:13,19,20,22.

⁵³⁹ Luka 2:8-20.

⁵⁴⁰ Muhammet Tarakçı, "Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 12/190-192.

da peygamber sayılmıştır.⁵⁴¹ Hristiyan inancına göre kadınlar da peygamber olabilir.⁵⁴²

Hristiyan inancında, İsa'nın maddi varlığı doğrudan Tanrı'nın vahiy olarak görülmektedir. İsa, Kutsal Ruh'u İncil yazarlarına göndermiştir. Onlar da kalplerindeki bu ilahi vahiyle İncil'i kaleme almışlardır. Hristiyanlıkta, İsa'nın kendisi ve hayatı bizzat vahiy olarak kabul edildiği için ona herhangi bir yazılı kaynağa ihtiyaç duyulmamıştır. İncil yazma görevi, İsa'ya şahitlik edenler tarafından üstlenilmiştir. Hristiyan inancına göre Tanrı, İncil yazarlarının iradesini serbest bırakmıştır. Böylece tüm İncillerin verdiği mesaj özünde aynı olmuştur. Ancak üslup ve ifadedeki farklılıklar, edebi bir zenginlik olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴³ Örneğin Pavlus, mektuplarında Şam vizyonundan sonra elçilik görevinin başladığını, Tanrı tarafından İsa Mesih'in elçisi ya da peygamberi olarak seçilip görevlendirildiğini bu öğretilerin tamamını İsa Mesih'ten aldığını ileri sürmüştür.⁵⁴⁴ Pavlus "Tanrı bana sır olan tasarısını vahiy yoluyla bildirdi.", "Annemin karnındayken beni seçip lütfuyla çağıran Tanrı, uluslara müjdelemem için Oğlu'nu bana göstermeye razı olunca hemen insanlara danışmadım." gibi kendisinin elçi olduğunu ifade eden sözler sarf etmiştir.⁵⁴⁵

Hristiyanlıkta, peygamberlik ve kutsal kitaplar Eski ve Yeni Ahit'le sınırlandırılmıştır. Ancak Yeni Ahit daima ölçüt olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlıkta İsa, bir peygamber değildir. Teslisin bir parçası, yani Tanrı'dır.⁵⁴⁶

Peygamberlerin birbirlerini onaylaması, birbirlerine işaret etmesi, kendilerinden önce gelenlerin kendilerinden sonra gelenleri müjdelemesi peygamberlik geleneğidir. Bu bağlamda Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed de birbirlerinden bahsetmiş kendilerinden sonra gelenleri müjdelemiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴¹ Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, 146; Tarakçı, "Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı", 187-188; Bayrakdar, *Üç Dinin Tarihi*, 391-392.

⁵⁴² Resullerin İşleri 21:9; Luka 2:36.

⁵⁴³ Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, 129-130. Her İncil yazarının Mesih'in başka yönünü anlattığı görüşü hakkında bk. Zafer Duygu, *İnciller Güvenilir Metinler midir?* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020), 122-124. Ayrıca vahiy ve peygamberlikle ilgili olarak bk. Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, 99-107.

⁵⁴⁴ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 45.

⁵⁴⁵ Efesliler 3:3; Galatyalılar 1:15.

⁵⁴⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002), 347-348.

⁵⁴⁷ Osman Kaya, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed'in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur'an'da Bu Haberlere Yapılan Atıflar", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2004), 172.

Tebşirat meselesi, ehl-i kitap içinde tartışma konusu oluşturacak meseleler arasında yer almıştır. Bunun sebebi ise Kur'an'ın bize verdiği haberden kaynaklanmıştır.⁵⁴⁸ Kur'an-ı Kerim'de Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: “Bir zamanlar Meryem oğlu İsa da: ‘Ey İsrailoğulları! Ben size gönderilmiş Allah elçisiyim. Benden önceki Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra ismi Ahmed olan bir peygamberin de müjdeleyicisiyim’ demişti. Fakat o, onlara apaçık belgelerle gelince: ‘Bu açıkça bir büyüdür.’ dediler.”⁵⁴⁹

Ayette geçen “O” zamirini Taberi, Ahmed olarak yorumlamıştır. Yani Ahmed, onlara peygamberliğini ispatlayan delillerle geldiğinde İsrailoğulları ona bu yaptıklarının büyü olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵⁰ Taberi, tebşirat hususuna tefsirinde değinmemiştir. Bunun sebebi olarak da o dönemde İncillerin ilk nüshalarına ulaşma zorluğu olduğu söylenebilir.⁵⁵¹ Bu konuyla ilgili Mevdudi, tefsirinde geniş bir bilgi sunarak “Benden önceki Tevrat’ı doğrulayıcı olarak geldim.” ayetinin üç farklı anlam taşıdığını belirtmiştir. Birinci anlamda, Hz. İsa’nın yeni bir din getirmediğini aksine Hz. Musa’nın tebliğ ettiği dinin aynısını ifade ettiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Hz. İsa’nın Hz. Musa’nın dinini tasdik ettiği anlaşılmaktadır. İkinci anlam ise Hz. İsa’nın, kendisinden önce Tevrat’ta müjdelendiğini ifade ederek bu müjdenin gerçekleştiğini dile getirmesidir. Üçüncü olarak Mevdudi, birinci ve ikinci anlamları birleştirerek Hz. İsa’nın Tevrat’ta belirtilen ve Allah’ın peygamberi Ahmed’in gelişine dair müjdeyi tasdik etmek amacıyla dünyaya geldiğini belirtmiştir. Bu bağlamda söz konusu ayet, Hz. İsa’nın Hz. Muhammed’in geleceğine dair bir bildirimde bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Mevdudi’ye göre ayette geçen “Bu apaçık sihirdir dediler.” ifadesinde sihir kelimesi “büyü” değil aldatma anlamında kullanılmıştır. Ayrıca İsrailoğulları ve Hz. İsa’nın takipçileri Hz. İsa’nın haber verdiği o nebinin açık alametlerini gördükleri halde onun peygamberliğini bir aldatmaca olarak değerlendirmişlerdir.⁵⁵²

⁵⁴⁸ Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 184.

⁵⁴⁹ es-Saf 61/6.

⁵⁵⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 5/2499.

⁵⁵¹ Aydın, “Taberi Tefsiri’ndeki Hristiyanlığa Bir Bakış”, 210.

⁵⁵² Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 6/268-270. Hristiyanlardan İslam düşmanı olanlar bu ayette belirtilen Hz. Muhammed’in gelişi ile ilgili bu durumu eleştirmiş ve saygısızlık yapmışlardır. Hz. Muhammed’in adını gizlemeleri, İncillerde yaptıkları tahrifler, Barnabas İncili hakkında geniş bilgi için bk. Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 6/270-287. Yazır’a göre, ayette müjdelenen “Ahmed” isminin özel bir isim olarak anlaşılması veya bu ismin anlamının kastedilmesi mümkündür. Yani Hz. İsa’nın

Tevrat'ta yer alan bir ifadede de dünyaya gelecek yeni peygamberin özelliklerinden bahsedilmiştir: “Allah’ın, Rab senin için aranızdan, kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracaktır, onu dinleyeceksin.”⁵⁵³

Mevdudi’ye göre Tevrat’ta geçen bu habere Hz. Muhammed uymaktadır. Ona göre İsrailoğulları’nın kardeşlerinden kasıt Hz. İsmail’in soyudur. Çünkü Hz. İsmail ve Hz. İshak, Hz. İbrahim’in çocuklarıdır ve onların soyları birbirlerine kuzen sayılır. Mevdudi, Tevrat’ta geçen bu ifadede başka bir husus daha dikkat çekicidir. Yeryüzüne gelecek olan peygamberin aynı Hz. Musa’ya benzediği ifade edilmiştir. Ona göre bu benzerlik görüntü ve karakter benzerliği değildir. Onların ortak tarafı yeni ve bağımsız bir din getirmeleridir.⁵⁵⁴

Mevcut olan İncillerde Hz. Muhammed’in geleceği ile ilgili çok sayıda ifade yer alır.⁵⁵⁵ Buna rağmen Hristiyanlar, Hz. Muhammed’e Mesih inancı, haset etmeleri, dünya menfaatlerine olan ilgilerinden ötürü inanmamışlardır.⁵⁵⁶

2.3.4. Melek İnancı

Hristiyanlıkta melekler, emirlerini yerine getirmek ve kendisini övmek için Tanrı’nın yarattığı saf ruhlardır.⁵⁵⁷ Tanah’ta “Tanrı’nın Meleği”, “Yehova’nın

müjdelediği, kendisinden sonra gelecek olan peygamberin “son derece beğenilen” ve “en övülecek” anlamına gelebileceği ifade edilmektedir. Ancak “Ahmed” isminin kendisinin kastedildiği görüşü daha açık bir şekilde öne çıkmaktadır. Ayrıca ayette Hz. İsa’nın Tevrat’ı doğrulayıcı olarak gelmesi, daha çok bir haber verme anlamı taşımaktadır. Bu bağlamda Tevrat, hem Hz. İsa’nın gelişi hem de Mesih’e dair haberlerin doğruluğunu kanıtlamış, aynı zamanda son peygamberin gelişini müjdeleyerek bu konudaki bilgileri pekiştirmiştir. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 8/222-223.

⁵⁵³ Yasa’nın Tekrarı 18:15-18.

⁵⁵⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 6/269; Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 91-92. Saf 6. ayetle ilgili Yazır ise şu yorumu yapmıştır: Hz. İsa burada iki mesaj vermek istemiştir. Birincisi kendinden önce gelen Tevrat’ı tasdik etmek, ikincisi ise kendinden sonra gelecek Ahmed isimli bir peygamberi müjdelemek. “Allah’ın, Rab senin için aranızdan, kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracaktır.” ifadesinde ise gelecek olan bu peygamberin Hz. Musa’ya benzediği ifade edilmiştir. Bu benzerliği Hristiyanlar Hz. İsa’ya yorsalar da Hz. Musa ve Hz. İsa arasında bir benzerlik yoktur. Bu ifade de Hz. İsmail ve soyuna da işaret edildiği için Hz. Muhammed’in son peygamber olduğu ortaya çıkmaktadır. Yazır, *Hak Dinî Kur’an Dili*, 8/223. Ateş, Hz. İsa’nın, Hz. Muhammed’in gelişini müjdelediği bu ayette, “O” zamiri ile kimilerinin Hz. İsa’nın, kimilerinin ise Hz. Muhammed’in kastedildiğini söylediklerini belirtmiştir. Ona göre bu zamirden kasıt Hz. Muhammed’dir. Ahmet’i müjdeledikten sonra söz akışından “İsa gelince” denmesi uygun değildir. Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 5/2695.

⁵⁵⁵ Yuhanna 1:19-25; 14:16-17; 14:25-26; 14:30; 16:17; 16:12-15.

⁵⁵⁶ Kaya, “İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed’in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur’an’da Bu Haberlere Yapılan Atıflar”, 178.

⁵⁵⁷ Erbaş, “Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri”, 117, 119.

Meleği” yerine İncillerde “Rabbin Meleği” terimi tercih edilmiştir.⁵⁵⁸ Rabbin Meleği insanlara Tanrı’dan aldığı özel mesajları iletmekle görevlendirilmiştir.⁵⁵⁹ İncillerde iki meleğe isim verilmiştir. Bunlar; Zekeriya’ya ve Meryem’e haber getiren Cebrail⁵⁶⁰ ve baş melek olarak sunulan Mikâil’dır.⁵⁶¹ Her iki dinin kitaplarında geçen Gabriel ve Mihael adlı meleklerin isimleri ve rolleri açısından bir değişiklik olmaması Hristiyanlıkta melek düşüncesinin Yahudilikteki melek inancının bir devamı olarak görüldüğünün bir göstergesidir.⁵⁶²

İncillerde melekler diğer insanlarla da iletişime geçmiş,⁵⁶³ insan kılığına girmişlerdir.⁵⁶⁴ Hristiyan geleneğinde insanların melekleri görmesinin tehlikeli sonuçları olacağına inanıldığı için insanlar melekleri gördüklerinde korkmuşlar ancak melekler onları teskin etmişlerdir.⁵⁶⁵

Kur’an’da dört büyük melekten biri olarak kabul edilen Cebrail ve Mikâil’in isimlerinin beraber geçtiği daha önce de ilgili bölümde zikrettiğimiz Bakara suresinin 98. ayetidir. Bunun dışında Kur’an’da Müslümanların Bedir’de müşriklerle savaşında meleklerin Müslümanların yanında olduklarından bahsedilir.⁵⁶⁶ Taberi’ye göre bu ayette Allah, meleklerle yardım edeceğini buyurmuştur. Müslümanların müşriklerle savaşmaları için azimlerini arttıracaklarını, kâfirlerin kalplerine korku vereceğini bildirmiştir.⁵⁶⁷ Mevdudi ise bu ayette meleklerin bu savaşta öldürme işleminde fiilen görev almadıklarını ancak Müslümanların darbelerinin etkili ve isabetli olmalarında yardımcı olduklarını ifade etmiştir.⁵⁶⁸ Ayrıca meleklerin Hz. İbrahim ve Hz. Lut’u ziyarete gitmelerini anlatan bölümde insan kılığına girdikleri görülmektedir.⁵⁶⁹

⁵⁵⁸ Matta 1:20;2:13; 28:2; Luka 1:11; 2:9.

⁵⁵⁹ Muhammet Tarakçı, “Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı”, 179.

⁵⁶⁰ Luka 1:19,26.

⁵⁶¹ Mikâil, kilisenin koruyucusu olduğu ve aynı zamanda şeytanı yenen, onu zincirleyip uçurumdan atan bir melek olarak tasvir edilmiştir. Bu bilgi için bk. Yahuda 9; Vahiy 12:7. Ayrıca bk. Serdar, “Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek”, 227-243.

⁵⁶² Erbaş, “Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri”, 119.

⁵⁶³ Matta 1:20; 2:13, 19; Markos 16:5; Luka 24:4-7; Yuhanna 20:12-13

⁵⁶⁴ Markos 16:5; Matta 28:3; Luka 24:4.

⁵⁶⁵ Luka 1:12, 13; 2:9-10; Markos 16:5, 6, 8; Matta 28:5. Ayrıca bk. Tarakçı, “Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı”, 177-179.

⁵⁶⁶ el-Enfal 8/12.

⁵⁶⁷ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/737.

⁵⁶⁸ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 2/157.

⁵⁶⁹ Hud 11/69-83. Ayrıca bk. Serdar, “Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek”, 234-235.

2.3.5. Nüzul-i İsa İnancı

Hristiyanlıkta çarmıh teolojisi merkezi bir öneme sahiptir.⁵⁷⁰ İsa, insanlık için kurban olmuş, çarmıha gerilmiş, kendi canıyla insanlığın taşıdığı asli suçu ödemiş, gömülmüş, sonra dirilerek görevini tamamlamış ve Tanrı'nın sağına oturmuştur.⁵⁷¹

Pavlus'a göre İsa Mesih'in haça gerilmesiyle Tanrı, dünyanın yargılanmasını ilan etmiş ve böylelikle Mesih'te kurtuluş yolunu açmıştır. Tanrı'nın öz oğlu Mesih, günahkâr insan suretinde günahın bedelini ödemek için kurban olarak gelmiş, günahın gücünü kırabilmek amacıyla kendisini hukuk önünde bir günahkâr olarak addedip çarmıha gerilmesine razı olmuştur. Ölümüyle de insanlığı tanrısal hukukun lanetinden kurtarmıştır. Bu şekilde Tanrı insanların aleyhine işleyen yazılı hukuku da çarmıhla beraber kaldırmış ve çağın güçlerini yenmiştir.⁵⁷²

Hristiyan geleneğinde Tanrının Krallığı mitosu eskatolojik bir inançtır. Bu krallığın başlangıcının İsa Mesih'in dirilişi ile başladığı kabul edilir. Başlayan ve devam eden bu krallık şu an kilisenin manevi şahsında devam etmektedir. Krallığın mükemmele ulaşması İsa Mesih'in gökten gelmesiyle mümkün olacaktır. İsa Mesih, krallığı kurmadan önce yeryüzünde kötülüğe son verecek, bin yıl süren adalet ve barış ortamı getirecektir. Sonunda krallığı Baba'ya teslim edecektir.⁵⁷³ İsa'nın yeryüzüne inişi Hristiyanlık için önem taşımakta ve bu durum İncil'in birçok bölümünde de ifade edilmektedir.⁵⁷⁴

Kur'an-ı Kerim'de ise Hz. İsa'nın kıyametten önce geleceği ile ilgili net ve kesin bir ayet bulunmamaktadır. Ancak müfessirler konuyla ilgili bazı ayetleri bu

⁵⁷⁰ Çarmıha gerilmiş Mesih, Hristiyan dindarların Tanrı hakkındaki düşüncelerini ortaya koyduğu gibi beşeri düşüncelerin sarsılmaz bir tenkitçisi ve yargıcı olarak da hizmet etmiştir. Bu bilgi için bk. Alister E. McGrath, "Pavlus'ta ÇarmıhTeolojisi", *Pavlus'u Düşünmek Pavlus'un Teolojik Dünyası*, çev. Mustafa Alıcı, ed. Cengiz Batuk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 267; Akdemir, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, 108-113.

⁵⁷¹ Aydın, "Hristiyanlıkta Din ve Din Anlayışı", 68-69. Pavlus'a göre "Günah ve ölüm yer yeryüzüne bir tek adam yüzünden gelmiştir ve tıpkı geldiği gibi bir tek adam sayesinde gidecektir." (Romalılar 5:14-18) söylemi, asli günah kavramının doğuşu hakkında geniş bilgi için bk. Cengiz Batuk, *Mitoloji ve Tarihsellik Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 37-60; Scott, *Christianity According to st. Paul*, 26-85.

⁵⁷² Gündüz, "Pavlus'un Hristiyan Geleneğindeki Merkeziliği/Belirleyiciliği", 38-40; Bahr, *Religion of the World Christianity*, 37. İsa Mesih'in günahkâr insan suretinde günah sunusu olarak yargılanması için Romalılar 8:3. İsa Mesih'in çarmıha gerilmeye razı oluşu için Galatyalılar 3:14. İsa Mesih'in kurban edilmesi ile ilgili 1. Korintliler 5:7. Tanrının çarmıh olayı ile yazılı antlaşmayı, hükümdarları ve yönetimi yenmesi ile ilgili Koloseliler 2:14-15.

⁵⁷³ Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, 219.

⁵⁷⁴ Matta 16:27; 24:29-30; Markos 13:26.

manada değerlendirmişlerdir. Nitekim bir ayette Allah şöyle buyurmuştur: “Ehl-i kitaptan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır.”⁵⁷⁵ Taberi bu ayeti şöyle yorumlamıştır: Ehl-i kitaptan herkes Deccal’i öldürmek üzere yeryüzüne indiğinde, Hz. İsa’ya mutlaka inanacak ve doğrulayacaktır. Bütün milletler, İslam milleti adıyla tek millet olacaktır. Ona göre Hz. İsa, şu anda Allah katında diridir. O yeryüzüne indiğinde herkes ona inanacaktır. Kıyamet gününde Hz. İsa, kendisini kimin tastik ettiğine kimin yalanladığına tanıklık edecektir.⁵⁷⁶ Mevdudi, bu ayetin müfessirler tarafından iki farklı şekilde yorumlandığını belirtmektedir. Birinci yorum, Hz. İsa’nın ölümü sırasında hayatta olan tüm ehl-i kitabın, Hz. İsa’nın peygamberliğine inanmış oldukları yönündedir. İkinci yorum ise, ehl-i kitaptan her bireyin ölmeden önce Hz. İsa’nın Allah’ın peygamberi olduğuna inanacağı şeklindedir. Mevdudi, bu iki yorumdan hangisinin doğru olduğunu yalnızca Allah’ın bilmekte olduğunu ifade etmektedir.⁵⁷⁷

Bir başka ayette ise Allah “Hiç şüphesiz o, kıyamet saati için bir ilimdir. Sakın ondan şüphe etmeyin ve bana tabi olun. Bu dosdoğru yoldur.”⁵⁷⁸ ifadesiyle kıyametle ilgili bir bilgi sunmaktadır. Bu hususla ilgili Taberi, “Kuşkusuz o, saatin bilgisidir.” ifadesinde, Hz. İsa’nın zuhur etmesi olayını, kıyamet saatinin gelişini bildiren bir işaret olarak yorumlamıştır. Onun yeryüzüne gelişi dünyanın sonunun geldiğine ve ahiretin başlangıcına bir delildir. Buna ek olarak Taberi, Hz. İsa’nın Deccal’i öldürmek üzere yeryüzüne indiği sırada tüm batıl dinlerin ortadan kalkacağını ve inananların İslam dininde birleşeceğini ifade etmektedir. Böylece ehl-i kitaptan herkesin Hz. İsa’ya iman edeceği sonucuna varmaktadır.⁵⁷⁹ Mevdudi’ye göre ayette yer alan “kuşkusuz o” ifadesinin bazı müfessirlerce Kur’an’a atıfta bulunduğu öne sürülmektedir. Bununla birlikte müfessirlerin büyük bir çoğunluğu “O” ifadesinin Hz. İsa’yı işaret ettiğinde hemfikirdir. Bu durum, Hz. İsa’nın yeryüzüne ikinci gelişinin kıyametin yaklaşmakta olduğuna dair bir işaret olarak yorumlanmasına yol açmaktadır. Ancak Mevdudi, bu iki yorumu yeterli bulmayarak farklı bir yaklaşım benimsemektedir. O, Hz. İsa’nın babasız olarak dünyaya gelmesi, çamurdan kuş yapıp ona can üflemesi ve ölüleri

⁵⁷⁵ en-Nisa 4/159.

⁵⁷⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/429.

⁵⁷⁷ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/432.

⁵⁷⁸ ez-Zuhuruf 43/61.

⁵⁷⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 5/2166; 1/429.

diriltme gibi mucizelerin kıyametin alametleri arasında yer aldığını savunmaktadır. Bu bağlamda ayet, belirtilen mucizelerin mümkün olduğuna işaret etmektedir. O, Allah'ın kıyamet günü ölüleri yeniden diriltme kudretinin de aynı şekilde mümkün olabileceğini vurgulamaktadır.⁵⁸⁰ Mevdudi, Müslüman inançlarına göre Yahudilerin uzun süredir bekledikleri kurtarıcı Mesih figürünün Deccal olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, Allah, Mesih'e benzer birini değil, iki bin yıl önce reddettikleri ve çarmıha gererek öldürdüklerini düşündükleri gerçek Mesih'i gönderecektir. Hz. Muhammed'in hadislerinde⁵⁸¹ belirtildiği, Yahudilerin Mesih olarak bekledikleri kişi Deccal'dir. Deccal ile mücadele edecek ve onu yok edecek olan ise Hz. İsa'dır. Deccal, yetmiş bin kişilik bir Yahudi ordusuyla Şam'ın önlerine gelecektir. Hz. İsa, Müslümanların liderliğini üstlenerek Deccal ile savaştık ve onu öldürecektir. Bu süreçte, Yahudiler dağılacak ve Yahudi topluluğuna son verinceye kadar her yerde avlanacaklardır.⁵⁸²

2.3.6. Mesih ve Gelecek Dönem İnancı

Hristiyanlık, kurtarıcı beklentilerinin yoğun olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Kurtarıcı anlayışı merkezi bir rol üstlenmiş ve Hristiyanlığın şekillenmesinde önemli bir yer tutmuştur. Hristiyanlıktaki Mesih anlayışı İran ve Yunan mitolojisiyle benzer nitelikler taşımaktadır.⁵⁸³ Hristiyanlar, Yahudilerden gelen rivayetleri benimseyerek Mesih'in Davut'un soyundan geleceğine inanmış,⁵⁸⁴ dolayısıyla Meryem'in soyunu da Davut'a bağlamışlardır.⁵⁸⁵ Hristiyanlığa göre İsa, Yahya'nın kendisini vaftiz etmesinden sonra Mesih olduğu kanaatine varmıştır.⁵⁸⁶ İsa'nın Mesihlik çağrısı Yahudilerden farklı olarak kılıçla, zorla, güç kullanarak değil,

⁵⁸⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 5/285. Yazır'a göre Hz. İsa, gerek var edilişi, gerek ölüleri diriltme mucizesi ve gerek ölülerin kalkışını haber vermesi açısından kıyametin gerçekleşmesine bir delil olduğu gibi hadislerde ifade edildiğine göre inmesi de kıyamet göstergelerindendir. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/232. Ateş'e göre "o" zamirinin Kur'an'a gitmesi ayetin devamı açısından daha uygundur. Ayette Kur'an'ın kıyameti haber verdiği, bunda kuşku bulunmadığı, Hz. Muhammed'e uymak ve ahireti kazanmak için çalışmak gerektiği anlatılmaktadır. Ona göre "o" zamiri Hz. İsa'ya atfedildiğinde ayetin başı ile ilgisiz kalmaktadır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 5/2381.

⁵⁸¹ Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Resulullah Şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki, Meryem oğlu İsa adil bir yönetici olarak aranızda inecektir. Sonra haçı kırarak, domuzu öldürecek ve harbe son verecektir." Meryem oğlu Hz. İsa'nın ikinci gelişiyi ilgili hadisler için bk. Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 4/483-488.

⁵⁸² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 4/492.

⁵⁸³ Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, 110-111

⁵⁸⁴ İşaya 7:14-16.

⁵⁸⁵ Matta 1:22.

⁵⁸⁶ Matta 3:14-17; Luka 3:21-22.

Allah'ın lütfu, zamanın olgunlaşması ile beklenen günün geleceği şeklindedir. O gün geldiğinde ölümsüzlük başlayacak, tüm hastalıklar ortadan kalkacak, yağmurlar artacak, çöller yeşerecek, kurtla kuzu beraber yaşayacaktır.⁵⁸⁷

Hristiyanlıkta İsa Mesih, dünyanın sonunda gelecek ve tanrısal krallığı tesis edecektir. Yeryüzünde adalet sağlanacak, barış egemen olacaktır. İsa Mesih, yeryüzündeki bütün kötülükleri yok edip krallığı Tanrıya teslim edecektir.⁵⁸⁸ Böylece ebedi cennet hayatı başlayacaktır.⁵⁸⁹ Hristiyanlık, ölümden dirilip göğe yükselen İsa'nın Mesihlik görevini tamamlayamadığını ve dolayısıyla onun tekrardan gelerek Tanrısal Mesih devletini kuracağını savunmuştur. Mesih'in gelişi ilk başta günlük olarak beklenirken zamanla bu beklenti her pazar günü olmaya başlamıştır. Yıllar geçtikçe Mesih gelmeyince bu bekleyiş Paskalya Bayramı'nda daha da güçlenmiştir.

Büyük kiliseler İsa'nın gelişini Tanrı'ya bırakırken yeni dinî akımlar ise yakın bir zamanda geleceğine dair tahminlerde bulunarak Hristiyan cemaatin tanrısal devlet arzusunu canlı tutmuşlardır.⁵⁹⁰ Pavlus'a göre İsa Mesih, Yahudi geleneğindeki eskatolojik bir Mesih kraldan farklıdır. İsa Mesih, kendisinde tüm tanrısallığı bulundurmıştır. O, sadece kendisine inananların değil tüm evrenin başıdır. Tanrısal iradenin açılımı, Tanrı'nın kurtuluş planının ifadesidir. İkinci kez gelerek tanrısal planı gerçekleştirecektir.⁵⁹¹

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'dan bahsedilirken “Mesih” unvanı da kullanılmaktadır. Bu bağlamda meleklerin Hz. Meryem'e müjdesinde, Meryem oğlu İsa'nın “Mesih” olarak anıldığı belirtilmektedir.⁵⁹² Kur'an'daki diğer ayetlerde de “Mesih” terimi isim olarak geçerken, bu kavramın Yahudilik ve Hristiyanlıktaki anlamı ve konumuna dair bir vurgu yapılmamaktadır. Bunun yerine “Mesih” ifadesi,

⁵⁸⁷ Sarıkçıoğlu, “Mesih”, 32. Mesih'le ilgili olarak bk. Paul Spilsbury, “Messiah”, *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*, ed. Leslie Houlden (California: ABC CLIO, 2003), 1/615-618.

⁵⁸⁸ Aydın, “Hristiyanlıkta Din ve Din Anlayışı”, 69-70. İsa'nın yeryüzüne gelişi ile ilgili olarak bk. Matta 26:30; Luka 21:27. Mesih'in gelişi amacı ile ilgili bk. İbrahim Sarmış, *Hız. İsa ve Mesih İnancı* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 68-76.

⁵⁸⁹ Sarıkçıoğlu, “Mesih”, 31; Cengiz Batuk, “Pavlus Teolojisinde Tanrının Krallığı Söylemi”, *Pavlus'u Düşünmek/Pavlus'un Teolojik Dünyası*, ed. Cengiz Batuk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 165-177.

⁵⁹⁰ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, 20.

⁵⁹¹ Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, 122.

⁵⁹² Al-i İmran 3/45.

daha çok Hz. İsa'nın belirli özellikleri ve nitelikleri bağlamında ele alınmaktadır.⁵⁹³ Kur'an-ı Kerim'de "Mesih" terimi, bir isim olarak anılırken, bu kavramın Yahudilik ve Hristiyanlıkta taşıdığı anlam ve konum üzerinde fazla durulmamaktadır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta şekillenen Mesih kavramının ayrılmaz parçaları olan peygamberlik, hükümrانlık, ahir zaman, haşir ve cennet hayatının başlatıcılığı gibi rollerden yalnızca peygamberlik görevi ve makamı üzerinde durulmaktadır. Örneğin "Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir..."⁵⁹⁴ ifadesiyle Hristiyanlıkta gelişen İsa'nın yeniden dünyaya geleceği, ona tabi olanları hükümrانlığıyla ödüllendireceği ve karşıtlarını yok edeceği, ebedi ahiret hayatını başlatacağı gibi tasavvurlara yer verilmemektedir. Kıyamet ve haşir, tabiatın değişimi ve ahiret hayatının başlaması, Allah'ın mutlak hükümrانlığına bırakılmaktadır.⁵⁹⁵

Özellikle Hristiyanların Hz. İsa'ya atfettiği ve İznik Konsili (MS 325) kararlarıyla resmileşen ilahi sıfatlar, Kur'an'da reddedilmektedir. Kur'an, "Meryem oğlu Mesih, 'Ey İsrailoğulları, benim Rabb'im ve sizin Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin' dediğini gördükleri halde, gerçekten Allah, 'Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler hakikati inkâr etmiş olurlar..."⁵⁹⁶ şeklinde bir uyarıda bulunmaktadır. Benzer bir uyarı, Nisa suresi 171; Tevbe suresinin 30 ve 31. ayetlerinde de dile getirilmektedir. Peygamberlik görevi dışında Hz. İsa'ya atfedilen tanrısallık sıfatlarına karşı bir eleştiri söz konusudur. Kur'an, Yahudiliğin beklediği Mesih'in ve Hz. İsa'nın kendisinden sonra geleceği müjdelenen dini tamamlayacak kişinin Hz. Muhammed olduğunu belirtir: "Önümdeki Tevrat'ın doğrulayıcısı, benden sonra gelecek bir elçinin müjdecisiyim ki onun adı Ahmed'dir..."⁵⁹⁷ ve "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar."⁵⁹⁸ ayetleri örnek verilebilir. Taberi, En'am suresinin 20. ayetinde Yahudiler ve Hristiyanların kendi çocuklarını tanıdıkları gibi Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu bildiklerini ifade ederken,⁵⁹⁹ Mevdudi bu ayette belirtilenin Hz. Muhammed olmadığını bildirmektedir. Ona göre, vahyedilmiş kitapların bilgisini edinmiş olan bu kişiler, ilahlığında hiçbir ortağının bulunmadığı tek

⁵⁹³ en-Nisa 4/157, 171-172; el-Maide 5/71,72,75; et-Tövbe 9/30.

⁵⁹⁴ el-Maide 5/75.

⁵⁹⁵ Sarıkçıoğlu, "Mesih", 33.

⁵⁹⁶ el-Maide 5/72.

⁵⁹⁷ es-Saf 61/6.

⁵⁹⁸ el-En'am 6/20.

⁵⁹⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/547.

bir ilahın varlığını kesin olarak bilmektedirler. Bu durum, bir insanın binlerce çocuk arasında kendi oğlunu kolayca seçebilmesi örneğiyle benzerlik göstermektedir; zira bu kişiler, Allah hakkındaki çeşitli inanç ve teoriler arasında doğru olanı ayırt edebilme yetisine sahiptirler.⁶⁰⁰

2.3.7. Ahiret İnancı

İncillerde ahiret, cennet ve cehennem hayatıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Hristiyanlıkta cennet, Tanrı'nın kendisini sevenler için mükâfat olarak verdiği yer dışında Mesih'le beraber ebedi yaşamı, Tanrı'yı olduğu gibi yüz yüze görmeyi, ebedi sevgi ve yaşam birliğini ifade etmektedir.⁶⁰¹ Yeni Ahit'te cennet tasviri "Tanrının, kendisini sevenler için hazırladıklarını hiçbir göz görmedi, hiçbir kulak duymadı, hiçbir insan yüreği kavramadı."⁶⁰² şeklinde duyular ötesi bir anlatımla ifade edilmiştir. Hristiyanlar, İsa Mesih'in ikinci kez yeryüzüne gelişiyle beraber ölüleri ve dirileri yargılamasıyla başlayan bin yıllık saadet dönemini ifade eden Praousia sonrasında, yeryüzünün yok edileceğine ve inananların İsa Mesih'le cennete yükseleceklerine inanırlar.⁶⁰³

Hristiyanlıkta cehennem, Yahudilikte olduğu gibi şeol ve hades olarak adlandırılmıştır.⁶⁰⁴ İnançsızların öldükten sonra gittiği mekândır. Hristiyanlara göre İsa Mesih, çarmıha gerildikten sonra üç gün orada kalıp imansız ölenleri uyarmıştır. Bu şekilde İsa hem ölümlere hem dirilere Mesihlik görevini ifa etmiştir.⁶⁰⁵ Cehennem Matta İncil'inde şöyle tasvir edilmiştir: "İnsanoğlu meleklerini gönderecek, onlar da insanları günaha düşüren her şeyi, kötülük yapan herkesi onun egemenliğinden toplayıp kızgın fırına atacaklar. Orada ağlayış ve diş gıcırtısı olacaktır."⁶⁰⁶ Bir başka

⁶⁰⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/539.

⁶⁰¹ Gündüz, *Hristiyanlık*, 101.

⁶⁰² 1. Korintliler 2:9

⁶⁰³ Gündüz, *Hristiyanlık*, 101. Hristiyanlıkta cennet ve cehennem hayatıyla ilgili geniş bilgi için bk. Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 139-140.

⁶⁰⁴ Hristiyan inancında ölen insanların yeniden dirilişe kadar bekledikleri ölümler diyarı inancı mevcuttur. Burada şeytani varlıklar da bulunur. İsa çarmıhtaki ölümünden sonra hadese gidip üç gün kalmıştır. Orada peygamberler dâhil vaftizsiz ölenleri günahlarından kurtararak yeryüzüne dönüp bir süre hayalet olarak yaşamıştır. İsa, kendisine inananlara tebliğini yapıp göğe Tanrı'nın katına yükselmiştir. Bu bilgi için bk. Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 204-205.

⁶⁰⁵ Gündüz, *Hristiyanlık*, 101-102.

⁶⁰⁶ Matta 13:41-42.

mesajda “Ey Lanetliler, çekilin önümden, İblis ve melekleri için hazırlanmış sönmez ateşe gidin.”⁶⁰⁷

Ahret inancı konusunda Katolik ve Ortodokslar arasında bazı farklar vardır. Katolikler, son yargı gününe kadar ölenlerin arafta beklediğine inanmaktadır. Ortodokslar ise arafı kabul etmeyip son hesap günü ruh ve beden birleşerek ölümler durumlarına göre cennet ya da cehenneme gittiğine inanmaktadır. Ortodokslar, ölümler için yapılan duaların ruhları olumlu etkilediğini düşünerek düzenli olarak onlar için dua etmektedirler.⁶⁰⁸

Hristiyanlık, ölüm sonrası hayatın tasviri üzerine fazla yoğunlaşmamakla birlikte, Yahudi düşüncesine özgü olan Tanrı’nın krallığının tesisine ve Mesih’in egemenliği inancına daha çok odaklanmıştır. Bu bağlamda insanlığın Tanrı tarafından yargılanmasından önce, yeryüzünde bir kıyamet meydana gelecek ve bu olaydan sonra Mesih’in yönetimi altında bir ilahi krallık kurulacaktır. Kurtuluşa ermiş Hristiyanlar, sonsuz bir ilahi yaşamla ödüllendirilecekken, günahkârlar cehennemle yüzleşecektir.⁶⁰⁹

Kur’an, Allah’a ve ahiret gününe inanarak iyi davranışlarda bulunanların cennete gireceğini bildirmekte aynı zamanda bu ayetlerle paralel olarak Allah’a ortak koşanlara cennetin haram kılınacağını bildiren bölümleriyle de İncil’in muhtevası hakkında fikir vermektedir.⁶¹⁰ Bu hususla ilgili Taberi, Allah’a ve ahiret gününe inanıp salih amel işleyen ve zamanlarındaki peygamberleri tasdik eden her ümmetin cennete gireceğini ancak Hz. Muhammed’in peygamberliğine inanmayan zamanımız Yahudi ve Hristiyanlarının cehenneme gideceğini söylemektedir.⁶¹¹ Mevdudi’ye göre Allah ebedi kurtuluşun, kişinin bir gruba mensup olmasına dayanmadığını, bilakis kişinin imanına ve iyi amellerine bağlı olduğunu bildirmektedir.⁶¹²

⁶⁰⁷ Matta 25: 41. Hristiyanlıkta kıyamet, hesap günü ve hâkimi, cennet ve cehennem hayatıyla ilgili bilgiler için bk. Sarıkçıoğlu, *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*, 182-193.

⁶⁰⁸ Bayrakdar, *Üç Dinin Tarihi*, 395-396. Yıldırım’a göre Hristiyanlık ve İslam’da ahiret inancı ana hatlarıyla çok büyük benzerlik taşır. Müslümanlar, Hz. İsa’nın kıyametten önce yeryüzüne gelip (Müslümanların birçoğu inanır.) tanrılaştırılarak ona verilen rolü eleştirir. Bu bilgi için bk. Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 142.

⁶⁰⁹ Mehmet Aydın, “Hristiyanlık/Hristiyan İnançları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998), 17/348.

⁶¹⁰ el-Maide 5/69,72.

⁶¹¹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/505-506.

⁶¹² Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 1/83.

Allah, Kur'an'da mü'minlerden mallarını, canlarını, cennet karşılığında satın aldığını ifade etmektedir. Mü'minler, Allah yolunda savaşır, öldürürler ve öldürülürler. Bu Allah üzerine bir borçtur. Bu durum Tevrat, İncil ve Kur'an'da yer alıp Allah yolunda can ve malın feda edilmesi karşılığında Allah'ın cenneti vaad ettiği kaydedilmektedir.⁶¹³ Taberi'ye göre Allah, müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Bu bağlamda, Tevrat, İncil ve Kur'an gibi kutsal metinlerde, Tanrı'nın kullarına cennet vaat ettiğini ve onlardan ahdine sadık kalmaları durumunda bu vaadi yerine getireceğini taahhüt ettiği ifade edilmektedir.⁶¹⁴ Öte yandan Mevdudi, kulun hayatını ve sahip olduğu her şeyi gerçek anlamda satmasının mümkün olmadığını belirtir; zira insanın hayatı ve sahip olduğu her şeyin asıl sahibi Allah'tır. Bu ayette geçen alım-satım kavramı, dünyevi bir anlam taşımamaktadır. Aslında bu durum, Allah ile kulları arasında yapılan bir mukaveleyi yansıtır. Her şeyin sahibi olan Allah, insanlara hayatlarının, sahip olduklarının ve dünyadaki her şeyin O'na ait olduğunu kabul etmeleri durumunda, karşılığında sonsuz cennet vereceğini bildirmektedir. İman, bu alışverişin bir diğer adıdır.⁶¹⁵

2.4. Temel İbadet Esasları ve Eleştirilen Yönleri

Kur'an'da Allah, Hristiyanları inanç yönünden eleştirirken, Hristiyanların inanç esaslarının yanı sıra ibadetler ve hukuki düzenlemelerle ilgili sorumluluklarına dair bazı bilgiler sunmaktadır. Hz. İsa'nın, Tevrat'ı onaylamak ve daha önceki dönemde belirlenen bazı haramları kaldırmak üzere gönderildiği,⁶¹⁶ ayrıca İncil'deki emirlerin yerine getirilmesinin gerektiği⁶¹⁷ dikkate alındığında, Hristiyanlara dinî

⁶¹³ et-Tövbe 9/111. Tevrat'ta bu durum çeşitli şekillerde ifade edilmektedir. Yasa'nın Tekrarı 32:6; 6:4-5. İncillerde İsa'nın bu durumu tasdik eden sözleri de mevcuttur. Matta 5:10; 10:39; 19:29.

⁶¹⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/841.

⁶¹⁵ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/274-278. Kurtubi'ye göre bu durum, temsili bir ifade olarak değerlendirilmektedir. İnsanların kendi alışveriş biçimlerinin ötesinde, Allah'ın sunduğu alışveriş teklifinin onların yaptığı işlemlerle kıyaslanamayacak kadar büyük bir değere sahip olduğu vurgulanmaktadır. Burada kulun üzerine düşen görev, canını ve malını Allah'a teslim etmektir. Allah, bu teslimiyetin karşılığında onlara mükâfat verecektir. İşte bu sürece, Allah tarafından "satın alma" ifadesiyle atıfta bulunmaktadır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 8/414. Ateş ise Allah'ın cennet karşılığında mü'minlerden canlarını ve mallarını satın aldığını belirtmektedir. Bu durum Tevrat, İncil ve Kur'an'da cennetin vaat edildiği gerçeğiyle pekiştirilmektedir. Allah burada Allah'tan daha çok sözünde duran bir kimsenin olamayacağını soru şeklinde vurgulayarak, bu alışverişte mü'minlerin sevinmelerini ve bunun en büyük başarı olduğunu vurguluyor. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 3/1193.

⁶¹⁶ Al-i İmran 3/50.

⁶¹⁷ el-Maide 5/47.

hükümlerin iletildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu bağlamda Kur'an'da kapsamlı bir açıklama yer almamaktadır.⁶¹⁸ Kur'an, Hz. İsa'nın namaz ve zekâtla yükümlü olduğunu,⁶¹⁹ ayrıca ehl-i kitaba orucun farz kılındığını ifade etmektedir.⁶²⁰ Bu durum, Kur'an'ın Hristiyanların ibadetleri hakkında sessiz kalmasının, dinî uygulamaların değerlendirilmesinden ziyade, inanç esaslarının sorgulanmasına yönelik bir vurgu taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, “Temel İnanç Esasları ve Eleştirilen Yönleri” başlığını Hristiyanlık için de ele almamızın sebebi, bu bölümün Yahudilik açısından incelenmiş olmasından kaynaklanmakta ve tezdeki bütünlüğü sağlamak amacıyla bu konunun da işlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Hristiyanlığın ortaya çıktığı ilk dönemlerde inanç esasları gibi ibadet şekilleri de belirlenmemiştir. Hristiyanlıkta değişim ve gelişmeler yüzyıllar boyu devam etmiştir. Hristiyanların ibadetleri bu tekâmül sonucu günümüzdeki şekline ulaşmıştır.⁶²¹ Hristiyanların ilk dönemlerdeki ibadetlerine bakıldığında Yahudi geleneğine sıkıca bağlı oldukları görülmektedir. İlk Hristiyanlar, önceleri sinagoglara giderken İsa'nın göğe yükselmesinden sonra kendilerine ait toplanma mekânları, yani kiliseleri oluşturmuşlardır.⁶²²

Sakramentler, İsa Mesih'in Kutsal Ruh'un devam eden hizmeti aracılığıyla gerçekleştirilen eylemleri ifade eden ritüellerdir. Doğu Hristiyan ve Roma kiliseleri bu ritüelleri yedi tane kabul etmektedir. Protestanlar ise Yeni Ahit'te açıkça tanımlandığı için vaftiz ve evharistiya ritüellerini benimsemektedir.⁶²³ Hristiyanlıkta sakramentlerin yanında günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere dört grup ibadetleri bulunmaktadır. Sakramentler iman etmenin sembolüdür. Kilise aracılığıyla İsa tarafından tesis edilen kurumlara ve tecrübeler katılmak demektir.⁶²⁴ Hristiyan geleneğine göre

⁶¹⁸ Sinanoğlu, “İslam Kaynaklarına Göre Hristiyanlık”, 365.

⁶¹⁹ Meryem 19/31.

⁶²⁰ el-Bakara 2/183.

⁶²¹ Katar, “Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları”, 71.

⁶²² Mehmet Aydın, “Hristiyanlık/Mabet ve İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/348.

⁶²³ Monica K. Hellwig, “Sacrament: Christian Sacraments”, *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (USA: Thomson Gale, 2005), 12/7958. Geniş bilgi için bkz. Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler* (Bursa: Emin Yayınları, 2012), 55-147.

⁶²⁴ Aydın, “Hristiyanlık/Mabet ve İbadet”, 349.

sakramentler üç önemli unsuru bir arada bulundurur: Sakramenti idare eden rahip, sakramente ait şekil ve obje, her bir sakramentte Kutsal Ruh'un hazır olması.⁶²⁵

Hristiyanlıkta vaftiz sakramenti, Hristiyanlığa geçişi, günahlardan arınmayı simgelemektedir.⁶²⁶ Evharistiya (ekmek–şarap ayini), İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğinin temsili olarak yapılmasıdır. Bu yemek sırasında İsa, havarilerine kendi bedeni ve kanı olarak ekmek ve şarap vermiştir. Hristiyanlar bu birlik yemeğini yediklerinde İsa'nın bedensel olarak aralarında var olduğuna inanırlar.⁶²⁷ Kuvvetlendirme ayini; kişinin kiliseye kabulü, imanının teyit edilmesi, yetişkin bir Hristiyan olarak üstlendiği sorumluluğu taşımaya çağrıldığı bir sakramenttir.⁶²⁸ Tövbe; Tanrıdan işlenen günahlar için bağışlanma dilemedir. Günah çıkarma olarak da bilinen bu sakramentin tövbe ve bağışlanma diye iki yönü vardır. Günah itirafı, kişinin bir rahip karşısında günahlarını itiraf etmesi şeklinde olur. Rahip de kişiye vaaz ve öğüt verdikten sonra Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına onu bağışlar.⁶²⁹ Evlilik; yeni bir Hristiyan'ın dünyaya gelmesine vesile olunduğu için kilisede ayin olarak yapılır. Ruhbanlık; din adamlarının tayini, görevlendirilmesi ve fonksiyonlarının belirlenmesine yönelik yapılır. Ruhbanlık, İsa Mesih'in insan ve Tanrı arasındaki arabuluculuğunun durumunu gösterir. Mesih, yetkilerini havarilere, havariler de din adamlarına aktarır. Hasta yağlanması; Hristiyan bir kişi hastalandığında yahut ölümü yaklaştığında okunmuş yağ sürülmesi ve dua edilmesidir.⁶³⁰

Hristiyanlıkta 4. yüzyılın ikinci yarısına kadar günlük yapılan ibadetlerde sistematik bir uygulama bulunmamaktadır. İnsanlar genellikle ibadetlerini evlerinde yapıyor, sadece evharistiya ayinini kilisede yapıyorlardı. Tüm orta çağ boyunca sadece

⁶²⁵ Gündüz, "Hristiyanlık", 160; Hellwig, "Sacrament: Christian Sacraments", 12/7958-7964.

⁶²⁶ Matta 28: 19-20; Gündüz "Hristiyanlık", 161-163; Michel, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, 88-89; Rev. Robert Lynn, *Sakramentler* (İstanbul: Anadolu Ofset, 2002), 53-60.

⁶²⁷ Michel, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, 94; Matta 26: 26-28.

⁶²⁸ Michel, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, 90. Bu konuda Michel şunu ifade etmektedir: Çocuk ergenlik yaşına geldiğinde vaftiz ve kuvvetlendirme ayini beraber yapılır. Vaftiz edilen eğer küçük çocuk ise kuvvetlendirme ayini yetişkin olmaya başladığı zaman yapılmalıdır. Vaftiz hakkında bk. Mustafa Erdem, "Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1-4 Haziran 1993), 34/133-54.

⁶²⁹ Gündüz, *Hristiyanlık*, 168. Michel, rahibin neden aracılık görevi yaptığıyla ilgili olarak şöyle değerlendirmeyi yapmıştır: Rahip bu gizemde İsa tarafından görevlendirilmiş ve sadece kilisenin kendisine verdiği yetkiyi kullanma konumundadır. Rahip bir araçtır, günah işleyen kişi Tanrı tarafından affedilir. Bu bilgi için bk. Michel, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, 92-93.

⁶³⁰ Aydın, "Hristiyanlık/Mabet ve İbadet", 17/350. Ayrıca Hristiyanlıkta ibadetler için bk. Bahr, *Religions of the World Christianity*, 57-67.

ruhbanlar kilisede ibadet yapabiliyordu. Protestan reformundan sonra halk, günlük ibadetlerini kilise de yapabilme imkânı bulmuştur.⁶³¹

Hristiyanlarda günlük ibadetler manastır hayatının yaygınlaşmasıyla beraber bir rahip eşliğinde Kutsal Kitap'tan pasajlar okunarak, dualar edilerek daha düzenli yapılmaya başlanmıştır. Haftalık ibadetler ise İsa'nın yeniden dirilişini kutlamak için pazar günü yapılmaktadır. Yıllık ibadetler, bayram olarak yapılan ibadetleri kapsamaktadır. Tüm mezheplerin ittifak ettikleri iki bayram günü vardır: Noel ve Paskalya. Noel, İsa'nın doğum günü olarak kutlanır. Paskalya ise İsa'nın yeniden dirilişini anmak için yapılan bir bayramdır.⁶³²

Daha önce de işaret edildiği üzere Kur'an, Hristiyanları inanç yönünden eleştirmekte ancak ibadetleri hakkında sessiz kalmaktadır.

2.5. Hristiyanların Bazı Yönleri

Kur'an-ı Kerim, İslam dışındaki dinlerin varlığını ve bu dinlerin mensuplarını kabul etmekle beraber bu din mensuplarını dinlerini değiştirme noktasında zorlamaz ve onları bu konuda serbest bırakır.⁶³³ Ancak Kur'an, onların inançlarındaki tutarsızlıklarını, tevhide aykırı tutumlarını ve davranışlarını detaya girmeden eleştirir ve bunların geçersiz olduklarını belirtir.⁶³⁴

Kur'an-ı Kerim'in genel din anlayışına bakıldığında ehl-i kitap olma özelliğiyle Müslümanlara karşı en şiddetli düşman olarak Yahudiler görülür.⁶³⁵ Kur'an, onların olumlu taraflarının dışında olumsuz özelliklerini de bildirir. Oysaki Kur'an, Hristiyanların durumunu diğer din mensuplarından ayrı değerlendirmiştir. Kur'an'ın Maide suresinin 82. ayetinde Hristiyanların içinde keşiş ve rahiplerin bulunduğu bildirilmiştir. Kur'an'da onlar için hakkı kabul konusunda kibirlenmedikleri, inananların en yakınının "Biz Hristiyanız." diyenler olduğu bildirilmiştir.⁶³⁶ Kur'an, Hristiyanlarla sosyal ilişkilerdeki olumlu tavrına rağmen,

⁶³¹ Katar, "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları", 74.

⁶³² Aydın, "Hristiyanlık/Mabet ve İbadet", 17/351. Ayrıca bk. Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 142-154.

⁶³³ el-Bakara 2/256; Yunus 10/99.

⁶³⁴ Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 6.

⁶³⁵ el-Maide 5/82.

⁶³⁶ el-Maide 5/82.

inanç noktasında onları sert bir şekilde eleştirip bu tutumlarını reddetmektedir.⁶³⁷ Daha önce Hristiyanların temel inanç, ibadet ve uygulamalarına yönelik Kur'an'ın eleştirilerini ortaya koymuştuk. Bu bölümde ise ele alınan bu konuların dışında, Kur'an'ın Hristiyanları eleştirdiği bazı özellikleri değerlendirilecektir.

2.5.1. Bidat ve Başkalarını Taklit Etme Meyli

Hristiyanların başkalarını taklit etme meyli ve inandıkları hurafelerle ilgili davranışlarına işaret eden Kur'an, bu durumu bir ayette şöyle ifade etmiştir: “De ki: Ey ehl-i kitap, hakkın sınırlarını aşarak dininizde aşırılığa gitmeyin. Daha önce kendileri saptığı gibi birçoklarını da saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluluğun keyfi istek ve arzularına uymayın.”⁶³⁸

Bu ayette geçen Hristiyanların davranışlarıyla ilgili Taberi şu açıklamayı yapmıştır: Kur'an, Hristiyanları Hz. İsa'yı aşırı yüceltmeleri ve Yahudilerin saptırılmış yoluna uymamalarıyla ilgili uyarmaktadır. Çünkü Yahudiler, Hz. İsa'nın annesine zina isnadında bulunmuşlardır.⁶³⁹ Bu durumu Mevdudi ise şöyle değerlendirmiştir: Kur'an, Hristiyanları kendi dinlerinde bidat ve yanlış inanç ve uygulamalara yönelmeleri konusunda uyarmaktadır. Özellikle onların Yunan felsefesinin etkisinde kalarak doğru yoldan saptıkları vurgulanmaktadır. Zamanla Hristiyanlar, peygamberlerine aşırı sevgi ve saygı göstererek, ayrıca çeşitli yabancı milletlerin hurafe ve batıl inanç ile felsefelerinin etkisinde kalarak, kendi inanç ve kurallarına yeni yorumlar getirmişler ve böylece tamamıyla farklı bir din oluşturmuşlardır.⁶⁴⁰

⁶³⁷ Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddîyeler ve Tartışma Konuları*, 9-11; Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 215-216.

⁶³⁸ el-Maide 5/77.

⁶³⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/509-510.

⁶⁴⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/501; Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, 444-445. İlk Hristiyanlar, Hz. İsa'ya ve ona inananlara Romalılar ve Yahudiler tarafından yapılan baskı, işkence ve felaketler nedeniyle saklanmışlardır. Onlar, yeni din mensuplarına da şiddet göstermişlerdir. Böyle bir ortamda İnciller yazılmıştır. Ancak onlar, dinlerini doğru bir şekilde öğrenemedikleri için eski dinlerinden kalma inançları Hristiyanlığa karışmıştır ve ayrılmaz hale gelmiştir. Bu bilgi için bk. Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 31. Yazır'a göre, bu ayette Hristiyanların gerçeği inkâr etmekten, haksızlık yapmaktan ve gerçek olmayan şeylerde ısrarcı olmaktan kaçınmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, Hz. İsa'nın peygamberliğini reddetmeyip, onu ilahlaştırmamaları gerektiği üzerinde durulmaktadır. Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 3/415. Ateş'e göre, Allah bu ayette Hristiyanları, dinde aşırıya kaçmaktan ve Yahudilerin sapkın tutumlarına uymaktan sakındırmaktadır. Ona göre dinde aşırıya gitmek, dinin asıl amacından uzaklaşmaya, helallerin haram, haram olanların helal sayılmasına yol açar. Ateş, dinin asıl gayesinin insanları Allah'a kul yapmak ve hurafeleri bertaraf etmek olduğunu vurgulamaktadır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 822-823.

2.5.2. Müslümanlara Olan Yaklaşımları

Yahudiler ve Hristiyanlar, dinlerinde ileriye gidip taşkınlık yapmışlardır. Kur'an'da onların içine düştükleri bu tutumları eleştirmektedir. O, onların yanlışlarını düzeltmeye çalışıp bu durumlarını açıklamaktadır. Allah, insanların gerçek bir imana sahip olmalarını istemektedir.⁶⁴¹ Allah, bu konuyu Kur'an'da şöyle bildirmiştir: “Sen onların dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da senden asla memnun kalmayacaklardır. De ki: ‘Asıl doğru yol, ancak Allah’ın yoludur.’ Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyarsan, bilesin ki artık Allah sana ne dost ne de yardımcı olacaktır.”⁶⁴²

Taberi, Hristiyanların Müslümanlara karşı düşmanlıklarını değerlendirirken, Hz. Muhammed’in kendi dininden ayrılıp onların dinine girmediği, Hristiyanların asla ondan hoşnut olmayacaklarını belirtmiştir.⁶⁴³ Öte yandan Mevdudi, Yahudi ve Hristiyanların Hz. Muhammed’e karşı çıkmalarının nedenini, peygamberin hakikati açıkça ortaya koyarak onlara dine istedikleri gibi değişiklik yapma imkânı tanımamasıyla ilişkilendirmektedir. Mevdudi’ye göre Hz. Muhammed onlarla uzlaşmaya çalışmamalıdır. Çünkü Hz. Muhammed dine karşı onların takındığı tavır takınmadıkça onlar Hz. Muhammed’den razı olmayacaktır.⁶⁴⁴

Kur'an, Hristiyanların durumunu diğer din mensuplarından farklı bir bağlamda ele almıştır. Maide suresinin 82. ayetinde, Hristiyanlar arasında din adamları, yani keşiş ve rahiplerin bulunduğu belirtilmiştir. Kur'an, bu grup için hakkı kabul etme konusundaki tevazularını vurgulayarak inananlar arasında “Biz Hristiyanız” diyenlerin en yakınları olduklarını ifade etmektedir. Taberi, bu ayette müminlere sevgi ve dostluk açısından en yakın olanların, hakka karşı kibirlenmeyen ve onu kabul eden Hristiyanlar olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bazı bireylerin bu ayeti Hristiyanları övücü bir şekilde yorumladığına da dikkat çekmiştir. Ona göre bu kişiler, Kur'an'ın Yahudileri eleştirdiği, Hristiyanları ise yücelttiğini yanlış bir şekilde düşünerek hataya düşmüşlerdir. Oysa Kur'an, Maide suresi 51 ve Bakara suresi 120. ayetlerinde hem Yahudilerin hem de Hristiyanların Müslümanların düşmanları olduğunu ve bu grupların dost edinilmemesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Taberi, Hristiyanların

⁶⁴¹ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 101.

⁶⁴² el-Bakara 2/120.

⁶⁴³ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 1/97.

⁶⁴⁴ Mevdudi, *Tefhim 'ul Kur'an*, 1/109-110. Ayrıca bk. el-Bakara 2/105; el-Maide 5/51-82.

müminlere yakın olduğunu belirten ayetin, Necaşi'nin Hz. Muhammed'e gönderdiği Habeşli Hristiyanlar hakkında nazil olduğunu belirtmiştir. Hz. Muhammed, onlara Kur'an okuduğunda bu kişilerin duyulanarak iman ettikleri kaydedilmektedir.⁶⁴⁵ Mevdudi, Bakara suresinin 62. ayetinde ebedi kurtuluşun, bireyin belirli bir topluluğa mensup olmasından değil, kişinin iman düzeyi ve gerçekleştirdiği iyi eylemlerle bağlantılı olduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre, Allah'ın değerlendirmeleri, dünyadaki genel kanılara dayanmak yerine, bireyin gerçek değerine dayalı olacaktır. Bu bağlamda kişinin inancı ve amelleri, kurtuluş sürecinde belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.⁶⁴⁶

2.5.3. Batıl Yollarla İnsanların Mallarını Yemeleri ve İnsanları Allah Yolundan Alıkoymaları

Kur'an-ı Kerim, Hristiyan din adamlarının, dini kendi menfaatleri için nasıl değiştirdiklerini ve bu şekilde insanların mallarını nasıl alıkoyduklarını anlatmaktadır. Allah, bu durumu bize şu ayette bildirmektedir: “Ey İman Edenler! Bilin ki Yahudi din bilginlerinin ve Hristiyan din adamlarının birçoğu halkın mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!”⁶⁴⁷ Ayette bazı Yahudi bilginleri ve Hristiyan rahiplerinin insanların mallarına haksız şekilde el koyduklarını ve böylece Allah'ın yolundan saptıkları vurgulanmaktadır. Bazı insanların bu din adamlarını Tanrı yerine koyduğu, onların da halkın mallarını kilise adına tükettiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, din adamlarının malları dağıtma vaadini Allah'a yaklaşma vesilesi olarak sunup, insanların günahlarına indirimler yaptıkları ifade edilmektedir.⁶⁴⁸

Bu ayette anlatılan husus Taberi'ye göre şu şekildedir: Yahudi ve Hristiyan din adamları, insanlara hüküm verirken rüşvet alıp Allah'ın kitabını tahrif edip karşılığında basit ücretler almışlardır. Onlar, İslam'a girmek isteyenlere de engel olmuşlardır.⁶⁴⁹ Mevdudi'ye göre dinî liderler iki temel açıdan suçludur. Birincisi, gerçekle bağdaşmayan fetvalar vererek halktan rüşvet ve hediyeler almak suretiyle

⁶⁴⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/512.

⁶⁴⁶ Mevdudi, *Te'fhimu'l Kur'an*, 1/83.

⁶⁴⁷ et-Tövbe 9/34.

⁶⁴⁸ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, 82-83.

⁶⁴⁹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/795.

halkın mallarını sömürmeleridir. İkincisi ise henüz hayattayken insanlara cennetten arsalar satarak kurtuluş karşılığında ödeme talep etmeleri ve bu amaçla dinî törenler icat etmeleridir. Mevdudi, bu dinî liderlerin kendi menfaatleri uğruna insanları Allah yolundan saptırdıklarını da ileri sürmektedir.⁶⁵⁰

2.5.4. Ahitlerini Bozmaları ve Antlaşmaya Uymamaları

Kur'an-ı Kerim incelendiğinde, Allah'ın Hristiyanlardan söz aldığı, ancak onların ahitlerine sadık kalmadığı gözlemlenmektedir. Allah, "Hristiyanız" diyen toplumlardan da sağlam bir ahit almış, ancak bu bireyler kendilerine iletilen İncil'in önemli bölümlerini unutmuşlardır. Bu durum aralarında kıyamet gününe kadar sürecek bir düşmanlık ve kin oluşmasına yol açmıştır. Allah, onların eylemlerinin sonuçlarını ileride kendilerine bildirecektir.⁶⁵¹ Taberi, Hristiyanların "Biz Hristiyanız" iddialarının aslında peygamberlere itaat etme vaadi içerdiğini, ancak zamanla sapkın Yahudilerin yoluna saparak dinlerini değiştirdiklerini ve Allah'a verdikleri sözleri ihlal ettiklerini belirtmektedir. Bu durum Hristiyanlar arasında Allah'ın kitabını terk etme, farzları ihlal etme ve cezaları uygulamama sonucu düşmanlık ve kin duygularının doğmasına yol açmıştır. Taberi, bu kin ve düşmanlığın bireylerin heva ve hevesleri nedeniyle ortaya çıkan çelişkiler ve görüş ayrılıklarıyla pekiştiğini ifade etmekte, ayrıca Hz. İsa hakkında yaşanan ihtilafları bu duruma örnek olarak sunmaktadır.⁶⁵² Mevdudi ise "nasara" isminin Hz. İsa'nın yurdu Nasıra ile ilgili olmadığını vurgulayarak, bu kelimenin nusret (yardım) anlamında kullanıldığı için Hristiyanlara yardımcılar denmiştir.⁶⁵³

⁶⁵⁰ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 2/224. Kurtubi şu değerlendirmeyi yapmıştır: Yahudi ve Hristiyan din adamları, Allah'a yaklaştırdığını ileri sürerek kilise ve havra adına halktan miktarı belli olan ödemeler istemişlerdir. Kendi dinlerine mensup insanların İslam'a girmelerine de engel olmuşlardır. İslam dini, Allah ile kul arasındaki aracıyı ortadan kaldırmıştır. Kurtubi, *Kurtubi Tefsiri*, 8/202. Ateş'e göre Yahudi ve Hristiyan din adamları, halkın gözünde otoritelerini kaybedeceklerini düşündükleri için buna karşı çıkmışlardır. Çünkü onlar, birçok dinî ritüelle çeşitli vesilelerle halktan para almışlardır. Gelirlerini kaybetmemek, otoritelerini sarsmamak için bu işi devam ettirmişlerdir. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 3/1137

⁶⁵¹ el-Maide 5/14.

⁶⁵² Taberi, *Taberi Tefsiri*, 3/249-250.

⁶⁵³ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/466. Kurtubi'ye göre Hristiyanlardan tevhid inancı ve Hz. Muhammed'e inanma konularında söz alınmış ve bu durum İncil'de de yer almaktadır. Ancak Hristiyanlar bu öğütleri dikkate almayarak Hz. Muhammed'e inanmayı reddetmişlerdir. Bu tahrif, kendi arzularına uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş ve Hz. Muhammed'in inkârı söz konusu olmuştur. Sonuç olarak, aralarına kin ve düşmanlık yerleşmiştir. Allah da bu gruba yönelik bir tehdit olarak ahdi bozmalarının cezası ile çok yakında karşılaşacaklarını belirtmiştir. Kurtubi, *Kurtubi*

Allah, Kur'an'da ehl-i kitaba seslenerek peygamberlerden, kendilerine kitap ve hikmet verdikten sonra, kendilerindeki bilgileri tasdik eden bir elçiye inanacakları ve ona yardım edeceklerine dair onlardan söz almıştır. Peygamber, bu ahdi kabul edip etmediklerini sorduğunda, “Kabul ettik” yanıtını vermişlerdir. Bunun üzerine “O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim” demiştir.⁶⁵⁴ Taberi’ye göre, ayette bahsedilen ahit alınanlar, hem peygamberler hem de onların ümmetleridir. Ayet, peygamberlerin aynı mesajı tebliğ etmeleri nedeniyle birbirlerine iman etmeleri ve destek olmaları gerektiğini; ümmetlerin de peygamberlere inanacaklarına ve onları destekleyeceklerine dair Allah’ın onlardan söz aldığını ve bunu kabul ettiklerini belirtmektedir.⁶⁵⁵ Mevdudi, bu sözün Hz. Muhammed’den önceki tüm peygamberlerden alındığını vurgulamaktadır. Her peygamber, kendisinden sonra gelecek olan peygamberi halkına bildirmiş ve onlardan ona uymalarını istemiştir. Ancak Hz. Muhammed’den de böyle bir söz alındığına dair Kur’an veya hadislerde herhangi bir delil bulunmamaktadır; o, kendisinden sonra bir peygamber geleceğini bildirmemiş, aksine peygamberlerin sonuncusu olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵⁶

2.5.5. Sapkınlıkları

Kur'an-ı Kerim, Hristiyanların Hz. İsa’yı tanrılaştırdıklarını ve “üçün üçüncüsüdür” ifadeleriyle tevhid inancından saparak küfre düştüklerini anlatmaktadır.⁶⁵⁷ Taberi, Hristiyanların iftiralarını ve küfürlerini eleştirerek, Allah’ın dilerse Hz. İsa’yı, Meryem’i ve tüm toplumu yok edebileceğini belirtmektedir. O’nun

Tefsiri, 6/137-138. Ateş’in değerlendirmesine göre, ayette Hristiyanlardan peygamber aracılığıyla Allah’ın buyruklarına uyacaklarına dair söz alındığı ve bu bağlamda Hz. İsa’ya biat ettikleri ifade edilmektedir. Ancak daha sonra, kendilerine verilen emirleri unuttukları belirtilmektedir. Ateş, Allah’ın sözlerini kendi çıkarlarına göre yorumlayan Hristiyanlar arasında büyük anlayış farklılıklarının oluştuğunu ve bu durumun, Hakk’ın yolundan sapmaları nedeniyle aralarında düşmanlıkların meydana geldiğini vurgulamaktadır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 2/759.

⁶⁵⁴ Al-i İmran 3/81.

⁶⁵⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/302-304.

⁶⁵⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/275. İbn-i Kesir, Hz. Âdem’den Hz. İsa’ya kadar derecesi ne olursa olsun bütün peygamberlerin kendinden sonra gelen peygamberlere inanıp ona yardım edeceğine, kendisinde bulunan ilim ve peygamberliğin ona uymasına engel olmayacağına dair onlardan söz alınmıştır şeklinde yorumlamıştır. İbn-i Kesir, *Kesir Tefsiri*, 1/301. Ateş ise peygamberlerin tevhidi tesis etme mücadelesinin önemli temsilcileri olduğunu ifade etmektedir. Bu peygamberler, bir zincirin birbirini tamamlayan halkaları gibi birbirlerine bağlıdırlar. Onlar, birbirini kıskanan değil aksine birbirini tamamlayan ve doğrulayan kişilerdir. Bu anlamda her bir peygamber, tevhid inancını yayma çabasında diğerlerinin mesajını pekiştiren bir rol oynamaktadır. Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 1/463.

⁶⁵⁷ el-Bakara 2/116; el-Maide 5/17,72-77,116.

emirlerine ve yargısına kimsenin karşı koyamayacağını vurgulamaktadır. Eğer Hz. İsa, Hristiyanların iddia ettiği gibi Tanrı olsaydı, Allah'ın iradesini geri çevirebilme yetisine sahip olabilirdi. Ancak o, diğer insanlarla aynı özelliklere sahip bir insandır. Bu bağlamda Allah, doğru yoldan sapmış Hristiyanları bu şekilde eleştirmiştir.⁶⁵⁸ Mevdudi'ye göre Hristiyanlar, Hz. İsa'yı Tanrı kabul ederek küfre düşmüşlerdir. Bu durum onların Allah ile insanı birleştirme konusundaki yanlışlarından kaynaklanmaktadır. Zamanla bu yanlış, içinden çıkılması zor bir hal almıştır. İnsani yönünden etkilenenler, Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu ve Tanrı'nın bir parçası olarak görürken; ilahi yönünden etkilenenler, onu Allah'ın insanlaşmış şekli olarak kabul ederek ona tapınmaya başlamışlardır. Geliştirdikleri bu inanç biçimi nedeniyle Hristiyanlar, Kur'an'da yoldan sapmış bir grup olarak nitelendirilmektedir.⁶⁵⁹

Kur'an, Hristiyanların dindeki aşırılıkları nedeniyle tevhid inancından ayrılarak şirke düştüklerini belirtmekte ve bu sapkın topluluğun ardından gelenlerin de bu yoldan sapmamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda ehl-i kitaba, dinlerinde aşırılığa gitmemeleri ve daha önce sapmış olanların yanı sıra, birçok kişiyi de saptıran bir topluluğun keyfi arzularına kapılmamaları öğütlenmektedir.⁶⁶⁰ Taberi, aşırıya gitmenin sınırları aşmak anlamına geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Hristiyanların Hz. İsa'yı ilah olarak nitelendirip Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmeleri, aşırılık ve sapkınlık olarak değerlendirilmektedir.⁶⁶¹ Mevdudi'ye göre Hristiyanlar, sapkın inanç ve uygulamalar geliştirerek diğer toplumlara referans vermektedirler. Başlangıçta Mesih'in ilk takipçilerinin inançları, tanıklık ettikleri gerçeklerle ve peygamberlerinin öğretileriyle uyumlu bir şekilde şekillenmiştir. Ancak zamanla Hristiyanlar, Mesih'e duydukları saygı ve bağlılıkta aşırıya kaçmış ve inançlarının felsefi yorumlarından o denli etkilenmişlerdir ki, Mesih'in gerçek öğretileriyle hiçbir ortak yönü bulunmayan yeni bir din inşa etmişlerdir.⁶⁶²

Bu bölümde, Hristiyanların bazı olumsuz davranışları ve bu davranışların Kur'an'da ele alınışı incelenmiştir. Kur'an, Hristiyanların inanç ve uygulamalarına yönelik eleştirilerde bulunurken, özellikle tevhid anlayışını zedeleyen unsurlara dikkat

⁶⁵⁸ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 471-472.

⁶⁵⁹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/469.

⁶⁶⁰ el-Maide 5/77.

⁶⁶¹ Taberi, *Taberi Tefsiri*, 2/509.

⁶⁶² Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/501.

çekmektedir. Bu çerçevede Kur'an'da Hristiyanların Hz. İsa'yı tanrılaştırma çabaları ve bu çabalara karşı gelişen eleştiriler açık bir şekilde ifade edilmektedir. Ayrıca bazı Hristiyanların dinî liderlerine olan aşırı bağlılıkları ve dinî sembollere atfedilen anlamlar, Kur'an'da sorgulanan diğer unsurlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Kur'an, Hristiyan toplulukları içerisinde samimi ve iyi niyetli olan bireyleri ayırma gayretindedir. Ancak Müslümanları, onları dost edinmemesi hususunda uyarmaktadır. Sonuç olarak Hristiyanlar, Hz. İsa'nın Allah tarafından insanlığa gönderilmiş bir peygamber olduğu gerçeğini unutarak, Allah'ın uluhiyetine yakışmayacak inançlar geliştirerek gerçeklerle çelişen batıl ve sapkın bir inanç sistemine yönelmişlerdir. Bu nedenle de Kur'an'da eleştirilmektedirler.

3. SONUÇ

Bu çalışma, farklı coğrafya, dönem ve kültürlerde yaşamış iki müfessirin Yahudi ve Hristiyanlara ilişkin ayetleri yorumlama biçimi ve yaklaşımları incelenmiş, birleştikleri ve ayrıştıkları noktalar belirlenmiş ve ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Taberi'nin *Taberi Tefsiri* ve Mevdudi'nin *Tefhimu'l Kur'an* adlı eserlerinde Yahudilik ve Hristiyanlara yönelik yaklaşımları tarihsel ve fenomenolojik bir perspektiften ele almaya ve müfessirlerin ilgili ayetlere ilişkin yorumlarını mümkün olduğunca titiz bir şekilde analiz etmeye çalıştık. Genel bir değerlendirme olarak bu iki müfessirin çoğu ayette benzer yorumlar sergilemelerine karşın bazı konularda fikir ayrılığı yaşadıkları söylenebilir.

Taberi'nin, ayetlere yaklaşımında yaşadığı dönemi yansıttığı ve tefsirinde rivayet kültürünün hâkim olduğu anlaşılmaktadır. O, tefsirinde Kur'an merkezli bir yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca Hz. peygamberden nakledilen rivayetlere, sahabe ve tabiinlerin görüşlerine ve diğer bazı müfessirlerin düşüncelerine yer verdiğinin altını da çizmek gerekir. Ayetleri genellikle zahirdeki anlamıyla, yani ilk akla gelen anlam doğrultusunda yorumlama yoluna gitmiştir. Bununla birlikte bazı ayetlerde anlam kargaşasına düştüğü de tespit edilmiştir. Örneğin Hz. Meryem'in kavmi, bebeğiyle gelen Hz. Meryem'e çok kötü bir iş yaptığını söyleyip onu suçlamışlardır. Taberi, ona, "Ey Harun'un kız kardeşi!" şeklinde hitap edilmesinin gerekçesini, Hz. Meryem'in o toplumda yaşayan salih bir kişiye nispet edilmesinden kaynaklandığı şeklinde açıklamıştır. Ancak Hz. Musa'nın kardeşi Hz. Harun'a da nispet edilebileceğini söyleyerek Hz. Harun'un kız kardeşi olduğu eğilimini göstermiş ve net bir tavır sergilememiştir. Yine o, Yahudiler ve Hristiyanlar hakkında detaylı bilgiler vermesine karşın Hristiyanların asli günah inancı ve tebşirat gibi bazı önemli konulara değinmemiştir.

Öte yandan Mevdudi ise ayetleri gelenekten kopmadan, akılla açıklamaya ve çağın şartlarına ve sorunlarına cevap bulmaya yönelik yorumlama gayretinde olmuştur. Ayetleri yorumlarken Müslümanların bulunduğu durumları göz önünde bulundurmuştur. Özellikle tefsirinde, tarihi bilgilere çokça yer vererek ayetleri bu tarihi veriler ışığında değerlendirip sağlam zemine oturtmaya çalışmıştır. Onun bu tavrı Yahudiler ve Hristiyanlar hakkındaki değerlendirmelerinde de görülmektedir.

Okuyucuya ayetlerin zahiri anlamları dışında farklı ve çağdaş bakış açıları sunarak Müslümanlara ders vermeyi amaçlamıştır.

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim'de, Yahudi ve Hristiyanların tutarsızlıkları, tevhide aykırı tutumları ve davranışları eleştirilmektedir. Her iki müfessir de Yahudilerin Üzeyir Allah'ın oğlu, Hristiyanların İsa Mesih Allah'ın oğlu dedikleri tevhide aykırı durumları şiddetle reddetmişlerdir. Mevdudi, Taberi'den farklı olarak tefsirinde Yahudilik ve Hristiyanlığın tevhide aykırı tutumlarına karşı Tevrat'tan ve İncil'den örnekler vererek genel bir eleştiri sunmuştur. Bunun dışında her iki müfessir de mucizeleri Allah'ın izniyle gerçekleşen doğaüstü olaylar olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin Hz. Musa'nın denizi ikiye ayırması ile karşıya geçmeleri, Hz. İsa'nın Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelmesi, Hz. İsa'nın ref'i gibi konuları mucize bağlamında değerlendirmişlerdir. Ancak Mevdudi, mucizeleri doğa olayı gibi açıklamaya çalışanlara veya kabul etmeyenlere karşı savunmacı bir bakış açısı geliştirerek cevaplar üretmiş, Allah'ın her türlü yaratmaya muktedir olduğunu belirterek bunun mucize olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Yahudi ve Hristiyanların durumu, genellikle belirli bir yer veya zaman vermeksizin ayrıntılara girmeden ve ibret alınması amacıyla Müslümanlara yol gösterici bir şekilde sunulmuştur. Bu bağlamda Taberi ve Mevdudi, Yahudilerin seçilmişlik inancına dair yaklaşımlarında Allah'ın İsrailoğulları'na bahsettiği çok sayıda nimete vurgu yapmışlardır. İsrailoğulları'nın kendi dönemlerinde diğer topluluklar arasında üstün kıldıklarını, ancak bu nimetlere karşı nankörlük gösterdiklerine dikkat çekmişlerdir. Öte yandan Mevdudi bu konuyu farklı bir perspektiften de ele alarak Hz. İbrahim'in Allah tarafından dünyaya önder olarak seçildiğini, bu önderliğin sorumluluklarıyla birlikte İsrailoğulları'na devredildiğini belirtmiştir. O, İsrailoğulları'na hatırlatılan asıl özel nimetin bu olduğunu savunmaktadır.

Hz. İsa'nın akıbeti meselesine her iki müfessir de tefsirlerinde geniş yer vermiş ve bu konu hakkında benzer bir görüş sergilemişlerdir. Her ikisi de Yahudilerin Hz. İsa'ya benzer birini çarmıha gerdiklerini, ancak Allah'ın Hz. İsa'yı hayatta tutarak katına yükselttiğini belirtmektedirler. Mevdudi, Kur'an'ın bu konudaki sessizliğine rağmen Hz. İsa'nın ölmediği ve ikinci gelişine kadar bir yerde yaşadığı inancının daha mantıklı olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, her iki müfessir de Hz. İsa'nın Deccal'i

öldürmek üzere yeryüzüne ineceği ve bunun hadislerle desteklendiğini ifade etmektedir. Taberi, Hz. İsa'nın yeryüzüne indiğinde ehl-i kitaptan herkesin ona inanacağını ve tüm insanların İslam dininde birleşeceğini öngörmektedir. Mevdudi ise Yahudilerin beklediği kurtarıcı Mesih figürünün Deccal olduğunu ileri sürerek, gerçek Mesih'in iki bin yıl önce reddettikleri Hz. İsa olduğunu iddia etmektedir. Ona göre Hz. İsa, Deccal ile savaşarak onu öldürecek ve bu süreçte Yahudiler dağılacaktır.

Kur'an, Yahudileri kitaplarını tahrif ettikleri için eleştirirken Hristiyanları tahrifle suçlamamıştır. Hristiyanların sahip olduğu yanlış düşünce ve uygulamaları eleştirmiştir. Müslüman ilim adamları, Kur'an'da doğrudan ya da dolaylı yoldan tahrifle ilgili geçen ayetleri İncil'in tahrif edilmesi şeklinde yorumlamışlardır. Taberi, Yahudi din adamlarının ve Hristiyan rahiplerin Tevrat'ı ve İncil'i tahrif ettiklerini belirtmiştir. Mevdudi de Tevrat'ı değiştirenlerin Yahudi âlimleri ve dinî liderleri olduğunun altını çizerek onları temel tahrif sebebi olarak eleştirmiştir. O, aynı zamanda Tevrat ve İncil hakkında yaygın bir yanlış anlamının mevcut olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre birçok insan, günümüzdeki Tevrat ve İncil'in, Kur'an tarafından tasdik edildiğine inanarak hatalı bir yargıya varmaktadır. O, Kur'an'ın tasdik ettiği bilgilerin, Tevrat ve İncil'in içine serpiştirildiğini savunmaktadır. Gerçek Tevrat'ın Hz. Musa'nın hayat hikâyesiyle iç içe geçmiş olduğunu benzer şekilde, İncil'in de Hz. İsa'nın yaşamının son döneminde iletilen sözler ve konulardan oluştuğunu ifade etmektedir. Tevrat'tan pasajlar vererek tahrifi delillendirmeye çalışırken, İncil'deki tahrifin ise belli bölümlerde olduğunu belirterek, Tevrat ve İncil'in tahrifi konusunda köktenci bir anlayışı benimsememiştir. Hristiyanların apokrif saydıkları Barnaba İncil'inden de örnekler vererek Hristiyanların, temel gerçekleri gizlediklerini ileri sürmüştür. Özellikle Hz. Muhammed'in kutsal kitaplarda müjdelenmesi olayına tefsirinde oldukça fazla yer ayırmıştır.

Sonuç olarak, klasik ve modern dönem tefsirlerindeki Yahudilik ve Hristiyanlık algısındaki farklılıkların Dinler Tarihi alanında da önemli bir dinamik oluşturduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Açıklamalı Kutsal Kitap. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010.

Adam, Baki. “Müslümanların Yahudilere Yönelttiği Teolojik Eleştiriler”. *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları/Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004, 103-119.

Adam, Baki. “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephelerinden Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 36/359-404, 1997.

Adam, Baki. “Üzeyir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/401-402. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2012.

Adam, Baki. “Yahudi Kutsal Metinleri”. *Kur’an’da Yahudiler*. ed. Ömer Faruk Harman. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019, 361-364.

Adam, Baki. “Yahudiliğin Hristiyanlığa ve İslam’a Bakışı”. *Dinler Tarihi Araştırmaları* 1. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1996, 147-173.

Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2002.

Adam, Baki. *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kur’an’ın Tartışmalı Konuları*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.

Akdemir, Salih. *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’e Göre Hz. İsa*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.

Alalu, Suzan vd. *Yahudilikte Kavram ve Değerler/Dinsel Bayramlar-Dinsel Kavramlar-Dinsel Gereçler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.1996.

Alici, Mustafa. “Kur’an-ı Kerim ve Katolik Meryem Teolojisi (Mariology ve Kur’an-ı Kerim)”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 9 (2016), 103-115.

Allison, Dale C. “Biblical Literature: New Testament”. *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 2/905-923. USA: Thomson Gale, 2005.

Altındal, Aytunç. *Üç İsa*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. 2004.

Altıntaş, Yusuf. “Yahudilikte Ahiret Anlayışı”. *Din ve Hayat*, (Haziran 2012), 36-39.

Armstrong, Karen. *Tanrı’nın Tarihi*. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2017.

Arslantaş, Nuh. “İslam ve Yahudi Kaynakları Bağlamında Orta Çağ Yahudilerinde Hz. Muhammed Algısı”. *Türk İslam Tarihinde ve Batıda Hz. Muhammed Algısı*. Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları, (2012), 109-124.

- Atçeken, İsmail Hakkı. “Asr-ı Saadette Yahudilerle İlişkilere Genel Bir Bakış”. *Diyanet İlmi Dergi*. (2003), 433-443.
- Atçeken, İsmail Hakkı. *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.
- Ateş, Süleyman. “Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir”. *İslami Araştırmalar* 3/1 (Ocak 1983), 7-24.
- Ateş, Süleyman. *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*. 10 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Atkinson, Kenneth. *Religions of the World Judaism*. ed. Ann Marie B. Bahr. Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2004.
- Ay, Mahmut. “İşarî Tefsirlerde Hz. Meryem”. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 25 (Mart 2012), 123-138.
- Aydın, Fuat. “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Pavlus’un Havarilik Anlayışı”. *Dinler Tarihi Araştırmaları* 3 (9-10 Haziran 2002), 71-75.
- Aydın, Fuat. *Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Aydın, Mahmut. *Hristiyanlık Tarih İnanç ve Uygulama*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Aydın, Mahmut. *Hz. İsa’ya Ne Oldu?*. Ankara: Otto Yayınları, 2011.
- Aydın, Mahmut. *Tarihsel İsa İmanın Mesih’inden Tarihin İsa’sına*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Aydın, Mehmet. “1. İznik (M.S. 325) ve Efes (M.S. 431) Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi”. *Türk-İslam Medeniyeti İlmi Araştırmalar Enstitüsü* 20 (2015), 10-17.
- Aydın, Mehmet. “Hristiyanlık/Hristiyan İnançları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/348-353. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Aydın, Mehmet. “Hristiyanlık/Mabet ve İbadet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/348-353. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Aydın, Mehmet. “Hristiyanlıkta Din ve Din Anlayışı”. *Dinler Tarihi Araştırmaları* 2 (2000), 67-70.
- Aydın, Mehmet. “Hristiyanlıkta Teslis Doktrini ve Hristiyan İ’tizalleri”. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 5 (1982), 141-156.

- Aydın, Mehmet. “Konsillerin Hristiyanlıktaki Yeri ve Önemi”. *Dinler Tarihi Araştırmaları* 3 (2002), 107-117.
- Aydın, Mehmet. “Taberi Tefsiri’ndeki Hristiyanlığa Bir Bakış”. *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları*. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004, 193-211.
- Aydın, Mehmet. *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Bahr, Ann Marie B. *Religion of the World Christianity*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2004.
- Bakkal, Ali. “Hz. İsa’ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahlili”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık 2020), 66-85.
- Baş, Erdoğan – İnci, Salih. *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2003.
- Batuk, Cengiz. “Pavlus Teolojisinde Tanrının Krallığı Söylemi”, *Pavlus’u Düşünmek/Pavlus’un Teolojik Dünyası*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006, 165-177.
- Batuk, Cengiz. “Tanrı’nın Asi Çocukları: Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler”. *İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2008), 158-184.
- Batuk, Cengiz. *Mitoloji ve Tarihsellik Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Batuk, Cengiz. *Tarihin Sonunu Beklemek/Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Baybal, Sami. “Modern Yahudilikte Mesih İnancı Üzerine Bazı Mülahazalar”. *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. Ankara: Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012, 341-360.
- Bayraktar, Mehmet. *Üç Dinin Tarihi/Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam*. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Besalel, Yusuf. “Tanrı”. *Yahudilik Ansiklopedisi*. 3/714-718. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 2001.
- Besalel, Yusuf. *Yahudi Tarihi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 2000.
- Birişik, Abdülhamid. *Mevdudi, Hayatı, Görüşleri ve Eserleri*. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007).

- Blech, Rabi Benjamin. *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*. çev. Estreya Seval Vali. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 2004.
- Charlesworth, James H. (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*. 1/243-268. New York: Doubleday&Company, Inc., 1983.
- Cilacı, Osman. “Havari”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/513-516. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Cohn-Sherbok, Dan & Lavinia. *Yahudiliğin Kısa Tarihi*. çev. Bilal Baş. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Cohn-Sherbok, Dan. *Judaism History, Belief and Practice*. New York and London: Routledge, 2003.
- Cohn-Sherbok, Dan. *Judaism*. London: Routledge, 1999.
- Çelebi, Ahmet. *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*. çev. Ahmet M. Büyükçınar vd. İstanbul: Kalem Yayınları, 1978.
- Demir, Şehmus. *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Demirci, Kürşat. “Hristiyanlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/328-340. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Demirci, Kürşat. “Yiyecek”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/557-558. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Demirci, Kürşat. *Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2000.
- Duygu, Zafer. *İnciller Güvenilir Metinler midir?*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020.
- Duygu, Zafer. *İsa, Pavlus, İnciller Hristiyanlık Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2021.
- Ebu'l Al'a Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayahani-Yusuf Karaca. vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- Ebu'l Al'a Mevdudi. *Tevhit Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*. çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2004.
- Ellwood, Robert S.-Alles, Gregory D. “Priests and Priesthood”. *The Encyclopedia of World Religions*. New York: Facts On File, 2006, 353-354.
- Erbaş, Ali. “Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (1996), 113-128.
- Erdem, Mustafa. “Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (1-4 Haziran 1993), 34/133-154.

- Erdoğan, Sümeyye. *Taberi Tefsiri'nde Hristiyanlık*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Güç, Ahmet. "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 /3 (1991), 215-224.
- Güç, Ahmet. *Dinlerde Mabed ve İbadet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Gündüz, Şinasi. "Pavlus'un Hristiyan Geleneğindeki Merkeziliği/Belirleyiciliği". *Hristiyanlık Dünü, Bugünü ve Geleceği Dinler Tarihi Araştırmaları* 3. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002, 39-54.
- Gündüz, Şinasi. *Hristiyanlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Gündüz, Şinasi. *Kur'an-ı Anlamak*. İstanbul: İlim Yurdu Yayıncılık, 2016.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Gürkan, Salime Leyla. "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi". *İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2005), 35-39.
- Gürkan, Salime Leyla. "Temel Kavramlar". *Kur'an'da Yahudiler*. ed. Ömer Faruk Harman. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi Geleneğinde Vahiy ve Peygamberlik". *Vahiy ve Peygamberlik*. ed. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018, 41-72.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/ 182-184. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/ 187-197. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Gürkan, Salime Leyla. vd. "Yahudi Kutsal Metinlerinde Gayb İnancı". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları* 6 (11-12 Ekim), 2003.
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2018.
- Hammond, Carolyn. "Mary". *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*. ed. Leslie Houlden. 1/597-603. California: ABC CLIO, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. "İsa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/465-472. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "İslam Kaynaklarında Yahudilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/220-226. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2013.

- Harman, Ömer Faruk. “İsrail (Beni İsrail)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/193-195. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2001.
- Harman, Ömer Faruk. “Mabet/İbadet”. *Kur’an’da Yahudiler*. ed. Ömer Faruk Harman. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019.
- Harman, Ömer Faruk. “Meryem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/236-241. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2004.
- Harman, Ömer Faruk. “Mesih İnancı”. *Kur’an’da Yahudiler*. ed. Ömer Faruk Harman. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019.
- Harman, Ömer Faruk. “Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış”. *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar* 4. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004, 119-127.
- Harman, Ömer Faruk. “Tevrat’ın Yahudilikteki Yeri ve Tevrat’a Yönelik Tenkit Faaliyeti”. *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. (Ankara 2012), 27-38.
- Harman, Ömer Faruk. “Yahudilik/İnanç Esasları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/201-207. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Has, Kenan. “Tarihsel İsa Araştırmaları”. *Hristiyanlık Dünyü, Bugünü ve Geleceği Dinler Tarihi Araştırmaları* 3. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002.
- Hellwig, Monica K. “Sacrament: Christian Sacraments”. *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 12/7958-7964. USA: Thomson Gale, 2005.
- Hocaoğlu, Mustafa. *Kur’an’da Peygamber Kıssaları*. Konya: Hüner Yayınevi, 2014.
- Houlden, Leslie. “Jesus, Death of”. *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*. ed. Leslie Houlden. 1/422-429. California: ABC CLIO, 2003.
- Houlden, Leslie. “Jesus, Family of”. *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*. ed. Leslie Houlden. 1/429-432. California: ABC CLIO, 2003.
- Houlden, Leslie. “Jesus, Origins of”. *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*. ed. Leslie Houlden. 1/438-441. California: ABC CLIO, 2003.
- İbn-i Kesir. *Kesir Tefsiri*. çev. Arif Erkan. 6 Cilt. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009.
- İmam Kurtubi. *el-Camiuli- Ahkami’l Kur’an*. Haz. Kazım Sağlam-Ramazan Tuğ. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 1998.
- İmam Taberi. *Taberi Tefsiri*. Sd. Muhammed Ali es-Sabuni-Salih Ahmed Rıza. 6 Cilt. İstanbul: Ümit Yayıncılık, 1995.
- Johnson, Paul. *Yahudi Tarihi*. çev. Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2000.

- Kara, Mustafa. *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*. Samsun: Selamet Yayınevi, 2011.
- Katar, Mehmet. "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları". *Dini Araştırmalar* 1 (Mayıs 1998), 59-75.
- Katar, Mehmet. "İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma". *İslami Araştırmalar* 20/2 (2007), 172-177,
- Katar, Mehmet. "Kur'an Kıssaları Bağlamında Yahudi (İsrail) Tarihi". *Kur'an'da Yahudiler*. İstanbul: Kuramer Yayınları, (2019), 188-202.
- Katar, Mehmet. "Nuh'un Laneti ile Arz-ı Mev'ud Arasındaki İlişki". *Dinler Tarihi Araştırmaları* 8 (2012), 45-48.
- Katar, Mehmet. "Tevhit'ten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık (Bir Yahudi İhya Hareketi Olarak Başlayan Hristiyanlığın Evrensel Bir Din Haline Geliş Öyküsü)". *Journal of Islamic Research* 20 (2007), 330-336.
- Katar, Mehmet. "Tevrat'ın Lut Kıssası Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2007), 57-76.
- Kaya, Osman. "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed'in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur'an'da Bu Haberlere Yapılan Atıflar". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2004), 172-196.
- Kaya, Remzi. "Ehl-i Kitap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/516-519. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1994.
- Kaya, Remzi. "Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitap". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2005), 516-519.
- Kaya, Remzi. "Müslüman Ehl-i Kitap İnanç Esaslarının Karşılaştırılması". *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Girişinin Din Boyutu Sempozyumu*. (Ankara 2003), 299-326.
- Kaymaz, Yunus. "Makedonyusçular ya da Pneumatomachilerin (Ruh'la Savaşanlar) Kutsal Ruh Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/2 (Eylül 2021), 1019-1044.
- Kesler, M. Fatih. *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Kılıç, Sami. *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011.
- Konutgan, Behnan. vd. *Kutsal Kitap Sözlüğü*. ed. Debora Basmacı. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1. Basım, 2016.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.

- Kur'an-ı Kerim Meali*. Çev. Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrııcı. vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Kurt, Ali Osman. *Erken Dönem Yahudi Tarihi/Yahudiliğin Mimarı Ezra*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Kurt, Ali Osman. “Yahudilikte Koşer ve Koşer Ekonomisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2010),104-149.
- Kurt, Ali Osman. “Yahudilikte Sürgün Teolojisi: Tanrısal Bir Ceza Olarak Sürgün”. *Dinî Araştırmalar*. 9/61-78. (Mayıs-Ağustos 2006)
- Kuzgun, Şaban. *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*. Ankara: Ertem Matbaa LTD.ŞTİ. 1996.
- Küçük, Mehmet Alparslan. *Kutsal Kitap Anlayışı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2009.
- Leaman, Oliver. “İbn Meymun/Düşüncesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/197-199. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Leaman, Oliver. *Jewish Thought*. New York and London: Routledge, 2006.
- Lynn, Rev. Robert. *Sakramentler*. İstanbul: Anadolu Ofset, 2002.
- Madrigal, Carlos. *Hristiyanların Üçlü Birlik İnancı Ne Demek*. İstanbul: Müjde Yayınları, 1995.
- Mağribi, Samuel b. Yahya. *Bir Rüyanın İzinde*. çev. Osman Cilacı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- McGrath, Alister E. “Pavlus'ta Çarmıh Teolojisi”. *Pavlus'u Düşünmek Pavlus'un Teolojik Dünyası*. çev. Mustafa Alıcı. ed. Cengiz Batuk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006, 255-268.
- Meral, Yasin. “İbn Meymun'a Göre Yahudilikte İman Esasları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 52/2 (2011), 243-266.
- Meral, Yasin. “Orta Çağ Yahudi Dünyasında İslam Algısı”. *Milel ve Nihal/İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Ocak-Nisan 2013), 72-86.
- Meral, Yasin. “Senin Derdin Neydi Ey Samiri?”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 58/2 (2017), 183-192.
- Meral, Yasin. *Sâmirî'nin Buzağısı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Michel, Thomas. *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*. İstanbul: Orhan Basımevi,1992.
- Nelson, W. David. *Mekhilta De-Rabbi Shimon Bar Yochai*. 2 Cilt. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1. Basım, 2006.

- Neusner, Jacob. et al. *Judaism and İslam in Practice*. New York: Routledge, 2000.
- Norris, Frederick W. *Christianity a Short Global History*. Oxford: Oneworld Publications, 2002.
- Opeloye, M. O. “Tanrı’nın Birliği ve Üçlü-Birlik; Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’deki Görüşlerin Analitik Bir Değerlendirmesi”. çev. Alparslan Yalduz. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), 473-485.
- Öner, Yasin. *Mevdudi’nin Tefhimü’l-Kur’an Adlı Eserinde Hristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Özel, Ahmet. “Gayri Müslim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/418-427. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Özen, Adem. *Yahudilikte İbadet*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Öztürk, Mustafa. “İslam Tefsir Geleneğinde Ehl-i Kitapla İlgili Bazı Telakkilerin Epistemik Değeri”. *Kur’an’ın Farklı İnanç Mensuplarına Yaklaşımı Sempozyumu*. Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2006, 24-33.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Paçacı, Mehmet. “Kur’an’da Ehl-i Kitap Anlayışı”. *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar* 4. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004, 49-51.
- Pelikan, Jaroslav. “Christianity: An Overview”. *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 3/1660-1672. Thomson Gale, 2005.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. “Mesih”. *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji* 8 (Mayıs-Ağustos 2003), 29-34.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Diğer İnciller*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2009.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Kanonik –Apokrif İncillere Göre Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Sarmış, İbrahim. *Hız. İsa ve Mesih İnancı*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- Sayar, Süleyman. “Prof. Dr. Günay Tümer’e Göre Hristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 7 (1998), 399-408.

- Sayar, Süleyman. “Yahudi Karakteri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 315-324.
- Sayı, Ali. *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Scott, Charles A. Anderson. *Christianity According to st. Paul*. New York: Cambridge university Press.
- Serdar, Murat. “Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 227-243.
- Sherbok, Dan Cohn. *Judaism History, Belief and Practice*. New York and London: Routledge, 2003.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İslam Kaynaklarına Göre Hristiyanlık”. *Diyanet Vakfı Türkiye İslam Ansiklopedisi*. 17/364-372. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Spilsbury, Paul. “Messiah”. *Jesus in History Thought and Culture: an Encyclopedia*. ed. Leslie Houlden. 1/615-618. California: ABC CLIO, (2003).
- Tarakçı, Muhammed. “St. Thomas Aquinas’a Göre Asli Günah”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2006), 308-318.
- Tarakçı, Muhammet. “Hristiyanlıkta Vahiy Anlayışı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2003), 176-201.
- Tarakçı, Muhammet. “İslam Kaynaklarında İncil Tartışmaları”. *Müslüman ve Diğer Din Mensupları Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004.
- Tarakçı, Muhammet. “Tevrat ve İncil’in Tahrifi ile İlgili Kur’an Ayetlerinin Anlaşılması Sorunu”. *İslami Araştırmalar* 2 (Temmuz-Aralık 2004), 33-54.
- Tarakçı, Muhammet. *Protestanlıkta Sakramentler*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- Taşpınar, İsmail. *Duvarın Öteki Yüzü/Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.
- Taşpınar, İsmail. *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Turan, Süleyman – Battal, Emine. *Dünya Dinlerinde Kutsal Metinler*. Rize: STS Yayınları, 2015.
- Tümer, Günay. “Asli Günah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/496-497. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.

- Ünal, Mustafa. “Kur’an’da Hristiyanlara Yönelik Teolojik Eleştirilerin Fenomenolojisi”. *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar* 4. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2004.
- Waldenfels, Hans. *Jesus Christ and the Religions*. Marquet University Press, 2009.
- Watt, Montgomery. *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*. çev. Turan Koç. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dinî Kur’a Dili*. sad. Sıtkı Güllü. 10 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2021.
- Yıldırım, Suat. *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Yılmaz, Emine Atay Yılmaz. *Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Yiğitoğlu, Mustafa. *Yahudilik Başlangıçtan İsrail’in Kuruluşuna*. ed. Hüseyim İbrahim Yeğin. Ankara: Makgrup Medya Pro. Rek. Yayınları, 2021.